

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ
Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ
ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ
ΤΟΥ ΠΑΝ/ΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ
τῆς καθημερινῆς
ΖΩΗΣ

ΑΘΗΝΑ 1992

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ
τῆς καθημερινῆς
ΖΩΗΣ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ
Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ
ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ
ΤΟΥ ΠΑΝ/ΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ
τῆς καθημερινῆς
ΖΩΗΣ

*Ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ περιοδικὸ «Ὁ Ἐφημέριος» τῶν
ἐτῶν 1990 - 1991. Ἐκ τοῦ τυπογραφείου τῆς Ἀπο-
στολικῆς Διακονίας.*

ΑΘΗΝΑ 1992

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Μιά αναδρομή

Ἐδῶ και δύο χρόνια ἔχουμε μπεῖ για τὰ καλὰ στή δεκαετία τοῦ ἐνεγήντα, στή δεκαετία μὲ τὴν ὁποία ὁ εἰκοστὸς αἰῶνας πλησιάζει στὸ τέλος του. Κανένας δὲν εἶναι βέβαιος για τὸ μέλλον. Εἶναι τόσες οἱ ἀνακατατάξεις, τόσες οἱ ἀναδιαρθρώσεις, πού βεβαιότητες πού ἴσχυαν μέχρι τώρα εἶναι ἀμφιβόλου στερεότητος καὶ διαρκείας. Πολιτικές, οἰκονομικές, στρατιωτικές συμμαχίες μετατοπίζονται καὶ τελικὰ δὲν γνωρίζεις ποιὸς εἶναι μὲ ποιὸν καὶ μὲ ποιὸν ἢ ποιὸς θὰ εἶναι στὸ ἀμέσως ἐγγὺς μέλλον. Αὐτὸ ἰσχύει σὲ ὅλα τὰ ἐπίπεδα: διεθνές, τοπικὸ, κρατικὸ καὶ προσωπικὸ. Αὐτὴ ἡ κατάσταση ἐμβάλλει ὅλους μας σὲ μεγάλη ἀνησυχία. Ἡ διεθνὴς καὶ ἡ ἐλληνικὴ πραγματικότητα μᾶς προκαλεῖ νὰ τὴν ἀντιμετωπίσουμε, νὰ ἀναζητήσουμε λύσεις.

Δὲν μπορούμε νὰ ζοῦμε περιμένοντας. Κάποτε πρέπει νὰ θάλομε μιὰν ἀρχή, νὰ δοῦμε τὰ πράγματα μὲ ἄλλο μάτι, νὰ πάρουμε τίς ἀποστάσεις μας καὶ νὰ φάξουμε για ζωντανὰς πηγές. Νὰ γίνουμε οἱ πληροφωρημένοι πολῖτες καὶ χριστιανοί. Τέρμα στή μονόπλευρη θεώρηση τῶν πραγμάτων. Θὰ πρέπει κάποτε ν' ἀντιμετωπίσουμε τὴν καθημερινότητα μὲ φρονιμάδα καὶ ἀκεραιότητα. Στὴν ἀπροθυμία ν' ἀντιτάξουμε τὴν προθυμία. Ὁ καιρὸς τῶν πολέμων νὰ γίνει καιρὸς ἐργασίας καὶ τίς παρενέργειες ἐνοχλητικῶν καταστάσεων

νά τις ἐγκοιτώσουμε ὥστε τὸ νερὸ νὰ τρέξει στὸ κὺ-
λάκι γιὰ μᾶς.

Χρειάζονται πρωτοβουλίες. Δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ
καλυπτόμαστε κάτω ἀπὸ τὴν πρόφραση ἑνὸς εὐθραυ-
στου ἑαυτοῦ· στὰ προτεινόμενα μέτρα θὰ πρέπει ν' ἀν-
τιτάξουμε ἄλλα μέτρα, ν' ἀναπαυόμαστε στὰ ὀλίγα,
νὰ μὴν περιμένουμε μόνο ὑποσχέσεις ἀπὸ τοὺς ἄλλους
ἀλλὰ νὰ τηροῦμε ἀμοιβαῖα τὶς ὑποσχέσεις πού δίνου-
με. "Όταν οἱ ἄλλοι κάνουν κάτι γιὰ μᾶς νὰ τοὺς εὐχα-
ριστοῦμε. "Όταν πάλι ἢ συμπεριφορὰ τους μᾶς πληγώ-
νει νὰ συν-χωροῦμε ἔχοντάς τους συχωρέσει καὶ νὰ
μὴ γινόμαστε ἐκδικητικοὶ δικάζοντας μὲ δικούς μας
νόμους.

Γιὰ νὰ γίνῃ ὅμως αὐτὸ θὰ πρέπει νὰ βρεθοῦν ὀδη-
γητικὲς εἰκόνες πού θὰ μᾶς χειραγωγήσουν μὲ τρόπο
ὥστε νὰ τολμήσουμε νὰ ἐλευθερωθοῦμε ἀπὸ τὴν αὐτο-
κρατορία εἰκόνων πού μᾶς γοητεύουν καὶ μᾶς κατα-
δυναστεύουν. Συμπαραστάτες σ' αὐτὸ τὸ ἔργο εἶναι οἱ
ποιμένες μας, πού «προσπαθοῦν νὰ μᾶς βηματίσουν ἔξω
ἀπ' τὴ μεγάλη νύχτα» καὶ νὰ μᾶς μπαρκάρουν στὸ
γοργοτάξιδο καὶ καλοτάξιδο σκαρὶ τῆς Ἐκκλησίας μὲ
τὴν ἐλπίδα νὰ εἰσέλθουμε κάποτε στὴ Βασιλεία. "Ένα
εἶναι βέβαιο, ὅτι τώρα ταξιδεύουμε μὲ πλοῖο «γόνιμης
γραμμῆς».

Ποιμαντικὴ θεώρηση

Σὲ ἀδρὲς γραμμὲς ἐπιχειρήσαμε νὰ δώσουμε στίς
προηγούμενες παραγράφους τὰ ποικίλα θέματα πού μᾶς
ἀπασχόλησαν ἀπὸ τὶς στήλες τοῦ «Ἐφημερίου» τὴν
τελευταία διετία. Ἡ ἐπιλογή τῶν θεμάτων πού ἐθί-
ξαμε δὲν ἦταν ἀθαίρετη. Ἐπιβαλλόταν ἀπὸ τὴν τρέ-
χουσα πραγματικότητα καὶ εἶχαν ἄμεση σχέση μὲ τὴν

καθημερινότητά μας. Τὰ ζητήματα πού προέκυπταν
ἀντιμετωπιζόνταν ἀπὸ διάφορες ὀπτικὲς γωνίες. Ἐ-
μεῖς θελήσαμε νὰ τὰ προσεγγίσουμε ποιμαντικᾶ
ἐφόσον ἡ ἀρθρογραφία μας δημοσιεύεται ἀπὸ τὸ κατε-
ξοχὴν ποιμαντικὸ περιοδικὸ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλ-
λάδος.

Ὁ ποιμαντικὸς λόγος δὲν χρειάζε-
ται νὰ εἶναι περίπλοκος· μπορεῖ νὰ προφέρεται μὲ λό-
για ἀπλά, λιτὰ καὶ περιεκτικὰ σὲ λύσεις πού ἔχει ἀ-
νάγκη ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος γιὰ νὰ χαλαρώσει. Ὁ
τρόπος ὀφείλει νὰ εἶναι κατανοητὸς καὶ βοηθητικὸς,
ἀν θέλουμε ὁ εὐαγγελικὸς καὶ πατερικὸς λόγος νὰ
βιωθεῖ ἀπὸ τοὺς πιστοὺς καὶ νὰ δράσει ἀνακουφιστικᾶ
στὰ προβλήματα τῆς καθημερινότητος. Ἰδιαίτερα ὅταν
ὁ στόχος τῆς στήλης πού διακονοῦμε εἶναι διπλός:
νὰ ἀπευθύνεται κατὰ κύριο λόγο στους ἐφημερίους, ἔ-
χοντας ὅμως πάντοτε κατὰ νοῦν ὅτι τελικὸς ἀποδέ-
κτης τοῦ περιεχομένου τῆς εἶναι ὁ ποιμαινόμενος ὑπὸ
τῆς Ἐκκλησίας «παρασημοφορημένος τῆς καθημερινό-
τητας»* ἄνθρωπος.

Ὁ ποιμαντικὸς λόγος ὀφείλει συνεπῶς νὰ τεκμη-
ριώνεται καὶ νὰ στοιχειοθετεῖται ἐπιστημονικᾶ καὶ νὰ
μεταπλάθεται ἔτσι ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ ἐπικοινωνήσῃ
μὲ τὸ πλήρωμα τῆς κοινωνίας. Στὸν τρόπο γραφῆς μας,
ἀλλὰ καὶ στὸν τρόπο προσέγγισης τῶν θεμάτων εἶναι
ἀλήθεια ὅτι ἐπιχειρήσαμε νὰ ἐξαγάγουμε τὶς ἔσχατες
συνέπειες ἑνὸς ἐμπεριχοῦ - ἐνεργητικ-
κοῦ ὀρισμοῦ τῆς Ποιμαντικῆς στὸν ὁποῖο ἔχουμε
καταλήξει καὶ ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ ἀφετηρία ἀλλὰ καθο-
ρίζει καὶ τοὺς στόχους κάθε ποιμαντικῆς ἐργασίας. Τί
εἶναι λοιπὸν καὶ τί κάνει ἡ Ποιμαντικὴ; Ἴδου ἡ ἀ-
πάντηση.

«**Η Ποιμαντική** ως μάθημα του πρακτικού κλάδου της Θεολογίας έρευνά, διδάσκει και εφαρμόζει μετ' επιστήμης και τέχνης, ως θεωρία και πράξη την ενεργοποίηση των δυνάμεων της Έκκλησίας για τη σωτηρία του ανθρώπου και του κόσμου». Ένας τέτοιος όρισμός μπορεί να καλύψει τόσο την επιστήμη της Ποιμαντικής όσο και την πρακτική της Διαποιμάνσεως.

Στους αναγνώστες μας απομένει να κρίνουν αν οι στόχοι αυτοί επιτεύχθηκαν κατά τη διαπραγμάτευση των θεμάτων. "Αν μπορέσαμε τελικά, χρησιμοποιώντας την καθημερινή γλώσσα, χωρίς να αλλάξουμε τον ρυθμό ή τον τόνο της, να μεταγράψουμε σ' αυτήν την ποιητική ή μεταποιητική δύναμη της Ποιμαντικής. Για μᾶς είναι πάντοτε χαρά και τιμή να δεχόμαστε την κριτική, τις παρατηρήσεις, τις προτάσεις και τις υποδείξεις των αναγνωστών μας και να τις λαβαίνουμε σοβαρά υπόψη.

Για την οικονομία της ύλης, τὰ ἄρθρα τοῦ παρόντος ἔβδομου στή σειρά τόμου κατανεμήθηκαν σέ τρεῖς ἐνότητες σύμφωνα μέ τόν γενικό τίτλο τοῦ βιβλίου, **Ποιμαντική τῆς καθημερινῆς ζωῆς**, και τή θεματική του, ὅπως ἐκτέθηκε λίγο πάρα πάνω. **Ἡ πρώτη** ἐνότητα στρέφεται γύρω ἀπό τόν καθημερινό ἑαυτό μας* ἡ δεύτερη ἀσχολεῖται μέ τήν καθημερινή πραγματικότητα και ἡ τρίτη θίγει ζητήματα ποιμαντικῆς ἐπικοινωνίας πού εὐκολύνεται ἢ δυσκολεύεται μέ τή χρήση τόσων εἰκόνων πού κυκλοφοροῦν ἀνεμπόδιστα ἀνάμεσά μας.

Σέ παράρτημα δώσαμε δάνειο κείμενο πού διαζωγραφεῖ καὶ ὑπομνηματίζει θέσεις πού

προβλήθηκαν κατά τήν ἀνάπτυξη και ἐπεξεργασία συγκεκριμένου θέματος. Σέ ὄλους ὅσοι μᾶς ἐπέτρεψαν τήν ἀναπαραγωγή αὐτοῦ τοῦ κειμένου ἀλλά και τῶν εἰκόνων, σκίτσων, και τῶν φωτογραφιῶν πού κοσμοῦν τίς σελίδες αὐτοῦ τοῦ τόμου ὀφείλονται ἀπειρες εὐχαριστίες.

Ἀπό τή θέση αὐτή ἐπιθυμοῦμε γι' ἄλλη μία φορά ν' ἀπευθύνουμε τίς θερμότερες εὐχαριστίες μας πρὸς τόν σεβαστό ὁμότιμο καθηγητὴ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν και διευθυντὴ τῶν περιοδικῶν τῆς Έκκλησίας τῆς Ἑλλάδος κ. Ε. Δ. Θεοδώρου για τήν τιμητική φιλοξενία τῶν ἄρθρων μας ἀπό τίς στήλες τοῦ «Ἐφημερίου».

Α. Μ. Σταυρόπουλος

Νέο Φάληρο, 26 Ὀκτωβρίου 1991

* Ἔτσι χαρακτηρίζει ὁ ποιητής Σωτήρης Παστάκας τὸν ἀνώνυμο ἄνθρωπο, τὸν ὁποιοδήποτε τυχαῖο διαβάτη, σὸ ποίημά του «Ὁδὸς Ἀκαδημίας» τῆς συλλογῆς του, **Μάθησις ἀναπνοῆς**, Ἀθήνα, ἐκδ. «Πλανόδιον», 1990, 50 σ. Παρουσίαση αὐτῆς τῆς συλλογῆς ἔκανε ὁ Γάσος Καπερνᾶρος στήν «Καθημερινή» - Βιβλίο τῆς 23 Ἀυγούστου 1991, σ. 6: Ποίηση μέ πρώτη ὄψη τήν καθημερινότητα.

Ο ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΟΣ ΕΑΥΤΟΣ

ΠΕΡΙΜΕΝΟΝΤΑΣ

Αΐθουσα άναμονής

Έδω και ένα περίπου χρόνο ή Χώρα μας έχει μεταβληθεί σε μια απέραντη αΐθουσα άναμονής σιδηροδρομικού σταθμού, στην οποία οι Έλληνες περιμένουν το τραίνο στο οποίο θα επιβιβασθούν για να συνεχίσουν το ταξίδι τους. Περιμένουν αυτό που ονομάζουμε «άνταπόκριση». Έχουν κατέβει από κάποιο τραίνο που τους μετέφερε μέχρις εκεί χωρίς να γνωρίζουν ακριβώς με τί είδους τραίνο θα συνεχίσουν. Θα είναι το ίδιο ή ταχεία ή πόστα ή φορτηγό; Θα υπάρχουν βαγόνια και της Α' ή μόνο βαγόνια Γ' θέσεως ή μήπως υπάρχει περίπτωση να στοιβαχτούν σε βαγόνια τύπου «Ίπποι 8 άνδρες 24»;

Αυτά και άλλα έρωτήματα βασανίζουν τους επιβάτες μας. Θα βρουν θέση να καθίσουν στα κουπέ ή θ' αναγκαστούν να ταξιδέψουν όρθιοι στο διάδρομο; Θα υπάρχει έστιατόριο στο τραίνο, ή τουλάχιστον αναψυκτικά ή θα πρέπει να κάνουν κάποιες προμήθειες από το μπαρ του σταθμού;

Η χώρα πραγματικά τον τελευταίο χρόνο ζει την ψυχολογία του ταξιδιώτη που περιμένει κάποιο τραίνο που θα τον πάει στον προορισμό του κι όμως αναγκαστικά βλέπει να τον ανεβοκατεβάζουν σε κοντινούς σταθμούς ώσπου να έλθει το επόμενο για να συνεχίσει, άγνώστως κι όταν ακόμα του λέγε ότι τώρα πια μπήκε

στο τελευταίο, αν πράγματι θα είναι αυτό που θα τον οδηγήσει στο τέρμα.

Άγνοει ακόμα τις ακριβείς συνθήκες που θα έχει στη διάρκεια του ταξιδιού, όσες «προγραμματικές δηλώσεις» κι αν του έκαναν οι μηχανοδηγοί, όσο κι αν προσπάθησαν να του εξηγήσουν τα μέτρα που θα ισχύσουν, τα όποια θα του περιορίζουν όπωσδήποτε τις ανέσεις του. Ένα είναι σίγουρο, ότι ή Ελλάδα ταξιδεύει. Ένα και το έρώτημα διατυπώνεται: για πόσο άραγε ακόμα καιρό;

Κατ' αυτόν τον τρόπο, το ίδιο το τραίνο στο οποίο επιβιβαζόμαστε γίνεται κι αυτό με τη σειρά του μια αΐθουσα άναμιονής στην οποία επικρατούν τα ίδια και άλλα θιασαστικά έρωτήματα. Έρωτήματα που άφορούν τις συνθήκες του ταξιδιού άλλα και την κατάσταση στην οποία θα βρεθούμε με το τέλος του ταξιδιού. Προς το παρόν άφεθήκαμε και συνεχίζουμε το ταξίδι μεταθέτοντας κάθε τι για τον επόμενο σταθμό, ο όποιος κινδυνεύει να γίνει κι αυτός άφορμή για νέες μεταθέσεις του έργου που πρέπει να γίνει.

Βλέποντας και κάνοντας ή κάνοντας και βλέποντας;

Δύο νοστροπίες είναι δυνατό να επικρατήσουν. Έ μια ύποδεικνύει: «μήν αναβάλλεις για αύριο αυτό που μπορείς να κάνεις σήμερα». Η άλλη: «μήν κάνεις σήμερα αυτό που μπορείς να αναβάλλεις για αύριο». Δύο εκ διαμέτρου αντίθετες άπόψεις που μας προσανατολίζουν να υιοθετήσουμε δυο διαφορετικές στάσεις και τρόπους ζωής. «Βλέποντας και κάνοντας» ή «κάνοντας και βλέποντας»; Αυτό όσον άφορά μίαν άπραξία —έστω

και με άναστολή— ή την ενεργοποίησή μας. Προς το παρόν όμως όλοι περιμένουν.

Έπενδύουν στο αύριο. Το αύριο θα είναι καλλίτερο από το χτες λένε οι μόν. Όχι, χειρότερο λένε οι δέ. Οι μόν έλπίζουν στην έπιτυχία, οι άλλοι στην άποτυχία. Η δικαίωση των άγώνων έξαρτάται από την όπτική γωνία που βλέπεις τα πράγματα. Διερωτάσαι τί είναι άντικειμενικό. Μόνο ό,τι βλέπεις άπέναντί σου; Μήπως θα πρέπει να ρίξεις και μιá πλάγια ματιά, να κοιτάξεις και ύπό γωνία; Ένα τρίτο μάτι —θυμηθείτε το τρίτο αυτό— δέν φαίνεται να άρκει. Χρειάζονται δεκατέσσερα μάτια και μικροσκοπία και τηλεσκοπία άλλα και π ο υ θα σταθείς για να δεις.

Τά κριτήρια

Ποιά θα είναι τα κριτήριά σου; Το προσωπικό σου ή το γενικότερο συμφέρον; Μακάρι να μπορούσες να διακρίνεις αυτά τα δύο. Πολλές φορές το ένα περικλείεται στο άλλο και άσφαλώς υπάρχουν ήθελημένες έπιλογές και προτεραιότητες. Η δικαίωση των άγώνων με έμφαση στο προσωπικό συμφέρον αυτών που περιέμεναν να άπολαύσουν τους καρπούς όρισμένων κόπων τους, άποτυπώνεται στο πρόσφατο θάρβαρο νεοελληνικό ούσιαστικό «περιμένηδες». Η άγωνία τους να τα καταφέρουν να άποκτήσουν ό,τι περιέμεναν τόσον καιρό τους κάνει να τρέχουν και να μη φτάνουν, έξ ού και το δεύτερο γνώρισμά τους «διαδρομιστές», ένεκα του χώρου στον όποιο κινούνται, τους διαδρόμους. Δυστυχώς γι' αυτούς πολλοί θα πρέπει να περιμένουν επί πολύ στις λίστες άναμιονής για να έναγοποιηθούν οι «μεγάλες προσδοκίες» τους.

Για τους άλλους, που θα έδιναν έμφαση στο γενικό

συμφέρον του τόπου δεν υπάρχει χαρακτηρισμός πρόσφατος τουλάχιστον. Ξέρουμε ότι η λέξη που χρησιμοποιείται δεν είναι καθόλου τιμητική ούτε για αυτούς στους οποίους αποδίδεται ούτε για αυτούς που την αποδίδουν. Δυστυχώς είναι ό,τι χειρότερα γιατί σιγά - σιγά μπορεί να την πιστέψουν και οι ίδιοι, ότι εργαζόμενοι κατ' αντίθετο τρόπο από τους άλλους γίνονται τελικά τα «κορόιδα» της υποθέσεως. Και τότε είναι που θα χάσουμε κάθε ισοζύγιο.

Για πόσο καιρό άλλωστε μπορούμε να επενδύουμε στη «φιλοτιμία» των Ελλήνων, ιδιαίτερα μάλιστα «ορισμένων» Ελλήνων; Η πιο σημαντική ίσως πρωτοβουλία που πρέπει να αναληφθεί αυτήν την στιγμή είναι να πιστέψουν όλοι φιλότιμοι απέμειναν ότι το φιλότιμο μπορεί να οδηγήσει κάπου και όχι εις τὸ κενόν, ότι δεν ήταν μάταιη ή πίστη τους και ή πεποιθησή τους, σκέτη «ματαιοδοξία», (πρβλ. Α' Κορινθ. ιε' 17) όταν δηλαδή, θέτουν το γενικό πριν από το προσωπικό ή το οικογενειακό συμφέρον. Θα ήταν πράξη σωτήρια για τον τόπο να επανακτιηθεί αυτή η πίστη, ότι δηλαδή το φιλότιμο έχει μέλλον.

Ού... δεῖ μόνον χρημάτων

Για κάτι τέτοιο θα χρειαστεί πλήρης αλλαγή νοοτροπίας, κυρίως στους κρατούντες. Επιβράβευση των αξίων, των φιλοτίμων, των κοπιώντων και συνεπώς των πεφορτισμένων. Θα χρειαστεί όμως και έμμογή των φιλοτίμων στην φιλοτιμία τους. Παιρά τα σχόλια, παρὰ τὸν κόπο. Παρ' έλλείδα τότε, κάτι μπορεί να γίνει σ' αυτόν τον τόπο και να μη νιώθουμε στην ἴδια μας την πατρίδα σαν ξένοι¹, σαν όπως λέει ο λαός «ἀπὸ ἄλλο ἀνέκδοτο».

Οἱ «φιλότιμοι» μοιάζουν με τὰ σίδηρα εκείνα που προεξέχουν πάνω στη στέγη τῶν αὐθαυρέτων διωματίων, τίς λεγόμενες «ἀναμιονές», γιατί ἀναμίνονν την ἀνέγερση τοῦ ἄλλου διωματίου, τοῦ διωματίου τῶν οὐείρων, ἔταν βρεθοῦν τὰ χρήματα². Βλέπετε, ὅτι ἡ παλιν- ὄρθωση τῆς Οἰκονομίας μας δὲν εἶναι μόνο ζήτημα χρημάτων!

1. Ἰδῶ, βέβαια, θὰ συμβαίνει αὐτὸ ἀπὸ ὑπαιτιότητα τοῦ γύρω μας κόσμου και ὄχι ἀπὸ ἓνα αἶσθημα ἢ στάση ξενιτείας ποὺ ἔννοσε ὁ συντάκτης τῆς πρὸς Διόγνητον ἐπιστολῆς. «Χριστιανοὶ γάρ... πατρίδας οἰκοῦσιν ἰδίας, ἀλλ' ὡς παρόικοι μετέχουσι πάντων ὡς πολῖται, και πανθ' ὑπομένουσιν ὡς ξένοι· πᾶσα ξένη πατρίς ἐστιν αὐτῶν, και πᾶσα πατρίς ξένη» (V, 5, ΒΕΠΕΣ 2, σ. 253, στίχοι 16-19).

2. Ἀφορμὴ γιὰ τὴ σύγκριση αὐτὴ μοῦ ἔδωσε σχετικὴ παρατήρηση τοῦ ζωγράφου Ἀλέκου Φασιανοῦ μιλώντας σὲ συνέντευξη ἀναφορικὰ με τὸν πίνακά του «Ἀθηναϊκὸ Πανόραμα». (Βλ. ἔφημερίδα «Τὰ Νέα» τῆς Τρίτης 17 Ἀπριλίου 1990, σ. 20-21). Τὸ σκίτσο ποὺ δημοσιεύουμε (σ. 12) εἶναι τοῦ W. SCHLOTE.

ΒΑΛΩΜΕΝ ΑΡΧΗΝ

Πάγια γραμμή

«Όταν όλα δείχνουν ότι τέλειωσαν, εσύ να φέρεις όλα να μπορούν να ξεκινήσουν από την αρχή». Αυτή τη φράση συνήθιζε να επαναλαμβάνει πνευματικός γέροντας στα πνευματικά του τέκνα. Πολλές φορές αυτό ήχοσε παράξενα, όταν όλα στη ζωή μας ήταν τόσο μπλεγμένα, γυρομένα κουβάρι μπερδεμένο και ήταν σκέτη ματαιοπονία να φάχουμε για την αρχή σε μια ζωή σχενοτενῆ γεμάτη κόμπους αλυτους που τῆ μετράγαμε με τούς λυγμούς μας. Τότε, ὡς ἄλλος Μεγαλέξαντρος, μᾶς πρότεινε τὴν πνευματικὴ σπάθη για να κόψουμε τούς σποικους γόρδιους δεσμούς και να ξεκόψουμε από αὐτὴ τὴν ἡττοπάθεια. «Μόνον Ἐνας μπορούσε να πει τὸ "τετέλεσται". Ἐμεῖς, ὀφείλουμε ν' ἀρχίζουμε πάλι από τὴν ἀρχή».

Όταν ἀργότερα με ἀξίωσε ὁ Θεός να πέσουν στα χέρια μου τὰ ἀσκητικὰ ἔργα τοῦ Ἀββά Δωροθέου αἰσθάνθηκα ὅτι αὐτοῦ τοῦ τύπου ἡ καθοδήγηση ἦταν πάλι για γραμμὴ τῶν πνευματικῶν ὁδηγῶν. Τρόπον τινα «ἀπαγορεύεται ἡ ἀπελπισία και ἡ ἀπόγνωση». Αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι δὲν θὰ ἔλθουμε σὲ καταστάσεις ἀπελπιστικὲς και ἀπόγνωσης. Αὐτὲς οἱ καταστάσεις εἶναι καθημερινοὶ ψωμί για τούς ἀνθρώπους. Οἱ πνευματικοὶ ὁδηγοὶ ὅμως ἀντιτάσσουν τὸν ἄρτο ν τὸν ἐπιούσιον.

Ὁ Ἀββάς Δωρόθεος ὅταν εὔρισκε σὲ μαύρη ἀπελ-

πισία τὸν ἀδελφὸ Δοσίθεο πού τοῦ εἶχαν ἐμπιστευτεῖ ὁ ἡγούμενος Σέριδος και, ὁ Γέρον Βαρσανούφιος, μετὰ ἀπὸ τίς κατάλληλες νοθεσίες, συνήθιζε να τοῦ λέει:

«Ὁ Θεός συγχωρήσει σοι. Ἐγείρε, ἀπὸ τοῦ νῦν βάλωμεν ἀρχήν. Σπουδάσωμεν τοῦ λοιποῦ και ὁ Θεός βοηθεῖ. Εὐθέως δὲ ὡς ἤκουεν, ἡγείρετο τρέχων μετὰ χαρᾶς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν...».

Ἡ σὲ ἄλλη περίπτωση:

«Ἐγείρε, ὁ Θεός συγχωρήσει σοι· πάλιν βάλωμεν ἀρχήν. Διόρθωσαι λοιπόν. Ὁ δὲ εὐθέως μετὰ πίστεως ἀπειανάσσετο τὴν λύπην και ἀπῆρχετο εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ»*.

Ὁ ἀνθρώπος ἔχει τὴν τάση και τὴ διάθεση πολλὲς φορές να τὰ παρατάει ὅλα στη μέση. Ἀρχισε κάτι με προθυμία; Πίστεψε ὅτι ἡ ἀρχὴ εἶναι τὸ ἥμισυ τοῦ παντός; Ὁταν ἔφθασε ὅμως στὰ μισὰ ἢ ἀκόμα και με τίς πρῶτες δυσκολίες και ἀντιξοότητες σταματάει, παραιτεῖται ἀπὸ κάθε προσπάθεια ἐκείνη ἀκριβῶς τὴ στιγμή πού ἔπρεπε να τὴ συνεχίσει.

Πόσες φορές, ἀπογοητευμένοι ἀπὸ τίς ἀποτυχημένες μας δοκιμές, ἀπὸ τὰ ἐμπόδια, ἀπὸ τίς ἀτυχίες, ἀηδιασμένοι ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ μας γιατί πάλι δὲν τὰ καταφέραμε κι οἱ προθέσεις μας παρέμειναν σὲ ἐπίπεδο «εὐσεβῶν πόνων», ἀποκαμωμένοι ἀπὸ τὸν κόπο, ξεμεινουμε στὰ μισὰ τοῦ δρόμου ψιθυρίζοντας τὸν καθαφικὸ στίχο «δὲν ἔχει πλοῖο για σέ, δὲν ἔχει ὁδὸ».

Τότε εἶναι πού ἔχουμε ἀνάγκη ἀπὸ κάποιον ἄλλο πού δυνατὸ ἀδελφὸ, πατέρα και συμπαραστάτη για να μᾶς πει: «Πάλιν βάλε ἀρχήν... και ὁ Θεός βοηθεῖ».

Ὁ Θεὸς συγχωρήσει σοι». Κι αὐτὴ ἡ συγχώρηση τοῦ Θεοῦ γίνεται συν-χώρηση, συμπορεία, συνοδία, αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ Ὁδός.

Ἔχει καὶ πλοῖο καὶ ὁδὸ

Μ' αὐτὲς τὲς σκέψεις εἶπα νὰ ἐγκαινιάσω τὴ σειρά τῶν ἄρθρων μου μὲ τὴν ἀρχὴ τῆς Ἰνδίκτου, γιὰ τὸ νέο ἐκκλησιαστικὸ ἔτος πού ἀρχίζει μὲ τὴν 1η Σεπτεμβρίου. Ἡ ἀρχὴ του μᾶς θρῖσκει μουδιασμένους μὲ ὅλα αὐτὰ πού συνέβησαν καὶ συμβαίνουν σὲ τοπικὸ καὶ διεθνὲς ἐπίπεδο. Μὲ κοιμμένη τὴν ἀνάσα, μὲ τὸ δάκτυλο στὴ σκανδάλη ἀναμένει ὁλος ὁ κόσμος τὲς ἐξελίξεις.

Κι ὁ καθένας μας, σὲ προσωπικὸ πλέον ἐπίπεδο, ἀναμένει μὲ φόβο τί τέχεται ἡ ἐπιούσα. Κι ὅλο θέλει νὰ ἀναθάλλει τὴν ἐναρξη τῶν ἐργασιῶν. Φοβάται τὴν ἐπανάληψη, τὴν ἐπιστροφή στὰ ἴδια καὶ στὰ ἴδια, τοὺς κύκλους πού διαγράφει καὶ πού συγκοτοῦν τελικὰ ἕναν φαῦλο κύκλο. «Ἰδὺαι γεύση» τοῦ ψιθυρίζει μὲ πειρασμικὴ φωνή. Κι ἅμα στὴν ἀρχὴ οἱ συνθήκες προσβάλλονται μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο τότε τί θ' ἀπογίνουμε στὴ μέση ἢ στὸ τέλος τῆς φετεινῆς πορείας;

Ἡ φωνὴ τοῦ Ἀββᾶ Δωροθέου εἶναι ἐνισχυτικὴ σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση παραγμάτων. Δὲν θοῖνει τὸν ἑαυτὸ του ἀπ' ἔξω. «Ἐγείρε, ἀπὸ τοῦ νῦν θ ἄ λ ω μ ε ν ἄ ρ χ ῆ ν». Ἄς κάνουμε ἀπόψε μὴν ἀρχή. Τώρα νὰ μὴ περιμένουμε μέτρα πού ὁ ἄνθρωπος δίνει στὸ χρόνο. Αὔριο, ἀπὸ Δευτέρα κ.λπ. Τ ὄ ρ α!

Καὶ τὴν ἀρχὴ δὲ θὰ τὴν κάνουμε μόνοι μας. «Βάλωμεν ἀρχήν». Πληθυντικὸς ἀριθμὸς. Δὲν εἶναι μὴ ἀποστακτικὴ σὲ δεῦτερο ἐνικὸ πρόσωπο. Κι αὐτὸ δὲν

ἀποκλείεται ὅπως εἶδαμε. Στὴν «ἀρχή» συμπεριλαμβά- νει καὶ τὸν ἴδιο του τὸν ἑαυτὸ. «Βάλωμεν ἀρχήν». Δὲν ἀποκόπτεται ἀπὸ τὸν ἄλλο. Δὲν παίρνει ἀπόσταση. Μένει πλάι του. Κι ὁ ἄλλος τὸ αἰσθάνεται ἔτσι. Ὅτι εἶναι δίπλα του. Ἔτσι παίρνει θάρρος, ἐνισχύεται, πο- ρεύεται. Δὲν κάνει μόνο ἀρχή, ἀλλὰ εἶναι ἀποφασι- σμένος νὰ προχωρήσει ὅ,τι κι ἂν συμβεῖ. Καὶ νὰ στα- ματήσει, θὰ ξαναρχίσει.

Ἐκεῖνο πού μοῦ δίνει δύναμη στὸν ἀγώνα μου, ἔλεγε ἐνορίτης σὲ φίλο ἱερέα, εἶναι ὅτι τὴ στιγμὴ τῆς δυσκολίας μου σὲ σκέπτομαι δίπλα μου. Εἶρω ὅτι εἶσαι μὲ τὴν προσευχὴ σου. Γνωρίζω ἀκόμα ὅτι ἂν σὲ καλέ- σω θὰ ἔλθεις ὅσο γίνεται πρὸ γρήγορα. Θὰ κλέψεις χρόνο ἀπὸ τὸ δικό σου κι ἀπὸ τῆς οἰκογενείας σου γιὰ νὰ μοῦ σταθεῖς. Κι ἂν δὲν μπορέσεις ἐκεῖνη τὴ συγκεκριμένη στιγμὴ ἐμένα δὲν μὲ πειράζει. Εἶναι σὰ ν' ἀκούω τὴ φωνή σου μὲ τὰ δανεισμένα ἀπὸ τὸν Ἀββᾶ Δωροθέο, ὅπως μοῦ ἔλεγες τὴν ἄλλη φορά, λό- για: Σήκω νὰ βάλουμε ἀπὸ τώρα ἀρχή. Ἄς ἀγωνι- στοῦμε ἀπὸ τώρα καὶ ἐμπρός, καὶ ὁ Θεὸς θὰ βοηθήσει».

Σ' ὅλη τὴ φετινὴ χρονιά, σεβαστοὶ καὶ ἀγαπητοὶ μοῦ Ἐφημέριοι, ἄς προσπαθήσουμε, ὄχι μόνο ἐμεῖς οἱ ἴδιοι ν' ἀρχίζουμε πάλι καὶ πάλι, ἀλλὰ νὰ θρῖσκόμα- στε πάντα δίπλα σὲ ὅλους ἐκείνους πού θέλουν ἀλλὰ καὶ σὲ ὅσους ἀκόμα δὲν θέλουν νὰ βάλουν ἀρχή... «καὶ ὁ Θεὸς βοηθεῖ»!

* Βλ. Ἀββᾶ Δωροθέου, Ἔργα ἀσκητικὰ. Εἰσα- γωγή, κείμενο, μετάφραση, σχόλια, πίνακες. Ἀθήναι, Ἐκδ. «Ἐτομιασία», Ἰ. Μ. Ἀγ. Ἰωάννου Προδρόμου Καρέα, 1981, τὸ κεφάλαιο «Περὶ τοῦ Ἀββᾶ Δωροθέου», παράγραφος 6, στίχοι 19-21, 32-34, σ. 58 καὶ 59.

Πήγασος ύψιπετής. Ἡ ἀρχὴ εἶναι τὸ ἦμισυ τοῦ παντός.
Ἐκ τῆς ὑπαίθρου Μουσείου γλυπτῶν στὸ MIDDELHEIM κοντὰ
στὴν Ἀμβέρσα. Φωτογραφία Παναγιώτη Γιαννόπουλου.

ΜΕ ΑΛΛΟ ΜΑΤΙ

Μελετήσας τὴν ἀνάστασιν

Ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς θέλοντας νὰ δώσει μὴν ἐξήγησιν, γιατί ὁ Κύριος ἤγειρε τὸν Λάζαρο ἐκ τῶν νεκρῶν, τὸ ἀποδίδει στὸ ἕτι κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ζωῆς του ὁ Λάζαρος εἶχε μελετήσει τὴν Ἀνάστασιν, εἶχε ἐμβαθύνει ἐσωτερικὰ στὸ γεγονός τοῦ θανάτου καὶ προσδοκῆσει τὴν Ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν (Παιδαγωγός I 6,3)¹. Ὁ ἴδιος, ἀντίθετα ἀπὸ τοὺς Σαδδουκαίους, γινώριζε τίς γραφές καὶ τὴ δύναμιν τοῦ Θεοῦ (πρὸς Μάρκου ιβ' 24). Τοῦ ἐμελλε ὅμως νὰ γνωρίσει καὶ στὴν πράξιν καὶ νὰ ὑποστῆι στὴν ἴδιαν τοῦ τῆ ζωῆς τίς συνέπειας αὐτῆς τῆς δυνάμει. Στάθηκε ἀνάμεσα σὲ δύο ἀποφάσεις - κελεύσματα: «Γῆ εἰ καὶ εἰς γῆν ἀπ-ελεύσῃ» (Γένεσις γ' 19) — «Λάζαρε, δεῦρο ἔξω» (Ἰωάννου ια' 44). Πρόλαβε νὰ μπεῖ ἀλλὰ καὶ νὰ βγῆ ἀπὸ τὸ «σκοτεινόμορφον Ἰδοῦ βασιλεῖον» πρὶν ἀπὸ «τὴν κοινὴν Ἀνάστασιν».

Δὲν γνωρίζουμε βέβαια τί εἶδε ἐκεῖ κάτω, γιατί «οὐδὲν περὶ τῶν ἐν Ἰδοῦ ὁ Λάζαρος εἶπεν ἢ ὅτι οὐ συνεχωρήθη τελείως ἰδεῖν τὰ ἐκεῖσε, ἢ ἰδῶν σιγήσαι ταῦτα διεκελεύθη». Ἔτσι σχολιάζει τὸ γεγονός τῆς σιγῆς του ὁ συντάκτης τοῦ συναξαρίου τῆς ἑορτῆς. «Ἡ ζωὴ» τοῦ Λαζάρου «τῶν ἄδη ἤγγισε» (Ψαλμὸς πζ' 4) καὶ ὁ Θεὸς ἐγλύτωσε «τὴν ψυχὴν τοῦ ἐξ Ἰδοῦ κατωτάτου» (Ψαλμὸς πε' 13). Ἦταν σὰν γιὰ δευτέρην φορὰ

«να δοκίμαζε με τὰ χεῖλη ἀκόμη σὸν πηλὸ τὰ πράγματα τοῦ κόσμου» (Ὁ. Ἐλύτης)!

Τὸ πρόσωπό του εἶχε πάρει μιὰν ἀνεξίτηλη σοβαρότητα μετὰ τὴν ἐπιστροφή του κι ὁ λαὸς τὸν φαντάσθηκε μετὰ τὴν ἔγερσή του ἀγέλαστο. Πρέπει νὰ εἶναι τρομακτικὴ πάντως ἡ αἴσθησις ἀπὸ «ψυχὴ ζῶσα» (πρβλ. Γένεσις 6' 8), νὰ βρίσκεσαι πάλι γῆ, χῶμα, πηλός. Τότε νιώθεις τί ματαιότητα εἶναι νὰ ἐπιδιώκεις πράγματα φθαρτά, πού ἡ κατάληξή τους εἶναι ὁ θάνατος, ἀντὶ νὰ μελετᾷς τὴν Ἀνάστασις. Τότε, κι ἀγέλαστος νὰ εἶσαι, ἀναγκάζεσαι ἐκ τῶν πραγμάτων νὰ χαμογελάσεις κάγοντας τοὺς ἀναγκαίους συνειρμούς, ὅπως ὁ Λάζαρος, στὸ περιστατικὸ πού ἡ λαϊκὴ παράδοσις μᾶς ἀναφέρει.

Ὁ Λάζαρος «σ' ὅλη τὴ δεύτερη ζωὴ του δὲ γέλασε ποτὲ καὶ μόνο μιὰ φορὰ χαμογέλασε, σὰν εἶδε στὸ παζάρι ἕνα χωρικὸ νὰ κλέβῃ μὲ τρόπο μιὰ στάμνα ἀπὸ τὸν σταμνᾶ κι ὕστερα νὰ τὸ κόβῃ λάσπη. Βρέ, τὸν ταλαίπωρο, λέει χαμογελώντας ὁ Λάζαρος. Γιὰ ἰδέσ τον πῶς φεύγει μὲ τὸ κλεμμένο σταμνί. Ξεχνάει ὅτι κι αὐτὸς εἶναι ἕνα κομμάτι χῶμα, ὅπως καὶ τὸ σταμνί! Τὸ 'να χῶμα κλέβει τ' ἄλλο. Μὲ δὲν εἶναι νὰ γελῶν κι οἱ πικραμένοι; Εἰς τὰ Κύθηρα λέγουν ὁ ἕνας πηλὸς κλέβει τὸν ἄλλο πηλό»².

Πηλὸς εἶμεθα, ἄγνοιαν ἔχομεν

Ἐὰν ἡ λαϊκὴ σοφία μᾶς ἐπαναφέρει στὴν τάξην μ' αὐτὸν τὸν χαριτωμένο τρόπο, ὑποδεικνύοντάς μας πράγματα πού ἔπρεπε νὰ γνωρίζουμε κι ὅμως τὰ ξεχνᾶμε, ἀλλ' ἀναγκάζομαστε ἐκ τῶν ὑστέρων νὰ τὰ

θυμηθοῦμε καὶ τότε ν' ἀναφωνήσουμε «στερνὴ μου γνώση νὰ σ' εἶχα πρώτα». Σύγχρονοι Γέροντες ἐπισημαίνουν τὸν κίνδυνον πού προέρχεται ἀπὸ τὴν ἄγνοια καὶ τὴ λήθη τῶν πρωταρχικῶν μὲ ἀποτέλεσμα νὰ δρισκόμαστε σὲ «χάος ἀναισθησίας». Ἀγωνώντας τὴν οὐσιαστικὴν κατάστασή μας περηφανευόμαστε ἐπιδιδόμενοι δὴθεν σὲ κατορθώματα. Ἡ εἰκόνα καὶ ἡ πραγματικότης τοῦ «πηλοῦ» ἐπανέρχεται στὶς νοθεσίς τους.

«Πηλὸς εἶμεθα, ἄγνοιαν ἔχομεν: Ὁ πηλὸς τὸν πηλὸν κλέπτει. Ὁ πηλὸς τὸν πηλὸν ὑβρίζει. Ὁ πηλὸς τὸν πηλὸν συκοφαντεῖ. Ὁ πηλὸς τοῦ πηλοῦ ἐπαίρεται. Ὁ πηλὸς τὸν πηλὸν πλουτεῖ. Ὁ πηλὸς τοῦ πηλοῦ ἀρχει. Ὁ πηλὸς τὸν πηλὸν δέρει. Ὁ πηλὸς τὸν πηλὸν φυλακίζει. Καὶ ἐν γένει ὁ πηλὸς τοῦ πηλοῦ θεωρεῖται σοφώτερος, δυνατώτερος, πλουσιώτερος, εὐγενέστερος, τιμιώτερος, πλουτῶν ἀνοησίαν καὶ ἄγνοιαν τῆς ὑπάρξεώς του· τοῦ πόθεν καὶ πού εὐρέθη, πῶς ἐγεννήθη, ποῖος ὁ προορισμὸς του, πού καταλήγει, τί τὸ μετὰ ταῦτα»³.

Ὁ λόγος τοῦ Γέροντος δὲν ἐξαντλεῖται σὲ διαπιστώσεις «κατορθωμάτων». Εἶναι ὑπομνηστικὸς καὶ παρακλητικὸς. Ἐὰν εἶμαστε «σκεύη κεραμείως», πού τὰ παραμονεύει ἡ ἀπειλὴ μιᾶς «ράβδου σιδηρᾶς», ὑπάρχει πάντοτε ἡ ἐλπίδα (γιὰ νὰ μὴ λυπόμαστε «καθὼς καὶ οἱ λοιποὶ οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα», Α' Θεσσαλονικεῖς δ' 13)! Ὁ Γέρον ἰσημεῖνει:

«Μνήσθητι, υἱέ μου, ὅτι ἐπλάσθης πηλός, ἀλλ' εἶσαι καὶ πνοὴ τοῦ Θεοῦ. Μὴ καταφρονῆς τὴν ὑπόληψίν σου καὶ προσηλώγεσαι εἰς τὴν ὕλην. Εἶσαι π' ν ο ἡ τ ο Ὡ Θεοῦ· διάσου νὰ γίνῃς ἄξιός τῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ»⁴.

Νέα πνοή

Αυτή ή παρότρυνση μᾶς δίνει μιᾶ νέα πνοή. Μποροῦμε νά παρηγοροῦμε ὁ ἕνας τὸν ἄλλο μ' αὐτὰ τὰ λόγια (Α' Θεσσαλονικεῖς δ' 18). Τότε βλέπουμε τὸν κόσμο μὲ ἄλλο μάτι. Γνωρίζουμε τὴν καταγωγή μας. Ναι εἴμαστε πηλὸς. Ἄλλ' ὄχι πηλὸς ἀκατέργαστος. Γινόμαστε «σκεῦος εἰς τιμὴν, ἡγιασμένον καὶ εὐχρηστον τῷ δεσπότῃ, εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἡτομασμένον» (Β' Τιμόθεον 6' 21)', «εἰς διακονίαν» (δ' 11)'. Τότε συμβαίνουν μέσα μας μυστικὲς ἀλλοιώσεις ἀπορίας ἄξιες σὰν αὐτὲς ποὺ μελετοῦμε στὸν Κανόνα πρὸ τῆς θείας Μεταλήψεως (Ὡδὴ η'): «Πῶς θείου Σώματος καὶ Αἵματος ὁ πηλὸς μετέχω καὶ ἀφθαρτοποιοῦμαι»;

Μελετώντας ἀπὸ τώρα τὴν Ἀνάσταση, καρπωνόμαστε ἤδη ὅλα Τῆς τὰ ὀφέλη. Τὸ πάθος εἶναι παρελθόν, ἡ Ἀνάσταση ἓνα αἰώνιο παρόν. Ἡ βιοτὴ μας γίνεται ἀναστάσιμη. Δὲν ταυτιζόμαστε μόνο μὲ τὸν Λάζαρο ἀλλὰ μὲ ὅλους τοὺς Ἀποστόλους, στοὺς ὁποίους παρουσιαζόταν ὁ Ἰησοῦς ζωντανὸς μετὰ τὰ πάθη του καὶ γινόμαστε καὶ μεῖς ἔτσι μ ἄ ρ τ υ ρ ε ς τ ῆ ς

Ἄ ν α σ τ ἄ σ ε ω ς αὐτοῦ (Πράξεις α' 22).
Χριστὸς ἀνέστη! Ἄληθῶς ἀνέστη!

1. Βλ. Joseph A. Fischer, «Μελέτη θανάτου. Eine Skizze zur frühen griechischen Patristik». Στὸ *W e g z e i c h e n*, Würzburg, Augustinus Verlag, 1971, σ. 43-54, ιδιαίτερα τὴν σ. 54, ὑποσημείωση 95.

2. Λήμμα «Λάζαρος» (Λαογραφία), τοῦ Δημ. Β. Οικονομίδη στὴν *ΘΗΕ* τ. 8, 1966, στ. 63.

3. Γέροντος Ἰωσήφ, Ἐ κ φ ρ α σ ι ς μ ο ν α χ ι κ ῆ ς ἐ μ π ε ι ρ ί α ς, Ἁγιον Ὄρος, Ἐκδ. Ἱ. Μονῆς Φιλοθέου, 21981, σ. 227.

4. Ὁ. π., σ. 270.

ΣΥΖΗΤΩΝΤΑΣ ΓΙΑ ΤΟ ΘΑΝΑΤΟ

Γεύση θανάτου

Τὸ εὐαγγελικὸ ἀνάγνωσμα τῆς ἀνάστασης τοῦ υἱοῦ τῆς χήρας τῆς Ναὴν (Λουκᾶ ζ' 11-17) ξανάφερε στὸ μυαλὸ σκέψεις ποὺ συνέχουν τὸ εἶναι μας. Στὴ θλίψη ποὺ βασίλευει στὶς ψυχές μας γιὰ τὴν ἀπώλεια τοῦ Πατριάρχου, ἢ κυριακὴ ρήση «μὴ κλαῖτε» ἀντηχεῖ παρῆγορη καὶ ἢ ἀκολουθήσασα ἐντολὴ «ἐγέρθητι» μᾶς γεμίζει ἐλπίδα. Μιὰ ἐλπίδα σκιασμένη ἀπὸ τὸ φόβο τοῦ θανάτου καὶ τὸν ἴδιο τὸ θάνατο ποὺ σωρεύεται μέσα μας, γύρω μας.

Ὁ θάνατος παραμονεύει σὲ κάθε μας βῆμα, σὲ κάθε μας ἀναπνοή. Ἡ αἴσθησή του μᾶς ἀγγίζει καὶ στὶς ἐκατόμβες τῆς ἀσφάλτου, καὶ στοὺς νεκροὺς τῶν πολεμικῶν συρράξεων, καὶ στὶς ἐγκληματικὲς πράξεις εἴτε στὸ πρωτότυπο εἴτε στὴν ἀναπαράστασή τους στὶς μικρὲς ἢ τίς μεγάλες ὀθόνες. Στὸ ἀγγιγίμα ἐνὸς νεκροῦ πουλιοῦ ποὺ ξεψυχάει στὴν παλάμη μας ἢ στὸ ἀπεγνωσμένο «γιατί;» μιᾶς μάνας ποὺ χάνει τὸ παιδί της ἀπὸ ναρκωτικὰ καὶ ἀφήνει τὴν τελευταία του πνοή στὰ χέρια της ποὺ τὸν κανάκευαν καὶ τὸν χαιδεύαν μικρὸ ἢ πιὸ μεγάλο. Καὶ σὺ στέκεις ἀγῆμπορος νὰ κάνεις δευτερεύοντες...

Ἀμφιταλαντεύσεις

Ὅποτε νὰ παρηγορήσεις μπορεῖς. Οἱ λόγοι παραμυθίας ποὺ προσπαθεῖς νὰ προσφέρεις ἤχοῦν παράξενον

στ' αὐτιά σου καὶ στ' αὐτιά τῶν ἄλλων. Ἀναρωτιέσαι τί νὰ τοὺς πεῖς. Πῶς νὰ τοὺς πλησιάσεις. Νὰ τοὺς μιλήσεις γιὰ τὸν «πρωτότοκο τῶν νεκρῶν» (Ἀποκάλυψη α' 5); Κινδυνεύεις ἢ νὰ σὲ εἰρωνευτοῦν ἢ νὰ σὲ παρακαλέσουν νὰ τὰ πεῖτε ἄλλη φορά, ὅπως οἱ Ἀθηναῖοι τὸν Ἀπόστολο Παῦλο στὴν ὁμιλία του ἐπὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου («ἀκουσόμεθά σου πάλιν περὶ τούτου», Πράξεις ιζ' 32). Δὲν γνωρίζω ἀν θὰ βρεθεῖ ἕνας Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης ἢ μιὰ Δάμαρις γιὰ νὰ σὲ πιστέψουν.

Γιὰ τοὺς πολλοὺς μιὰ τέτοια «πίστη» εἶναι «μάταιη». Γιὰ τοὺς πολλοὺς ὁ θάνατος εἶναι τὸ τέλος. Ὁ Χριστὸς δὲν λογίζεται «ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων» (Α' Κορινθίους ιε' 17,21). Ὅταν ὁ θάνατος εἶναι τὸ τέρμα, τὸ «αὔριον» δὲν σοῦ δίνει καμμια προοπτική, γιατί αὔριο πεθαίνεις, κι ὅλα εἶναι μάταια. Μιὰ ζωὴ τότε κυλάει πρὸς τὸ θάνατο. Ἡ ζωὴ τροφοδοτεῖ τὰ νεκροταφεῖα. Ὁ θάνατος δὲν λογίζεται οὔτε κὰν ἐχθρὸς μὲ τὸν ὁποῖο πρέπει ν' ἀντιπαλαίψεις. Ἡ Ἁγία Γραφή ὅμως μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ὁ θάνατος εἶναι ἐχθρὸς καὶ μάλιστα θὰ καταργηθεῖ τελευταῖος (Α' Κορινθίους ιε' 26). Δὲν θὰ ἔχει ὅμως αὐτὸς τὴν τελευταία λέξη, ἄλλος θὰ εἶναι ὁ νικητής. Τὸ κεντρὶ τοῦ θανάτου δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ δηλητηριάζει τὴ ζωὴ μας.

Πολλοὶ ποὺ δὲν πιστεύουν στὴν Ἀνάσταση ἐπιδιώκουν τὴν ἀθανασία μέσῳ τοῦ ἔργου τους, μέσῳ τῆς τέχνης. Ἡ τέχνη, εἶπαν, εἶναι τὸ ἀντίδοτο τοῦ θανάτου. Αὐτὸ ποὺ κάνουν ἐν τούτοις εἶναι καλὸ, γιατί ἔτσι ἐνεργοποιοῦνται. Οἱ δυνάμεις τους δὲν ἀδρανοῦν, δὲν ἀκίνητοποιοῦνται σὰν ὁ θάνατος ὡς ἄλλη Μέδουσα νὰ τοὺς πετρώνει μὲ τὸ βλέμμα του καὶ νὰ τοὺς κάνει νὰ εἶναι νεκροὶ πρὸ τῆς ὥρας τους. Πολλοί, λοι-

πόν, επιδίδονται πληθωρικά, δημιουργούν μεγάλα έργα. Στο βάθος όμως γνωρίζουν ότι τίποτε απ' όλ' αυτά δεν μπορεί να τους δώσει το έφετόν, και μένουν με τη συναίσθηση μιας μάταιης προσπάθειας.

Στάση ζωής

Ἡ ἐν α λ λ α κ τ ι κ ῆ λ ύ σ η θά ἦταν κάπως διαφορετική. Τίποτε δὲν ἀλλάζει ὡς πρὸς τὸ προσωρινὸ ἀποτέλεσμα. Ὁ θάνατος εἶναι ἐδῶ. Τὸν συναντούμε καθημερινὰ δίπλα μας, μέσα μας. Μόνο πού δὲν εἶναι τὸ τέλος. Τὸ αὔριο δὲν ὀρίζεται ἀπὸ τὸ θάνατο, δὲν ὀρίζει αὐτὸς τοὺς κανόνες τοῦ παιχνιδιοῦ. Εἶναι ἐχθρὸς πραγματικά. Ἡ πιὸ ξένη καὶ ἡ πιὸ οἰκεία πραγματικότητα. Ὅσο κι ἂν μᾶς ξενίζει τὸν ἔχουμε συνηθίσει ἢ δὲν μᾶς ἀφήνει νὰ τὸν ξεχνάμε. Ζοῦμε μαζί του ἢ θὰ ἔλεγα πρέπει νὰ μάθουμε νὰ ζοῦμε μαζί του. Χρειάζεται νὰ ἔχουμε μιά σ τ ᾶ σ η ζ ω ῆ ῖ ἀπέναντι στοῦ θάνατο.

Αὐτὴ ἡ στάση ζωῆς προέρχεται ἀπὸ τὴν πεποίθηση τῆς τελικῆς νίκης ἢ τὴν πρόγερση τῆς τελικῆς νίκης. Γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸ λόγο εὐχαριστοῦμε τὸ Θεὸ πού μᾶς δίνει τὴ νίκη διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Εἶναι ὁ Νικητής. Τί ἐλπιδοφόρα ἀκούγεται ἢ παύλεια φράση: «τῷ δὲ Θεῷ χάρις τῷ διδόντι ἡμῖν τὸ νίκος διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ» (Α' Κορινθίους ιε' 57).

Ἀπὸ αὐτὴ τὴν πεποίθηση βγαίνουν ὀρισμένα συμπεράσματα, ἀκολουθοῦν ὀρισμένες συνέπειες, ἡ στάση ζωῆς ἔναντι τοῦ θανάτου. Τὸ ἔ ρ γ ο πού κάνουμε δὲν εἶναι μάταιο. Ἐρωτήματα σχετιζόμενα μετὰ τὸ νόημα τῆς δημιουργικῆς μας ἐργασίας τοῦ τύπου «κι ἔπειτα;» δὲν ἔχουν τὴ θέση τους. Σὲ ὅλα αὐτὰ τὰ ἐρωτή-

ματα πού τὰ συζητοῦσε ὁ Ἄπ. Παῦλος μετὰ τοὺς Κορινθίους, καὶ πού τὰ θέτουμε καὶ μεῖς σήμερα, ὁ Ἀπόστολος εἶναι κατηγορηματικός. Ἔθεσε τοὺς Κορινθίους πρὸ τῶν εὐθυνῶν τους.

Ἐχοντας διαπραγματευθεὶ τὸ ὅλο ζήτημα στὸ κεφάλαιο ιε' (στίχοι 12 ἕως 58), μετὰ τὸν τελευταῖο στίχο, τὸν 58, καταλήγει σὲ ἕνα «ὥστε». Αὐτὸ τὸ ὥ σ τ ε ἀξίζει πολλὰ γιὰ τὴν καθημερινή μας ζωὴ. Ἀφοῦ λοιπόν, σύμφωνα μετὰ ὅλα ὅσα ἀνέφερε, τοὺς ὑποδείξει νὰ εἶναι σταθεροὶ καὶ ἀμετακίνητοι, τοὺς προτρέπει νὰ ἐργάζονται ὅλο καὶ περισσότερο τὸ ἔργο τοῦ Κυρίου πάντοτε, ἀφοῦ ξέρουν ὅτι ὁ κόπος τους ἐν Κυρίῳ δὲν εἶναι μάταιος. Σύνδεσμοι (ὥ σ τ ε), ἐπιρρήματα (π ᾶ ν τ ο τ ε), προθέσεις (ἐ ν Κυρίῳ) τροchioδρομοῦν τὴ στάση ζωῆς ἔναντι τοῦ θανάτου.

Αὐτὸ τὸ «ἔ ρ γ ο τ ο ῦ Κ υ ρ ί ο υ» εἶναι τὸ ἔργο τὸ ὁποῖο ζητεῖ ὁ Κύριος ἀπὸ τὸν καθένα μας. Αὐτὸ τὸ ἔργο δὲν εἶναι κενό, μάταιο. Δὲν ἀμαυρώνεται ἀπὸ τὴ σκιά τοῦ θανάτου· λαμπρύνεται ἀπὸ τὴν προοπτικὴ τῆς Ἀναστάσεως. Δὲν προορίζεται γιὰ τὸν Ἄδη (τὴ χώρα τοῦ θανάτου, Ἡσαΐου θ' 1· Ματθαίου δ' 16)· προορισμός του εἶναι ἡ «χώρα τῶν ζώντων» (Ψαλμὸς ριδ' 9). Ἐκεῖ πού «ἐκάστου τὸ ἔργον φανερὸν γενήσεται» (Α' Κορινθίους γ' 13).

Μνήμη θανάτου

Μία τέτοια στάση ζωής ξαναγι τοῦ θανάτου προϋποθέτει προετοιμασία. Ἡ μελέτη εἶναι ἀπαραίτητη. Ἡ πατερική μας παράδοση ὀνόμασε αὐτὴν τὴν προετοιμασία «μελέτη θανάτου», «μνήμη θανάτου»¹. Δὲν πρόκειται γιὰ μία συναισθηματικὴ ἢ διανοητικὴ, ἀλλὰ γιὰ μία ὄντολογικὴ κατάσταση τοῦ ἀνθρώπου², ὁ ὁποῖος μελετώντας τὸν θάνατο ἀσκεῖται τρόπον τινὰ σὺν τὸν Ἀάζαρο στὴν Ἀνάσταση³. Ὁ χριστιανὸς συνειδητοποιεῖ τότε τὴν ἀνθρώπινη ὑπόστασή του ὡς ἐνὸς πίπτοντος καὶ ἀνισταμένου ἀνθρώπου⁴.

Ὁ Ἀβδᾶς Ἰωάννης τῆς Κλίμακος στὸν ἕκτο του λόγο «περὶ μνήμης θανάτου» ὀρίζει ὅτι «μνήμη θανάτου ἐστὶ καθημερινὸς θάνατος» (6').

Ὁ Ἅγιος Κοσμάς ὁ Αἰτωλὸς σὲ μία ἀπὸ τίς Διδαχές του ὅταν προτρέπει τοὺς χριστιανούς νὰ μὴ θάπτουν τὸν νεκρὸ ἀμέσως καὶ νὰ τὸν φυλάγουν εικοσιτέσσαρες ὥρες καὶ νὰ τὸν στοχάζονται καλὰ τὸ δικαιολογεῖ: «διατί καλύτερος διδάσκαλος δὲν εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὸν θάνατον»⁵.

Ὁ Γέρων Ἰωσήφ ἀποκαλεῖ μακάριον ἐκεῖνον «ὅστις νυχθημερὸν ἐνθυμεῖται τὸν θάνατον καὶ ἐτοιμάζεται νὰ τὸν συναντήσῃ. Διότι ἔχει συνήθειαν ὁ θάνατος εἰς ὅσους τὸν περιμένουν νὰ ἔρχεται ἰλαρὸς, ἐνῶ εἰς ὅσους δὲν τὸν προσμένουν καταφθάνει πικρὸς καὶ σκληρὸς»⁶.

Ἡ μνήμη αὐτὴ ἐπιτελεῖ τὴν «ζωοποιὸν νέκρωσιν» ποῦ μᾶς μεταφέρει «ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν» (Ἰωάννου ε' 24). Γι' αὐτὸ καὶ καλέσαμε αὐτὴ τὴν στάση, στάση ζωῆς ξαναγι τοῦ θανάτου.

1. Βλ. Joseph A. Fischer, «Μελέτη θανάτου Eine Skizze zur frühen griechischen Patristik» στὸ Wegzei-

chen, Würzburg, Augustinus Verlag, 1971, σ. 43-54. Constantine Malandrakis, «The Mindfulness of Death according to the ascetic patristic Tradition» στὸ περ. «Θεολογία», τ. 59, τεῦχος 2, Ἀπριλίου - Ἰουνίου 1988, σ. 346-360. Archimandrite Sophrony (Sakharov), We shall see him as he is (1 John 3:2), Essex, Stavropegic Monastery of St. John the Baptist, 1988· ἰδιαιτέρως βλ. τὸ κεφ. «The Grace of Mindfulness of Death», σ. 10-18.

2. Malandrakis 1988, ὁ.π. σ. 348.

3. Βλ. Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως, Παιδαγωγὸς I 6. 3 (BEHES τ. 7, Ἀθήναι 1956, σ. 83, στίχος 11 καὶ Sources Chrétiennes τ. 70, Paris 1960, σ. 118-119). Πρβλ. J. A. Fischer 1971, ὁ.π. σ. 54, ὑποσημείωση 95.

4. Τῆ δυναμικὴ τοῦ «ἀνισταμένου» ἀνθρώπου εἰκονογραφεῖ μὲ θαυμαστὸ τρόπο ὁ λη' λόγος τοῦ Ἀββᾶ Σισώη τοῦ Μεγάλου ποῦ τὸν βρίσκουμε στὸ Γεροντικὸ, Ἀθήναι, ἐκδ. «Ἄσπρη», 1970, σ. 114.

5. Διδαχὴ Α1, παράγραφος 23, στὴν ἔκδοση I. Β. Μενοῦνου, Κοσμά τοῦ Αἰτωλοῦ Διδαχές (Φιλολογικὴ μελέτη - Κείμενα), Ἀθήναι, ἐκδ. «Γῆνος», σ. 131.

6. Γέρωντος Ἰωσήφ, Ἐκφρασις μοναχικῆς ἐμπερίας, Ἅγιον Ὅρος, ἐκδ. Ἱ. Μονῆς Φιλοθέου, 1981, σ. 278.

Μνήμη Θανάτου

Μία τέτοια στάση ζωής ξναντι τοῦ θανάτου προϋποθέτει προετοιμασία. Ἡ μελέτη εἶναι ἀπαραίτητη. Ἡ πατερική μας παράδοση ὀνόμασε αὐτὴν τὴν προετοιμασία «μελέτη θανάτου», «μνήμη θανάτου»¹. Δὲν πρόκειται γιὰ μία συναισθηματικὴ ἢ διανοητικὴ, ἀλλὰ γιὰ μία ὄντολογικὴ κατάσταση τοῦ ἀνθρώπου², ὁ ὁποῖος μελετώντας τὸν θάνατο ἀσκεῖται τρόπον τινὰ σὰν τὸν Ἀάζαρο στὴν Ἀνάσταση³. Ὁ χριστιανὸς συνειδητοποιεῖ τότε τὴν ἀνθρώπινη ὑπόστασή του ὡς ἐνὸς πίπτοντος καὶ ἀνισταμένου ἀνθρώπου⁴.

Ὁ Ἀβδᾶς Ἰωάννης τῆς Κλίμακος στὸν ἕκτο του λόγο «περὶ μνήμης θανάτου» ὀρίζει ὅτι «μνήμη θανάτου ἐστὶ καθημερινὸς θάνατος» (6').

Ὁ Ἅγιος Κοσμάς ὁ Αἰτωλὸς σὲ μία ἀπὸ τίς Διδαχές του ὅταν προτρέπει τοὺς χριστιανούς νὰ μὴ θάπτουν τὸν νεκρὸ ἀμέσως καὶ νὰ τὸν φυλάγουν εικοσιτέσσαρες ὥρες καὶ νὰ τὸν στοχάζονται καλὰ τὸ δικαιολογεῖ: «διατί καλύτερος διδάσκαλος δὲν εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὸν θάνατον»⁵.

Ὁ Γέρων Ἰωσήφ ἀποκαλεῖ μακάριον ἐκεῖνον «ὅστις νυχθημερὸν ἐνθυμεῖται τὸν θάνατον καὶ ἐτοιμάζεται νὰ τὸν συναντήσῃ. Διότι ἔχει συνήθειαν ὁ θάνατος εἰς ὄσους τὸν περιμένουν νὰ ἔρχεται ἰλαρὸς, ἐνῶ εἰς ὄσους δὲν τὸν προσμένουν καταφθάνει πικρὸς καὶ σκληρὸς»⁶.

Ἡ μνήμη αὐτὴ ἐπιτελεῖ τὴν «ζωοποιὸν νέκρωσιν» ποῦ μᾶς μεταφέρει «ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν» (Ἰωάννου ε' 24). Γι' αὐτὸ καὶ καλέσαμε αὐτὴ τὴν στάση, στάση ζωῆς ξναντι τοῦ θανάτου.

1. Βλ. Joseph A. Fischer, «Μελέτη θανάτου Eine Skizze zur frühen griechischen Patristik» στὸ Wegzei-

chen, Würzburg, Augustinus Verlag, 1971, σ. 43-54. Constantine Malandrakis, «The Mindfulness of Death according to the ascetic patristic Tradition» στὸ περ. «Θεολογία», τ. 59, τεῦχος 2, Ἀπριλίου - Ἰουνίου 1988, σ. 346-360. Archimandrite Sophrony (Sakharov), We shall see him as he is (1 John 3:2), Essex, Stavropegic Monastery of St. John the Baptist, 1988· ἰδιαιτέρως βλ. τὸ κεφ. «The Grace of Mindfulness of Death», σ. 10-18.

2. Malandrakis 1988, ὁ.π. σ. 348.

3. Βλ. Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως, Παιδαγωγὸς I 6. 3 (BEHES τ. 7, Ἀθήναι 1956, σ. 83, στίχος 11 καὶ Sources Chrétiennes τ. 70, Paris 1960, σ. 118-119). Πρβλ. J. A. Fischer 1971, ὁ.π. σ. 54, ὑποσημείωση 95.

4. Τὴ δυναμικὴ τοῦ «ἀνισταμένου» ἀνθρώπου εἰκονογραφεῖ μὲ θαυμαστὸ τρόπο ὁ λη' λόγος τοῦ Ἀββᾶ Σισώη τοῦ Μεγάλου ποῦ τὸν βρίσκουμε στὸ Γεροντικὸ, Ἀθήναι, ἐκδ. «Ἄσπρη», 1970, σ. 114.

5. Διδαχὴ Α1, παράγραφος 23, στὴν ἔκδοση I. Β. Μενοῦνου, Κοσμά τοῦ Αἰτωλοῦ Διδαχές (Φιλολογικὴ μελέτη - Κείμενα), Ἀθήναι, ἐκδ. «Τῆνος», σ. 131.

6. Γέρωντος Ἰωσήφ, Ἐκφρασις μοναχικῆς ἐμπερίας, Ἅγιον Ὄρος, ἐκδ. Ἱ. Μονῆς Φιλοθέου, 1981, σ. 278.

ΜΑΚΡΟΝ ΠΡΟ ΒΡΑΧΕΟΣ...

Κανόνες και κανόνες

Υπάρχουν κανόνες, όπως οι γραμματικοί λόγου χάριν, οι οποίοι έχουν μιὰ πάγια και σταθερή σημασία. Δεν επιδέχονται διαφορετικές ερμηνείες, εκτός από εξαιρέσεις οι οποίες λέμε ότι τονίζουν τον κανόνα. Οι ίδιοι όμως αυτοί κανόνες στο άτομο που τους απομνημονεύει λειτουργούν μερικές φορές τελείως διαφορετικά, έξω από κάθε κανόνα. Τους προσδίδει άλλη σημασία και τους εφαρμόζει ανάλογα στη ζωή του.

Ένας τέτοιος κανόνας, γραμματικός στην προέλευσή του, κατόντησε κανόνας ζωής στην περίπτωση φίλου που έλυσε ένα προσωπικό του πρόβλημα με τον επιγραμματικό τρόπο που αξιοποίησε στη ζωή του τον κανόνα της ελληνικής Γραμματικής: «Μακρόν πρό βραχέος περισπάται».

Αυτόν τον φίλο απασχολούσε το ζήτημα της οργάνωσης του χρόνου του. Γνώριζε, ότι στο ζήτημα αυτό θρυσκόταν στο έλεος των τυχαίων περιστατικών, των ενοχλήσεων από τρίτους, της αδυναμίας του να αρνηθεί να κάνει κάτι όταν του το ζητούσαν, να αναβάλει έστω και για λίγο την εκτέλεση μιᾶς παρακλήσεως ή εντολής, να πάρει έστω και μικρή απόσταση από τα γεγονότα. Δινόταν δλόψυχα στα αιτήματα της στιγμής, στίς παρορμήσεις. Το πράγμα γινόταν ενοχλητικό, γιατί μ' αυτόν τον τρόπο δεν μπορούσε ν' αποσιωπηθεί στο έργο του. Αίσθανόταν υποχρεωμένος ν' ανταποκριθεί άμέσως

στα συμβαίνοντα, με αποτέλεσμα να αποσπάται ή προσοχή του από την κύρια ασχολία του σε άλλο πράγμα. Προκειμένου μάλιστα να αναλάβει συγκεκριμένη απασχόληση και υποχρέωση διηρωτάτο κατά πόσο θα μπορούσε ν' ανταπεξέλθει στα νέα του καθήκοντα και ήταν πολύ φοβισμένος ως προς την έκβαση του αποτελέσματος.

Έτυχε τότε να εκμυστηρευθεί τους φόβους του σε διακριτικό και πνευματικό Γέροντα, ο οποίος ούτε λίγο ούτε πολύ τον συμβούλευσε να διαβάσει κι αυτός, όπως συνηθίζεται να διαβάζεται στα Μοναστήρια τη Μ. Σαρακοστή, την Κλίμακα του Αγίου Ιωάννου. Του συνέστησε όμως να αναγνώσει πολύ καλά και σε βάθος ένα μόνο Λόγο από εκεί, τον τρίτο, τον «Περὶ ξενιτείας». Μάλιστα, για να επιβεβαιωθεί ο Γέροντας, ότι ο ακροατής του λόγου του θα γινόταν και ποιητής, τον ξαναρώτησε να του πει τί ακριβώς του είχε υποδείξει. Και όταν ο φίλος έδειξε να έχει καταλάβει το εἶπε: «τοῦ το ποίει και σώζου»!

Ένας λόγος περὶ ξενιτείας

Έμεινε όμως με την απορία, τί να σήμαιναν ἔλ' αυτά που διάβαζε εκεί μέσα, στο πρωτότυπο και στίς μεταφράσεις και τί εἶδους μεταφορά θά ἔπρεπε να κάνει στη ζωή του¹. Τί να σημαίνει εκείνη ή «κατάλειψις ἀνεπίστροφος πάντων τῶν ἐν τῇ πατρίδι πρὸς τὸν τῆς εὐσεβείας σκοπὸν ἀντιπραττόντων ἡμῶν» τὸ «ἀπαρρησίαστον ἦθος» ὁ «ἀπόκρυφος θίος» ὁ «σιωπῆς θυθός» και ὅλα ἐκεῖνα που ἀκολουθοῦσαν σὲ μιὰ προσπάθεια ἀπαντήσεως τοῦ τί ἐστὶ Ξενιτεία... (παρ. α')². Ποιά ἢ διαφορά τῆς ἀκούσιας ἢ τῆς ἐκούσιας ἐξορίας (παρ. θ')!; Τί να σημαίνει μίμηση τοῦ Ἄωτ και ὄχι

τῆς γυναίκας του (παρ. ιγ') ; Ἐμεινε σκεπτικὸς ὅταν διαβάζε τὸ προστακτικόν: «φεῦγε Αἴγυπτον ἀμεταστρεπί» (παρ. ιδ')!

Στὴν παράγραφο ιζ' ἔπεσε πάνω στὸν ὀρισμὸ τοῦ ξένου: «ξένος ἐκεῖνός ἐστιν, ὃ ὡς ἀλλόγλωσσος ἐν ἑτερογλώσσοις ἐν γνώσει καθήμενος». Ὅλοι μας ἔχουμε αἰσθανθεῖ τὴ δυσκολία νὰ μὴ μπορούμε νὰ ἐπικοινωνήσουμε μὲ κάποιον τοῦ ὁποίου δὲν γνωρίζουμε τὴ γλώσσα. Καὶ τώρα γνωρίζοντάς την νὰ καθόμαστε «ὡς ἀλλόγλωσσοι ἐν ἑτερογλώσσοις», νὰ ἀρνούμαστε νὰ συνομιλήσουμε, κάνοντας ὅτι δὲν ξέρουμε, ἔχοντας ὁμῶς πλήρη συναίσθηση τοῦ τί κάνουμε!

Πιὸ κάτω συνάντησε «τὸ ἀπαθὲς μῖσος» πού ὑποδεικνύει ὁ καλὸς ἡμῶν διδάσκαλος (ὁ Κύριος) γιὰ τοὺς οἰκείους μας (παρ. ιθ'). Στὴν παράγραφο κ' ξαναίχτηκε μπροστὰ στὰ μάτια του ἡ καινούρια του συγγένεια (πατέρα, μητέρα, ἀδελφός, σύζυγος, τέκνα, δοῦλος, φίλοι: αὕτη ἡ γενεὰ ζητούντων τὸν Κύριον). «Πόθος Θεοῦ ἀπέσβεσε πόθον γονέων» (παρ. κα'). Παράδειγμα ἰσχυρὸ ἐμφανίζεται «ὁ μέγας ξενιτεύσας», ὁ Ἀβραάμ, ὁ ὁποῖος ἄκουσε τὰ λόγια «ἔξελθε ἐκ τῆς γῆς σου, καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου, καὶ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς σου» (Γένεση ιβ' 1) καὶ ἀναχώρησε (παρ. κη').

Ἀκόμα καὶ σὰν τὸν Ἀβραάμ νὰ ξενιτευτοῦμε πάλι αὐτὸ δὲν θὰ ἦταν ἀφορμὴ γιὰ καύχηση, γιατί ποτὲ δὲν θὰ μπορούσαμε νὰ ξεπληρώσουμε Αὐτὸν ὁ ὁποῖος ξενιτεύτηκε «δι' ἡμᾶς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ εἰς τὴν γῆν» (παρ. λ'). Πραγματικὰ ὁ τέλειος «ξένος» εἶναι ὁ Κύριος ὅπως χαρακτηριστικὰ τὸν περιγράφει τὸ τροπάριον εἰς ἤχον πλάγιον τοῦ Α' πού φάλλεται κατὰ τὴν περιφορὰν τοῦ Ἐπιταφίου τὸ ἐσπέρας τῆς Μ. Παρασκευῆς: «Τὸν ἥλιον κρύψαντα τὰς ἰδίας ἀκτίνας..., ὁ

Ἰωσήφ θεασάμενος, προσῆλθε τῷ Πιλάτῳ καὶ καθικετεύει, λέγων· δός μοι τ ο ὕ τ ο γ τ ὸ ν ξ ἔ ν ο γ, τὸν ἐκ θρέφους ὡς ξένον ξενωθέντα τῷ κόσμῳ» κλπ.

Ἡ ξενιτεία δὲν χωράει συμβιβασμούς. Ὅπως πιὸ πάνω στὴν παράγραφο κα' μᾶς εἶπε ὅτι «πόθος Θεοῦ ἀπέσβεσε πόθον γονέων· ὁ δὲ λέγων ἀμφοτέρω ἔχειν, πεπλάνηκεν ἑαυτὸν», ἔτσι καταλήγει πάλι μὲ μία σύγκριση νὰ δείξει τὸ ἀληθὲς τοῦ λόγου περὶ ξενιτείας.

«Ὡς ἀμήχανον ἐνὶ μὲν ὀφθαλμῷ εἰς τὸν οὐρανόν, ἐνὶ δὲ εἰς τὴν γῆν νεύειν, οὕτως ἀδύνατον μὴ κινδυνεῦσαι κατὰ ψυχὴν, τὸν μὴ τελείως πάντων τῶν οἰκείων καὶ ἀνοικείων ἑαυτὸν τῷ λογισμῷ καὶ τῷ σώματι ξενιτεύσαντα» (παρ. λδ').

Ἡ ξενιτεία περικλείει κάτι τὸ ἀπόλυτο. Γι' αὐτὸ ὁ ἀββᾶς Ἰωάννης ἐφιστᾷ τὴν προσοχὴν μας στὸ τέλος τοῦ λόγου: «ὁ ἐπιθεθηνῶς (στὴν τρίτη βαθμίδα τῆς Κλίμακος), μὴ περιθλέψη δεξιὰ ἢ ἀριστερά».

Μεταφορὰ στὴ ζωὴ μας

Ὁ φίλος μας ἀφοῦ μελέτησε ὅσα μπόρεσε τὸ κείμενο αὐτὸ καὶ προσπάθησε νὰ τὸ κατανοήσῃ, ἐπέστρεψε στὸν Γέροντα γιὰ νὰ ξεδιαλύνῃ τίς ἀπορίες πού εἶχαν προκύψῃ. Ὁ λόγος θὰ μᾶς ραίει ἀν καταγράψαμε ἐπακριδῶς ὅσα εἰπώθησαν. Ἐκεῖνο πού βοήθησε πολὺ τὸν φίλο ἦταν κυρίως ἡ ἀντιστροφή τοῦ Γέροντα στὴν παράγραφο λδ' τοῦ Λόγου. Ἐκεῖ γίνεται σαφὲς ὅτι ἡ ξενιτεία πρέπει νὰ γίνεται ὄχι μόνον μὲ τὸ σῶμα, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸν λογισμό. Ὁ Γέροντας ἐντόπισε τὴν ξενιτεία στὸν λογισμό, τουλάχιστον γιὰ μᾶς τοὺς κοσμικούς. Θὰ πρέπει νὰ γίνουμε «ο ἰ λογισμῷ ξενιτεύσασαντες» αὐτοὶ πού ἔχουμε τὸ ἄμισο μῖσος, «τὸ

ἀπαθὲς μίσος» γιὰ πρόσωπα καὶ πράγματα καὶ τόπους, «τὴν ἐξ αὐτῶν ἡμῖν προσγινομένην βλάβην ἐκφεύγοντες» (παρ. ιη')¹.

Νομίζω ὅτι αὐτὴ ἡ ἐξήγηση τὸν ἀνακούφισε σ' ἓνα μεγάλο βαθμὸ τὸν φίλο μας. Ὅλα αὐτὰ, ποῦ ὅπως εἶδαμε στὴν ἀρχὴ τοῦ ἀρθροῦ μας τὸν ἀποσποῦσαν καὶ τὸν βασάνιζαν καὶ τὸν ζημίωγαν, ἔπρεπε νὰ τοῦ γίνουιν κατὰ κάποιον τρόπο ξένα. Ὅσο μποροῦσε θὰ ἔπρεπε νὰ προτάξει στὴ ζωὴ του τὰ «βραχέα», τὰ σύνταμα ἔναντι τῶν «μακρῶν» καὶ μακρόσυρτων ποῦ τὸν παρασύρουν, τὸν ἀποσποῦν καὶ τὸν περισποῦν καὶ τὸν κάνουν νὰ χάνει τὸ κύριο καὶ σημαντικό καὶ νὰ καταντάει τὴ ζωὴ του «σὰ μιὰ ξένη φορτικὴ»³.

Κατάλαβε ὅτι στὴ ζωὴ, ἀν δὲν προσέξει, «τὸ βραχὺ θὰ εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὅποιο πρὸ μακροῦ περισπᾶται», ἐνῶ αὐτὸς εἶχε ἀποφασίσει νὰ ἀκολουθήσει τὸν γραμματικὸ ἐκεῖνον κανόνα ποῦ λέει ὅτι «τὸ μακρὸν πρὸ βραχέος περισπᾶται». Τὰ περιθώριά του δὲν ἦσαν μεγάλα. Ἐπρεπε νὰ ἐπισπεύσει γνωρίζοντας ὅτι «ἡ τέχνη, γιὰ κάτι τέτοιο, εἶναι μακρὴ, ὁ βίος βραχύς, ὁ καιρὸς δξύς».

1. Τὸ πρωτότυπο κείμενο τῆς Κ λ ί μ α κ ο ς καθὼς καὶ μετάφραση βλ. στὴν ἔκδοση τοῦ Ἀρχιμ. Ἰγνατίου, Ὁρωπὸς Ἀττικῆς, Ἰ. Μονὴ τοῦ Παρακλήτου, 1978, σ. 56-64. Βλ. ἐπίσης τὴν μετάφραση τοῦ Ἀρχιμ. Ἱερεμίου, Ἀθῆναι, Ἐκδ. «Ἀστὴρ», 1976, σ. 22-30 καὶ 31-33.

2. Πρβλ. καὶ ἀπάντηση τοῦ Ἀββᾶ Σισῶνι στοῦ Γ ε ρ ο ν τ ι κ ὸ ν, Ἀθῆναι, Ἐκδ. «Ἀστὴρ», 21970, σ. 103 β (σὲ λόγῳ τοῦ Ἀββᾶ Πιστοῦ).

3. Ἐνδεικτικὸ στὴν περίπτωση αὐτὴ εἶναι τὸ ποίημα τοῦ Κ. Καβάφη, «Ὅσο μπορεῖς» (Η. Ν. Ἀποστολίδη, Ἀ ν θ ο λ ο γ ί α, Ἀθῆναι, Βιβλιοπωλεῖον τῆς «Ἑστίας», 51954, σ. 228-229).

ΤΟ ΖΩΝΤΑΝΟ ΝΕΡΟ

Τὸ νερὸ καὶ ἡ σημασία του

Εἶναι πρόσφατη σχετικὰ ἡ εἶδηση ποῦ ἔγραψαν οἱ ἑφημερίδες γιὰ τὴ μὴ προσέλευση στὶς κάλπες τῶν ἐκλογῶν τῆς 8ης Ἀπριλίου ὄλων τῶν κατοίκων ἐνὸς χωριοῦ τοῦ νομοῦ Ἡμαθίας, σὲ ἐνδειξη διαμιαρτυρίας, γιὰτὶ δὲν εἶχε ληφθεῖ κανένα μέτρο ἀπὸ τοὺς ὑπευθύνους στὶς καταγγελίες τους, «ὅτι κάτοικοι τοῦ γειτονικοῦ χωριοῦ ἔχουν τοποθετήσῃ διακλάδωση στοὺς ἀγωγούς ὑδρεύσεως καὶ ἀφαιροῦν ποσότητα ὕδατος μὲ ἀποτέλεσμα τὴ δημιουργία πολλῶν προβλημάτων, τόσο στὴν ὑδρευση τῶν οἰκιῶν τους ὅσο καὶ στὴν ἄρδευση τῶν ἀγρῶν τους».

Τέτοιου τύπου διαμάχες καὶ ἔριδες δημιουργοῦνται μεταξὺ κρατῶν μὲ παραδείγματα πολὺ κοντινά μας στὴν Βόρεια Ἑλλάδα. Παλαιότερα μάλιστα εἶχε ἀποδειχθεῖ ἄριστο μέσο ἐκπαρθήσεως πόλεων ἢ στέρηση ὄχι μόνο τῆς τροφοδοσίας ἀλλὰ κυρίως τῆς ὑδρεύσεως. Ἀνατριχιαστικὰ ἀκόμα ἤχοῦν στ' αὐτὰ μας πληροφορίες γιὰ δηλητηρίαση τοῦ συστήματος ὑδρεύσεως σὲ συγκεκριμένες περιοχὲς θαλασσικῶν χωρῶν πρὸς ἐξαναγκασμὸ τους γιὰ ὑποχωρήσεις στὴ διεκδίκηση δικαιωμάτων γιὰ ἐλευθερία. Ἄν καὶ ὄχι πάντα ἐκδικητικὰ καὶ ἠθελημένα, ἡ μόλυνση θαλασσῶν καὶ ποταμῶν ἀποτελεῖ ἐπιθετικὴ πράξη καὶ ἔγκλημα ἔναντιον τῆς ζωῆς.

Γιατὶ, ἂς μὴ ξεχνᾶμε: «τὸ νερὸ εἶναι ζωὴ». Κι

ὄλοι μας στεκόμαστε μὲ δέος στὸν πραγματικὸ κίνδυνο μιᾶς λειψυδρίας καὶ ξηρασίας ποὺ ὀφείλεται στίς ἐλάχιστες βροχοπτώσεις τῶν τελευταίων μηνῶν. Μὲ ἀγωνία, τώρα ποὺ ξεφύγαμε ἀπὸ τὸ ἄγχος τῶν ἐκλογῶν, παρακολουθοῦμε τὸ τέλος τῶν δελτίων εἰδήσεων ποὺ ἀφορᾶ στὴν πρόγνωση τοῦ καιροῦ. Δὲν βρίσκουμε οὔτε μαργαρίτα γιὰ νὰ παίξουμε παραλλαγμένο τὸ γνωστὸ παιχνίδι: «Θὰ βρέξει, δὲν θὰ βρέξει;». Γνωρίζουμε πολὺ καλὰ τί μπορεῖ νὰ σημαίνει ἡ ἀναμῆρις γιὰ μιὰ περιοχὴ, γιὰ μιὰ χώρα, γιὰ μιὰ ἥπειρο. Τὸ φάσμα τῆς Ἀφρικῆς στέκεται «πρὸ τῶν πυλῶν». Δὲν διψοῦν μόνον οἱ ἄνθρωποι, διψοῦν ἡ γῆ καὶ τὰ ζωντανά.

Ἵδρογόνο δύο ὀξυγόνο (H₂O)

Μιὰ θρύση, ἓνα ποτήρι: δὲν χρειάζεται τίποτε περισσότερο γιὰ νὰ ἐξαλείψει τὴ δίψα μας. Δὲν περνάει οὔτε μιὰ μέρα ποὺ νὰ μὴ χρησιμοποιήσουμε τὸ νερό. Πηγγὴ ζωῆς καὶ ἀνανεώσεως μᾶς ζωογονεῖ καθημερινά. Τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῶα τοῦ ὀφείλουν τὴ ζωὴ. Τὸ νερό, εἶναι ζ ω ή, ὅπως ἀναφέραμε.

Τὸ νερὸ εἶναι ἐπίσης κ ί ν η σ η. Ἄλλοτε σιγανή, ἄλλοτε γρήγορη, διασχίζει τὸ τοπίο μας, τίς περισσότερες φορές χωρὶς νὰ γίνεται ἀντιληπτό. Ἐν τούτοις ἡ δύναμή του εἶναι τέτοια ποὺ μερικές φορές καταστρέφει τὰ πάντα στὸ πέρασμά του. Στὴ φύση τὸ νερὸ ἀκολουθεῖ ἓνα κύκλο. Βρίσκεται παντοῦ: στοὺς ὠκεανούς, τίς θάλασσες, τίς λίμνες, τίς δεξαμενές, τοὺς ποταμούς, τὰ ρυάκια, πάνω στὴ γῆ καὶ κάτω ἀπὸ τὴ γῆ, ὑπὸ τὴ μορφή πάγου, ὑπόγειων στρωμάτων, ἢ καὶ ἀτμοῦ στὴν ἀτμόσφαιρα.

Ἡ γῆ μας ἀριθμεῖ περίπου ἑνάμισο τρισεκατομμύ-

ριο κυβικὰ μέτρα ὕδατος, ποὺ καλύπτουν πάνω ἀπὸ τὰ τρία τέταρτα τῆς ἐπιφάνειας τῆς γῆς. Δὲν εἶναι λοιπὸν καθόλου περίεργο νὰ χαρακτηρίζουν τὴ γῆ ὡς τὸν «γαλάζιο πλανήτη». Προφανῶς ὑπάρχει περισσότερο νερὸ ἀπ' ὅ,τι χρειάζεται. Δυστυχῶς, τὸ 97 στὰ ἑκατὸ αὐτοῦ τοῦ ὕδατος εἶναι ἄλμιυρό, ἔτσι δὲν ἀπομένει παρὰ μόνον 3 στὰ ἑκατὸ γλυκὸ νερό. Τρία στὰ ἑκατὸ, ἀπὸ τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ ἀφαιρέσουμε τὸ νερὸ ποὺ ἔχει παγεῖ ὑπὸ τὴ μορφή πάγου καθὼς ἐπίσης καὶ τὸ νερὸ ποὺ περιέχεται στὴν ἀτμόσφαιρα. Μόνον ἓνα μικρὸ ποσοστὸ τῶν 0,6 στὰ ἑκατὰ αὐτοῦ τοῦ γλυκοῦ νεροῦ προορίζεται πραγματικὰ γιὰ τὴν κατανάληση. Αὐτὸ βρίσκεται στὰ ὑπόγεια στρώματα ἢ στοὺς ποταμούς καὶ τίς λίμνες. Ἐνα, δηλαδή, ἐλάχιστο ποσοστὸ ποὺ μᾶς ὑποχρεώνει νὰ εἴμαστε φειδωλοὶ ὡς πρὸς τὴν κοινὴ μας περιουσία. Ἐν εἶδει συνθήματος θὰ μπορούσαμε νὰ προτάξουμε τὸ μήνυμα: «τὸ πόσιμο νερό, πηγγὴ κάθε ζωῆς»¹.

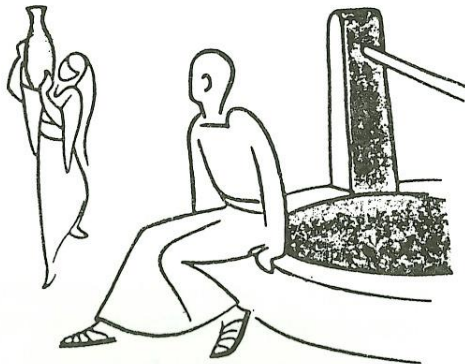
Βαθιὰ ἀνθρώπινη ἀνάγκη

Νὰ θυμηθοῦμε μόνον μὲ πόση λαχτάρα ζητοῦσε ὁ πλούσιος ὅταν θρῖσκοταν πιά στὸν ἄδη ἀπὸ τὸν Ἀβραάμ νὰ τὸν ἐλεήσει στέλνοντάς τὸν φτωχὸ Λάζαρο «νὰ βουτήξει τὴν ἄκρη τοῦ δακτύλου του σὲ νερὸ καὶ νὰ δροσίσει τὴ γλώσσα του, γιατί ὑπέφερε μέσα σ' αὐτὴ τὴ φλόγα» (Λουκᾶ ιστ' 24)¹.

Ὁ ἴδιος ὁ Κύριος ταυτίζεται μὲ τοὺς διψασμένους καὶ ἀνταμείβει ἀνάλογα ὅσους τὸν ξεδίψασαν στὸ πρόσωπο ἐκείνων (Ματθαίου κε' 34-35) ἢ ξεδίψασαν τοὺς μαθητὲς δίνοντάς τους ἓνα ποτήρι νερὸ στὸ ὄνομά Του (πρβλ. Μάρκου θ' 41).

Ὁ ἴδιος ὁ Κύριος ἔνωσε αὐτὴ τὴ βαθιὰ ἀνθρώ-

πινη ανάγκη και πάγω στο Σταυρό και είπε «διψῶ» (Ἰωάννου ιθ' 28· πρβλ. τὸν Ψαλμὸ κα' 16 «ἡ γλῶσσα μου κεκόλληται τῷ λάρυγγί μου»), ἀλλὰ και ὅταν, «κεκοπιαικῶς ἐκ τῆς ὄδοιπορίας», κάθισε κοντὰ στο πηγᾶδι τοῦ Ἰακώβ και ζήτησε ἀπὸ τὴ Σαμαρειτίδα νὰ τοῦ δώσει νὰ πιεῖ νερό: «δός μοι πιεῖν» (Ἰωάν. δ' 7).

«Δός μοι πιεῖν».

Μετὰ ἀπὸ αὐτὴ τὴν παράκληση ἀκολούθησε ὁ περιφνημὸς ἐκεῖνος διάλογος τοῦ Ἰησοῦ μὲ τὴ γυναίκα ποὺ διαβάζουμε στὸ εὐαγγελικὸ ἀνάγνωσμα τῆς Κυριακῆς τῆς Σαμαρειτίδος (Ἰωάννου δ' 5-42). Βέβαια οἱ ὅροι ἀντιστρέφονται σύντομα. Αὐτὸς ποὺ δὲν εἶχε ἀντλήμα και στεκόταν μπρὸς σὲ βαθὺ πηγᾶδι θὰ ἦταν ὁ χορηγὸς ὕδατος ποὺ ὅποιος τὸ ἔπινε δὲν θὰ διψοῦσε ποτὲ πιά (δ' 14). Γι' αὐτὸ και ὁ Ἰησοῦς ἀργότερα, τὴν τελευταία ἡμέρα τῆς ἑορτῆς τῆς σκηνοπηγίας, φώναξε δυνατὰ: «ἐάν τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρὸς με και πιτέτω» (Ἰωάννου ζ' 37· πρβλ. Ἀποκάλυψη κα' 6 και κδ' 17).

Ἀπόηχος τῆς πορείας στὴν ἔρημο ἡ ἑορτὴ τῆς σκηνοπηγίας θύμιζε τὴν ἔλλειψη νεροῦ ποὺ εἶχε αἰσθανθεῖ τότε ὁ λαὸς και τὴ βαθιὰ δίψα ποὺ ἀπέρρεε. Γι' αὐτὸ ὁ Ἰησοῦς «ἐκραξε» γιὰ ν' ἀκουστεῖ, και τότε, και τώρα στὴν ἐρημιὰ τῶν πόλεων: «ὁ διψῶν ἐρχέσθω» (Ἀποκάλυψη κδ' 17).

Δίψα γιὰ ζωὴ

Ὁ Ἰησοῦς, ὅμως, δὲν καλύπτει μόνο τὴ δίψα μας γιὰ νερό, καλύπτει τὴ βαθιὰ μας πείνα και δ ἰ ψ α γ ι ᾶ ζ ω ἠ και δικαιοσύνη, θεραπεύει κάθε μας ἀνάγκη. Ἄς θυμηθοῦμε μόνο πόσο ἐκφραστικὰ διατυπώνει αὐτὴ τὴν ἀλήθεια ἓνας σύγχρονος Γέροντας, ὁ γέρον Ἰωσήφ:

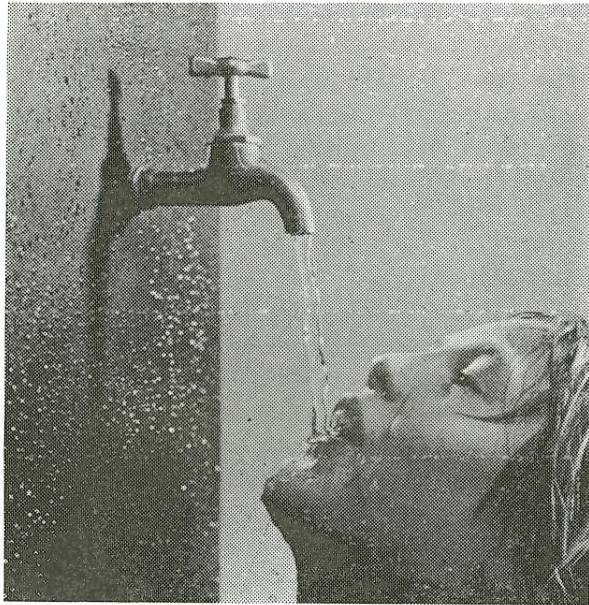
«Δὲν γνωρίζεις ὅτι ὁ Ἰησοῦς γίνεται ἐνὶ ἐκάστῳ θεραπεία πάσης ἀνάγκης; Ἦγουν τροφὴ τῶ πεινῶντι, τῶ διψῶντι ὕδωρ, ὑγεία τῶ ἀσθενεῖ, ἐνδυμασία τῶ γυμνητεύοντι, φωνὴ εἰς τοὺς ψάλλοντας, τῶ εὐχομένῳ πληροφορία και τοῖς πᾶσι τὰ πάντα εἰς σωτηρίαν;»².

Στὴν ἀναστασία αὐτὴ περίοδο ποὺ διανύουμε ζς κρατήσουμε βαθιὰ ριζωμένη μέσα μας αὐτὴ τὴν πεποίθηση!

1. Τὰ στοιχεῖα ποὺ ἀναφέρονται στὰ ἀποθέματα νεροῦ στὸν πλανήτη μας ἐλήφθησαν ἀπὸ τὸ ὑπ' ἀριθ. 6)1990 φυλλάδιο τῶν Βελγικῶν Ταχυδρομείων ποὺ κυκλοφορήθηκε μὲ ἀφορμὴ γραμματὸσημο ἀφιερωμένο στὴν «Βελγικὴ Ἐταιρεία Ὑδάτων». Ἡ φωτογραφία ποὺ κοσμεῖ τὸ ἄρθρο μας προέρχεται ἀπὸ τὸ ἴδιο φυλλάδιο. Τὸ σκίτσο μὲ τὸν Ἰησοῦ και τὴ Σαμαρειτίδα βρίσκεται στὴ σ. 223 τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἔκδοση τῆς Βιβλικῆς Ἐταιρείας, Ὁ Χ ρ ι μ ο ν ᾶ χ α μ ἐ ψ ω μ ἰ... Ἀθήναι 1975.

2. Γέροντος Ἰωσήφ, Ἐκφρασις μοναχικῆς ἐμπερίας, Ἁγιον Ὄρος, Ἐκδ. Ἱ. Μονῆς Φιλοθέου, 2)1981, σ. 167.

—«Πᾶς ὁ πίνων ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου διψήσει πάλιν· ὃς δ' ἂν πῖνῃ ἐκ τοῦ ὕδατος οὗ ἐγὼ θώσω αὐτόν, οὗ μὴ διψήσει εἰς τὸν αἰῶνα, ἀλλὰ τὸ ὕδωρ ὃ θώσω αὐτῷ γενήσεται ἐν αὐτῷ πηγὴ ὕδατος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον».

—«Κύριε, δός μοι τοῦτο τὸ ὕδωρ, ἵνα μὴ διψῶ μηδὲ ἔρχωμαι ἐνθάδε ἀντλεῖν» (Ἰωάννου δ' 13-15).

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΝ ΕΧΕΙΝ

Βεβαιότητα και ἀμφιβολία

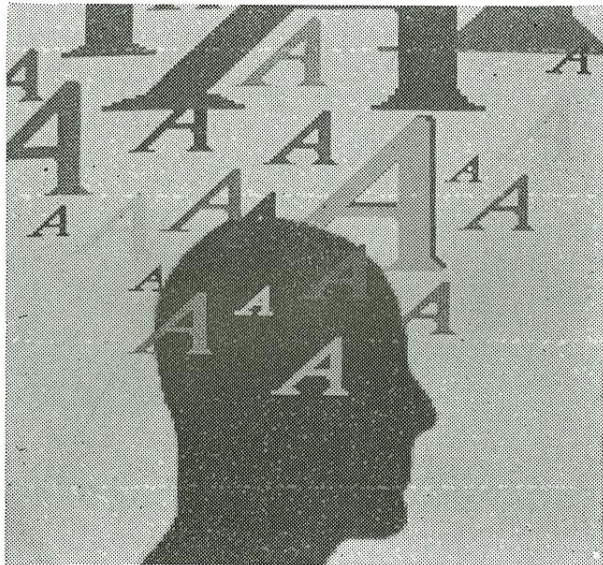
Α (ἄλφα), ὅπως ἀμφιβολία

Εἶναι γνωστὴ ἡ περίπτωση, ὅταν τηλεφωνοῦμε καὶ ὁ ἄλλος δὲν μπορεῖ νὰ ἀντιληφθεῖ ἀκριβῶς τὸ ὄνομα ποῦ τοῦ λέμε, γὰρ τὸ συλλαβίζουμε, ἀντικαθιστώντας τὸ γράμμα μὲ μιὰ λέξη, οὕτως ὥστε ὁ συνομιλητὴς μας νὰ ἀντιληφθεῖ ἐπακριβῶς τὸ γράμμα καὶ νὰ μὴ ἔχει καμία ἀμφιβολία ὡς πρὸς τὴν ἀκρίβεια αὐτοῦ ποῦ ἀκούει. Στὴν διεθνή καὶ τὴν ἐθνικὴ τηλεφωνία ὑπάρχει συγκεκριμένη ἀλφαριθμητικὴ σειρά εὐδιάκριτων λέξεων πρὸς ἀποφυγὴ παρανοήσεων.

Μοῦ ἔκανε λοιπὸν ἐντύπωση, ὅταν κάποιος γνωστός μου προσπαθώντας νὰ μοῦ ἐξηγήσει γιὰ τὸ πῶς γράφεται μιὰ λέξη καὶ δὲν ἄκουγα καλὰ τὸ γράμμα Α ποῦ μοῦ ἔλεγε, διευκρίνησε ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ τὸ γράμμα ἄλφα: «ἄλφα, μοῦ εἶπε, ὅπως ... —πέρασε λίγη ὥρα ὥσπου νὰ βρεῖ μιὰ λέξη ποῦ ν' ἀρχίζει ἀπὸ ἄλφα— ὅπως ... Ἄμφιβολία». Κατέγραψα τὸ ὄνομα ποῦ μοῦ εἶπε, τὸν εὐχαρίστησα καὶ ἔκλεισα τὸ τηλέφωνο. Συνέχισα τὶς ἐργασίες τῆς ἡμέρας χωρὶς νὰ δώσω καὶ πολὺ σημασία στὸν «κώδικα» τοῦ φίλου.

Τὸ ἀπόγευμα ὅμως, ἐπιστρέφοντας στὸ σπίτι μοῦ ἦλθε στὴ σκέψη τὸ πρωινὸ περιστατικὸ καὶ διερωτήθηκα τί νὰ ὀδήγησε τὸ γνωστὸ μοῦ νὰ χρησιμοποιοῦσε ἐκείνη τὴ λέξη. Τὸ ζήτημα, σκέφτηκα, ἀπαιτεῖ ψυχολογική... ἐρμηνεία. Τὸν πῆρα λοιπὸν στὸ τηλέφωνο

και του ζήτησα εξηγήσεις. Στην αρχή δὲν καταλάβαινε τί τὸν ρωτούσα ἔταν συνειδητοποίησε τὴν ἐρώτηση μου ἀπάντησε μὲ τρόπο λογοπαικτικό: «ἀμφιβάλλεις καὶ ρωτᾷς;». Τὸ θρῆκε μάλιστα πολὺ φυσικό, ὅτι στὴν Ἑλλάδα πού θρυσκόμαστε, «πέραν πάσης ἀμφιβολίας», ἡ μόνη λέξη πού μπορεῖ ν' ἀρχίζει ἀπὸ ἄλφα εἶναι ἡ λέξη «ἀμφιβολία»!

Στὴν ἀπορία μου μὲ ἀποστόμωσε παραθέτονας δική μου φράση σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία «ἔνα ἀπὸ τὰ κύρια χαρακτηριστικά τοῦ γεσέλληνα εἶναι ὅτι ἀμφιβάλλει γιὰ τοὺς πάντες καὶ τὰ πάντα». Γιὰ νὰ τὸ λέει, θὰ εἶχε δίκιο ὁ ἄνθρωπος καὶ ἀναζήτησα τὸ «τσιτάτο» καὶ τὸ θρῆκα σὲ κείνο τὸ ἄρθρο μου περὶ φρονιμάδας καὶ ἀκεραιότητος¹. Στις σημειώσεις μου μάλιστα,

ὑποσχόμενον στὸν ἑαυτὸ μου κάποτε νὰ ἐπανέλθω. Νά, λοιπόν, ἡ εὐκαιρία, εἶπα!

«Ἡ ἀμφιβολία φέρνει τὴν ξηρασία!»

Ἐαφνικά ἀκούστηκαν χοντὲς ψυχάλες νὰ χτυποῦν τὸ τζάμι τοῦ γραφείου μου ὁ καιρὸς τῆς Ἀττικῆς μᾶς εἶχε συνηθίσει σὲ κάτι τέτοιες μαγιάτικες μπόρες. Ἡ μνήμη ὁμως παίζει παράξενα παιχνίδια καὶ οἱ συνειρμοὶ κάποιες φορές σύρουν τὴ σκέψη μας ἀναγκαστικά σὲ δρόμους γόνιμους. Θυμήθηκα λοιπόν μιὰ φράση, πού ὁ βροχοποιός, ἀπὸ τὸ ὁμώνυμο θεατρικὸ ἔργο, ἐπανελάμβανε στὴν πρωταγωνίστρια, ὅταν ἐκείνη ἀμφέβαλλε γιὰ τὴ δυνατότητά του νὰ φέρει βροχὴ μὲ τὰ καμώματά του. Ἔπρεπε νὰ τὸν πιστέψουν ἂν ἤθελαν νὰ θρέξει. «Ἡ ἀμφιβολία, κορίτσι μου, φέρνει τὴν ξηρασία!». Ἡ φράση αὐτὴ μου εἶχε ἀπὸ τότε ἐντυπωθεῖ, καρφωθεῖ, θὰ ἔλεγα, στὸ μυαλό μου καὶ μὲ παρωθεῖ περισσότερο στὸ νὰ ἔχω ἐμπιστοσύνη ἀπὸ τὸ νὰ ἀμφιβάλλω. Ἡ ἀμφιβολία ὅσο καὶ νὰ εἶναι γόνιμη καὶ κατὰ κάποιον καρτεσιανὸ τρόπο πιστεύεται ὅτι ἐπιδευαίῳνει τὴν ὑπαρξή, — παραλλαγὴ τοῦ «σκέπτομαι ἄρα ὑπάρχω» εἶναι τὸ «ἀμφιβάλλω ἄρα ὑπάρχω» — φέρνει τελικά τὴν ξηρασία.

Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι οἱ ἄνθρωποι κάνουν τὸ πᾶν καὶ μετέρχονται κάθε μέσο ὥστε νὰ χάσουμε τὴν ἐμπιστοσύνη μας σ' αὐτοὺς καὶ ν' ἀμφιβάλλουμε καὶ γιὰ ὅσα μὲ κόπο καὶ πόνο ἔχουμε κατορθώσει νὰ εἴμαστε κάπως θέβαιοι. Τὸ μόνο πού μὲ παρηγορεῖ εἶναι ὅτι αὐτὴ ἡ διεκυστίνδα μεταξὺ βεβαιότητος καὶ ἀμφιβολίας, ἀμφιβολίας καὶ βεβαιότητος, εἶναι ἀρχαιοστάτη. Αἱ περιόδοι τῆς ξηρασίας διαδέχονται ἐκείνες τῆς εὐφορίας στὸ μέτρο πού ἐπικρατεῖ ἡ μία ἢ ἡ ἄλλη ἀρχή. Μα-

κάριοι ὅσοι κρατᾶνε τὴν βεβαιότητα μὲ τὰ δόντια καὶ στηρίζονται σ' αὐτήν, ψιθύρισα.

Πρὸς τὸ βράδυ, μ' αὐτὲς τὶς σκέψεις στὸ μυαλό μου, ὅταν ἔκανα τὴν «ἀλλαγὴ φρουρᾶς» πάνω στὸ ἀναλόγιο τοῦ γραφείου μου, ἀντικαθιστώντας, καθὼς τὸ συνηθίζω παραμονὴ πρωτομηνιάς, τὸ Μηναῖο τοῦ Μαΐου μὲ τὸ Μηναῖο τοῦ Ἰουνίου, ἡ ματιά μου ἔπεσε στὸ συναξάρι τῶν ἑπτὰ Ἁγίων Μαρτύρων Ἰουστίνου, Χαρίτωνος, Χαριτοῦς, Εὐελπίστου, Ἰέρακος, Πέωνος καὶ Βαλλεριανοῦ, πού τὴ μνήμη τους ἐορτάζουμε τὴν πρώτη Ἰουνίου. Μερικὲς ἀράδες τὶς εἶχα σημαδέψει στὸ περιθώριο τῆς σελίδας. Οἱ Ἁγιοὶ εἶχαν μαρτυρήσει στὴ Ρώμη ἐπὶ Ρωστικοῦ τοῦ Ἐπάρχου καὶ «μετὰ πολλὰς βασάνους, τὰς κεφαλὰς ἀπετημήθησαν». Αὐτὸ ἴσως ἦταν τὸ λιγότερο. Τὸ μεγαλύτερο μαρτύριο ἦταν ὅτι οἱ δῆμοι ἀμφισβητοῦσαν τὰ ἐπηγγελμένα ἀγαθὰ.

Διάλογος Ἐπάρχου καὶ μάρτυρος

Ὁ Ἐπαρχος ἐτοιμαζόταν νὰ δώσει τὴ διαταγὴ ἀποκεφαλισμοῦ. Στάθηκε ὄμως γιὰ λίγο. Λέγεται ὅτι, πρὸ τῆς ἀποτομῆς, ἀποτεινόμενος στὸν Ἅγιο Ἰουστίνου τὸν ρώτησε, «ἐὰν πραγματικὰ νόμιζαν (οἱ Μάρτυρες) ὅτι ἀφοῦ πεθάνουν καὶ ἀνέβουν στοὺς οὐρανοὺς θὰ λάβουν κάποια ἀγαθὰ». Τὸ ρῆμα πού χρησιμοποίησε ὁ Ἐπαρχος ἦταν ἐνδεικτικὸ τῆς ἀμφιβολίας πού ἔθετε. «Εἰ οἴεσθε», τοῦ εἶπε. Τὸ ρῆμα «οἴεσθαι» σημαίνει νομίζω, ὑποθέτω, πιστεύω, ἔχω τὴ γνώμη· χρησιμοποιεῖται ἐπὶ πράγματος ἀμφιβόλου ἔτι, ὡς ἀναφερομένου εἰς τὸ μέλλον²! Ὁ μάρτυς ἀφοῦ τὸν κοίταξε, ἴσως καὶ μὲ κάποια ἀπορία, τοῦ ἀπάντησε μὲ βεβαιότητα.

«Μὴ οἴεσθαι εἰπεῖν». Δὲν πρέπει νὰ λέμε τέτοια, ὅτι ἀπλῶς νομίζουμε· «ἀλλὰ πληροφορίαν ἔχειν ὡς αὐτίκα ἡμᾶς χρῆσταί τινες ἀντιδόσεις καὶ φιλοφροσύνας ἐκδέξονται». Δὲν εἶναι ἀπλή γνώμη, καὶ νόμισμα, ἀλλὰ πεποίθηση καὶ ἀσφαλῆς βεβαιότητα ὅτι μᾶς περιμένουν ἀγαθὰ ἐκεῖ πού θὰ πάμε. Ὁ μάρτυς χρησιμοποιεῖ χαρακτηριστικὴ λέξη: «Π λ η ρ ο ρ ί α ν ἔχειν». Ἔχουμε πλήρη πιστοποίηση, βεβαιότητα, πεποίθηση³. Δὲν χωράει, δηλαδή, καμιά ἀμφιβολία. Ἄν ἀμφιβάλλει κάποιος, εἶσαι σὺ Ἐπαρχε, ἐμεῖς εἴμαστε βέβαιοι γι' αὐτὰ πού περιμένουμε καὶ γι' αὐτὰ πού μᾶς περιμένουν. «Ἀγύριστα κεφάλια» θὰ σκέφτηκε ὁ Ἐπαρχος καὶ ἔδωσε τὴ διαταγὴ τοῦ ἀποκεφαλισμοῦ τους. Ὁ Συναξαριστὴς σημειώνει στὸ τέλος: «Καὶ ἕτως τὰς κεφαλὰς ἀπετημήθησαν».

Δὲν νομίζω ὅτι χρειάζεται κάποιος ἐπιμύθιο γιὰ νὰ κλείσουμε τὸ σημερινὸ μας ἄρθρο. Ἄλλωστε δὲν ἀνα-

φερθήκαμε σέ μύθους, ἀλλά σέ ζωντανές πραγματικότητες. Παρά τή χρονική τους απόσταση οἱ δύο διάλογοι πού μνημονεύσαμε ὀριοθετοῦν τοὺς πόλους ἐνός ἄξονα γύρω ἀπὸ τὸν ὁποῖο περιφέρονται συνεχῶς οἱ ἄνθρωποι: τὴν ἀμφιβολία καὶ τὴν βεβαιότητα. Χωρὶς νὰ θέλουμε νὰ χαλάσουμε τὴ «φυσική» αὐτὴ ἰσορροπία τῶν πραγμάτων, ἄς εὐχηθοῦμε οἱ πληροφορίες μας νὰ εἶναι τέτοιες ὥστε νὰ μᾶς κατευθύνουν γιὰ τὸ πότε πρέπει ν' ἀμφιβάλλουμε καὶ πότε νὰ εἴμαστε βέβαιοι γιὰ κάτι. Ἡ «ἀλφα-θητική» πάντως τάξη μᾶς ὀδηγεῖ ἀπὸ τὴν Ἀμφιβολία στὴ Βεβαιότητα!

1. Βλ. σ. 51 - 55 τοῦ παρόντος τόμου.

2. Βλ. Ἰωάννου Δρ. Σταματάκου, Λ ε ξ ι κ ὸ ν ἄ ρ - χ α ἰ α ς ἑ λ λ η ν ι κ ῆ ς γ λ ῶ σ σ η ς, Ἀθήναι, Ἐκδ. Οἴκος Πέτρου Δημητράκου, 1949, στ. 679α.

3. Ὁ.π. στ. 800α. Τὸ σκίτσο προέρχεται ἀπὸ τὸ φυλλάδιο γνωριμίας «Ἐμεῖς» τοῦ Ὁμίλου Ἰντεάλ. Ἡ φωτογραφία δημοσιεύτηκε στὸ περιοδικὸ «Der Spiegel» τῆς 20ῆς Αὐγούστου 1990, σ. 134. Παριστάνει ἀποξηραμένη λίμνη στὴν Ἑλλάδα.

ΦΡΟΝΙΜΑΔΑ ΚΑΙ ΑΚΕΡΑΙΟΤΗΤΑ

Ἑλλειψη ἐμπιστοσύνης

Ἔνα ἀπὸ τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τοῦ νεοέλληνα εἶναι ὅτι ἀμφιβάλλει γιὰ τοὺς πάντες καὶ τὰ πάντα. Εἶναι βέβαιο ὅτι ἔχει χάσει τὴν ἐμπιστοσύνη του καὶ συνεπῶς δὲν ἐμπιστεύεται κανένα. Ἔχουν πάει περίπατο ἐκεῖνα τὰ περὶ τυφλῆς ἐμπιστοσύνης, μὲ κλειστὰ μάτια κ.τ.τ. Ἀπεναντίας ὅλοι τοῦ λένε καὶ ὁ ἴδιος ἐπαλαμιθάνει συχνὰ πυκνὰ στὸν ἑαυτὸ του ὅτι πρέπει νὰ ἔχει τὰ μάτια του δεκατέσσερα.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὑφίσταται πολλά. Τὸν κοροϊδεύουν μπροστὰ στὰ ἴδια του τὰ μάτια. Τὸν ἐξαπατοῦν, τὸν ξεγελοῦν. Δὲν τηροῦν αὐτὰ τοῦ ὑπόσχονται. Ὁ λόγος πλέον δὲν εἶναι συμβόλαιο. Ἡ χειραφία δὲν πείθει. Ἡ ὑπογραφή δὲν ἔχει πιά ἀξία. Οἱ ἐπιταγὲς ἐκδίδονται ἐν γνώσει ἀκάλυπτες. Οἱ προθεσμίες ὀρίζονται γιὰ τὰ μάτια τοῦ κόσμου καὶ ἀπὸ ἐκεῖ καὶ πέρα ἀγωνίζεσαι νὰ βρεῖς τοὺς μαστόρους. Αὐριο, μεθαύριο, παραμεθαύριο. Τὰ ραντεβού δίνονται γιὰ νὰ ματαιωθοῦν. Τὸ θὰ σὲ πάρω τηλέφωνο σὲ λίγο, γίνονται δὲν σὲ παίρνω ποτέ.

Δὲν ὠφελοῦν οἱ διαμαρτυρίες, δὲν ὠφελοῦν οἱ ρήτρες. Τελικὰ ἐσὺ βρῖσκεσαι νὰ εἶσαι ὁ κακός. Ἀπαιτεῖς συνέπεια λόγου καὶ συνέχεια πράξεων. Ἀπαιτεῖς ἀκρίβεια, εἰλικρίνεια, ἀμειβοιότητα. Προβάλλεις ἀξιώσεις. Θέλεις ὁ ἄλλος νὰ σοῦ φερθεῖ τίμια, ἴσα. Μπροστὰ σου βρῖσκεις τὰ ἀντίθετα. Γίνεσαι νοῦμερο καὶ σὲ περιγελοῦν. Εἶσαι πρόσωπο διαχτυλοδειχτούμενο. Ὁ κόσμος

γυρίζει ανάποδα; Ήσὺ εἶσαι ὁ ἀνάποδος! Γιατί, ἐξακολουθεῖς νὰ πιστεύεις ὅτι ὅταν δίνεις τὸ λόγο σου πρέπει καὶ νὰ τὸν τηρεῖς. Ὅταν ὑπόσχῃσαι κάτι πρέπει καὶ νὰ τὸ δίνεις. Ὅταν φτιάχνεις κάτι πρέπει καὶ νὰ τὸ φτιάχνεις σωστά. Ὅταν κλείνεις ραντεβὸν πρέπει καὶ νὰ πηγαίνεις κ.λπ. κ.λπ. κ.λπ. Πῶς, λοιπόν, ἀπὸ ἐκεῖ καὶ πέρα νὰ ἔχεις ἐμπιστοσύνη σὲ κάποιον;

Ἐντίδραση ἄλλου τύπου

Ἡ ἀντίδρασή σου μπροστὰ σὲ μιὰ τέτοια κατάσταση μπορεῖ νὰ ἀποθεῖ διαμετρικὰ ἀντίθετη. Μπορεῖ νὰ μὴν ἐμπιστευθεῖς πιά ποτὲ καὶ κανέναν καὶ ν' ἀποφασίσῃς μὲ τὴ σειρά σου καὶ σὺ νὰ ἐξαπατᾷς τοὺς πάντες καὶ τὰ πάντα. Ἦδη εἶχες ἀποδειχθεῖ τρομερὰ ἀφελῆς μὲ τὸ νὰ ἐμπιστευέσαι τοὺς συνανθρώπους σου καὶ τὸ μετάνιωσες. Σ' αὐτὴ σου ὁμῶς τὴ στάση προδίδεις μιὰ στερεοτυπικὴ στάση. Γενικεύεις, καὶ ὅποιον πάρει ὁ Χάρος. Δὲν διακρίνεις, δὲν διαφοροποιεῖς.

Δὲν ἀποκλείεται ὁμῶς ἡ ἀντίδρασή σου νὰ ἀποθεῖ ἐνὸς διαφορετικοῦ τύπου. Ἡ ἀντίδρασή σου νὰ ὀδηγήσει σὲ μιὰ στάση ποὺ νὰ μὴν εἶναι ἀπόλυτη ὅπως αὐτὴ ποὺ περιγράψαμε προηγουμένως: τοῦ ὄλα ἢ τοῦ τίποτα. Νὰ εἶναι, δηλαδή, μιὰ στάση ποὺ νὰ διακρίνει, νὰ διαφοροποιεῖ, «νὰ ἀποδίδει σὲ ὅλους ὅ,τι τοὺς ὀφείλει» (πρβλ. Ρωμαίους ιγ' 7), μιὰ στάση φρονιμίας. Παράλληλα ὁμῶς θὰ εἶναι καὶ μιὰ στάση ἀκεραίας ὁτιότητας ποὺ δὲν θὰ ἐπιτρέψει ψευδίσματα καὶ καμώματα καὶ ὑποχωρήσεις ἐπειδὴ οἱ ἄλλοι φέρονται διαφορετικά.

Οἱ δύο αὐτὲς σπασεῖς φρονιμίας καὶ ἀκεραιότητας σὲ συνδυασμῶν ὁμοῦ νὰ ἀποτελέσουν τὴ μόνη δυνατότητα ἐπιβίωσης σ' ἓνα κόσμον

σκληρὸ, ὅπου ἡ ἀπλότητα καὶ ἡ ἀθωότητα δὲν εἶναι ἀγαθὰ ἐν ἐπαρκείᾳ. Ἡ συνύπαρξη αὐτῶν τῶν δύο στάσεων, τῶν δύο ιδιοτήτων δὲν εἶναι ἀυθαίρετος αὐτοσχεδισμὸς ἀντιμετωπίσεως τῆς σκληρῆς πραγματικότητος. Εἶναι μὴχανισμὸς ἀμύνης πανάρχαιος ποὺ ἔχει τὸ κύρος ὁμῶς θείας καὶ ὑψηλῆς ἐπιταγῆς καθότι ἡ σύσταση προέρχεται ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Κύριον, τὴ σιγμὴ μάλιστα ποὺ ἀποστέλλει τοὺς μαθητὲς Του σὲ ἀποστολὴν στὸν κόσμον.

Ὁ νόμος τῆς ζούγκλας

Γνωρίζει πολὺ καλὰ τὸ περιβάλλον μέσα στὸ ὁποῖο τοὺς στέλνει. «Ἴδου ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων». Δὲν ἔχει καμιά ἀμφιβολία γιὰ τὸ ποῦ πᾶνε. Σήμερα θὰ διατυπώναμε ὅτι ἐκεῖ ποὺ πηγαίνουν κυριαρχεῖ ὁ νόμος τῆς ζούγκλας. Αὐτὸ ὁμῶς δὲν ἐμποδίζει τὴ διακρίνηση. Ἄρκει νὰ προσέξουν. «Γίνεσθε οὖν φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις καὶ ἀκέραιαι ὡς αἱ περιστεραί». Παρόλο ὅτι «HOMO HOMINI LUPUS» ὑπάρχει μιὰ ἐλπίδα νὰ ξεφύγουμε ἀν ἔχουμε τὴ φρονιμάδα τοῦ φιδιοῦ καὶ τὴν ἀκεραιότητα τοῦ περιστεριοῦ (Ματθ. ι' 16). Σὲ μιὰ σύμπτωσῃ τῶν ἀντιθέτων ποὺ δὲν φαίνεται νὰ εἶναι εὐκόλη· μᾶλλον θὰ πρέπει νὰ εἶναι ἐξαιρετικά δύσκολη!

Τοὺς ἐφιστᾷ λοιπὸν τὴν προσοχὴ ὅπως τὴν ἄλλη φορά μὲ τὴν παραβολὴ τῶν παρθένων ποὺ τίς ἤθελε φρόνιμες καὶ ὄχι μωρὲς (Ματθ. κε' 1-13). Τὸ ἴδιο ἀναγκάζεται νὰ κάνει καὶ ὁ Ἅπ. Παῦλος πρὸς τοὺς Ρωμαίους: «θέλω δὲ ὑμᾶς σοφοὺς μὲν εἶναι εἰς τὸ ἀγαθόν, ἀκεραίους δὲ εἰς τὸ κακόν» (ιστ' 19)!. Ἡ διαπάλη ἀγαθοῦ - κακοῦ, λύκων - προβάτων, θὰ ἀποθεῖ θετικὴ μόνον ὅταν ἡ ἀντιμετώπιση γίνῃ μὲ φρονιμάδα καὶ ἀκε-

ραιοτήτα. Και ἐξηγήσαμε τί μπορεί νά σημαίνει αὐτό.

Ἔτοιμότητα

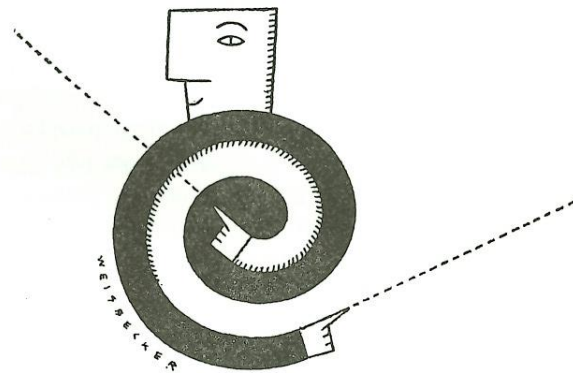
Στήν πράξη ὁ ἀγώνας αὐτὸς προμηνύεται δύσκολος. Ὡς ποιμένες καὶ ὡς γονεῖς ἀντιμετωπίζουμε σήμερα τεράστια προβλήματα πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση. Στὴν προσπάθειά μας νὰ δώσουμε μιὰ σωστὴ ἀγωγὴ προβληματιζόμαστε ἑμεῖς οἱ ἴδιοι. Τὰ ἐρωτήματα ποὺ ἐγείρονται εἶναι ἀμείλικτα. «Ἔχω δικαίωμα ἐγὼ ὡς παιδαγωγὸς νὰ προετοιμάσω ἀνθρώπους ποὺ θὰ μοῦ καταλογίσουν μετὰ ὅτι τοὺς ἀνέθρεψα ὡς εὐάλωτα ἄτομα;» Εἶναι εὐλογο τὸ ἐρώτημα ποὺ πολλοὶ γονεῖς μᾶς θέτουν: «Μὰ τὸ παιδί μου θὰ τὸ κάνω καρταζοεισπραχτορα;»

Πραγματικὰ ἀντιμετωπίζουμε διλήμματα ὅταν ἐπιχειροῦμε νὰ δώσουμε στὰ παιδιά αὐτὸ ποὺ ἀποκαλοῦμε χριστιανικὴ ἀγωγή. Φοβούμαστε ὅτι τὸ παιδί μας δὲν θὰ μπορέσει νὰ ἐπιδιώσει σύμφωνα μὲ τίς ἀρχές ποὺ τὸ μεγαλώνουμε. Στὶ αὐτιά μας ἤχεται ἀκόμα τὸ τραγούδι ἐκεῖνο ποὺ τὸ παιδί ἐρωτᾷ διαδοχικὰ τοὺς γονεῖς του «σὲ τί κόσμον τὸ ἔχουν φέρεϊ νὰ ζήσει» καὶ τελικὰ τολμᾷ νὰ πεῖ στὴ μαμά του ὅτι «δὲν τοῦ ἀρέσει ὁ κόσμος καὶ ἐπιστρέφεται πίσω», σὰν πιάνο φαγητοῦ ποὺ τὸ παραγγέλουμε καὶ ὄντας ἀπαράδεκτο τὸ δίνουμε πίσω στὸν σερβιτόρο.

Εἶτε ὅμως ἐπιστρέφουν πίσω εἴτε ὄχι τὰ παιδιά τὸν κόσμον στοὺς γονεῖς τους, εἶναι ὑποχρεωμένα νὰ ζήσουν κι αὐτὰ μαζί του. Κι εἶναι καθήκον ὅλων μας ἀπὸ πολὺ ἐνωρὶς νὰ μάθουμε στὰ παιδιά μας τοὺς κανόνες τοῦ παιγνιδιοῦ. Παρ' ὅλη τὴ δυσκολία ἐφαρμογῆς τους ἑμεῖς ὀφείλουμε νὰ ἐπιμελινοῦμε. Ἄλλωστε «τί γὰρ ὠφελεῖται ἄνθρωπος ἐὰν τὸν

κόσμον ὅλον κερδήσῃ, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῇ» (Ματθ. 16' 26)!

Χρειάζεται ἀσκησιολογία ἐτοιμότητας καθε τόσο οὕτως ὥστε νὰ μὴ θρεθοῦμε ἀπροετοίμαστοι καὶ μᾶς πιάσει ταραχὴ. «Ἐτοιμάσθητε καὶ οὐκ ἐταράχθητε» μᾶς ὑποδεικνύει ὁ Ψαλμωδός. Ἐὰν πάγια γραμμὴ ὅλων τῶν διδασκάλων καὶ πνευματικῶν ὁδηγῶν ἦταν νὰ ὑποδεικνύουν στοὺς μαθητὲς τους στὸ τέλος τῆς ἡμέρας νὰ κάνουν ἓνα μικρὸ ἀπολογισμὸ γιὰ τὸ τί ἔπρεπε νὰ κάνουν καὶ δὲν τὸ ἔκαναν ἢ τί καλὸ ἔπραξαν στὴ διάρκειά τῆς ἡμέρας, σήμερα ἐπιβάλλεται νὰ ξεκινᾷμε ὅλους μας τὴν ἡμέρα μὲ ἓνα προ-ἀπολογισμὸ. Τί μπορεί νὰ μᾶς συμβεῖ, τί εἶναι ἐκεῖνο ποὺ πιθανὸ θὰ ἀντιμετωπίσουμε, τί θὰ μᾶς ἔλθει; Ἀκόμα κι ὅταν δὲν θὰ μπορούμε νὰ τὰ προ-υπολογίσουμε ἀκριβῶς ὅλα, ἢ προ-ετοιμασία αὐτὴ θὰ μᾶς προδιαθέσει «νὰ ἀντέξουμε τὸ βάρος ἀπὸ τὰ μελλούμενα» ὥστε φρόνιμοι καὶ ἀκέραιοι νὰ τὰ ἀντιμετωπίσουμε.

Τέρμα στὴ μονόπλευρη... θεώρηση τῶν πραγμάτων!
Τὸ σκίτσο προέρχεται ἀπὸ διαφημιστικὴ καταχώριση βορειο-
γερμανικῆς τραπεζῆς στὸ περ. «THE ECONOMIST», τεῦχος
2-8 Μαρτίου 1991, σ. 77.

Ο ΤΟΣΟΝΟΣΟΝ

Μνήμη ενός σοφοῦ ἀνθρώπου

Μνήμες παιδικές

Εἶχα τελειώσει τὸ περασμένο μου ἄρθρο, ἀφιερωμένο στὴ φρονιμάδα καὶ τὴν ἀκεραιότητα, ὅταν τελείως ξαφνικά καὶ ἐπίμονα καρφώθηκε μιὰ λέξη στὸ μυαλό μου: «τόσονόσον». Τετρασύλλαθη λέξη, τονισμένη διακεκριμένα ἐξίσου σὲ δύο συλλαβές, ἐρχόταν καὶ ἐπανερχόταν στὴ σκέψη μου. Ὁ τόσονόσον, ὁ τόσονόσον...

Ἐπρόκειτο γιὰ πρόσωπο συγκεκριμένο, ἀπ' αὐτὰ πού οἱ παιδικές μνήμες ἐπαναφέρουν κάθε τόσο καὶ μᾶς κάνουν νὰ τὸ ἐπαναλαμβάνουμε συνεχῶς, μὴ τυχόν καὶ ἡ ἐπανάληψη μᾶς ἐπαναφέρει στὴ σημασία αὐτῆς τῆς μαγικῆς κατὰ τὰ φαινόμενα λέξης.

Ἄνῃκε κι αὐτὸς στὴν οἰκογενειακὴ πινακοθήκη, πού οἱ μεγαλύτεροι, ὅταν καθόμαστε σὲ χειμωνιάτικες νύχτες γύρω ἀπὸ τὴ σόμπα, συνήθιζαν νὰ μᾶς ξεαγχοῦν. Ἄλλη παράξενη φειγούρα ἦταν ὁ «τιανιαρόν», πού φάνταζε στὴν παιδική μου φαντασία ὡς κάποιος αἰγύπτιος ἢ βαβυλώνιος βασιλιάς.

Οἱ διηγήσεις γι' αὐτούς, ἅπαντες ἀπόντες ἀπὸ καιρὸ, τοὺς ὑποστασίαζαν καὶ σὲ λίγο τοὺς εἶχαμε παρόντες μὲ σάρκα καὶ ὀστά νὰ κάνουν συντροφιά μαζί μας. Μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου ξεχνιόντουσαν τὰ χαρακτηριστικά τους, τὸ ἀφετηριακὸ γεγονός πού τοὺς εἶχε προσδώσει τὴν προσωνομία, καὶ μέναμε μόνοι νὰ πο-

νοκεφαλιάζουμε ἀναζητώντας τὴ λύση τοῦ αἰνίγματος, τοῦ γρίφου, ὅπως τότε πού ἀγωνιούσαμε νὰ βροῦμε τίς σωστὲς ἀπαντήσεις, ὅταν μᾶς ρώταγαν μικροὺς «ποια πόλη σοῦ λέει ὅτι εἶναι καλὰ στὴν ὑγεία της» (Καλάμαι).

Ἐλεύθερος συνειρμός;

Σπαζοκεφαλιά λοιπὸν καὶ ὄχι ἀπὸ τίς μικρὲς αὐτὸς «ὁ τόσονόσον»! Γιατὶ ἄραγε νὰ ἔλθει ἔτσι ὡς ἐλεύθερος συνειρμὸς ἀμέσως μετὰ τὴν συγγραφή τοῦ ἄρθρου; Τὸ ζήτημα ἀπαιτοῦσε ψυχαναλυτικὴ... προσέγγιση. Τί συνειρμὸς κι αὐτός.

Ἀναμοχλεύοντας τὴ μνήμη μου θυμήθηκα, ὅτι ὁ «τιανιαρόν» εἶχε ἐπονομασθεῖ οὕτως ἐκ τοῦ ὅτι συνήθιζε εὐκαιρῶς ἀκαιρῶς γιὰ κάθε τι πού τοῦ συνέβαινε νὰ ἀναφωνεῖ «τί ανιαρόν»! Κάπου τὴν εἶχε ξεσηκώσει ὁ ἄνθρωπος τὴν ἔκφραση καὶ πήγαινε δὲν πήγαινε στὴν περίπτωση, αὐτὸς τὸ χαθὰ του, μέχρις ὅτου τοῦ ἔμεινε ὡς παρατσούκλι. Ὁ «τόσονόσον» ὅμως; Μήπως ἦταν ἴδια περίπτωση;

Προσέτρεξα στὰ φῶτα τῆς μητέρας μου. Ὁ «τόσονόσον» ἦταν καὶ αὐτὸς ὑπαρκτὸ πρόσωπο. Καθαρευοσιάνος ἐκ πεποιθήσεως, τῆς ἐποχῆς ἄλλωστε, συνήθιζε αὐτὴ τὴν ἔκφραση συνειδητά. Ἦξερε τί ἔλεγε. Σοφὸς συγγενής, στὸν ὅποιον πολλοὶ προσέφευγαν γιὰ τὰ φῶτα του, βοηθοῦσε τοὺς πάντες μὲ τὸν καλὸ του λόγο, μὲ τὴν ἐπίκαιρη συμβουλή, μὲ τὴν ὀρθὴ ἀπάντηση.

Οἱ περισσότεροι πού τὸν πλησίαζαν εἶχαν ἤδη μέσα τους τὴν ἀπάντηση πού «ἔπρεπε» νὰ τοὺς δώσει. Αὐτοὶ εἶχαν δίκιο στὴ διαμάχη τους μὲ τὸν τάδε γνωστό, τὸν δεῖνα συγγενή. Ἦταν φῶς φανάρι ὅτι ἡ λύση ἢ δικιά τους ἦταν ἢ πῶς ὀρθή. Δὲν χωροῦσε καιμιά ἀμ-

φιβολία γι' αυτό. Δέν γινόταν νά δοῦν τὰ πράγματα διαφορετικά. Εἶχαν δική τους «ἔποψη» τῶν πραγμάτων, βλέπανε μόνο τὸ δικό τους. Ἔπρεπε τελικά νά γίνει εἴτε τὸ δικό τους εἴτε... κανεὸς ἄλλου. Καί στήν περίπτωση πού δέν θά επικρατοῦσε τὸ δικό τους, τότε δέν ἔπρεπε νά γίνει ο ὔτε τὸ ἓνα ο ὔτε... τὸ ἄλλο.

Ἡ ἄποψη καὶ οἱ ἐπόψεις

Τότε, ὁ σοφὸς ἐκείνος ἄνθρωπος, ἀναγκασμένος ἀπὸ τὴ μονομέρεια τῶν συνομιλητῶν του, ἀπὸ τίς πολλές ἐπόψεις πού τοῦ παρουσίαζαν ἐνδεχομένως οἱ συνομιλητές του, ἐπιχειροῦσε, μετατιθέμενος διαδοχικά πότε στὸ σημεῖο τοῦ ἑνὸς καὶ πότε τοῦ ἄλλου, νά σχηματίζει κάποια ἔπιση ὁλοκληρωμένη, καὶ νά δει περὶ τίνος ἀκριβῶς πρόκειται. Καὶ τότε, προσπαθοῦσε νά μὴν εἶναι ὁ ἴδιος μονομερής, μονοδιάστατος, ἢ τοῦ ὕψους ἢ τοῦ βάθους. Δοκίμαζε νά συγκεράσει τίς ἐπόψεις καὶ νά δείξει τὰ δίκαια καὶ τὰ ὀρθὰ πού ὑπῆρχαν τὸσον στή μία ὅσον καὶ στήν ἄλλη περίπτωση.

Αὐτό, θέβαια, δέν ἀπέκλειε νά ὑποδεικνύει πότε θά ἔπρεπε νά γίνει εἴτε τὸ ἓνα εἴτε τὸ ἄλλο, οὔτε πότε θά ἔπρεπε νά μὴ γίνει οὔτε τὸ ἓνα οὔτε τὸ ἄλλο. Ἐστέκετο κριτικά καὶ διακριτικά γιὰ τὸ πρῆστον ἐκείνης τῆς στιγμῆς. Κυρίως ἤθελε νά ἀποκλείσει τὸ μονόπλευρο, τὸ ἀποκλειστικό... Ἔτσι ἔμεινε τόσο παρομιώδης ἢ ἔκφρασή του, ὥστε νά ἐπονομασθεῖ «ὁ τόσον-όσον».

Ἀναγκαστικὸς συνειρμός!

Ἔτσι, λοιπόν, πρέπει νά ἐξηγεῖται ὁ «ἐλεύθερος

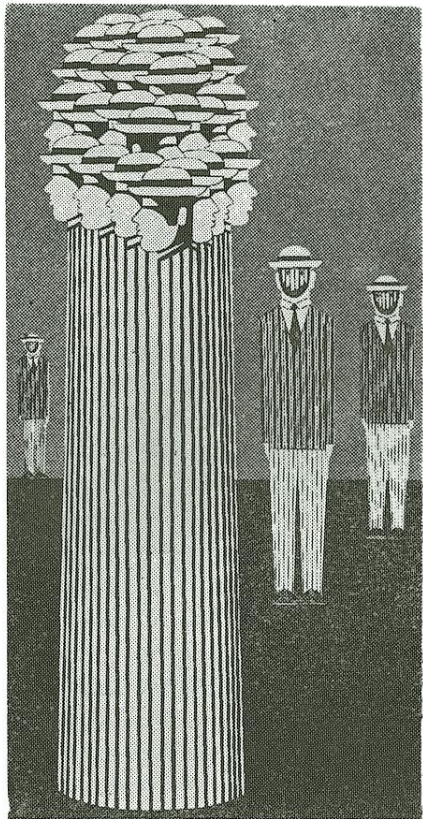
συνειρμός», πού τελικά γίνεται πρὸς τὸ τέλος τοῦ σημερινοῦ ἀρθροῦ «ἀναγκαστικός». Γιατί εἶναι ἀνάγκη πᾶσα ν' ἀκολουθήσουμε τὴ συμβουλή τοῦ «τόσον-όσον». Αὐτὸ δέν σημαίνει ὅτι πρέπει νά παραμένουμε ἀναποφάσιστοι ἀναζητώντας χίλιες ἐπόψεις ἢ νά παίρνομε ἀπόφαση διαλέγοντας τὴν πρώτη πού θά μᾶς ἔλθει καὶ θά εἶναι «καλὴ καὶ συμφέρουσα», καὶ στὰ δικά μας τὰ μέτρα.

Θά πρέπει νά γίνουν ὅπως-ὅπως οἱ ἀναγκαῖες τομές, νά τηρηθοῦν οἱ ἀπαραίτητες ἀποστάσεις, νά ληφθοῦν οἱ ἀποφάσεις πού ἐπείγουν καὶ νά ἀναβληθοῦν ἄλλες. Ἐκεῖνο πού ἔχει σημασία εἶναι νά διατηρηθεῖ μιὰ σφαιρικότητα, μιὰ ὀλιστική καὶ καθολικὴ ἀντιμετώπιση τῶν πραγμάτων. Νά μπορῶ νά στέκω πολυμερῶς, σὲ πολλὰ μέρη, κι ὄχι μόνο σὲ ἓνα ἀπὸ τὸ ὁποῖο θά ἔχω ἀναγκαστικά περιορισμένη θέα τῶν πραγμάτων. Κι ἂν δέν μπορῶ ν' ἀλλάξω θέσεις, νά μετατιθῆμαι στὶς θέσεις ἢ στὴ θέση τοῦ ἄλλου ἢ τῶν ἄλλων, νά μπορῶ «νά κοιτῶ μπρὸς καὶ πίσω, νά κοιτῶ τὰ πράγματα νά περιστρέφονται, νά δείχνουν ὅλες τίς πλευρές τους».

Παραστατικὴ ἀπεικόνιση αὐτῆς τῆς «περιστροφῆς» πραγματοποιεῖται στήν ξύλινη κωδικοποιημένη μορφή τοῦ «κιονόκρανου» τοῦ Γιάννη Γαῖτη. Τὸ ἐρμηνεύομε σὰ μιὰ «διαμαρτυρία» στήν ἀλύγιστη στατικότητα τῶν ἄλλων τριῶν μορφῶν, πού στημένες ἀδυνατοῦν καὶ ἀρνοῦνται νά περιφέρουν ἔστω καὶ τὸ βλέμμα τους γιὰ νά δοῦν κάτι πού βλέπουν οἱ ἄλλοι. Ὁ ὀρίζοντας τους περιορίζεται στὸ ἐλάχιστο, τὰ ὀπτικά τους πεδία συρρικνώνονται. Ἡ φιγούρα αὐτὴ ἀποτελεῖ ἓνα σύμβολο-συναγεργιὸ γιὰ ἓναν ὑψηλὸ ὑπαρκτὸ κίνδυνο ἑνὸς κλεισίματος στὸν ἑαυτὸ μας πού θεωρεῖ ὅτι μόνον ὅτι βλέ-

πω υπάρχει, ό,τι νομίζω πρέπει να είναι πιστευτό, έ-
φόσον μάλιστα υπάρχω έγώ, δέν υπάρχει κανένας άλλ-
λος*.

Αυτό - πεποιθήσεις

Μιά τέτοια στάση δέν έγκυμονεί μόνο τόν κίνδυνο
να κλειστώ και να αποκλειστώ στα όρια του έαυτου
μου. Πολλές φορές με περιορίζει σέ ακόμα στενότερα
όρια. Δέν αφήνει να διακρίνω ακόμα και τις πραγμα-
τικές μου δυνατότητες. Δημιουργούνται ορισμένου τύ-
που αυτο-πεποιθήσεις που περιχαρακώνουν τις κινή-
σεις μου και με καθηλώνουν. Έτσι, συχνά μου δη-
μιουργείται ή πεποίθηση ότι κάνω μόνο γι' αυτή την
έργασία και όχι για την άλλη' ότι μόνο αυτές οι άσχο-
λίες μου ταιριάζουν και δέν πρέπει να άπασχολούμαι
με άλλα θέματα. Έγώ είμαι «θεωρητικός» τύπος ενώ
με τά «πρακτικά» θα πρέπει ν' άσχολούνται άλλα μέλη
της οικογενείας μου ή της υπηρεσίας μου. Κατ' αυτόν
τόν τρόπο κυριαρχούν έμμονες ιδέες που μάς βασανίζουν
χωρίς πολλές δυνατότητες να μπορούμε να ξεφύγουμε
βρίσκοντας κάποια διέξοδο.

Πολλές φορές αυτή μας ή αυτο-πεποίθηση έχει
προκληθεί από άλλους ανθρώπους, του άμεσου ή του
έμμεσου περιβάλλοντός μας, που άπεφάνθησαν κάποτε
για τό τί μπορούμε ή τό τί δέν μπορούμε να κάνουμε.
Ό «λόγος» τους, άντι να γίνει σάρκα με τρόπο δη-
μιουργικό, έγινε σάρκωμα που αλλοιώνει την πραγμα-
τική μας μορφή και έμποδίζει την ανάπτυξη του έαυ-
του μας. Για πόσες και πόσες άμέλειες, όλιγωρίες, πα-
ραβλέψεις, δέν είναι άφορμή αυτές οι αυτο-πεποιθήσεις
μας, έπειδή κάποτε πείσαμε έαυτούς και έπιχειρήσαμε
να πείσουμε και άλλους, ότι αυτό και εκείνο και τό
άλλο δέν μάς άφορά, και ότι είναι άλλων δουλειά να
τό κάνουν.

Εύτυχώς, όμως, που τέτοιες πεποιθήσεις μπορεί να
μην είναι και «τελεσίδικες». Υπάρχουν πάντα περιθώ-

ρια για «έφεση», όπου και θα εκδικασθούν οι πεποιθήσεις μας. Έκεί θα είμαστε υποχρεωμένοι να αντιμετωπίσουμε πεποιθήσεις και άλλων ανθρώπων. Σύνδεσμοι και επιρρήματα (είτε, ούτε, τόσον)', που αναφέραμε στην αρχή του άρθρου μας, θα βρουν πολλαπλή και διαφοροποιημένη χρήση. Το παράδειγμα του «Τόσοσόσον» μάς είναι οδηγητικό.

* Πρβλ. άρθρο μου «Υπάρχω, άρα... δέν υπάρχουν!» στον «Έφημέριο» 1/15 Νοεμβρίου 1988, άρ. 16, σ. 336-337. Βλ. επίσης τις σ. 59-62 του ανατύπου μου *Θεραπειτική ή διακονία*, Αθήνα 1989. Η «μορφή» του Γιάννη Γαίτη προέρχεται από το οπισθόφυλλο του Καταλόγου με την άφορμή έκθέσεως έργων του στην Έθνική Πινακοθήκη το 1984. Στόν κατάλογο υπήρχε σύντομο κατατοπιστικό σημείωμα τής Νέλλης Μισιρλή για τους ανθρώπους - σύμβολα του καλλιτέχνη. Το Γαλλικό Ίνστιτούτο Αθηνών φιλοξενεί αυτή την περίοδο την έκθεση «Γιάννης Γαίτης 1948-50».

ΔΕΝ ΠΕΡΙΣΣΕΥΕΙ ΥΠΟΜΟΝΗ!

Τώρα...

Διερωτώμαι συχνά τί συντελεί ώστε ο σύγχρονος άνθρωπος να είναι ο πιο άγυπόμονος άνθρωπος όλων των εποχών. Η υπομονή δέν συγκεντρώνει ασφαλώς τις προτιμήσεις του κοινού όταν καλείται να επιλέξει ανάμεσα σε διάφορες στάσεις ζωής. Μάλλον την αποφεύγουν. Το «άμέσως» είναι το επιτακτικό αίτημα των καιρών, γι' αυτό και το «έδω και τώρα» ως πολιτικό σύνθημα βρήκε ευμενή απήχηση σ' ένα μεγάλο μέρος του εκλογικού σώματος τουλάχιστον όταν πρωτοεμφανίστηκε. Ο άνθρωπος βαρυστημένος από υποσχέσεις μελλοντικών αγαθών προτίμησε τις διαβεβαιώσεις για άμεσες παροχές που εξαργυρώθηκαν σε ψήφους προς ορισμένη κατεύθυνση.

Η τεχνοκρατούμενη εποχή μας υπακούει σε ρυθμούς υπαγορευμένους από χρονοδιακόπτες. Οι χρονοδιακόπτες, όπως είναι γνωστό, παρεκκλίνουν από φυσικούς ρυθμούς και επιβάλλουν τους δικούς τους που καθορίζονται από την ανθρώπινη θέληση για το πότε και το πώς θα λειτουργήσουν. Η παρέμβαση του ανθρώπου αντιστρέφει τους όρους. Οι εποχές θα πρέπει τώρα πιά να εμπιστεύονται τις ανθρώπινες ενέργειες αντί ο άνθρωπος να εμπιστεύεται τις εποχές μ' εκείνη την εμπιστοσύνη που έδειχναν παλιότερα οι χωρικοί στους ρυθμούς τής γής και τής ζωής.

...και πάντα

Ἄν με τις γραμμές πού προηγήθηκαν προσπαθήσαμε νά σκιαγραφήσουμε τίς αἰτίες γιά τήν ἀνυπομονησία τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου δέν θά πρέπει ἐν τούτοις νά διαφεύγει τῆς προσοχῆς μας ὅτι ὁ ἀνθρωπος γενικά δέν διακρίνεται γιά τήν ὑπομονή του. Ἐπί τήν αὐγή τῆς ἀνθρωπότητος διαπιστώθηκε ἡ ἔλλειψη ὑπομονῆς. Ὁ Ἄδὰμ καί ἡ Εὐὰ θέλησαν τῇ προτροπῇ καί τῇ ὑποβολῇ τοῦ ὄφειος νά ἀποκτήσουν ἀ μ έ σ ω ς τὸ ὄντως ἐφετόν πού ἦταν ἡ θέωση, δοκιμάζοντας τὸν ἀπαγορευμένο καρπό.

Οἱ τόσες προτροπές γιά ὑπομονή πού βρίσκονται στήν Ἁγία Γραφή καί στὰ πατερικά καί γεροντικά κείμενα μαρτυροῦν γιά τὸ ἀνυπόμονο τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καί γιά τήν ἀναγκαιότητα τῆς ὑπομονῆς. Μιάς ὑπομονῆς πού πρέπει νά εἶναι συνεχῆς, γιατί, ὅπως μᾶς ἔχει διαβεβαιώσει ὁ ἴδιος ὁ Κύριος «ὅποιος ὑπομένει ἕως τὸ τέλος, αὐτός θά σωθεῖ» (Ματθαίου ι' 22) καί «μέ τήν ὑπομονή σας θά κερδίσετε τὴ ζωὴ σας» (Λουκ. κα' 19).

Μιά πολὺ πρόχειρη ἀναδρομὴ σὲ κοινωργάντισες, σὲ πίνακες ὀνομάτων καί πραγμάτων τῶν διαφόρων ἐκδόσεων πατερικῶν καί ἄλλων ἀσκητικῶν κειμένων, μᾶς πείθει γιά τήν ἔκταση πού κατέχουν τὰ ρηματικά καί οὐσιαστικά παράγωγα τῶν λέξεων «ὑπομένειν» καί «ὑπομονή». Τὸ ζήτημα δέν εἶναι ἡ ὑπαρξὴ ἢ ἡ ἔλλειψη ἐπιχειρημάτων, ἀλλὰ πῶς θά ἐνστερνισθοῦμε καί θά μάθουμε τὴν ὑπομονή. Ἡ ἐπανάληψη εἶναι μήτηρ τῆς μαθήσεως.

Ἡ μάθηση τῆς ὑπομονῆς

Αὐτὴ τὴν παιδαγωγικὴ ἀρχὴ μᾶς ὑποδεικνύει ὁ ἅγιος Ἰωάννης τῆς Κλίμακος ὅταν μᾶς λέγει ὅτι ἀχῶ-

ριστο με τὴν ἀναπνοή μας πρέπει νά ἔχουμε τὸ ρητὸ πού λέγει «ὁ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται». Στὴν ὠραία του γλώσσα ἡ προτροπὴ του ἀντηχεῖ: «ἀναλαβοῦ σὺν τῇ πνοῇ σου ἀχωρίστως τὸν λόγον τὸν φάσκοντα...». Γνωρίζει ὅτι ὅλα ὅσα τοὺς ὑποδεικνύει «καὶ χρόνῳ καὶ ὑπομονῇ, κατὰ μικρόν... ἐν ἡμῖν προσγίνονται καὶ τελειοῦνται»¹.

Οἱ μεγάλοι Γέροντες Βαρσανούφιος καί Ἰωάννης στὴν συμβουλευτικὴ τους δέν παραλείπουν νά παραθέτουν τὰ κυριακά λόγια πού ἀναφέραμε λίγο πιὸ πάνω². Ἡ ἐντύπωσή μου ὅταν πρωτοδιάβασα τὴν «Ψυχωφελιστάτη Βίβλο» ἦταν ὅτι ἔπρεπε νά ἔχει ὡς ἐπίγραμμα τὸ «ἐν τῇ ὑπομονῇ ὑμῶν κτήσασθε τὰς ψυχὰς ὑμῶν» (μέ τὴν ὑπομονή σας θά κερδίσετε τὴ ζωὴ σας).

Ἄσυναίσθητα μοῦρχεται στὸ νοῦ ἕνας σεφερικὸς στίχος πού ἀποδίδει τὸ κέρδισμα τῆς ζωῆς μέσα ἀπὸ τὴν ὑπομονή: «Θεοί! πῶς ἀγωνίζεται ἡ ζωὴ γιά νά περάσει θά ἴε/γες φουσκωμένο ποτάμι ἀπὸ τὴν τρύπα βελόνας»³. Ὅλοι γνωρίζουμε τὴ σταθερότητα τοῦ χεριοῦ πού ἀπαιτεῖται γιά νά περάσει μιὰ κλωστή στὴν τρύπα τῆς βελόνας, πόσο μᾶλλον ἕνα φουσκωμένο ποτάμι πού εἶναι ἡ ζωὴ μας.

Ὁ μαθητὴς ὁμοῦ τῶν δύο μεγάλων Γεροντῶν, Γέροντας κι αὐτὸς διακριτικὸς ὁ Ἀββᾶς Δωρόθεος, μᾶς συνιστᾷ: «ὑπόμεινον ἀταράχως»· «ὑπόμεινον καὶ εὐχαρίστει ἐπὶ τοῖς συμβαίνουσιν»· «πάνυ γὰρ ὠφελοῦσιν οἱ πειρασμοὶ τὸν ἀταράχως ὑπομένοντα αὐτούς». Σὲ ἄλλο ὁμοῦ σημειο διαπιστώνει: «ἀλλ' ἡμεῖς ἐσμεν οἱ μὴ ἔχοντες ὑπομονήν»⁴.

Ἄλυσίδα ἀνυπομονησίας

Τὸ ἴδιο ὁμοῦ διαπιστώνουμε καί μεις ἂν κυττά-

ξουμε μέσα μας, γύρω μας. 'Τὸ σενάριο τῆς ζωῆς μας θὰ μπορούσε νὰ ἐπιγραφεῖ «'Ανυπόμονη καρδιά». 'Ἡ ἀπάντηση στὸ ἐρώτημα γιατί δὲν υπομένουμε εἶναι στὴ χεῖλη μας: «Δὲν περισσεύει ὑπομονή!» 'Υπομένουμε τόσα πολλὰ στὴν καθημερινή μας ζωή: 'Θανάτους, ἀρρώστιες, κακουχίες, ἐμπαιγμούς, κοροϊδίες τοῦ ἐνὸς καὶ τοῦ ἄλλου, ὑποσχέσεις ποὺ δὲν τηροῦνται, δυσκολίες, ἐμπόδια, —τί νὰ πρωτοαναφέρουμε— ποὺ κάνουν νὰ ξεχειλίσει τὸ ποτήρι καὶ καθιστοῦν τὸν ἄνθρωπο ἀλλεργικὸ πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς ὑπομονῆς. 'Αντίθετα θιάζεται νὰ πάρει αὐτὸ ποὺ θέλει, ἀγανακτεῖ, λυπάται καὶ γογγύζει. Δὲν εἶναι μόνο ἀνυπόμονος μὲ τοὺς ἄλλους. 'Τὸ ἴδιο συμπεριφέρεται καὶ πρὸς τὸν ἴδιο του τὸν ἑαυτό.

Κυρίως ὅμως δείχνεται ἀνυπόμονος μὲ τοὺς ἄλλους. 'Ὁ δάσκαλος πρὸς τὸ μαθητὴ, ὁ μαθητὴς πρὸς τὸ δάσκαλο· ὁ γονηὸς πρὸς τὸ παιδί, τὸ παιδί πρὸς τὸ γονη· ὁ ποιμὲνας πρὸς τὸν ποιμαινόμενο, ὁ ποιμαινόμενος πρὸς τὸν ποιμένα· τὸ κράτος πρὸς τὸν πολίτη, ὁ πολίτης πρὸς τὸ κράτος· ὁ ἔμπορος πρὸς τὸν πελάτη, ὁ πελάτης πρὸς τὸν ἔμπορο· ὁ ὁδηγὸς πρὸς τὸν ἐπιβάτη, ὁ ἐπιβάτης πρὸς τὸν ὁδηγὸ κ.σ.κ.

Μιὰ ἀλυσίδα ἀνυπομονησίας μᾶς δένει ὅλους καὶ μᾶς ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴν ὑπομνὴ ποὺ ὀρίζεται ὡς «σταθερὰ θέλησις ἀγογγύστου ἀναμονῆς»⁵. 'Ἐμεῖς ὄχι μόνο γι' ἀγόγγυστη ἀναμονή δὲν διακρινόμαστε ἀλλὰ μὲ τὸ παραμικρὸ κραυγάζουμε. 'Ἐγὼ ξέρουμε ὅτι «θροῦς γογγυσμῶν οὐκ ἀποκρύπτεται» (Σοφία Σολομῶντος α' 10) ἔμεῖς θάβουμε τὴ φωνή μας στὴ διαπασῶν λέγοντας: «Δὲν ὑπομένω, δὲν ὑπομένω!»

Στὴν πέτρα τῆς ὑπομονῆς...

Μήπως ὅμως μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο κερδίζουμε τίπο-

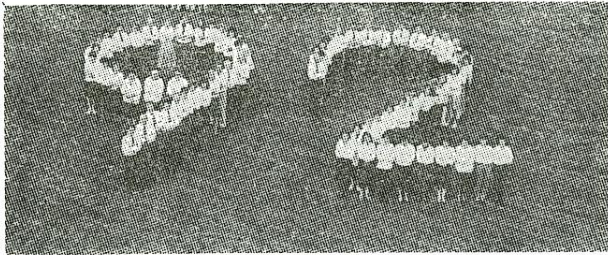
τα; Πιὸ πάνω εἶδαμε πῶς θὰ κερδίσουμε τὴ ζωὴ μας. «Δι' ὑπομονῆς». 'Ἐμεῖς ὅμως εἴμαστε «οἱ μὴ ἔχοντες ὑπομονήν», ἐνῶ ὁ 'Απ. Παῦλος τονίζει ὅτι «ὑπομονῆς γὰρ ἔχετε χρεῖαν» ('Εβραίους ι' 36) καὶ γνωρίζουμε ὅτι «χρηστὸς Κύριος τοῖς ὑπομένουσι» (Θρῆνοι 'Ιερεμίου γ' 25)⁶. Μολονότι ὅλοι ξέρουμε ὅτι τὸ κλῆμα δὲν εἶναι καὶ τόσο κατάλληλο γιὰ ὑπομονή ἀλλὰ μάλλον γιὰ τὸ ἀντίθετο παρακινούμεθα, ἔμεῖς ὡς ὑπομένουμε ἀγόγγυστα τὰ συμβαίνοντα.

Σ' αὐτὴ μας τὴν προσπάθεια ὡς πάρουμε βοήθῃ ἔγαν πατριάρχη τῆς νεοελληνικῆς ζωῆς, τὸ νομπελίστα ποιητὴ μας Γιώργο Σεφέρη. Στὴ «Στροφή» του, ποὺ ἐκδόθηκε στὰ 1931, περιλαμβάνεται ἓνα ποίημα —'Ἡ λυπημένη— πάντα ἐπίκαιρο καὶ μετὰ ἐξήντα χρόνια, ποὺ μπορεῖ νὰ σημαίνει καὶ δική μας στροφή στὴ θέαση τῶν πραγμάτων καὶ νὰ δώσει ἓνα καινούργιο νόημα στὴν ὑπομονή μας⁷.

*Στὴν πέτρα τῆς ὑπομονῆς
κάθισες πρὸς τὸ θρόνι
μὲ τοῦ ματιοῦ σου τὸ μαυράδι
δείχνοντας πὼς πονεῖς·*

.....
*μὰ τῆς καρδιᾶς σου ὁ σπαραγμὸς
δὲ βόγγηξε κι ἐγίνη
τὸ νόημα ποὺ στὸν κόσμο δίνει
ἔναστρος οὐρανός.*

'Ὁ ἀστήρ τῶν Χριστουγέννων ὡς καταυγάσει τὴν πορεία μας καὶ ὁ χρηστὸς Κύριος, τοῦ 'Ὁποῖου ἡ γέννηση ἀνέτειλε στὸν κόσμο τὸ φῶς τὸ τῆς γνώσεως, νὰ κάνει ὥστε τὸ 1992 νὰ εἶναι ἓνα ἔτος ὅπου θὰ περισσέψει ἡ ὑπομονή!

Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

1. Βλ. Λόγο Δ', Περὶ ὀπακοῆς, παρ. 113 καὶ Λόγο Ζ', Περὶ χαροποῦ πένθους, παρ. 22 στὴν ἔκδοση τοῦ Ἀρχιμ. Ἰγνατίου, Ὁρωπὸς Ἀττικῆς 1978, σ. 1096 καὶ 144α.

2. Τὸ Ματθαίου ι' 22 ἀναφέρεται δεκακοτὴ φορὴς καὶ τὸ Λουκᾶ κα' 19 ἑννέα.

3. Ἀπὸ τὸ ποίημα Γράμμα τοῦ Μαθιοῦ Πασκάλη. Γιώργου Σεφέρη, Π ο ι ῆ μ α τ α, Ἀθήνα, «Ἰκαρος», 31961, σ. 89.

4. Παρ. 198,6· 195,1· 141,2· 140,9 στὶς ἐκδόσεις «Ἐτοιμασία». Ἀ66ᾶ Δωροθέου, Ἔ ρ γ α ἀ σ κ η τ ι κ ᾶ, Ἀθήνα 1981.

5. Θεολ. Βοστταντζόγλου, Ἀ ν τ ι λ ε ξ ι κ ὸ ν ἢ Ὀνομαστικὸν τῆς νεοελληνικῆς γλώσσης, Ἀθήνα 21962, παρ. 980, σ. 442.

6. Πρδλ. Ἀ66ᾶ Δωροθέου, παρ. 134,14 ὀ.π. σ. 302.

7. Γ. Σεφέρη, ὀ.π. σ. 15.

Ἡ γῆ μας ἔχει γίνει μιὰ ἀπέραντη εὐφλεκτὴ πυριτιδαποθήκη...
"Ἄς τὴν προστατεύσουμε γιὰ νὰ μὴν ἐκραγεῖ!
Τὸ σκίτσο προέρχεται ἀπὸ τὴν ἰταλικὴ ἔκδοση τῶν «Νέων»
τῆς Ἐπιτροπῆς Διασύνδεσης Μὴ Κυβερνητικῶν Ὄργανώσεων
γιὰ τὴν Ἀνάπτυξη μὲ τὶς Εὐρωπαϊκὲς Κοινότητες, τεύχος
14/15, Σεπτεμβρίου 1991, σ. 2.

ΕΣΟ ΠΡΟΘΥΜΟΣ!

Γενικὴ ἀθυμία

Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι, μὲ πολλὴ δυσκολία, κινεῖται ἡ γραφίδα αὐτὲς τὶς ἡμέρες. Ὅλοι μας εἴμαστε διστακτικοὶ στὸ νὰ καταγράψουμε καὶ νὰ σχολιάσουμε τὰ γεγονότα καὶ τὰ δεδομένα τῆς στιγμῆς. Σπῶ νὰ καταμετρήσουμε κέρδη καὶ ἀπώλειες, στὸ νὰ ἐπιμετρήσουμε ἐνοχές καὶ εὐθύνες. Τὰ ἔχουμε κυριολεκτικὰ χαμένα μὴ μπορώντας νὰ προκαθορίσουμε τοὺς χαμένους καὶ τοὺς κερδισμένους. Ἔνα αἶσθημα ἀπογοητεύσεως μᾶς ἔχει κυριεύσει μὴ γνωρίζοντας, ἐκ τῶν προτέρων τὰ ἀποτελέσματα ἄλλων αὐτῶν, τῶν ἀγαμετρήσεων σὲ τοπικὰ καὶ διεθνῆς ἐπίπεδο.

Ἡ ἀντίστροφη μέτρηση γιὰ μιὰ διεθνή σύρραξη ἔχει ἤδη ἀρχίσει ὅσο κι ἀν τὴ μέτρηση αὐτὴ προσπαθοῦμε νὰ τὴν κάνουμε σὲ ρυθμὸ ὑπαγορεύσεως, γιατί ἄλλους μας μᾶς ἔχει πιάσει γλωσσοδέτης. Ὅσον ἀφορᾷ τὰ τοπικὰ γεγονότα τὰ παραχολουθοῦμε μὲ κοιμημένη τὴν ἀνάσα κι ἔχει μόνο λόγῳ τῶν καπνῶν ἀπὸ τὶς φωτιές καὶ τὰ καπνογόνα... Ἄν στὴν κοινὴ λογικὴ δὲν ὑπάρχει καπνὸς χωρὶς φωτιά, ἄλλοι ὑποστηρίζουν ὅτι... ὁ καπνὸς ἀνάβει τὶς φωτιές! Ἡ γῆ μας ἔχει γίνει μιὰ ἀπέραντη πυριτιδαποθήκη εὐφλεκτὴ, ποὺ καὶ ὁ παραμικρὸς σπινθήρας μπορεῖ νὰ τὴν ἀγατινάξει στὸν ἀέρα καὶ τότε ὅποιεσδήποτε πυροσβεστικὲς δυνάμεις θὰ εἶναι ἀνῆμπορες νὰ κατασβέσουν τὴν φωτιά, ποὺ ἄλλες ἐπιτήδειες δυνάμεις τὴν τροφοδοτοῦν βάνοντας ἀντὶ γιὰ λάδι πολὺ παλὺ πετρ - ἔλαιο καὶ θόμβες μολότωφ.

Παρ' ὅλη ὄμως τὴ φαινομενικὴ κινητικότητα ὁ κόσμος εἶναι σὰ νὰ ἔχει σταματήσει. Ἔχει σασιώσει. Ἡ γῆ εἶναι σὰ νὰ ἔχει ἀκίνητοποιηθεῖ στὴ στροφή καὶ δὲν περιστρέφεται πλέον. Κανένας δὲν ἐνδιαφέρεται νὰ κατέβει καὶ νὰ... σπρώξει, φοβούμενος... ἴσως μὴ τυχὸν καὶ πάρει μπροστὰ καὶ ξεκινήσει. Ὅλοι περιμένουμε ἀπὸ τοὺς ἄλλους τὶς πρωτοβουλίες. Περιμένουμε ὅλοι ἕνα νέο Γαλιλαῖο, ὁ ὁποῖος παρ' ὅλο τὸν ἐνδεχόμενον κίνδυνο νὰ καεῖ, νὰ τολμήσει νὰ διατυπώσει ἐκ νέου τὸ «καὶ ὄμως κινεῖται»! Ὅλοι, τότε, ἐκθαμβοί, θὰ παρατηροῦμε τὴ διστακτικὴ κίνηση τῆς Γῆς μας, πού σιγὰ σιγὰ θὰ θρῖσκει τὸν συνηθισμένο δηγματισμὸ τῆς καὶ μὲ διὰ θὰ μετράει τὸ σύμπαν.

... τὸ δὲ πνεῦμα ἀπρόθυμον

Ὅλοι, ὄμως, τώρα εἴμαστε σὺν καθηλωμένοι καὶ «παίζουμε τ' ἀγάλματα» ἢ τὰ «στρατιωτάκια ἀκούνητα καὶ ἀμίλητα». Ἔως πότε ὄμως; Ἔως πότε οἱ δυνάμεις πού υπάρχουν θὰ προσανατολίζονται πρὸς τὴν καταστροφή; Ἔως πότε οἱ δυνάμεις θὰ ἀναλίσκονται ἐπιματαίῳ; Ἔως πότε οἱ δυνάμεις θὰ ἀπρακτοῦν; Ἔτσι καθὼς βλέπω τὰ πράγματα, μοῦ ἔρχεται νὰ ἀντιστρέψω τοὺς ὅρους τῆς γνωστῆς κυριακῆς ρήσεως καὶ νὰ τὴν διατυπώσω κατὰ τὸν ἀκόλουθο τρόπο: «Ἡ μὲν σὰρξ δυνατὴ, τὸ δὲ πνεῦμα ἀπρόθυμον»! Καὶ πράγματι ἀν χαρακτηρίζει κάτι τοὺς σημερινοὺς ἀνθρώπους εἶναι ἢ ἀ π ρ ο θ υ μ ῖ α.

Παρατηρεῖστε λίγο γύρω σας τοὺς ἀνθρώπους, καὶ νέους καὶ μεγαλύτερους. Ἐλάχιστοι εἶναι ἐκεῖνοι πού προθυμοποιοῦνται ἀπὸ μόνοι τους νὰ κάνουν κάτι. Δὲν λέω νὰ σηκωθοῦν νὰ προσφέρουν τὴ θέση τους ἢ νὰ σὲ βοηθήσουν νὰ μεταφέρεις κάτι στὸ δρόμο ἔτσι ἀπὸ

δική τους διάθεση. Καὶ νὰ τοὺς τὸ ζητήσεις, λίγοι θὰ εἶναι ἐκεῖνοι πού θ' ἀνταποκριθοῦν. Οἱ περισσότεροι θὰ κωφεύσουν, θὰ ἀδιαφορήσουν, ἀν δὲν σοῦ ζητήσουν καὶ τὸ λόγο γιὰ τὸ πῶς σοῦ ἤλθε ἡ ἰδέα ν' ἀπευθυνθεῖς σ' αὐτοὺς γιὰ βοήθεια.

Ἀκόμα καὶ σὲ σχέση στὴν ὁποία εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ παρέχουν διάφορες ὑπηρεσίες ἀρκοῦνται στὸ ἐλάχιστο, σὰ νὰ ἔχουν υἰοθετήσει ὡς κανόνα ζωῆς τὸ «ὅσο λιγότερο τόσο καὶ καλλίτερο». Λίγες εἶναι οἱ ἐξαιρέσεις αὐτοῦ τοῦ κανόνα. Ἀκόμα καὶ ἀν ἐλπίζουν σὲ κάποιον φιλοδώρημα πάλι δὲν κινοῦνται μὲ προθυμία. Προτιμοῦν τὸ δῶρημα χωρὶς φιλικὴ διάθεση, σὰ νὰ τοὺς ἀγγίξει ὑποχρεωτικά. Καὶ θυμῶνουν ὅταν δὲν τοὺς τὸ δίνεις.

Παρατηρεῖστε τοὺς πωλητὲς στὰ καταστήματα, τοὺς ὑπαλλήλους στὶς δημόσιες ὑπηρεσίες, στὶς τράπεζες, τοὺς καθηγητὲς. Ὅ,τι καὶ νὰ κάνουν τὸ κάνουν μὲ τὸ στασιμὸ, μὲ τὸ ζόρι, δὲν χαίρονται αὐτὸ πού κάνουν ἐνῶ μποροῦν νὰ τὸ κάνουν. Ἡ ἐξυπηρέτηση θεωρεῖται δουλικότητα. Ἡ διακονία δουλοπρέπεια.

Ποιμάνετε προθύμως

Ἐνα τέτοιο πνεῦμα μπορεῖ νὰ ἐπικρατήσει ἀκόμα καὶ στὶς ποιμαντικὲς σχέσεις. Τὸ ἔργο πού κάνουμε δὲν μᾶς συνέχει. Πραγματοποιούμε τὸ ἐλάχιστο. Οἱ ἐνέργειές μας καταγράφονται στὶς ἐλάχιστονες κλίμακες, οἱ προσπάθειές μας τὸ ἴδιο. Ὁ Ἀπόστολος Πέτρος εἶχε ἐπισημάνει ἐνωρὶς ἕνα τέτοιο κίνδυνο πού ἐλλοχεῖ καὶ εἶχε ἀποτείνει παράκληση πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας στὴν ὁποία εἶχε ἀπευθύνει τὴν Α' ἐπιστολὴ του λέγοντάς τους: «Π ο ἰ μ ἄ ν α τ ε τὸ ἐν ὑμῖν ποιμνιον τοῦ Θεοῦ, ἐπισκοποῦντες μὴ ἀναγκαστῶς

ἀλλ' ἔκουσίως, μηδὲ αἰσχροκερδῶς ἀλλὰ π ρ ο θ ὕ-
μ ω ς...» (Α' Πέτρου ε' 2).

Ἐάν, σύμφωνα, μὲ τὸ λόγιον τοῦ Κυρίου μας, χρειάζε-
ται ἐγρήγορη καὶ προσευχή ὅταν τὸ πνεῦμα εἶναι
πρόθυμο ἢ δὲ σὰρξ ἀδύνατη (Ματθαίου κς' 41), ἀνα-
λογισθεῖτε τί ἄλλο παρηπάνω μπορεῖ νὰ ἀπαιτηθεῖ ὅταν
καὶ τὸ πνεῦμα εἶναι ἀπρόθυμο ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ δύ-
ναμη ἢ τὴν ἀδυναμία τῆς σάρκας.

Τὸ ζήτημα λοιπὸν εἶναι ἀρκετὰ σοβαρό. Εἶναι ζή-
τημα πνευματικῆς τάξεως. Δὲν εἶναι τυχαῖο πὸν ὄλους
μας ξαφνικὰ μᾶς «κατέλαθε» ἓνα τέτοιο πνεῦμα ἀπρο-
θυμίας. Ὅσο καὶ νὰ εἶναι τῆς μόδας οἱ «καταλήψεις»,
ἢ ἀπροθυμία προδικάζει ἀσχημες ἐξελίξεις. Εἶναι λοι-
πὸν ἀνάγκη νὰ ἐμπνεύσουμε αὐτὴν τὴν προθυμία. Τὸ
προσωπικὸ μας παράδειγμα θὰ παίξει ἓνα σημαντικὸ
ρῶλο. Ὁ πρόθυμος ποιμένας φαίνεται ἀμέσως καὶ καθο-
δηγεῖ. Κάνει μάλιστα πειστικὴ τὴν προτροπὴ πὸν ἀπυ-
θύνει: «ἔσο πρόθυμος»!

Ο ΚΑΙΡΟΣ ΤΩΝ ΠΟΛΕΜΩΝ...

... καιρὸς ἐργασίας ἐστὶ

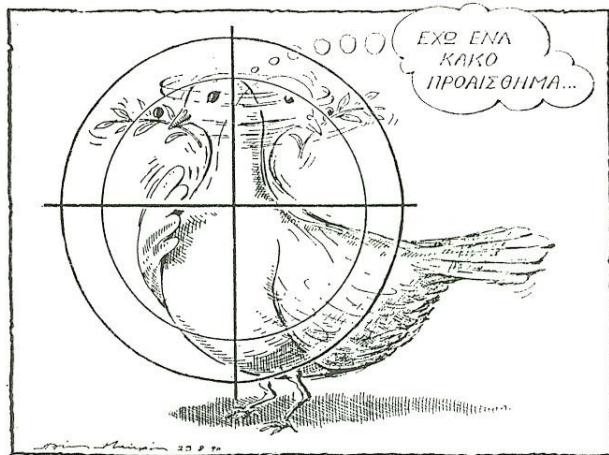
Ὁ καιρὸς τῶν πολέμων εἶναι συνήθως καιρὸς ἀνα-
στατώσεων, καιρὸς ἀ τ α ξ ί α ς, καιρὸς ἀπάτης καὶ
αἰσχροκερδεῖας, καιρὸς ἀδιαφορίας. Ἡ συμπεριφορὰ
τῶν ἀνθρώπων ἀλλάζει καὶ ἐρμηνεύουν τὴ γνωστὴ
μεταφορικὴ ἔκφραση «à la guerre comme à la guer-
re» (στὸν πόλεμο ὡς σὲ πόλεμο), ὅπως τοὺς βολέει,
καὶ λίγα πολὺ, ὅτι τότε ὅλα ἐπιτρέπονται ἀφοῦ οἱ πε-
ριστάσεις διαφέρουν. Ἡ σωστὴ βέβαια ἐρμηνεία αὐτῆς
τῆς ἐκφράσεως εἶναι, ὅτι σὲ καιρὸ ἀνάγκης πρέπει νὰ
δέχεται κάποιος στωϊκὰ τὶς δοκιμασίες σὲς ὁποῖες τυ-
χὸν θὰ ὑποβαλῶσαν λόγῳ τῶν περιστάσεων.

Ἄλλη συνέπεια τοῦ καιροῦ τῶν πολέμων εἶναι ἡ
ἀ π ε λ π ι σ ί α πὸν καταλαμιδάνει τοὺς ἀνθρώπους
μὴ γνωρίζοντας οὔτε τὸ τέλος οὔτε τὴν ἔκβασή τους.
Ἡ ἀπελπισία ὀδηγεῖ σὲ μιὰ γαμικὴ παράλυση καὶ ἀ-
δράνεια καὶ ὅλοι περιμένουμε τί τέξεται ἢ ἐπιούσα σκε-
πτόμενοι, ὅτι «αὔριο ὅλα θὰ εἶναι καλλίτερα» ἢ ἀφή-
νοντας κάθε σκέψη κατὰ μέρος. Τὸ ἔχουμε ζήσει σὲ
ἄλλους πολέμους παλιότερα, τὸ ζοῦμε καθημερινὰ μὲ
τὴ χθεσινὴ κρίση καὶ τὸ σημερινὸ πόλεμο (τοῦ Κόλ-
που)!

Παράλληλα ὅμως ζοῦμε καὶ μιὰ ὑπερβολικὴ κ ι-
ν η τ ι κ ὴ τ η τ α σὲ ὅλα τὰ ἐπίπεδα. Ὅχι μόνο στὰ
κράτη τῶν ἐμπολέμων. Ὅχι μόνο στοὺς μαχομένους
ἀλλὰ καὶ στοὺς ἀμάχους. Στὸ μέτωπο καὶ στὰ μετόπι-

σθεν. Στην ήγεςία και στη θάση. Ἡ ἐργασία εἶναι σκληρή. Εἴτε στίς ἀσκήσεις προετοιμασίας εἴτε στίς συρράξεις εἴτε στήν ἐπίθεση εἴτε στήν ἀμυνα. Ὁ πόλεμος ἀπαιτεῖ πλήρη ἐπαγρύπνηση. Δέν συγχωρεῖ ἀμέλειες. Ἀπό ὅλους ἀπαιτεῖ νά δώσουν πάρα πάνω ἀπ' αὐτό πού μποροῦν. Στόν πόλεμο πρέπει νά τά δώσεις ὅλα ἀν θέλεις νά κερδίσεις ἔστω καί τὸ ἐλάχιστο.

Τὸ κακὸ προαίσθημα ἐπαληθεύτηκε. Ἡ εἰρήνη εἶναι στὸ στόχαστρο. Ὁ πόλεμος εἶναι πιά πραγματικότητα. Σκίτσο τοῦ Ἡλία Μακρῆ ἀπὸ τὴν «Καθημερινή» τῆς 26.8.1990.

Ἀγωνιστικὸ φρόνημα

Ἔτσι ἐξηγεῖται ἄλλωστε γιατί στή θρησκευτικὴ φιλολογία καὶ ἰδιαίτερα τῆ χριστιανικῆ οἱ εἰ κ ὄ ν ε ς τοῦ πολέμου, τῆς μάχης, τοῦ ἀγώνα, παίρνουν πρωτεύουσα θέση καὶ ἐπέχουν θέση παραδείγματος γιὰ τοὺς πνευματικοὺς ἀγῶνες. Δέν ἔχετε παρὰ νά ἀνοιξετε μιὰ ὁποιαδήποτε κογκορντάντσια Παλαιᾶς ἢ Και-

νῆς Διαθήκης στίς λέξεις ἀγών, ὅπλα, πολεμεῖν, πόλεμος κ.τ.τ. Ἀλλὰ καὶ σὲ βιβλία πνευματικοῦ καταιρτισμοῦ οἱ τίτλοι μᾶς προδιαθέτουν γιὰ ὁρατοὺς καὶ ἀοράτους πολέμους.

Ἐγὼ πάγια γραμμὴ στίς μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων σχέσεις εἶναι ἡ εἰρήνη, στὰ πνευματικὰ θέματα κηρύσσεται ἀμειλικτος πόλεμος καὶ ἀπαιτεῖται ἀγῶνας συνεχῆς. Τὸ πᾶν ἔγκειται στὸ νὰ κρατήσῃ ὁ ἀνθρώπος τὸ ἀγωνιστικὸ του φρόνημα. Ὅσο ὁ πόλεμος φουντώνει τόσο πιά ἀναγκαῖα γίνεται ἡ ἐργασία καὶ ὄχι ἡ ἀνάπαυση. Γι' αὐτὸ καὶ ἐπέγραψα τὸ σημερινὸ ἄρθρο σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸν τίτλο τῆς πρώτης παραγράφου: «Ὁ καιρὸς τῶν πολέμων καιρὸς ἐργασίας ἐστὶ».

Οἱ τίτλοι αὐτοὶ δὲν εἶναι αὐθαίρετοι. Προέρχονται ἀπὸ κείμενο πού μοῦ εἶχε ἐμπνεύσει πολλὴ ἐλπίδα καὶ πολλὴ δύναμη σὲ καιροὺς δύσκολους. Τὸ βρήκα τυχαῖα (;) σὲ παλιὸ ἡμερολόγιό μου πού ἔφαχνα τίς σελίδες του τὴν παραμονὴ τῆς ἐκρήξεως τοῦ πολέμου στὸν Κόλπο. Δυστυχῶς δὲν εἶχα ἀναγράψει τὴν πηγὴ αὐτοῦ τοῦ γεροντικοῦ σ τ ι γ μ ε τ ο ὑ π ο υ. Ἐλπίζω νά ἐπανορθώσω τὴν ἔλλειψη αὐτὴ μελλοντικά*. Τὸ μεταφέρω ἔτσι ὅπως τὸ εἶχα ἀντιγράψει τότε:

- Τί ποιήσω Πάτερ, ὅτι οἱ πόλεμοι θλίβουσι με καὶ σφίγγουσι κατ' ἐμοῦ;
- Ἀδελφέ, ὁ καιρὸς τῶν πολέμων καιρὸς ἐργασίας ἐστὶ· μὴ παραλυθῆς ἀλλ' ἐργασαι· πολέμησον· ἔταν σφίγγῃ ὁ πόλεμος σφίγγσον καὶ σύ, κράζων· Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, σὺ βλέπεις τὴν ἀδυναμίαν καὶ τὴν θλίψιν μου.

Μὲ τὸ «πόλεμοι» ἐγνοοῦνται ἐδῶ οἱ π ε ρ α σ μ ο ἰ πού μᾶς πολεμᾶνε καὶ ὀφείλουμε καὶ μεῖς νά

τους πολεμήσουμε. Δεν αντιμετωπίζονται ως κάτι το εύκολο από τόν έρωτώντα. Η διάθεσή του είναι να κάνει κάτι. Η έρώτηση δεν τίθεται ακαδημαϊκώς. Έρχεται με τήν πρόθεση κάτι να κάνει κι όχι να τὰ παρατήρει. Η κατάσταση έπως τήν περιγράφει είναι πολύ σφιχτή και καταπιεστική. Δεν έχει πολλά περιθώρια.

Προϋπόθεση για ν' αντιμετωπίσει αυτή τήν κατάσταση είναι να μὴν παραλύσει, να μὴ ρίξει τὰ χέρια κάτω και να εργασθεῖ, να καταπιαστεῖ με κάτι και να πολεμήσει: «Τί ποιήσω;» «Μὴ παραλυθῆς ἀλλ' ἔργασαι» πολέμησον» τοῦ ἀποκρίνεται ὁ Γέροντας. Κι ἀντὶ τὰ χέρια του να παραλύσουν, ἔταν σφίξει ὁ πόλεμος, τοῦ ὑποδεικνύει να σφιχτεῖ κι αὐτός, να σφίξει τίς παλάμες του για να κυλήσει τὸ αἷμα πὺδ γρήγορα στὸν ὀργανισμό του και να πάρει δύναμη για τὸν πόλεμο. Η τέχνη είναι «ὁμοιοπαθητική»...

Ἐπάρχει πάντα κάποιος πὺδ περπατεῖ στὸ πλάι σου

Καθὼς οἱ πειρασμοὶ και οἱ πόλεμοι αὐτοὶ διεξάγονται συστηματικὰ ἐκ μέρους τῶν ἀντιπάλων, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο θὰ πρέπει να γίνει και ὁ δικός μας πόλεμος. «Ἐργασαι»! Ἀπαιτεῖται συστηματικὴ ἐργασία. Στὴν πίεση πρέπει ν' ἀντιτάξεις πίεση. Δεν γίνεται να ἐνδώσεις, πρέπει να σφιχτεῖς και σύ. Ὅλ' αὐτὰ πρέπει να γίνουν, ἀλλὰ δεν φθάνουν... Στὴ μεγάλη στυγμὴ τῆς πάλης πρέπει να αισθανθεῖς ὅτι δεν εἶσαι μόνος. Στὴν ἀπελπισία σου πρέπει να θγάλεις φωνή, να κράξεις, να βοήσεις, να καλέσεις σὲ βοήθεια (βοή + θέω = τρέχω, δηλαδή, στὴ βοή τῆς μά-

χης)! τὸν Κύριο. «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, σὺ βλέπεις τήν ἀδυναμίαν και τήν θλίψιν μου».

Τὸ να φθάσεις ἑμὼς να κράξεις και να προσευχηθεῖς στὸ Θεὸ «χρῆζει ἕως ἐσχάτης ἀναπνοῆς ἀγῶνος», και ἔπως λέγει ὁ Ἀββᾶς Ἀγάθων (Λόγος Θ') «οὐκ ἔστιν ἔπερος κάματος, ὡς τὸ εὔξασθαι τῷ Θεῷ». «Γιατὶ πάντα, ἔταν ὁ ἄνθρωπος θέλει να προσευχηθεῖ, πασχίζουσι οἱ ἐχθροὶ να τὸν ξεστρατίσουν ἀπ' αὐτὸ τὸ χρέος. Ἐπειδὴ ξέρουσι ὅτι τὸ μεγάλο τους ἐμπόδιο εἶναι ἡ προσευχὴ στὸ Θεό. Και κάθε τρόπο ζωῆς ἀν μετέλθει ὁ ἄνθρωπος, ἐγκαρτερώνοντας, ἀποχτὰ ἀνάπαυση. Ἀλλὰ ἡ προσευχὴ, ἕως τῆ στερνῆ μας πνοῆ, χρειάζεται ἀγῶνα» (Ἐἶπε Γέρων... Ἀθήναι 1974, σ. 34).

Γιὰ να κάνεις λοιπὸν πόλεμο χρειάζεται και ἄλλος πόλεμος ὥστε να εἶσαι πάντα ἐτοιμοπόλεμος. Τὸ μεγάλο δ i δ α γ μ α τῆς ἀσκητικῆς πρακτικῆς εἶναι ὅτι «διὰ γὰρ τῶν πολέμων προσκόπτει ἡ ψυχὴ», καθὼς λέγεται ἀπὸ τὸν Ἀββᾶ Ποιμένα για τὸν Ἀββᾶ Ἰωάννη τὸν Κολοβό, ὅτι τοῦ συνέστησε ἄλλος Γέροντας, ἔταν ἐκεῖνος ὁ Ἰωάννης δηλαδή, τοῦ ἀνέφερε «ὅτι παρεκάλεσε τὸν Θεόν, και ἤρθη τὰ πάθη ἀπ' αὐτοῦ και γέγονεν ἀμέριμος», να παρακαλέσει τὸν Θεόν «ὥστε τὸν πόλεμόν σοι ἐλθεῖν».

—«Παρακάλεσε λοιπὸν. Και σὺν ἤλθε ὁ πόλεμος, ποτὲ δεν ξαναζήτησε πλέον να ἀπαλλαγεῖ ἀπ' αὐτόν. Ἀλλὰ ἔλεγε: Δός μου, Κύριε, ὑπομονὴ στους πειρασμοὺς (δός μοι Κύριε, ὑπομονὴν ἐν τοῖς πολέμοις» Ἀββᾶ Ἰωάννου τοῦ Κολοβοῦ, Λόγος ιγ', Ἐἶπε Γέρων... Ἀθήναι 1974, σ. 107 - 108)!

Πόλεμος και εἰρήνη

Τὸ ζήτημα βέβαια εἶναι και ἑμεῖς να ἔχουμε τήν

ταπεινώση και τὴν ὑπακοή ν' ἀκούσουμε τὴ συμβουλή πού μᾶς δίνουν οἱ Γέροντες, εἴτε ἔμμεσα εἴτε ἄμεσα, γιατί σημασία ἔχει ὅχι νὰ πεῖ ὁ Γέροντας κάτι ἀλλὰ νὰ τὸ κάνει. Πολλοὶ προστρέχουμε ζητώντας «τί ποιήσω;» ἀλλὰ λίγα ἀπὸ μᾶς ἀκολουθοῦμε τὸ πρόσταγμα: «μὴ παραλυθῆς ἀλλὰ ἔργασαι· πολέμησον· σφίγξον καὶ σὺ κράζων...».

Ἄν ἔμως μιλήσαμε σήμερα γιὰ «πολεμικὲς τέχνες» καὶ ἀναφερθῆκαμε στὸν καιρὸ τῶν πολέμων ὡς καιρὸ ἐργασίας, δὲν θὰ πρέπει νὰ πάψουμε νὰ παρακαλοῦμε τὸν Ἄρχοντα τῆς Εἰρήνης «ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ σύμπαντος κόσμου», πού τόσο τὴν ἔχουμε ἀνάγκη στὶς δύσκολες μέρες πού ζοῦμε καὶ τόσο κακοπαθεῖ στοὺς καιροὺς μας.

Καλὴ Σαρακοστή!

* Τὸ κείμενο περιέχεται στὴν ψυχοφειλεστάτη Βίβλο Βαρσανουφίου καὶ Ἰωάννου, ἐκδ. «Ἀγιορειτικῆς Βιβλιοθήκης», Βόλος 21960. Περιλαμβάνει ἐρώτηση ἀδελφοῦ καὶ τὴν ἀπάντηση (φμγ') τοῦ Μεγάλου Γέροντος Βαρσανουφίου (σ. 2576 - 258α).

ΠΑΡΕΝΕΡΓΕΙΕΣ

Καὶ τὰν γὰν ἀκίνητοποιήσω...

Οἱ ἀπεργίες τῶν τελευταίων ἐβδομάδων ἀκίνητοποιήσαν πλήρως τὴ δημόσια καὶ ἰδιωτικὴ ζωὴ. Μὲ τὴν ἀκίνητοποίησιν αὐτὴ ἐπιδικώσαν ἢ διατήρησιν ὀρισμένων κεκτημένων δικαιωμάτων τῶν ἐργαζομένων καθὼς καὶ ἢ ἐπίτευξιν συγκεκριμένων πολιτικῶν στόχων. Πρὸς αὐτὴν ἄλλωστε τὴν κατεύθυνσιν στρέφονταν οἱ προσπάθειες καὶ οἱ ἐνέργειες ἄλλων. Ἀφήνονταν ἐντούτοις νὰ διαφανοῦν καὶ μερικὲς ἄλλου τύπου παρ-ενέργειες.

Σὲ μιὰ ἐποχῇ, πού ὅλα ἔδειχναν ὅτι εἴχαμε ἐξασφαλίσει τίς βασικὰς μᾶς ἀνάγκες σὲ ἐνέργεια, ἢ κρίσιν τοῦ Κόλπου ἔδειξε ὅτι αὐτὴ ἢ ἐνέργεια θὰ στοιχίξει ὄλο καὶ πιὸ ἀκριβά. Οἱ ἀπεργίες στὴ Χώρα μας ἀπέδειξαν ὅτι καὶ ὅταν ὑπάρχει ἐνέργεια δὲν εἶναι βέβαιο ὅτι μπορεῖ νὰ ἐνεργοποιηθεῖ καὶ ἔτσι μπορεῖ νὰ μείνῃ ἀνενεργητὴ καὶ οἱ καρποὶ τῆς νὰ μὴ φθάσουν στοὺς ἀποδέκτες τῆς.

Ὅλοι ζήσαμε καὶ ζοῦμε τὸ καθημερινὸ δράμα καὶ κατανοήσαμε πλήρως τί σημαίνει νὰ μάθουμε νὰ ζοῦμε χωρὶς ἠλεκτρικὸ, χωρὶς ἐπικοινωνίες, χωρὶς νερὸ ἢ τουλάχιστο μὲ περιορισμένη τὴ χρῆσιν τους. Καὶ ὅλοι διαμαρτυροῦμαστε ἐναντίον ἐκείνων πού τοὺς θεωροῦμε εἴτε ἄμεσα εἴτε ἔμμεσα ὡς τοὺς κύριους ὑπευθύνους αὐτῆς τῆς ἀπαραδέκτου, καθὼς λέμε, καταστάσεως.

Νὰ ὑπάρχει ἐνέργεια καὶ νὰ μὴν εἶναι δυνατὸ νὰ χρησιμοποιηθεῖ; Νὰ ὑπάρχουν ὀχήματα τὰ ὁποῖα νὰ

παραμένον ακίνητοποιημένα και να μη μπορεί ο κόσμος να πάει στη δουλειά του; Να υπάρχουν δίκτυα, και όμως τίποτε να μην έχει πρόσβαση με το κατέδασμα ενός ή περισσοτέρων μοχλών; Ο καύμένος ο Ἀρχιμήδης δὲν μπορούσε να φαντασθεῖ, ὅτι ἐνῶ αὐτὸς θὰ μπορούσε, ἀρκεῖ να εἶχε ἐξασφαλίσει ἕνα κομμάτι γῆς στὸ ὁποῖο θὰ στεκόταν, να κινήσει «καὶ τὰν γάν», οἱ σημερινοὶ διδάσχοι του μ' ἕνα μοχλὸ ν' ἀκίνητοποιοῦν τὸ σύμπαν!

Ὅλοι μας ὅμως εἴμαστε εὐκολοὶ σὲ κατηγορίες. Συναγίζουμε να μεταθέτουμε τὶς εὐθύνες στοὺς ἄλλους. Ὅχι ἐμεῖς, οἱ ἄλλοι φταῖνε γιὰ ὅλα. Περπατᾶμε στοὺς δρόμους και δὲν βλέπουμε ποῦ πατᾶμε. Φῶς δὲν ὑπάρχει. Στοὺς δρόμους τὰ αυτοκίνητα κινοῦνται ὑπὸ ἰδίαν εὐθύνην. Ὁ κίνδυνος ἀτυχημάτων μεγαλώνει. Νὰ ἐπικοινωνήσουμε δὲν μπορούμε. Τὰ τηλέφωνα ὑπολειπομένη ὡς ἐπιστολές μας παραμένον ἀνεπίδοτες· τὰ ἠλεκτρικὰ κουδούνια δὲν ἀναγγέλλουν ἀφίξεις· οἱ ἀνεγκυστήρες μᾶς ἐγκλωβίζουν. Σιγά - σιγά οἱ πέντε αἰσθήσεις μας θὰ πάψουν να μεταφέρουν ἐρεθίσματα ἢ θὰ διακινοῦν μόνον τὰ δυσάρεστα. Ἦδη οἱ σωροὶ τῶν σκουπιδιῶν ὄζουν στοὺς δρόμους μας και δὲν ἔχεις τὴ δύναμότητα να ἔρθεις, να δεῖς και ν' ἀντι - παρέλθεις.

Τὰ ἐξωτερικὰ ἀπεικόνιση τῶν ἐσωτερικῶν

Ἡ ἐκρυθμὴ κατάσταση λοιπὸν τῶν τελευταίων ἡμερῶν σὲ κάνει να σκέπτεσαι λίγο περισσότερο, ἔτσι ποῦ ἢ ἐπιβεβλημένη ἀπὸ τὰ ἔξω ψυχαγωγία ἀτνεὶ κι ἔχεις λίγο περισσότερο χρόνο να σκεφτεῖς. Σὲ κάνει ν' ἀναρωτιέσαι μήπως αὐτὴ ἢ εἰκόνα ποῦ παρουσιάζει ὁ γύρω μας κόσμος αὐτὲς τὶς ἡμέρες δὲν ἀπεικονίζει μιὰ δική μας ἐσωτερικὴ κατάσταση ποῦ προσβάλλεται με

ἐντονο τρόπο ἐξωτερικὰ. Τὸ χάος στὶς συγκοινωνίες, στὶς ἐπικοινωνίες δείχνει μιὰ δική μας ἀκαταστασία ἐσωτερικὴ. Πόσες φορές ἐνῶ βλέπουμε δὲν βλέπουμε κι ἐνῶ δίνουμε τὴν ἐντύπωση ὅτι ἀκοῦμε δὲν παίρνουμε χαμπάρι με τίποτε. Ἐθελουφλοῦμε και κωφεύουμε. Ἐνῶ ὑπάρχουν χίλια δυὸ ποῦ μπορούμε να γευτοῦμε, ἐμεῖς παραμένουμε ἀγευστοὶ και ἄσμοι, χωρίς να δοκιμάστε καμιά μυρουδιά και να μὴ μᾶς ἀγγίζει τίποτε, ἀνέπαφοι στὶς ἐπαφές μας και ἀπιαστοὶ. Πλήρης δυσλειτουργία τῶν αἰσθήσεων. Καὶ να ὑπάρχουν ἐρεθίσματα, τί να ἐρεθίσουν; Τὸ ἐρέθισμα μένει χωρίς ἀντίδραση. Ἐνας ἐαυτὸς χωρίς ἀντανακλαστικά. Συνέπεια μιᾶς τέτοιας καταστάσεως εἶναι και ὅταν ἀκόμα ὑπάρχει ἐνέργεια ἐμεῖς να μὴ μπορούμε να τὴν ἀντιληφθοῦμε και να τὴν ἐκ - μεταλλευτοῦμε.

Σκεφτόμουν πόσες φορές δὲν παραμελοῦμε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι τὴν ἐπικοινωνία μας με τοὺς ἄλλους ἀλλὰ και με τὸν Θεό. Ἐνοχλοῦμεθα ποῦ οἱ τηλεφωνικὲς μας ἐπικοινωνίες δυσχεραίνουν λόγω στάσεων ἐργασίας τῶν ὑπαλλήλων τοῦ Ο.Τ.Ε. Πόσες φορές ὅμως εἴμαστε ἐμεῖς ἐκεῖνοι ποῦ δὲν κάνουμε ἕνα τηλεφώνημα ὅταν ὁ ἄλλος τὸ περιμένει. Πόσες φορές δὲν ἀμελοῦμε να γράψουμε ἕνα γράμμα ποῦ μπορεί να δώσει ζωὴ στὸν παραλήπτη του. Πόσες φορές δὲν ἀμελοῦμε τὴν προσευχὴ ποῦ εἶναι πάντα ἐπικοινωνία με τὸν Θεὸ και ταυτόχρονα μαθητεία ἐπικοινωνίας με τοὺς ἀνθρώπους.

Ἐνῶ μπορούμε να φωτιστοῦμε διαβάζοντας τὴν Ἀγία Γραφή ἢ ἕνα ἄλλο πνευματικὸ βιβλίο ἢ ζητώντας τὴ φωτισμένη συμβουλή ἐνὸς Πνευματικοῦ, ἀρνόμαστε να πατήσουμε τὸ κουμπὶ και παραμένουμε στὸ σκοτάδι.

Ἐνῶ μπορούμε να ξεδιψάσουμε τὴν πνευματικὴ μας δίψα, ἀρνόμαστε να γυρίσουμε τὴν στροφή γιὰ ἢ προσ-

παθοῦμε νὰ ἀντλήσουμε νερὸ ἀπὸ ἀνυδρα στρώματα γῆς.

Ἐγὼ μποροῦμε νὰ πάρουμε δύναμη ἀπὸ τὶς ἀστείρευτες πηγές τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν Μυστηρίων ἀναζητοῦμε ὑποπτες ἐνεργειακὲς πηγές. Ἐγκαταλείπουμε τὴν ἀνθρώπινη ζεστασιά κι ἐγκαθιστοῦμε κρύες παγερῆς διανθρώπινες σχέσεις.

Δὲν χρειάζεται ν' ἀπαριθμήσουμε ἐπακριδῶς ὅλες τὶς ὀλιγωρίες μας ὡς πρὸς τὴν ἐκμετάλλευση τῶν πλουτοπαραγωγικῶν μας πηγῶν γιὰ τὴν ἀντληση ἐνέργειας. Ὁ κοινὸς νοῦς μπορεῖ κάλλιστα νὰ συμπληρῶσει τὸν κατάλογο τῶν ἐνεργειῶν ποὺ μπορεῖ ἀλλὰ καὶ πρέπει νὰ γίνουν γιὰ νὰ μὴ φτάσουμε καὶ στὴν πνευματικὴ τελεία συσκότιση (BLACK OUT) ὅπως κινδυνεύουμε ἀπὸ μίαν ἀνάλογη ὕλική μὲ τὶς συνεχιζόμενες ἀπεργίες. Στὸν πνευματικὸ ἔμω τοιμέα γιὰ νὰ μὴ γίνῃ αὐτὸ θὰ χρειαστοῦν κάποιες ὑπερωρίες ἐργασίας ποὺ πρέπει ἡμεῖς οἱ ἴδιοι νὰ καταβάλλουμε σὲ μίαν μόνιμη βάση.

Ὅς ἀποτελέσουν λοιπὸν, αὐτὲς οἱ παρ-ενέργειες τοῦ ἐνεργειακοῦ προβλήματος ποὺ μὲ τρόπο ιδιαίτερα δξὺ ὑποστήκαμε ὅλοι τὸν τελευταῖο καιρὸ, ἀφορμὴ γιὰ ἐπανενεργοποίηση ὅλων τῶν δυνάμεων: ἀνθρώπινων, θείων καὶ ὕλικων. Μία τέτοια ἐπανενεργοποίηση εἶμαι βέβαιος ὅτι θὰ δώσει τὸ ἔναυσμα γιὰ μίαν δημιουργικὴ πορεία τῆς Χώρας ποὺ τόσο τὴν ἔχει ἀνάγκη στοὺς δύσκολους καιροὺς ποὺ περνᾶμε. Γιὰ κάτι τέτοιο χρειάζεται ἔμω σὺντονη κινητοποίηση τῶν πνευματικῶν δυνάμεων τοῦ τόπου καὶ ιδιαίτερα τῶν Ἐφημερίων, οἱ ὁποῖοι θὰ θυμίσουν ξεχασμένες προτεραιότητες καὶ πηγές ἐνέργειας.

Φωτογραφία Σωτήρη Τσιμπῆ.

ΠΡΟΣΟΧΗ ΕΥΘΡΑΥΣΤΟΝ!

Είναι συνηθισμένη ή σκηνή σε αεροδρόμια ή σε σταθμούς άλλων μεταφορικών μέσων, κατά την οποία, επιβάτες ανήσυχoi για την ασφαλή μεταφορά των αποσκευών τους, επιμένουν να επικολληθεί με σχολαστική επιμέλεια ή ετικέττα «Ε Ὑ θ ρ α υ σ τ ο ν». Προσπαθῶν να προφυλάξουν μ' αυτό τον τρόπο ευαίσθητα, εύαλwτα δέματα και αντικείμενα από αδέξιες κινήσεις και τοποθετήσεις των άχθοφόρων. Υποθέτουν ότι οί τελευταίοι θα λάβουν ιδιαίτερη πρόνοια κι έτσι θα παραλάβουν σῶα και άβλαβῆ τὰ πράγματά τους στον τελικό τους προορισμό. Προσπαθῶν οί άνθρωποι να περισώσουν ὅ,τι μποροῦν. Τις περισσότερες φορές τὸ ἐπιτυγχάνουν.

Τὴν ἴδια φροντίδα παίρνουν και για τὸν ἑαυτὸ τους. Ὅσο ἐξαρτᾶται ἀπὸ τοὺς ἴδιους μεριμνοῦν να μὴ κάνουν κινήσεις τέτοιες ἀπότομες πὸν να θέσουν σὲ κίνδυνο τὴ σωματική τους ἀκεραιότητα και τὴν ψυχική τους ὑπαρξη. Πολλές φορές ἡ μέριμνα ἐπεκτείνεται και σὲ πρόσωπα οικεία. Μὲ ἀπέραντη στοργή φροντίζουν να μὴ θίξουν ἔστω και σὲ ελάχιστο αὐτοὺς πὸν ἀγαποῦν, ὅταν μάλιστα γνωρίζουν ότι εἶναι ἄνθρωποι ἀδύνατοι, ευαίσθητοι, πὸν τὸ παραμικρὸ μπορεῖ να τοὺς ταραξει.

Πρὶν λίγο καιρὸ φίλη μου ἐμπιστευόταν τις ἀνησυχίες της για τὸν ἄνδρα της. «Εἶναι τόσο λεπτὸς και ευαίσθητος, τὸν ἐπηρεάζουν τόσο πολὺ οί λεπτομέρειες, πὸν οτιδήποτε μπορεῖ να τοῦ χαλάσει τὴ διά-

θεση, να τοῦ ἀνατρέψει τὴν ἡρεμία, χωρίς μάλιστα και να τὸ δείχνει. Και προσπαθῶ να περιφρουρήσω τὴν ἡσυχία του, ἔτσι πὸν να μπορεῖ ἀπερίσπαστος ν' ἀφιερώνεται σὲ δημιουργικό του ἔργο».

Στὴ θύμησή μου ἦρθαν τὰ λόγια τοῦ μικροῦ Πρίγκηπα:

—Ἐέρεις... τὸ λουλούδι μου... ἔχω εὐθύνη γι' αὐτό! Κι εἶναι τόσο ἀδύναμο! Κι εἶναι τόσο ἄθῶο. Δὲν ἔχει παρὰ τέσσερα ἀσήμαντα ἀγκαθάκια για να τὸ προφυλάγουν ἀπὸ τὴν κακία τοῦ κόσμου...¹.

Μακάριος, εἶπα, ὁ ἄνδρας ἐκεῖνος πὸν ἔχει δίπλα του μία τέτοια σύντροφο πὸν μπορεῖ και ψυχανεμίζεται τοὺς ἐσωτερικούς και τοὺς ἐξωτερικούς κινδύνους πὸν τὸν ἀπειλοῦν.

Ὅτε κι αὐτὸ μπορεῖ πάντοτε να σώσει τὴν κατάσταση. Δὲν εἶναι λύση να θάλεις τοὺς ἀγαπημένους σου «κάτω ἀπὸ μιὰ γυάλα» ἢ «πίσω ἀπὸ ἓνα παραβάν».

Κάποιες, ὅμως, φορές πιάνεις τὸν ἑαυτὸ σου, παρ' ὅλο ότι ἀμφισβητεῖς τέτοιου εἶδους λύσεις, να τις ἐπιδιώξεις ἢ σοῦ ἔρχεται ἡ τρελλὴ ἰδέα να κολλᾶς σὲ ἑαυτοὺς και ἀλλήλους ετικέτες: «Εὐθραυστον»! «Εὐθραυστον»! για να δείξεις στοὺς ἄλλους ότι πρέπει να προσέχουν. Σήμερα δὲν ἀντέχεις πολλὰ χτυπήματα, πολλὰ πετάματα, πολλὰ πατήματα, πολλὰ ταρακουνήματα, σπρωξιές, ὕβρεις και λοιδορίες. Να κάνουν λίγο «κράτει» μαζί σου.

Καθιέρωση «σήματος»;

Μακάρι να καθιερωνόταν ἓνα τέτοιο διεθνὲς σῆμα, ἓνα εἶδος κογκάρδας πὸν να τὴν καρφίτσώναμε σὲ πέτο τις δύσκολες ἡμέρες. Να παίρναμε ἔτσι τὰ μέτρα μας ὥστε να προειδοποιῶμε τοὺς ἄλλους για τὴν κα-

τάστασή μας. Ἀλήθεια, τί θά παρίστανε ἓνα τέτοιο σῆμα; Θά μπορούσαμε νά προκηρύξουμε μέχρι και δ ι α γ ω ν ι σ μ ὸ ἀπὸ τίς στήλες τοῦ περιοδικοῦ γιὰ τὸ καλλίτερο σῆμα. Θά εἴμαστε ὅμως διατεθειμένοι: νὰ τὸ φορᾶμε;

Πολλοὶ ἴσως ἀπαντήσουν καταφατικά. Γιατί νὰ μὴ δείχνουμε στοὺς ἄλλους τὴν ἀνημπόρια μας; Ἔτσι ὁ ἄλλος θά ξέρει και θά μᾶς προσέχει. Ἄλλοι πάλι ὑποστηρίζουν ὅτι μὲ κανένα τρόπο δὲν πρέπει νὰ προβάλλεις τὴν ἀδυναμία σου. «Ἡ ἐπίδειξη ἀδυναμίας εἶναι πρόκληση γιὰ ἐπίθεση». Προβάλλοντας τὰ ἀδύνατα σημεῖα σου ἐκτίθεσαι και ὁ ἄλλος βρίσκει εὐκολο στόχο. Μοιρασμένες λοιπὸν οἱ ἀπόψεις ὡς πρὸς τὴν τακτική πού πρέπει ν' ἀκολουθήσουμε και δὲν ξέρω πόση ἐπιτυχία θά εἶχε μιὰ τέτοια καμπάνια.

Οἱ μεγαλύτερες ὅμως ἀσφαλῶς ἀντιστάσεις θά προέρχονταν ἀπὸ μέρους μας. Ποιὸς στ' ἀλήθεια ἀπὸ ἐμᾶς ἐπιθυμεῖ νὰ δείξει τὴν ἀδυναμία του; Ποιὸς θέλει νὰ παραδεχτεῖ μπροστὰ στοὺς ἄλλους ὅτι δὲν μπορεί, ὅτι δὲν εἶναι καλά; Στὴ γνωστὴ ἐρώτηση ὅλοι ἀπαντοῦμε: «Καλά, εὐχαριστῶ». Τὸ πολὺ πολὺ νὰ ποῦμε: «Ἄς τὰ λέμε καλά». Ἄν τολμήσουμε νὰ ποῦμε ὅτι: «δὲν εἴμαστε καλά», ὁ συνομιλητὴς μας γιὰ ν' ἀποφύγει και μόνον νὰ δείξει ἐνδιαφέρον και νὰ ρωτήσει περαιτέρω, ἀπαντᾷ: «καὶ ποιὸς εἶναι καλά;». Αὐτὸ ὅμως εἶναι μόνον μιὰ φραστικὴ διατύπωση κι ὄχι ὁμολογία ἐκ βάθους ψυχῆς γιὰ τὸ τί μπορεί νὰ συμβαίνει μέσα του.

Μὲ αὐτὸ τὸ σκεπτικὸ, συνεπῶς, μὴ ἐπιτρέποντας —νὰ φανερωθεῖ— καμμία ἀδυναμία στὸν ἑαυτὸ μας, ντυνόμαστε ἓνα ἀγέρωχο ὕφος, γινόμαστε σκληροί, εἶναι γιὰ νὰ μὴν ἀφήσουμε νὰ προδοθεῖ ἢ εὐαισθησια

και ἴσως ἢ μαλακότητά μας. Αὐτὸ ὅμως δὲν μπορεί νὰ διαρκέσει και πολὺ. Τὸ κέλυφος τοῦ αὐγοῦ θά ραγίσει μὲ τὸ τσούγκρισμα. Τὸ πιὸ «γερὸ» θά νικήσει. Καὶ τὸ τσούγκρισμα τῶν αὐγῶν εἶναι στὸ κάτω κάτω ἀνώδυνο. Γίνεται χάριν παιδιᾶς και γιὰ τὸ καλὸ, εἶναι λοιπὸν ἀναπόφευκτο και τὸ προκαλεῖς.

Ὅπου ὅμως ἡ σύγκρουση μπορεί νὰ ἀποφευχθεῖ γιὰτί νὰ προκληθεῖ; Κάποτε θά πρέπει νὰ σπάσει ὁ φαῦλος κύκλος ὄλων τῶν σκληροτήτων. Νὰ τολμήσουμε νὰ ὁμολογήσουμε τὴν ἀδυναμία μας, τίς ἐλλείψεις μας. Κάποτε μιὰ ρωγμὴ εἶναι σὰν μιὰ χαραμίδα πού σοῦ ἀνοίγει ἓνα ἄλλο κόσμο. Ἔνα κενὸ πού μένει ἀπλήρωτο ἐπιτρέπει τίς μετατοπίσεις τοῦ ὄλου φορτίου και σὲ προσανατολίζει σὲ νέες ἰσορροπίες.

«Τὸ εὐθραυστο εἶναι ὁμορφο»!

Ἐπείγει, λοιπὸν, σήμερα νὰ γίνε μιὰ δ ι α π α ι - δ α γ ὠ γ η σ η ὥστε νὰ ἀποδεχτοῦμε τὸ εὐθραυστο και τὸ εὐάλωτο τῆς ὑπαρξῆς μας. Πεδίο αὐτῆς τῆς ἀγωγῆς μπορεί νὰ ἀποτελέσει τὸ σπίτι, τὸ σχολεῖο, τὸ πανεπιστήμιο, ἡ ἐπαγγελματικὴ ζωὴ, ἡ ζωὴ τοῦ ζευγαριοῦ, ἡ ἴδια ἡ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας. Δὲν εἶναι ντροπὴ νὰ ὁμολογεῖ κάποιος ἢ κάποια τίς ἐλλείψεις ἢ τίς ρωγμὲς του. Στὸ Εὐαγγέλιο ἡ ἔσχατη ἀ-σθένεια ἀποδείχτηκε μεγίστη δύναμη. Τὸν θάνατο ἀκολουθεῖ ἡ Ἄνάσταση.

Οἱ ἐλλείψεις μας ἄλλωστε εἶναι πραγματικότητα. Θά ἦταν πολὺ σοβαρὸ ἂν τίς ἀποκρύπταμε. Τὸ σπουδαῖο εἶναι ὅτι παρὰ τίς ἀδυναμίες μας εἴμαστε ἱκανοὶ νὰ κάνουμε μεγάλα πράγματα. Λέμε ὅμως τὸ ἀντίθετο στὰ παιδιά μας: νὰ προσέχετε, κυρίως νὰ μὴ φαίνονται οἱ ἀδυναμίες σας! Κάτι τέτοιο ὅμως δὲν εἶναι

μόνο άνόητο, αλλά και ένα μεγάλο ψέμμα². Σε παραλλαγή του γνωστού βιβλίου «τὸ μικρὸ εἶναι ὁμορφο», θὰ μπορούσαμε νὰ γράψουμε ἕνα δεύτερο μὲ τὸν χαρακτηριστικὸ τίτλο «τὸ εὐθραυστο εἶναι ὁμορφο»!

Ἐάνθρωπος ἂν εἶναι εὐθραυστος, εὐάλωτος, εὐπαθής και τρωτὸς εἶναι παράλληλα εὐίατος και εὐθεράπευτος. Ἐάν κάποια στιγμή, σάν τὸ τριαντάφυλλο, ζητήσει ἀπὸ τὸν μικρὸ Πρίγκηπα νὰ τὸ θάλει κάτω ἀπὸ μιὰ γυάλα, γιατί κάνει πολὺ κρύο στὸν τόπο του και δὲν ἔχει πολλὲς ἀνέσεις, τὴν ἄλλη στιγμή θὰ τοῦ πει:

—Ἐφησε ἦσυχη αὐτὴ τὴ γυάλα. Δὲν τὴ θέλω πιά!

—Και τὰ ρεύματα...

—Δὲν εἶμαι και τόσο συναχωμένο... Ἐὸ δροσερὸς ἀέρας τῆς νύχτας θὰ μοῦ κάνει καλὸ. Εἶμαι λουλουδι.

—Και τὰ ζῶα...

—Θὰ πρέπει ν' ἀνεχτῶ δυὸ - τρεῖς κάμπιες, ἂν θέλω νὰ γνωρίσω τίς πεταλοῦδες...

«Δὲν μπορεί νὰ ὑποφέρει τὰ ρεύματα... Ἐατυχία γιὰ ἕνα φυτὸ» εἶχε συλλογιστεῖ ὁ μικρὸς Πρίγκηπας.

1. Τὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸν Μικρὸ Πρίγκηπα τοῦ ANTOINE DE SAINT-EXUPÉRY, προέρχονται ἀπὸ τὴν μετάφραση τῆς Ρένας Οἰκονομίδου στις ἐκδόσεις Δίφρος, Ἐθήνα 1957, σ. 105, 46 (τὸ σκίτσο ἀπὸ τὴ σ. 47), 51.

2. Στὸ σημεῖο αὐτὸ θὰ παρακαλοῦσαμε τὸν ἀναγνώστη νὰ λάβει ὑπόψη ὅσα ἔχουν ἐκτεθεῖ στὸ ἄρθρο μας Φρονιμάδα και ἀκεραϊότητα, ἰδιαίτερα στὴν παράγραφο Ἐασκήση ἐτοιμότητας («Ἐὸ Ἐφημέριος», 15 Ἐκτωβρίου 1990, ἀρ. 15, σ. 312-313). Βλ. πιδὸ πάνω σ. 51-55.

ΜΕΤΡΑ ΚΑΙ ΜΕΤΡΑ

Φωνές διαμαρτυρίας

Καθημερινά, υψώνονται φωνές διαμαρτυρίας που άρνηονται νέες περικοπές στα εισοδήματα και άπαιτούν όλο και περισσότερες παραχές. Έχουν υπόψη τους το κυριακό: «Αίτεíte και δοθήσεται υμίν» (Ματθαίου ζ' 7)!. Ο Κύριός μας τὸ ἔλεγε αὐτὸ γνωρίζοντας τὸν ἀποδέκτη τοῦ αἰτήματος. Στὴ σημερινή ἡμῶς πραγματικότητα «οὐκ ἂν λάθοις παρὰ τοῦ μὴ ἔχοντος». Αὐτὸς μάλιστα συγκεκριμένα, ὁ μὴ ἔχων, κοιτάει νὰ σοῦ πάρει ὅ,τι ἔχεις καὶ δὲν ἔχεις. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἡ διαμάχη Κράτους καὶ Πολιτῶν ἔχει λάθει δξύτατες πολιτικὲς ἀντιπαραθέσεις. Στὸ Κράτος Πρόνοιας ἀντιτάσσεται τὸ Κράτος Λιτότητας. Ὁ πολίτης συνηθισμένος μέχρι τώρα νὰ καλύπτουν τὲς ἀνάγκες του σχετικὰ πλουσιοπάροχα, δυσανασχετεῖ ὅταν τοῦ ὑποβάλλουν ἕναν λιτοδαίτο τρόπο βιοτῆς. Τοῦ ἡμιλοῦν γιὰ μέτρα λιτότητας, τὰ ὁποῖα χαρακτηρίζονται ὡς σκληρά, γιὰ στενωποὺς πὺν πρέπει νὰ βαδίσει ἔτι καὶ ἔτι, γιὰ πολλὰ ἀκόμα ἔτη...

Αὐτὰ εἶναι γνωστὰ ἄλλωστε· δὲν ἀκοῦμε καὶ τίποτε ἄλλο ὅλες αὐτὲς τὲς ἡμέρες εἴτε σὲ δημόσιες εἴτε δὲ ἰδιωτικὲς συζητήσεις. Στὰ λόγια δὲν ὑπάρχει λιτότητα, περισσεύουν καὶ πολὺ μάλιστα. Πολλὰ μέτρα, ἀλλὰ κανένα μέτρο..., κι ἔτσι, μὲ τὰ πολλὰ κι ὄχι μόνο μὲ τὰ δύο μέτρα καὶ τὰ δύο σταθμά, τί μπορεῖς ν' ἀντισταθμίσεις; Πῶς νὰ κρατήσεις τὲς λεπτὲς ἰσορρο-

πίες τοῦ δοῦναι καὶ λαβεῖν; Ἐδῶ μόνο νὰ παίρνομε ξέρομε. Ὅσο γιὰ νὰ δίνουμε, προσπαθοῦμε νὰ τὸ ἀποφύγομε ὅσο μποροῦμε, καὶ ὅλοι.

Ὁ σώζων ἑαυτὸν σωθείτω

Ἐκτοξεύουμε κατηγορίες πρὸς ὅλους. Σπάταλο κράτος, σπάταλοι πολῖτες. Φοροφυγάδες οἱ μὲν, κακοπληρωτὲς οἱ δέ. Ἀδύνατον νὰ τὰ βροῦνε καὶ νὰ νοικοκυρευτοῦν. Ὅποτε τὸ σλόγκαν πὺν κυριαρχεῖ εἶναι: «ὁ σώζων ἑαυτὸν σωθείτω»! Στὸν ὀρίζοντα προβάλλουν βραχυπρόθεσμες λύσεις. Τὰ ἐρωτήματα τίθενται μὲ δξὺ τρόπο. Τί θὰ κάνω μὲ τὲς καταθέσεις, ἐὰν θέβαια ἔχω; Τί θὰ κάνω μὲ τὸ παλιὸ μου αὐτοκίνητο; Θὰ τὸ δώσω, δὲν θὰ τὸ δώσω; Δὲν ὑπάρχουν καὶ μαργαρίτες... γιὰ νὰ μὲ βοηθήσουν στὴ λύση τοῦ προβλήματός μου. Ἐν ὄψει τῶν μέτρων τοῦ νέου προϋπολογισμοῦ ἀναμένεται ἀναθέρμανση τῆς ἀγορᾶς! Ἀγοράζετε, αγοράζετε, αγοράζετε, ὅ,τι βρεῖτε μπροστὰ σας μέχρις ἐξαντλήσεως ὅλων τῶν οἰκονομιῶν σας. «Φάγωμεν, πῖωμεν, αὔριον γάρ...», μπορεῖ νὰ μὴν ἀποθνήσκωμεν, ἀλλὰ δὲν εἶναι καὶ σίγουρο ὅτι θὰ μᾶς περισσεύουν ὕστερ' ἀπὸ λίγο καὶ γιὰ ἀγορὲς.

Ἐτσι λοιπόν, μὲ αὐτὴ τὴ νοοτροπία κινήθηκε τὸ ἀγοραστικὸ κοινὸ κατὰ τὲς ἑορταστικὲς ἡμέρες πὺν πέρασαν. Ἀσυμβίβαστο σὲ μία πολιτικὴ προοπτικὴ λιτότητας πὺν «θέλουν» νὰ τοῦ ἐπιβάλλουν δικοὶ καὶ ξένοι, ξόδεψε μέχρι τελευταίας δεκάρας, ὅ,τι εἶχε καὶ δὲν εἶχε, ἐπιστρατεύοντας τὴ λαϊκὴ σοφία «κάλλιο πέντε καὶ στὸ χέρι παρὰ δέκα καὶ καρτέρει», ὅταν μάλιστα αὐτὸ τὸ δέκα ἐνδέχεται, μᾶλλον εἶναι σίγουρο, ὅτι θὰ τοῦ τὸ ἀπο-δεκατίσουν.

‘Ο έν... πολλοῖς ἀναπαυόμενος

‘Οπωσδήποτε ὁ μέσος Ἕλληνας δὲν κινήθηκε στὴν ἀναλογία «πέντε... πρὸς δέκα» ὡς ὁ «ἐν τῷ ὀλίγῳ ἀναπαυόμενος». Ἰσα ἴσα ἀναπαύεται μόνο στὰ πολλά, καὶ τώρα ἀπλῶς ἔκανε τὴν ἀνάγκη φιλοτιμία καὶ ἀρκέστηκε στὰ λίγα. Ἡ προαίρεσή του ἦταν, εἶναι καὶ θὰ εἶναι τὰ πολλά.

Ἄν ἀναπαύεται στὰ ὀλίγα θὰ ἦταν ἤδη πλούσιος. Ἄλλ’ αὐτὸς παραπονεῖται συνέχεια ὅτι εἶναι «πτωχὸς καὶ πένης». Ἄλλοι ἔχουν τὰ πολλά, αὐτὸς ἔχει τὰ ὀλίγα, ἀλλὰ δὲν τὸ θάζει κάτω. «Καὶ μεῖς θὰ ζήσουμε...», ἐπαναλαμβάνει μαζί με τὰ γνωστὰ ἀνὰ τὸ πανελλήνιο λαϊκὰ ἄσματα. Ἄν μπορεῖ ἄς κάνει καὶ διαφορετικά. Μένει ὅμως μετὴν πικρία καὶ μετὸ ἐρώτημα: «Καὶ ζωὴ τῆ λὲς αὐτῆ;» τοῦ γνωστοῦ ἀνεκδότου.

Ἀσφαλῶς δὲν ἔχουμε καὶ πολλά γὰ ἀντιτείνουμε σὲ μιὰ τέτοια φιλοσοφία ζωῆς. Οὔτε καὶ ἔχουμε διάθεση ν’ ἀντιδικήσουμε μετὸς συμπατριῶτες μας, οὔτε ἀκόμα γὰ ἐπικροτήσουμε ἢ καὶ γὰ ἀντικρούσουμε τὰ κυβερνητικὰ μέτρα ποὺ προβάλλονται ὡς μέτρα λιτότητας.

Προβληματιζόμαστε, ὅμως, εἶναι ἀλήθεια, γιὰ τὴν ἰσορροπία ἀνάμεσα στὸν πλοῦτο καὶ στὴν φτώχεια. Ποιὸς εἶναι πλούσιος, ποιὸς εἶναι φτωχός; Τί σημαίνει τὸ ἔνα, τί σημαίνει τὸ ἄλλο; Ποιὸς εἶναι οἰκονόμος, ποιὸς εἶναι σπάταλος; Τί διαφορά ὑπάρχει ἀνάμεσα σὲ ἔνα πλούσιο ἄτομο καὶ σ’ ἔνα φτωχό; Τί σημαίνει πλούσια καὶ φτωχὰ ἔθνη; Ποιά εἶναι ἡ συνάρτηση ἀνάμεσα στὴν ποιότητα ζωῆς, στὸν πλοῦτο καὶ στὴ φτώχεια; Ποιά εἶναι ἡ σχέση μεταξὺ ἀναπτύξεως, πενίας καὶ πείνας; Ὑπάρχει μιὰ πολιτικὴ γεωγραφία

τῆς πείνας ποὺ ἐκτείνεται σ’ ἔνα ἀξονα Βορρᾶ καὶ Νότου, Ἀνατολῆς καὶ Δύσης ἢ τώρα πιά δὲν ἔχουν σημασία τὰ σημεῖα τοῦ ὀρίζοντα μιὰ καὶ θρῆσκίμαστε στὸν κύκλο τῶν χαμιένων ὀριζόντων καὶ δὲν γνωρίζουμε ποιὸς ἢ ποιοὶ ὀρίζουν τὸ τί καὶ τὸ πῶς;

‘Απλὰ μαθήματα πολιτικῆς οἰκονομίας γιὰ...’ Ὀρθοδόξους

Εἶναι ὅμως καιρὸς οἱ πιστοὶ γὰ μὴ μείνουν ἀβοήθητοι στὴν ἀντιμετώπιση τόσων κρίσιμων προβλημάτων, στὴν ἀπάντηση τέτοιων καιρίων ἐρωτημάτων. Ποιά εἶναι ἡ «χριστιανικὴ νοοτροπία» καὶ μάλιστα ἡ ὀρθόδοξη γιὰ τὴν οἰκονομικὴ ζωὴ; Ἐὰν ἡ Ἐκκλησία ἔχει δώσει δείγματα μιᾶς Ποιμαντικῆς Οἰκονομίας, ἔχει ἐπίσης χαράξει ὑποθήκες καὶ ὑποδείγματα Πολιτικῆς Οἰκονομίας καὶ ἔχει ἀκόμα βοηθήσει τοὺς πιστοὺς γὰ ζήσουν μιὰν ἀληθῆ Κοινοτικὴ Οἰκονομία.

Θὰ ἔπρεπε ἴσως γὰ γραφεῖ γιὰ τίς παρούσες συνθήκες ἔνα ἐγχειρίδιο μετὰ «Ἀπλὰ μαθήματα Πολιτικῆς Οἰκονομίας γιὰ ὀρθοδόξους Ἕλληνες», στὸ ὁποῖο θὰ ἀποθησαυρίζονταν ἡ ζωντανὴ παράδοση τοῦ ὀρθοδόξου γένους τῶν Ἑλλήνων πάλιν σὲ θέματα καθημερινῆς βιοτῆς καὶ οἰκονομίας. Κάτι τέτοιο θὰ ἦταν ὄχι μόνο χρήσιμο γιὰ τὴν καθ’ ἡμᾶς Ἀνατολὴ ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν «καθ’ ἡμᾶς Δύση» μιὰ καὶ ἡ θέση τῆς Ἑλλάδος ἦταν ἀνεκαθὲν ὀ ρ ι α κ ῆ - ἀ κ ρ ι τ ι κ ῆ καὶ πῶς ἰδιαίτερα σήμερα ποὺ εἶναι π έ ρ α σ μ α γιὰ πολὺς Κόσμους.

Στὸ ἐγχειρίδιο αὐτὸ θὰ ἀποτυπώνονταν τὰ ἀποτελέσματα ἐνὸς χρήσιμου διαλόγου τῶν ὀρθοδόξων θέσεων μετὰ ἄλλες θέσεις καὶ ἀπόψεις, ποὺ θὰ ἐμπλούτιζαν τίς παραδοσιακὰς ὀρθόδοξες θέσεις καὶ θὰ ὑπο-

χρέωναν την Ἐκκλησία νὰ κάμει τὶς ἀνάλογες τομὲς σὲ ἐπίκαιρες ἀνάγκες.

Θὰ μπορούσε ἔτσι νὰ προβληθεῖ ἡ φιλικολικὴ τῆς διάστασις ποὺ ἐμπεριέχει τὴν προτίμησή της γιὰ τὸ «ποιοτικὸ» ἔναντι τοῦ «ποσοτικῶς», συγχίζοντας μιὰ μακραιώνη παράδοσις τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ποὺ φιλοκαλοῦσε μὲ τὴν εὐτελείαν καὶ ἐκοπίαζε γιὰ τὴν ἀπόκτησις τῶν ἀγαθῶν («τὰ ἀγαθὰ κόπους κτῶνται»)¹. Μία πρότασις γιὰ λιτότητα δὲν θὰ εἶχε νὰ κάνει τότε μὲ βραχυπρόθεσμες ἢ μακροπρόθεσμες πολιτικὲς σκοπιμότητες, ἀλλὰ θὰ ἐνσάρκωνε ἕνα τρόπο ζωῆς γιὰ ἀνθρώπους ποὺ θὰ ἀναπαύονταν στὰ ὀλίγα καὶ καλὰ, χωρὶς τὸ φόβος μιᾶς πολιτικῆς συνθηκολογήσεως ἢ ἠθικοῦ ἐξευτελισμοῦ¹.

Σ' ἕνα τέτοιο ἐγχειρίδιον θὰ εἶχε ἀσφαλῶς τὴ θέση τοῦ καὶ τὸ κεφάλαιον «Ἡ μεταφυσικὴ τῆς πενίας» ἀπὸ τὸ δοκίμιον τοῦ Κ. Μπαστιᾶ, Παπαδιαμάντης, Ἀθήνα 1974, σ. 101-123, ποὺ μὲ τὴν δροσερὴ αὐρα ποὺ ἀποπνέει χαράσσει τὰ ὅρια μεταξὺ ἔχειν καὶ εἶναι στὴ ζωὴ ἐνός «ἐν τῷ ὀλίγῳ ἀναπαυομένου» ὀρθοδόξου πιστοῦ, τοῦ Ἀλέξανδρου Παπαδιαμάντη, ποὺ ἐνσάρκωσε τὸν ὅρον τῆς ἀφιλαργυρίας ἔτσι ὅπως τὸν ὅρισεν ὁ Ἅγιος Διάδοχος Ἐπίσκοπος Φωτικῆς:

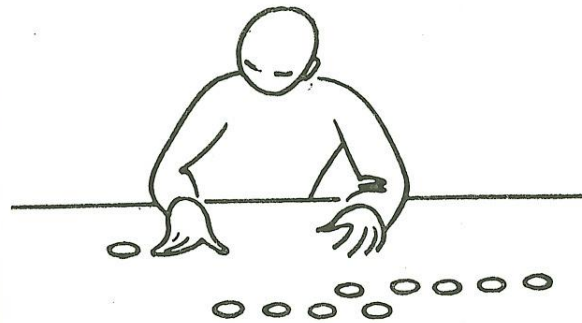
«Ὅρος τῆς ἀφιλαργυρίας,
οὕτω θέλειν τὸ μὴ ἔχειν,
ὡς θέλει τις τὸ ἔχειν».

Μὲ ἄδεια τῶν κληρονόμων τοῦ Κ. Μπαστιᾶ, γιὰ τὴν ὁποία καὶ τοὺς εὐχαριστοῦμε ἀπὸ τὴν θέσιν αὐτῆ, δημοσιεύουμε στὸ Παράρτημα² τὶς πρῶτες σελίδες τοῦ κεφαλαίου (σ. 101-104).

1. Πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση διατυπώσαμε ὀρισμένες σκέψεις σὲ παλαιότερα ἄρθρα μας στὸν «Ἐφημέριον». Βλ. «Σύναξις

ἀγάπης» (1/15 Μαΐου 1986, σ. 143) καὶ τὰ ἀνάτυπα: Ἀνάπτυξη (Νέες προοπτικὲς - Θεολογικὴ προσέγγισις), Ἀθήνα 1988 καὶ Στὸν πηγαίμδ γιὰ τὴν Εὐρώπη (Ἡ ἐθὺν τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὴν εὐρωπαϊκὴ ἐνοποίηση), Ἀθήνα 1989, σ. 14-15, 21-22, ἔπου καὶ βιβλιογραφία.

2. Βλ. σ. 183 - 186 τοῦ παρόντος τόμου.

Ὁ ἐν τῷ ὀλίγῳ ἀναπαυόμενος!

¹Ἀπὸ τὴν ἔκδοσις τῆς Καινῆς Διαθήκης τῆς Βιβλικῆς Ἐταιρίας, Ἀθήναι 1975, σ. 405.

ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗ ΥΠΟΣΧΕΣΕΩΝ

Ύποσχέσεις άλλοτε και τώρα

Παλιότερα, μόνο «ἐπὶ τῷ λόγῳ τῆς τιμῆς» κλείνονταν και ἐτηροῦντο συμφωνίες. Καὶ τὰ «ἔπεα» εἶχαν τὴν ἴδια ἰσχύ μὲ τὰ «γραπτὰ» (scripta)· ὁ λόγος ἦταν συμβόλαιο. Σήμερα, στὸν αἰῶνα τῶν ἀμφιβολιῶν ἢ τῆς Ἀμφιβολίας μὲ ἄλφα κεφαλαῖο, γιὰ τὴν ὁποία μιλήσαμε σὲ περασμένο μας ἄρθρο, ἔχουμε ἀνάγκη πρόσθετων πιστοποιητικῶν, ὑπευθύνων δηλώσεων καὶ βεβαιώσεων ὥστε νὰ βεβαιωθοῦμε γιὰ κάτι. Συχνά, μάλιστα, δὲν τολμοῦμε οὔτε νὰ ρωτήσουμε κάποιον ἂν αὐτὸ πού λέει μᾶς τὸ ὑπόσχεται κιάλας. Στὰ μικρὰ παιδιὰ εἶναι γνωστὴ ἡ στιχομυθία: «Ύποσχέσου» - «Ύπόσχομαι». Ἄν λάβει τὴ διαβεβαίωση ξέρει ὅτι ὁ ἄλλος θὰ τὴν ἐκτελέσει «στὸ λόγο τῆς τιμῆς του» γιὰτὶ ἀλλοιῶς «ἀτιμάζεται» στὰ μάτια τῆς παιδικῆς κοινωνίας¹.

Στὰ μάτια ὅμως τῆς ἐνγλίκου κοινωνίας πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ πᾶνε περίπατο· οἱ ὑποσχέσεις μάλιστα συνιστοῦν «πρόκληση γιὰ μὴ τήρηση», ὅσο κι ἂν αὐτὸ ἦχει παρὰξένα στ' αὐτὰ πολλῶν. Εἶναι ὅμως καιρὸς νὰ ξαναμάθουμε τοὺς στοιχειώδεις αὐτοὺς κανόνες κοινωνικῆς συμπεριφορᾶς. Τὸ «ἐὰν μὴ γένησθε ὡς τὰ παιδιὰ...» (Ματθ. ιη' 3) ἦχει ἀπειλητικὰ καὶ προδικάζει τὴν κατάλυση κάθε διαπροσωπικῆς σχέσεως. Τὸ διαπιστώνουμε καθημερινὰ χωρὶς μεγάλο κόπο.

Ἡ μάθηση ὅμως τῆς ἐμπιστοσύνης ἐκ νέου ἀπαι-

τεῖ πολὺ κόπο καὶ μαθητεία μακρά. Τὴ διαλεκτικὴ αὐτὴ τέχνη ὑποσχέσεως καὶ τηρήσεως μποροῦμε νὰ τὴ μάθουμε, ὅπως καὶ τόσα ἄλλα ἄλλωστε, κοντὰ στοὺς Γέροντες, σ' αὐτοὺς τοὺς μεγάλους δασκάλους τοῦ γένους μας. Κι ἂν δὲν εὐτυχῆσαμε ἑμεῖς προσωπικὰ νὰ ἔχουμε ἓνα «δικό» μας, κατὰδικό μας Γέροντα, πού νὰ μᾶς νοθετεῖ καὶ νὰ μᾶς ὀδηγεῖ, βρίσκουμε σημάδια αὐτῆς τῆς καθοδηγήσεως σὲ ἀφηγήσεις καὶ διηγήσεις εἴτε προφορικῆς εἴτε γραπτῆς ἄλλων².

Ύποσχέσεις Γερόντων

Πολὺ συχνὰ πιάνω τὸν ἑαυτὸ μου, ὅταν συζητῶ μὲ διαφόρους καὶ μοῦ ἐκθέτουν τὰ προβλήματά τους, νὰ θέλω νὰ τοὺς συμπαρασταθῶ καὶ ἐκτίθεμαι ἀνεπανόρθωτα ὑποσχόμενος ὅτι θὰ προσεχηθῶ χωρὶς μάλιστα καὶ νὰ μοῦ τὸ ζητήσουν. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι σὲ τέτοιες περιπτώσεις «οὐκ οἶδαμεν τί ποιούμεν», δὲν ξέρουμε τί κάνουμε. Πόσο δύσκολο εἶναι νὰ τηρηθεῖ μὲ τέτοια ὑπόσχεση καὶ συμπράσταση ἀκόμα καὶ ὅταν δὲν μᾶς τὸ ἔχουν ζητήσει καὶ προθυμοποιούμεθα νὰ τὸ κάνουμε ἑμεῖς ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας.

Θυμᾶμαι πόσο διδακτικὰ ἀντήχησε ὁ λόγος ἐνὸς σύγχρονου Γέροντα, ὅταν βλέποντάς τον ἄρρωστο καὶ καταπονημένο, τόλμησα νὰ ξεστομίσω ὅτι θὰ προσεύχομαι γιὰ νὰ τὸν στηρίξει ὁ Κύριος στοὺς πόνους του. Καί, βέβαια, βασικὴ ὑποχρέωσή μου ἦταν ὄχι μόνο νὰ ζητῶ τὴ βοήθειά του ἀλλὰ καὶ νὰ προσεύχομαι γι' αὐτόν. Ἐκείνη τὴ στιγμὴ μετάνιωσα καὶ μόνο πού τὸ εἶπα. Μετὰ ἀπὸ κάποιες στιγμὲς σιωπῆς ἀντήχησε ἡ φωνὴ του σιγαλή: «Λέτε, ὅτι θὰ προσεύχομαι Γέροντα γιὰ σένα καὶ μετὰ τὸ ξεχνᾶτε, ἅμα ὑπόσχεσθε πρέ-

πει και να τὸ τηρεῖτε!» Ἡ ἀπόκριση ἦταν ἀποστομω-
τική.

Στὸ νοῦ μου ἦρθε ἡ γνωστὴ φράση περὶ μεγάλης
μπουκιᾶς καὶ μεγάλου λόγου κι ἔσκυφα ντροπιασμέ-
νος τὸ κεφάλι συναισθανόμενος τὴν τόλμη μου, παρόλο
ὅτι στὴν πρόθεση τοῦ Γέροντα δὲν ἦταν νὰ μὲ ντρο-
πιάσει. Ἦθελε ἀπλῶς νὰ υποδείξει τὴ δυσκολία καὶ
τις ὑποχρεώσεις ποὺ ἀναλαμβάνει κάποιος ὅταν ὑπό-
σχεται. Καὶ στὸ νοῦ μου ἦρθε ἡ φράση ποὺ ὁ Γέρον-
τας συνηθίζει νὰ λέγει ὅταν τοῦ ζητᾶμε νὰ μᾶς συμ-
βουλεύει γιὰ κάτι καὶ λόγω τῆς καταστάσεώς του δὲν
μπορεῖ ν' ἀνταποκριθεῖ· μᾶς λέγει τότε «προσεύχο-
μαι» καὶ μᾶς εὐλογεῖ καὶ μᾶς σταυρώνει μὲ ἀναση-
κωμένο τὸ χέρι του.

Τότε ἔχουμε τὴν πεποίθηση ὅτι ὁ Γέροντας τὸ κά-
νει πραγματικά, γιατί οἱ «ἐνέργειές» του αὐτὲς φανε-
ρώνονται στὴ ζωὴ μας. Καὶ γνωρίζουμε ὅτι πολλές
φορὲς αὐτὸ ποὺ ἴσως φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως ἐλά-
χιστο ἀπατεῖ ὑπερβολικὸ κόπο ἀπ' τὸν ἴδιο καὶ τὸν
ἀναγκάζει νὰ κάνει πράγματα ποὺ τὸν ξεπερνῶν.
Ἄσυναίσθητα μοῦ ἔρχονται στὴ σκέψη τὰ λόγια ποὺ ὁ
Μέγας Γέρων Βαρσανούφιος ἀποκρίθηκε στὸν Ἀββᾶ
Δωρόθεο ὅταν ὁ τελευταῖος τοῦ ζήτησε νὰ βαστάσει
(ἀναλάβει) τίς ἁμαρτίες του: «Ἀδελφέ, εἰ καὶ ὑπὲρ
ἐμὲ αἰτεῖς με πράγμα, ἀλλὰ δεικνύω σοι τὰ μέτρα τῆς
ἀγάπης, ὅτι ἀναγκάζει ἐαυτὴν καὶ εἰς τὰ ὑπέριμετρα.
Ἰδού... ἀναδέχομαι καὶ βαστάζω...» (Ἀπόκριση σο')³.

Ἡ εὐθύνη ὅμως γιὰ μιὰ τέτοια ἀπάντηση εἶναι
δεσμευτική. Αὐτὸ φαίνεται κι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μᾶς ἄλ-
λης ἀπόκρισης τοῦ Μεγάλου Γέροντα στὸν ἴδιο ἀδελ-
φό: «Μηδεὶς λέγει τινὶ βαστάζω σου τὴν μέριμναν
καὶ ἀμεριμνεῖ, ἐπεὶ παραβάτης εὐρίσκεται» (σξή').

Ἡ ὑπόσχεση αὐτὴ παρ' ὅλη τὴ δυσκολία τῆς δὲν
δίνεται θέβαια καὶ ἀπροϋπόθετα. Ὅταν μιλούσαμε πιὸ
πάνω γιὰ μαθητεία ὑποθέταμε μιὰ ἀγωγή, μιὰ παιδα-
γωγική ποὺ νὰ στηρίζεται σὲ ὀρισμένες ἀρχές. Ἡ δια-
λεκτική ὑπόσχεσης - τήρησης δὲν ἀφορᾶ μόνο στὸν
ὑποσχόμενο ποὺ θὰ «πληρώσει πάντα σοι τὰ ἐπαγγελ-
θέντα» (πρβλ. Ἀπόκριση ρ'ζ')· ἀφορᾶ καὶ στὸν «βα-
σταζόμενο».

Ἀμοιβαιότητα ὑποσχέσεων

Στις δύο ἀποκρίσεις τοῦ Μεγάλου Γέροντα τὸ θέ-
μα τίθεται σαφέστατα. Μπαίνουν ὀρισμένοι ὄροι. Δὲν
διατυπώνεται ἀσφαλῶς ὡς «δίνω γιὰ νὰ δώσεις» ἢ «δῶ-
σε γιὰ νὰ δώσω». Προϋποτίθεται ὅμως μιὰ ἀ μ ο ι-
β α ι ὀ τ η τ α ὑποσχέσεων. «Ἀναδέχομαι καὶ βα-
σ τ ᾶ ζ ω, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ὄρω τούτῳ, ἵ ν α σ ὑ β α-
σ τ ᾶ ζ η ς τὸ φυλάξεσθαί μου τοὺς λόγους καὶ τὰς
ἐντολάς μου· εἰσὶ γὰρ σωτηριώδεις καὶ ζήσης ἀνεπαι-
σχύντως». Δὲν πρόκειται γιὰ αὐθαίρετη ἀπαίτηση τοῦ
Γέροντα, γιατί ἡ φύλαξη τῶν ἐντολῶν του εἶναι σω-
τηριώδης (σο'). Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι γιὰ τὸ καλὸ
του.

Ἐὰν ὁ βαστάζων ξεπερνᾶει τὰ μέτρα τῆς ἀγάπης
καὶ φθάνει εἰς τὰ ὑπέριμετρα, ὁ βασταζόμενος γρήγορα
θὰ ἔλθει εἰς μέτρον ὑψηλόν.

Ἄς δοῦμε ὅμως πῶς ἔχει ἡ ἀπόκριση στὸ ἀρχαῖο
πρωτότυπο κείμενο. Καὶ στις δύο ἀποκρίσεις ἀφοῦ ἔχει
ἐκθέσει τὰ τῶν ὑποσχέσεων τοῦ Γέροντα εἰσάγει μὲ
ἐνα ἄ λ λ ᾶ τὰ τῶν ὀφειλῶν τοῦ βασταζομένου:
«ἀλλ' ὀφείλει καὶ ὁ βασταζόμενος συναισθευγεῖν μι-
κράν σπουδὴν καὶ ποιεῖν τὴν δύναμιν αὐτοῦ νηφόντως
φυλάξει τὰς ἐντολάς τῶν Πατέρων αὐτοῦ· κἄν πῆση

ἄπαξ, ἐγερθῆ πάλιν καὶ πιστεύω τῷ Θεῷ, καὶ συναρπαγῇ ἄπαξ καὶ σπουδᾶσιν πάλιν, οὔτε συνήθεια αὐτῶ γίνεται, οὔτε ἀμέλεια· ἀλλ' ὁ Θεὸς διὰ τάχους φέρει αὐτὸν εἰς τάξιν σπουδαίων καὶ οὐ λαμβάνει αὐτοῦ τὴν ψυχὴν, ἕως οὗ ἐνέγκῃ αὐτὸν εἰς μέτρον ὑψηλόν, εἰς ἄνδρα τέλειον» (σζη').

Κάνει ἐντύπωση ἐν τούτοις, ὅτι ἡ διαλεκτικὴ σχέση παραμένει ἀμισσοβαρῆς. Ὁ βασταζόμενος ὀφείλει νὰ συνεισφέρει κάτι λίγο («μικρὰν σπουδὴν») καὶ αὐτὸ ποὺ μπορεῖ («ποιεῖν τὴν δύναμιν αὐτοῦ»). Ὁ βαστάζων ἀναγκάζεται εἰς τὰ «ὑπέριμετρα» τῆς ἀγάπης. Ὁ δυνατὸς ὀφείλει «τὰ ἀσθενήματα τῶν ἀδυνάτων βαστάζειν» (Ρωμαίους ιε' 1). Ἄπαιτεῖ κάτι μικρὸ ὡς ἀντίδοση. Τὸ ζήτημα εἶναι τί μπορεῖ νὰ βαστάσει ὁ ἄλλος καὶ αὐτὸ νὰ τοῦ ζητήσεις. Τὸ πάρα πάνω θὰ τὸν κάμψει. Θὰ τοῦ ἀπαιτήσεις λίγο λίγο. Ὅχι ὑποσχέσεις γιὰ μιὰ ὀλόκληρη ζωὴ.

Θυμάμαι τὴν ἱστορία τοῦ πάνυ δοκίμου ἀδελφοῦ ποὺ ἀποδοκιμάσθηκε ἀπὸ ἄσοφο γέροντα καὶ ἀπειγνωσμένος κινουῖσε γιὰ τὴν Ἀλεξάνδρεια μόνον καὶ μόνον ἐπειδὴ εἶχε ἀποδεχτεῖ λογισμὸ πορνείας. Ὁ γέροντας Ἀπολλῶ ποὺ οἰκονόμησε τὰ πράγματα, στὴν ἀπελπισία τοῦ νεωτέρου δὲν ἀπαίτησε ὑποσχέσεις ἐπὶ ὑποσχέσεων, ἰσόδιες μεταστροφές. «Μόνον τὴν σήμερον χάρισαί μοι». Χάρισέ μου, ἀδελφέ μου, μονάχα τὴ σημερινὴ μέρα καὶ γύρνα πάλι στὸ κελλί σου. Ἔτσι καὶ ἔκαμε ὁ νεώτερος ἀδελφός. Ἡ ἀναβολὴ μὲ ἄλλα πολλὰ ποὺ μεσολάβησαν ὀδήγησαν στὴ ματαίωση τῆς πρώτης ἐκείνης ἐν ἀπογνώσει ἀποφάσεως⁴.

Τὸ θέμα εἶναι, στὴ διαλεκτικὴ ὑπόσχεσης - τήρησης νὰ γνωρίζουν οἱ συμβαλλόμενοι τὸ μέτρο, τὰ μέτρα, τὰ ὑπέριμετρα!

1. Τί νόημα δίνουν τὰ σημερινὰ παιδιὰ καὶ οἱ ἐφηβοὶ στὴν ἔννοια τῆς τιμῆς; Βλ. ἀποτελέσματα μιᾶς ἐρευνας μεταξὺ 1400 γάλλων, δεκατεσσάρων μὲ εἴκοσι χρόνων, στὸ περιοδ. «Le Monde de l'Éducation» μηνὸς Μαΐου 1991, σ. 63-65.

2. Ἀπὸ τὸ προσεχὲς τεύχος Ἀγούστου 1991 τοῦ «Ἐφημερίου» θ' ἀρχίσει νὰ δημοσιεύεται σχετικὴ βιβλιογραφία, ποὺ ἐντάσσεται στὰ πλαίσια τῆς ἐρευνας «Σχέδιασμα Πνευματικῆς Γεωγραφίας» καὶ συγκροτήθηκε μὲ τὴ συνεργασία τῆς ἐπιστημονικῆς συνεργατικῆς τοῦ Τομέα Χριστ. Δατρείας, Ἀγωγῆς καὶ Διαποικίσεως δ. Βαρδάρης Γιαννακοπούλου.

3. Βίβλος Βαρσανουφίου καὶ Ἰωάννου ο υ, ἔκδ. «Ἀγιορειτικῆς Βιβλιοθήκης», Βόλος 1960, σ. 165. Τῆς ἀποκριτικῆς σζη' καὶ σο' βλ. στίς σ. 164-165.

4. Τὸ περιστατικὸ θρίσκειται στὸ Ἀόγιο περὶ διακρίσεως τοῦ ἁγίου Ἰωάννου Κασσιανοῦ τοῦ Ρωμαίου βλ. «Φιλοκαλία» τ. Α', Ἀθήναι, ἔκδ. «Ἀστέρως» 1974, σ. 90-92. Σὲ σύγχρονον καὶ ἀπλὴ λογοτεχνικὴ γλῶσσα τὸ κείμενον αὐτὸ θρίσκειται στὸ βιβλίον τοῦ Π. Β. Πάσχου, Τὸ ἔαρ τῆς ἐρήμου ο υ, Μικρὸν Γεροντικόν, Α', ἔκδ. «Ἀκρίτας»: Σειρὰ «Ὁρθόδοξη Μαρτυρία», ἀρ. 21, Νέα Σμύρνη 1989, σ. 36-41.

ΕΝ ΠΑΝΤΙ ΕΥΧΑΡΙΣΤΕΙΤΕ

Μόνο μια λέξη

Τὰ μὴ... αὐτονόητα

Ἐκπληκτικὴ, φίλη καλή, μοῦ ἐκμυστηρεύθηκε πρὶν λίγες μέρες αὐτὸ πού τῆς εἶχε πει ἡ οἰκιακὴ βοηθός της. «Καλέ, τί ἄνθρωποι εἶσατε ἐσεῖς μὲ τὸν ἄνδρα σας. Μοῦ ἔχει κάνει ἐντύπωση πού ὅταν ζητᾶτε κάτι ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλο λέτε «παρακαλῶ» καὶ λέτε καὶ «εὐχαριστῶ» στὸ τέλος. Πρῶτη φορὰ μοῦ τυχαίνει κάτι τέτοιο!»

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι δὲν πολυκατάλαβα τὸ ἐκπληκτὸ ὕφος της, γιατί συνηθισμένη ἢ ἴδια σὲ μία εὐγενικὴ συμπεριφορὰ δὲν ἀντιλαμβάνοταν τὸ τί συμβαίνει γύρω μας στὶς μέρες μας, στοὺς χαλεποὺς καιροὺς πού ζοῦμε. Καὶ φαίνεται, πὺς ἕνα ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν δύσκολων αὐτῶν καιρῶν πού εἶχε ἀναγγεῖλει ὁ Ἄπ. Παῦλος στὸν μαθητὴ του Τιμόθεο, ἦταν ὅτι «ἔσσονται γὰρ οἱ ἄνθρωποι... ἀχάριστοι» (Β' Τιμόθεον γ' 2).

Ἀχαριστία, ἀγνωμοσύνη, πού ξεκινᾶει ἀπὸ παράλειψη ἀκόμη καὶ τῶν πιὸ στοιχειωδῶν, τὸ γὰ εὐχαριστήσεις, δηλαδή, κάποιον γιὰ κάτι πού ἔκανε γιὰ σένα. Δὲν τὸν παρακαλεῖς ἴσως, γὰ μὴ τὸν εὐχαριστήσεις κιόλας; Ἄσχετο πού πολλές φορές θερμοπαρακαλεῖς γιὰ γὰ σου κάνουν κάτι καὶ μετὰ οὔτε πού τὸν εἶδα οὔτε πού τὸν ξέρω.

Βέβαια, αὐτὸ πρέπει γὰ ξεκινᾶει ἀπὸ μιὰ ἐσωτε-

ρικὴ πεποίθηση ὅτι ὅλοι εἶναι ὑποχρεωμένοι γὰ μᾶς ἐξυπηρετοῦν. Εἶναι αὐτονόητο ὅτι ὁ ἄλλος πρέπει γὰ μᾶς ὑπηρετεῖ. Αὐτονόητη ὅμως θὰ ἔπρεπε γὰ ἦταν καὶ ἡ δικὴ μας ἀνταπόκριση. Συνήθως, ὅμως, τὰ εὐκόλως ἐγνοούμενα παραλείπονται... Καὶ ἐπειδὴ αὐτὸ συνηθίζεται, φαίνεται ὅμως καὶ γὰ συνηθιζόταν καὶ στὶς ἡμέρες τοῦ Ἄπ. Παύλου, ὁ ἴδιος δὲν παρέλειπε γὰ τὸ θυμίζει. Ἔγραφε, λοιπόν, ἀπευθυνόμενος πρὸς τοὺς Κολοσσαεῖς, ἀφοῦ τοὺς εἶχε κάνει μιὰ σειρά ἄλλων προτροπῶν «καὶ εὐχάριστοι γίνεσθε» (καὶ γὰ γίνεσθε εὐγνώμονες, γ' 15).

Εὐχάριστοι γίνεσθε

Ὅφειλω γὰ ὁμολογήσω πὺς αὐτὸ τὸ «εὐχάριστοι γίνεσθε» δὲν τὸ εἶχα ποτὲ συνδέσει μὲ τὴν ἀκριβῆ ἐρμηνεία του. Ἀπὸ τὰ πρῶτα μου φοιτητικὰ χρόνια τὸ εἶχα καταλάβει ὅτι δὲν ἔπρεπε γὰ δυσαρεστῶ κανένα, γὰ εἶμαι εὐγενικὸς καὶ γὰ συμπεριφέρωμαι κατὰ τρόπο εὐχάριστο πρὸς τοὺς ἄλλους. Ἔστω κι ἂν αὐτὴ ἡ ἀντίληψη μπορεῖ γὰ περιλαμβάνεται στὴν ἔγνοια τοῦ «εὐχάριστος», ἐντούτοις ἐκείνο πού ὑποδηλώνει εἶναι τὸ γὰ εἶμαι εὐγνώμων ἐσωτερικὰ καὶ γὰ τὸ δείχνω καὶ ἐξωτερικὰ!

Μία τέτοια στάση φανερώνεται στὴν ἴδια τῆ ζωῆ τοῦ Χριστοῦ, ὁ Ὅποιος καθὼς διαζωγραφεῖται στὰ Εὐαγγέλια φανερώνεται ὡς μιὰ ὑπαρξὴ εὐχαριστιακὴ καὶ ἀκριβῶς γι' αὐτὸ θέλησε γὰ τὸν θυμώμαστε μὲ μιὰ πράξη εὐχαριστίας, τὴν ὁποία ἡ Ἐκκλησία ὀνόμασε Θεία Εὐχαριστία, ἀπὸ τὸν πρῶτο διδάξαντα Κύριο καὶ Διδάσκαλό της. Ἡ σχέση Του μὲ τὸν Πατέρα ἦταν σχέση εὐχαριστίας. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ἐπίκλησή του στὸ ἐπεισόδιο τῆς ἀναστάσεως τοῦ Λαζάρου:

«πάτερ, εὐχαριστῶ σοι ὅτι ἤκουσάς μου» (Λουκᾶ ια' 41). Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἔκπληξή του εἶναι δικαιολογημένη ὅταν προσήλθε μόνον ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς δέκα λεπρούς ποὺ ἐθεραπεύθησαν γιὰ τὸν εὐχαριστήσει. «Οὐχὶ οἱ δέκα ἐκαθαρίσθησαν; οἱ δὲ ἑννέα ποῦ; οὐχ εὐρέθησαν ὑποστρέψαντες δοῦναι δόξαν τῷ Θεῷ εἰ μὴ ὁ ἀλλογενὴς οὗτος; (καὶ αὐτὸς ἦν Σαμαρεῖτης», Λουκᾶ ιζ' 12-19).

Πῆς το κι... ἄς πέσει κάτω

Αὐτὸ τὸ περιστατικὸ καὶ ἰδιαίτερα ἡ παρατήρηση περὶ τοῦ «ἀλλοεθνούς», ὁ ὁποῖος μόνος καὶ εὐχαρίστησε, μοῦ θυμίζει αὐτὸ ποὺ συνήθως ἀπαντοῦν οἱ «ἠμοεθνεῖς» μας, ὅταν τοὺς συγιστᾶται νὰ λένε καὶ κάπου κάπου κανένα «εὐχαριστῶ» καὶ ὅτι αὐτὸ δὲν βλάπτει! Ἐμεῖς δὲν εἴμαστε σὰν τοὺς «ξένους» ποὺ πιπιλᾶνε συνέχεια στὸ στόμα τους τὸ παρακαλῶ - εὐχαριστῶ· αὐτὸ ποὺ κάνουν εἶναι ἐπιφανειακὸ καὶ δὲν τὸ αἰσθάνονται, ὅτι κάνουν δηλαδὴ εἶναι πρὸς τὸ θεαθῆναι. Λίγο λείπει δηλαδὴ, νὰ εὐχαριστήσουν καὶ τὸν Θεὸ γι' αὐτὴ τους τὴ στάση: «ὁ Θεός, εὐχαριστῶ σοι ὅτι οὐκ εἰμι ὡσπερ οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων...» (Λουκᾶ ιη' 9-14). Τέτοια λόγια ὅμως ἤχοῦν φαρισαϊκὰ καὶ φανερόνουν ἄλλα πράγματα καὶ τὸ προτασόμενον «εὐχαριστῶ σοι» δὲν ἐκφράζει καμμιὰ μὰ καμμιὰ εὐχαριστία.

Θυμᾶμαι τὰ πρῶτα χρόνια τῶν σπουδῶν μου στὸ ἐξωτερικὸ πόσο μὲ εἶχε ἐντυπωσιάσει ἡ εὐγενικὴ στάση τῶν πωλητῶν καὶ πωλητριῶν στὰ καταστήματα. Καὶ νὰ μὴν ψώνιζες αὐτοὶ σ' εὐχαριστοῦσαν γιατί μπήκες στὸ κατάστημά τους. Κι ὅταν τοὺς εὐχαριστοῦσες γιὰ τὴν ἐξυπηρέτηση ἀπαντοῦσαν ὅτι τὸ ἔκα-

ναν εὐχαρίστως (avec plaisir) καὶ τὸ ἐπισφράγιζαν μὲ ἕνα χαμόγελο. Καὶ σήμερα τὸ διαπιστώνεις καὶ στίς ὑπόλοιπες 11 χώρες τῆς Ε.Ο.Κ. Οἱ Ἕλληνες ὅμως συμφοιτητές μου τότε τὸ ἔπαιρναν ὡς κοροϊδία. «Ἄκου, νὰ μπαίνουμε σὲ μαγαζί, νὰ μὴ ψωνίζουμε τίποτε καὶ νὰ σ' εὐχαριστοῦν κι ἀπὸ πάνω; Μᾶλλον μᾶς δουλεύουν». Ἄντε τώρα νὰ τοὺς πείσεις ὅτι ἦταν μέσα στοὺς κανόνες τοῦ παιχνιδιοῦ, ὅτι ἡ εὐγένεια ὑποχρεώνει, ὅτι αὐτὸ σὲ «ὑποχρεώνει» νὰ τὸν προτιμήσεις ὅταν κάποτε θελήσεις νὰ ἀγοράσεις.

Ἦς ἐν ἐσόπτρῳ...

Τὰ πρότυπά μας ἦταν καὶ εἶναι προφανῶς διαφορετικά. Ἀγέλαστο πρόσωπο —γιὰ νὰ μὴ δίνουμε καὶ θάρρος—, βαριεστημένο ὕφος, ἀπροθυμία ἐξυπηρέτησης, ἀγενεῖς ἀπαντήσεις ἂν οἱ ἐρωτήσεις εἶναι πάνω ἀπὸ μία κ.τ.τ. Χωρὶς διάθεση ὑποτιμήσεως τοῦ ἐντοπίου ἐργατικοῦ δυναμικοῦ ἰδιαίτερος τοῦ κλάδου (μὴ) παροχῆς ὑπηρεσιῶν, νομίζω ὅτι ὅλοι μας ψωνίζουμε καθρέφτες ἀπὸ ἐκείνη τὴ διαμηχανία καθρεπτῶν, ποὺ τὰ ἐρείπιά της θρῖσκονται κοντὰ στὸ Γκάζι καὶ τὴν ἐπιγραφή της τὴ βλέπουμε περνώντας μὲ τὸν Ἡλεκτρικὸ Σιδηρόδρομο ἀπὸ Πετράλωνα πρὸς Θησεῖον καὶ ποὺ ὁ ἰδιοκτῆτης της ὀνομαζόταν Ἀγέλαστος. Φαίνεται, ὅτι πρῶι πρῶι κάνουμε πρόβες μπροστὰ σ' ἕναν τέτοιο καθρέφτη... καὶ τὸν ρωτᾶμε, ἂν τὸ ὕφος μας εἶναι ἀνάλογο τῶν περιστάσεων ποὺ θὰ ἀντιμετωπίσουμε σήμερα. Ὅσο πιὸ κοφτοί, ὅσο πιὸ σκληροί, ὅσο πιὸ ἀγέλαστοι, τόσο πιὸ εὐκολα θὰ πετύχουμε τὴν ἐπιδοκμασία του!

Ἀναγκαῖες ἀλλαγές

Εἶναι ὅμως καιρὸς κάτι ν' ἀλλάξει σ' αὐτὴ μας

τή στάση και συμπεριφορά. Κι αυτό όχι μόνο για να μη κακοχαρακτηριστούμε συγκρινόμενοι με άλλους. Κι ἐδῶ θυμόμαστε ἕνα σχόλιο τοῦ συντάκτη τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων, ὅταν μιλώντας για τή συμπεριφορά τῶν κατοίκων τῆς Βέροιας ἔναντι τοῦ Σίλα καὶ τοῦ Παύλου παρατηροῦσε: «οὗτοι δὲ ἦσαν εὐγενέστεροι τῶν ἐν Θεσσαλονίκη» (Πράξεις ιζ' 11). Δὲν εἶναι θέμα ἂν εἴμαστε τουριστική χώρα καὶ τί θὰ γίνουμε ἂν λόγῳ ὑπηρεσιῶν, κακῶν ὑπηρεσιῶν, δὲν μᾶς προτιμήσουν οἱ ξένοι καὶ πᾶνε ἀλλοῦ. Εἶναι καιρὸς ν' ἀλλάξει ἡ νοοτροπία μας, γιὰ μᾶς τοὺς ἴδιους.

Φτάνει πιά νὰ θεωροῦμε τοὺς ἄλλους μόνο νὰ ἔχουν ὑποχρεώσεις, καὶ μεις μόνο δικαιώματα. Φτάνουν πιά τὰ αὐτονόητα ποὺ στηρίζονται σ' αὐτὴ τὴν παρανόηση. Ἡ προστακτικὴ τοῦ Ἀπ. Παύλου δάνει τα πράγματα στὴ θέση τους. Γράφει στοὺς Θεσσαλονικεῖς: «ἐν παντὶ εὐχαριστεῖτε» (γιὰ κάθε τι νὰ εὐχαριστεῖτε). Καὶ συνεχίζει: «τοῦτο γὰρ θέλημα Θεοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ εἰς ὑμᾶς» (γιατὶ τοῦτο εἶναι θέλημα τοῦ Θεοῦ πρὸς ἑσᾶς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· Α' Θεσσαλονικεῖς ε' 18).

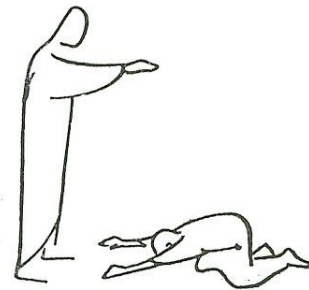
Ἔνα θέλημα ποὺ ἤδη πραγματοποιήθηκε ἀπὸ τὸν Χριστὸ καὶ ποὺ ὁ ἴδιος παραμένει πρότυπο εὐχαριστιακῆς στάσεως καὶ παρουσίας.

Ε(ἔψιλον), ὅπως εὐχαριστῶ

Εἶναι ὅμως ἀνάγκη νὰ θυμίζουμε τέτοια πράγματα; Δὲν καταλαβαίνουμε ὅτι αὐτὰ εἶναι τὰ στοιχεῖα ποὺ στοιχειοθετοῦν τὴν πορεία μας ὡς ἀνθρώπων καὶ ὅτι συνιστοῦν τὴν εὐτυχία μας τὴν τωρινὴ καὶ τὴν μελλοντικὴ; Μοῦ ἔκανε ἐντύπωση, ὅτι σὲ μιὰ κάρτα, ποὺ ἔλαβα πρὸ ἡμερῶν ἀπὸ ἐλθετοὺς φίλους, στὸ πίσω

μέρος ἀναγραφόταν μὲ διακριτικὰ καλλιγραφικὰ τυπογραφικὰ στοιχεῖα: «εὐχαριστῶ, ἐννέα γράμματα ποὺ σὲ κάνουν εὐτυχημένο». Χωρὶς αὐτὰ κινδυνεύουμε νὰ φανοῦμε ἀστοιχείωτοι. Κι ὅμως αὐτὰ τὰ στοιχεῖα λείπουν τόσες φορὲς ἀπὸ τὴ ζωὴ μας καὶ ἀπὸ τὴ ζωὴ τῶν ἄλλων, καὶ τότε εἴμαστε ἔτοιμοι νὰ ρωτήσουμε καὶ νὰ διερωτηθοῦμε: «τὰ δὲ ἐννέα ποῦ;».

«Ἐν παντὶ εὐχαριστεῖτε», λοιπόν, ἀδελφοί μου. Χριστὸς ἀνέστη!

«Δὲν ἐκαθαρίσθησαν καὶ οἱ δέκα; Οἱ ἄλλοι ἐννέα ποῦ εἶναι;» (Λουκᾶ ιζ' 17). Καινὴ Διαθήκη, ἔκδοση τῆς Βιβλικῆς Ἑταιρείας, Ὅχι μονάχα μὲ φωμί..., Ἀθήναι 1975, σ. 188.

SI AMAS VENI

Ἑβδομηκοντάκις ἑπτὰ

Πολιτισμός τῆς συγγνώμης

Πές μου πῶς χαιρετᾶς ἢ ἀποχαιρετᾶς κάποιον γιὰ νὰ σοῦ πῶ ποιὸς εἶσαι. Ἔνας δλόκληρος πολιτισμὸς μπορεῖ νὰ χαρακτηριστεῖ ἀπὸ τὶς προσρήσεις καὶ τὶς προσαγορεύσεις πὺ χρησιμοποιεῖ.

Θυμᾶμαι πόση ἐντύπωση μοῦ εἶχε προξενήσει, ὅταν, σὲ «ἀποχαιρετιστήριο» κήρυγμά του κληρικὸς πὺ μετετίθετο σὲ ἄλλη ὑπηρεσία, ζήτησε συγγνώμη ἀπὸ τοὺς ἐγορίτες του γιὰ ὅ,τι κακὸ ἔκούσιο ἢ ἀκούσιο, ἐν γνώσει ἢ ἐν ἀγνοίᾳ του, ἐν λόγῳ ἢ ἐν ἔργῳ εἶχε κάνει κατὰ τὸ χρόνο πὺ ἦταν μαζί τους. Καὶ τοὺς εἶπε: ἄδελφοί μου θὰ σᾶς ἀποχαιρετίσω ὅπως οἱ ρῶσοι ὀρθόδοξοι ἄδελφοί μας ἀποχαιρετοῦν. Αὐτοί, ὅταν ἀχωρίζονται ὁ ἕνας τὸν ἄλλον, ἀντὶ γιὰ ἄλλη λέξη λένε «σχώρα», «σχωρᾶτε με».

Ἡ καθημερινή αὐτὴ πρακτικὴ ὑποδήλωνε ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶχε συναίσθηση, ὅτι καὶ λίγης ὥρας γὰ ἦταν ἢ ἀναστροφή του μὲ τὸν ἄλλο μποροῦσε νὰ εἶχε φταιξει σὲ κάτι ἔστω καὶ ἄθελά του. Φεύγοντας ὅμως ἤθελε νὰ μὴν ὑπάρξει καμμιά παρεξήγηση. «Σχώρα» ἄδελφέ ἂν σοῦ εἶπα ἢ ἔκανα κάτι πὺ σὲ πείραξε!

Δὲν ἀποκλείεται, βέβαια, ἢ αἴτηση συγγνώμης νὰ μένει μόνο στὰ χεῖλη, χωρὶς κάτι τὸ πὺ βαθύτερο, ἔτσι ὅπως ἀνταλλάσσεται σήμερα τυπικὰ στὶς καθημερινές μας συναλλαγές, ἀσυναίσθητα θὰ ἔλεγα, αὐ-

τόματα, ἀκόμα καὶ τότε ὅταν ἐπίτηδες σκοπεύεις νὰ κάνεις κάτι καὶ ὄχι ὅταν ἐκ τῶν ὑστέρων ἀφοῦ ἔχεις διαπιστώσει ὅτι κάπου ἔθιξες κάποιον τοῦ ζητᾶς νὰ σὲ συγχωρέσει. Αὐτὸ γίνεται μὲ τὸν ἴδιο τρόπο πὺ χρησιμοποιεῖς ἀχρωμάτιστα τὸ «εὐχαριστῶ» — «παρακαλῶ» ἢ ἄλλα τέτοιου τύπου διώνυμα.

Στὴν περίπτωση ὅμως τῶν Ρώσων μποροῦμε νὰ μιλήσουμε γιὰ ἕναν «πολιτισμὸ τῆς συγγνώμης» διαποτισμένο ἀπὸ τὸ ὀρθόδοξο ἦθος καὶ ἀπὸ τὴ βαθειὰ πεποίθηση ὅτι γιὰ τὶς ἀνθρώπινες σχέσεις δὲν ὑπάρχει ἄλλος δρόμος ἀπὸ αὐτὸν τῆς συγγνώμης καὶ τῆς συγχωρήσεως. Στὸ βάθος κρύβεται τὸ π α ρ ἄ δ ε ι γ μ α ἐνὸς Θεοῦ πὺ συγχωρεῖ, «ἀμνηστικακοῦ ἐπὶ κακίας ἀνθρώπων», «συγγνώμονος», ὅπως τὸν χαρακτηρίζει ἡ Θεῖα Λειτουργία τοῦ Ἀποστόλου Μάρκου. Ἐνὸς Θεοῦ πὺ μᾶς ὑποδεικνύει ὅτι δὲν μποροῦμε νὰ μνησικακοῦμε ὅτι πρέπει νὰ εἴμαστε ἔτοιμοι κατὰ τὸ ἄπειρον ἔλεος τοῦ Θεοῦ νὰ συγχωροῦμε καὶ ἐμεῖς «ἕως ἑβδομηκοντάκις ἑπτὰ» (Ματθαίου ιη' 22). Σὲ τόσο μεγάλους ἀριθμοὺς χάνουμε καὶ τὸ μέτρημα... καὶ συγχωροῦμε ἐπ' ἄπειρον!

«Δὲν θὰ ὑπάρξει συγγνώμη»

Ὅταν χάνεται ὅμως τὸ παράδειγμα, τὸ πρότυπο πὺ ἐμπνέει, στὸν ἴδιο χῶρο ἢ καὶ σὲ ἄλλους ἀκολουθοῦν ἄλλου τύπου διακηρύξεις. Μπορεῖ αὐτὲς οἱ διακηρύξεις νὰ ὑπαγορευοῦνται ἀπὸ πολιτικὲς σκοπιμότητες, ἀπὸ ἀνάγκες τῆς στιγμῆς ἢ τοῦ μέλλοντος. Ἡ κατηγορηματικότης τους ὅμως, ἐρχόμενη σὲ ἀντίθεση μὲ τὰ «αὐτονόητα» ἐνὸς πολιτισμοῦ, ἐνὸς πολιτισμοῦ πὺ ἐπὶ ἑβδομήντα ἑπτὰ σχεδὸν χρόνια προσπάθησαν νὰ τὸν κάνουν νὰ ξεχάσει τὶς ἀρχές καὶ τὶς ἀξίες του, ξενίζει.

Μᾶς ἐξένισε λοιπὸν ἡ φράση τοῦ Μιχαὴλ Γκορμπα-
τσὸφ κατὰ τὴν κηδεῖα τριῶν ἀπὸ τὰ θύματα τοῦ ἀπο-
τυχόντος πραξικοπήματος: «Δ ἔ ν θ ἄ ὕ π ἄ ρ-
ξ ε ι σ υ γ γ ν ὡ μ η γιὰ ἐκείνους ποὺ ἐπιχείρησαν
νὰ καταλάβουν τὴν ἐξουσία»². Ἐμεῖς δὲν ἐπεριβαίνου-
με στὰ ἐσωτερικὰ μιᾶς χώρας... Σημειώνουμε ἀπλῶς
ἀλλαγές διατυπώσεων καὶ προσανατολισμῶν. Μία κοι-
νωνία, ἕνας κόσμος, μετασχηματίσθηκε, παρ' ὅλα ὅσα
λέγονται περὶ ἀνεκτικότητος, ἀπὸ τὸ «σχώρα» στὸ «δὲν
θὰ ὑπάρξει συγγνώμη». "Ἄλλωστε ποιὸς ζητᾷ συγ-
γνώμη σήμερα, ποιὸς συχωράει;

Ὁ ποιητὴς Ὀδυσσεὺς Ἑλύτης διατυπώνει μὲ τρό-
πο πολὺ ἐκφραστικὸ τὴν κατάστασι ποὺ ἐπικρατεῖ:
«τὴ συγγνώμη δὲν ἔδωσα, τὴν ἰκεσία δὲν ἔστερξα».
Μιὰ ἄλλη ποιήτρια μας, ἡ Μελισσάνθη κάνει τὴν ἴδια
διαπίστωση, θέτει ὅμως κάποια ἐρωτηματικὰ τονίζον-
τας τὴν ἀμοιβαιότητα αὐτῶν τῶν καταστάσεων: «τὰ
μάτια μας δὲν θέλουν νὰ θρέξουν τὴν ἄφεση γιὰ τοὺς
ἄλλους, ποὺ ἴναι ἡ ἄφεση γιὰ τὸν ἑαυτὸ μας»³. Ὑπεν-
θύμιση μὲ ποιητικὴ ἐνάργεια τοῦ στίχου τῆς κυρια-
κῆς προσευχῆς: «ἄφες ἡμῖν..., ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν...»
(Ματθαίου ς' 12· Λουκᾶ ια' 4).

Δυσκολίες: προέλευση καὶ ὑπέρβασή τους

Παρ' ὅλα αὐτὰ ἡ αἴτησι συγγνώμης καὶ ἡ συγ-
χώρησι δὲν εἶναι εὐκόλα πράγματα. Συναντοῦν καὶ
τὰ δύο ἐγγενεῖς ψυχολογικὲς δυσκολίες δικές μας.
Αὐτὲς ἐνισχύονται πολλὰς φορὲς καὶ ἀπὸ ἐξωτερικοὺς
παράγοντες ποὺ ἐξωθοῦν σὲ ἀδιαλλαξία καὶ ὀδηγοῦν
ὄχι σπάνια καὶ σὲ ἀκατάλλακτο μῖσος.

Συμβαίνει πάλι νὰ δημιουργοῦνται μεταξὺ τῶν ἀν-
θρώπων παρεξηγήσεις, ἀντιπάθειες, ἔχθρες, μίση, ἀ-

γεφύρωτα χάσματα, ἀκατανόητα καὶ ἀνεξήγητα. Χω-
ρὶς νὰ ἀρνούμαστε δικές μας προσωπικὲς εὐθύνες εἶναι
φορὲς ποὺ ὑποφιαζόμεστε κινήσεις καὶ ἐπεμβάσεις
«ξένων» δυνάμεων. Στὰ καλὰ καθούμενα δημιουργεῖ-
ται ἔντασι καὶ παροξυσμὸς ποὺ σὲ κάνει νὰ διερω-
τᾶσαι γιὰ ἐνέργειες τοῦ ἀλλοτρίου καὶ νὰ ἐπιβεβαιώ-
νεται ἡ ὑποψία σου αὐτὴ μὲ τὴ γνώμη τοῦ πνευματικοῦ
σου πατέρα.

Διηγῆσεις σὲ πνευματικὰ βιβλία διάσταυρώνουν
τέτοιου τύπου ἐξηγήσεις. Ὡς πάγια θέματα γραμμῆ
σ' αὐτὰ ἐμπεδώνεται ἡ ἔστω καὶ μονομερὴς ἐπίδωξι
τῆς συμφιλίωσης καὶ ἡ ὑπέρβασι τῆς καταστάσεως
καὶ παραμένει ἡ λύπη σὲ περίπτωσι μὴ κατορθώσεως
τῆς καταλλαγῆς. «Πάσι θυσία» πάντως ὀφείλουμε νὰ
ἔλθουμε σὲ «συμφωνία» κατὰ τίς ἐπιταγὰς τοῦ Κυρίου
μας.

"Ἄς μὴ ξεχνᾶμε, ὅτι ἀκόμα καὶ σήμερα στὴν ἐπι-
θανάτια κλίνη, ὅταν τὸ ἐπιτρέπουν οἱ συνθήκες, μα-
ζεύονται ὅλοι καὶ συγχωροῦνται μὲ τὸν μέλλοντα νὰ
πεθάνει χριστιανό. Εἶναι μάλιστα χαρακτηριστικὸ στὸν
τύπο διαθήκης ποὺ παραθέτει ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ
Ἄγιορείτης, ὅτι πρὶν τακτοποιηθοῦν τὰ τῆς κινήσεως
καὶ ἀκινήτου περιουσίας του γράφεται ὡς θέλησις τοῦ
διαθέτου: «Πρωτοτύπως (κατὰ πρῶτο λόγῳ) μὲν ἀφή-
μι πᾶσι τοῖς ἀδελφοῖς μου Χριστιανοῖς καὶ αὐτοῖς τοῖς
μισοῦσι καὶ ἀδικήσασι τὴν ἀπὸ κ α ρ ὀ ἰ α ς
σ υ γ χ ὡ ρ η σ ι ν»⁴.

Δὲν ἐκπληροσόμεθα λοιπὸν καθόλου ὅταν σὲ «ὀφε-
λίμους διηγῆσεις» ἐπισημαίνεται ἡ ἀ ν ἄ γ κ η τῆς
σ υ γ χ ὡ ρ ῆ σ ε ω ς. Μὲ θαυματουργικὸ μάλιστα
τρόπο ἐπιδιώκεται καὶ ἐπιτυγχάνεται ἔστω καὶ μετὰ
τὸν θάνατο τοῦ ἐνὸς ἡ συγχώρησι.

Δύο πολύ παλιές ιστορίες

Στὸ Μηναῖο τοῦ Σεπτεμβρίου, στίς 8 τοῦ μηνός, περιλαμβάνεται «διήγησις περὶ ἀγάπης πᾶν ὠφέλιμος», στὴν ὁποία ἀναφέρεται ἡ περίπτωση τῆς φιλίας ἱερέως μετ' εὐλαβοῦς διακόνου. Διὰ «δαιμονικῆς σκαϊότητος» ἡ φιλία γύρισε σὲ ἔχθρα καὶ «ἐπὶ πολὺ ἔμειναν ἀδιάλλακτοι». Συνέβη μάλιστα γὰρ πεθάνει ὁ ἱερεὺς ὑπάρχοντος αὐτοῦ τοῦ μίσους. Ὁ διάκονος λυπόταν πού δὲν διέλυσε τὴν ἔχθρα ἐνῶ ζοῦσε ὁ ἱερέας. Ἐκμυστηρεύτηκε, λοιπόν, σὲ κάποιον ἀπὸ τοὺς πῶ διακριτικούς τὸ γεγονός, ὁ ὁποῖος καὶ τὸν παρέπεμψε σὲ κάποιον ἄλλο στὴν ἔρημο κι ἐκεῖνος μὲ τὴ σειρά του τοῦ ὑπέδειξε ν' ἀπευθυνθεῖ σ' ἕναν τρίτο στὴν πόλη (ἡ διήγησις τὸν ὀνομάζει Νικήτα Χαρτουλάριο), τὸν ὁποῖο καὶ συνάντησε. Ἀκολουθοῦν διάφορες θαυμαστές ἐπισκέψεις σὲ ἐκκλησίες τῆς περιοχῆς.

Σὲ μία ἀπ' αὐτὲς ἀναγνωρίζεται στὴ δεξιὰ χορεία ὁ ἐκδημήσας ἱερεὺς. Τὸν καλεῖ λοιπὸν ἔξω ὁ διάκονος μὲ τὸν τρόπο πού τοῦ ὑπέδειξε ὁ Χαρτουλάριος καὶ μὲ ἤρεμη φωνή ὁ τελευταῖος τοῦ εἶπε: «Κύριε Πρεσβύτερε, διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ, διὰ τὸ ἀμφοτέρους ἐν τῇ σῇ ἀθρόα μεταβολῇ ἀσυμφώνους μεῖναι τῷ σφάλματι. Τότε γόνυ ἀμφοτέροι κλίναντες ἐν ἀπλῷ φιλήματι τὴν ἔχθραν διέλυσαν». Ὁ ἱερεὺς πῆρε πάλι τὴ θέση του στὴ δεξιὰ χορεία καὶ οἱ δύο ἀνεχώρησαν. Ὁ Χαρτουλάριος διαβεβαίωσε τὸν διάκονο ὅτι αὐτὸ πού ἔγινε ὀφειλόταν στὴν καθαρότητα τῶν εὐχῶν καὶ τὴν πρὸς Θεὸν παρρησία τοῦ μοναστοῦ ὁ ὁποῖος «καὶ νεκρὸν πρὸς εἰρήνην ἐξαναστήσαι δύναται»⁵.

Μία ἄλλη ὠρμία φιλία «ἐκ διαβολικῆς ἐνεργείας» καταλήγει σὲ μῖσος. Ὁ πρεσβύτερος τῆς Ἐκκλησίας Σαπρίκιος μνησικακεῖ κατὰ τοῦ φίλου του Νικηφόρου.

Ὁ Νικηφόρος ὅταν μαθαίνει ὅτι συνελήφθη ὁ Σαπρίκιος καὶ βασανίζεται στέλνει μεσίτες πρὸς αὐτὸν «συγχώρησιν ἐξαιτούμενος, ὁ δὲ οὐκ ἤκουσεν». Ὁ Σαπρίκιος ὀδηγεῖται ν' ἀποκεφαλισθεῖ. Ὁ Νικηφόρος «ἔδραμε καὶ ἔπεσε παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ συγχώρησιν αἰτῶν». Τοῦ ὑπενθυμίζει τοὺς νόμους τοῦ Χριστοῦ περὶ τῆς καταλλαγῆς. «Αὐτὸς οὐχ ὑπέιξε». Ἀνένδοτος δὲν ὑποχώρησε. Κι ἐνῶ πέρασε τόσους βασανισμοὺς κι ἔφθανε στὸ στεφάνι καὶ τὰ βραβεῖα ἐφόσον θὰ μαρτυροῦσε, «τὴν συγχώρησιν οὐ προσήκατο». Δὲν ἀποδέχτηκε τὴ συγχώρησι. Τότε ὅμως συνέβη κάτι τὸ πολὺ φοβερό. Γυμνώθηκε ἀπὸ τὴ θεία βοήθεια πού τὸν περιέβαλλε καὶ εἶπε στοὺς δημίους του: «Ἀφήστε με καὶ θὰ θυσιάσω στοὺς θεούς». Τί ἔκπτωσι! Ἐξέπεσε τῆς ἀγάπης μὴ συγχωρῶν καὶ ὁ Θεὸς δὲν τοῦ ἐπέτρεψε γὰρ μαρτυρήσει γι' Αὐτόν. Ἀντίθετα ὁ Νικηφόρος ἔσπευσε στὸ μαρτύριο καὶ ὁμολόγησε τὸν Χριστό· μὲ πρόσταγμα τοῦ τυράννου ἀποκεφαλίζεται «τάχιον εὐληφῶς τὰ γέρα τῆς ἀγάπης, ἦν καὶ ἔσπευδεν ἐκπληροῦν, διὰ τὸν τῆς ἀγάπης δοτῆρα Χριστόν». Ἡ μνήμη του ἐορτάζεται στίς 9 Φεβρουαρίου.

Μᾶς κάνουν τρομερή ἐντύπωση τὰ τρία ρήματα πού ἡ διήγηση χρησιμοποιεῖ γιά τὸν Σαπρίκιο: «οὐκ ἤκουσεν», «οὐχ ὑπεῖξε», «τὴν συγχώρησιν οὐ προσήξατο». Πόσο κοντὰ βρίσκονται στοὺς στίχους τοῦ Ἑλύτη καὶ τῆς Μελισσάνθης: «τὴ συγγνώμη δὲν ἔδωσα, τὴν ἰκεσία δὲν ἔστερξα»· «τὰ μάτια μας δὲν θέλουν νὰ βρέξουν τὴν ἄφεση γιά τοὺς ἄλλους, πού ἔναι ἡ ἄφεση γιά τὸν ἑαυτὸ μας».

Συν - χωρώντας

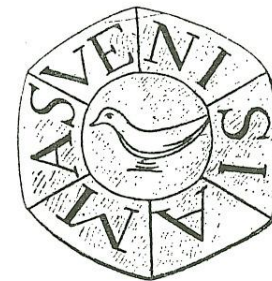
Καὶ τότε καὶ τώρα καὶ πάντα ἡ συχώρηση ἀποτελεῖ ἓνα μεῖζον πρόβλημα. Φίλος ἀγιορείτης, δόκιμος ἔξομολόγος μοῦ ἔγραφε σὲ ἐπιστολή του: «ἡ πείρα μου στὸ μυστήριο τῆς Ἐξομολογήσεως εἶναι ὅτι στὸ θέμα τῆς μνησικακίας εἴμαστε πολὺ ἀνάπηροι...». Ἡ ποιμαντική ἔχει νὰ κάνει πολὺ δρόμο γιά νὰ μᾶς θάνει σὲ δρόμο ὡς πρὸς τὸ θέμα αὐτό. Ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος ἢ μὲ τρόπο πολὺ ἐπιφανειακὸ ζητάει συγγνώμη καὶ γιά πράγματα πού δὲν θὰ χρειαζότανε νὰ ζητήσει, καὶ εὐκολὰ συγχωρεῖ ἀποκρινόμενος στὸ «συγγνώμη» τοῦ ἄλλου μ' ἓνα «παρακαλῶ, παρακαλῶ» ἢ δὲν μεταμελεῖται, δὲν μετανοῶνει γιά τίποτε ἀλλὰ καὶ δὲν συγχωρεῖ ποτέ· ὅτι καὶ νὰ κάνει ὁ ἄλλος μένει ἀ-συγχώρητο.

Μὲ τὸν τελευταῖο ὅμως τρόπο συμπεριφορᾶς δὲν ὀδηγοῦμαστε πουθενά, δὲν ὑπάρχει δρόμος. Μοῦ ἔρχεται ἀσυναίσθητα στὸ νοῦ ὁ στίχος τοῦ ἴσπανοῦ ποιητῆ Antonio Machado παραλλαγμένος ὡς πρὸς μία πρόθεση¹:

Ὅδοιπóre
δρόμος δὲν ὑπάρχει
τὸν δρόμο
τὸν ἀνοίγεις
προ-χωρώντας — συν-χωρώντας!

Τὸ ρῆμα χρησιμοποιεῖται ἀμεταβάτως. Κανένας δὲν μπορεῖ στὴ θέση σου οὔτε νὰ συγχωρήσει οὔτε νὰ συγχωρήσει.

Ὅδοιπóre, μπορούμε καὶ μεις ν' ἀναφωνήσουμε, χρησιμοποιώντας τὰ λόγια πού ἦταν ἀναγεγραμμένα σὲ πρωτοχριστιανικὸ μολυβδόβουλλο κάποιου Ἰωάννη καὶ πού θέσαμε ὡς ἐπιγραφή τοῦ σημερινοῦ μας ἄρθρου: «si amas veni», ἐὰν ἀγαπᾶς ἔλα νὰ προχωρήσουμε μαζί, συν-χῶρει. Τὸ ἀπλὸ μολυβδόβουλλο τότε μεταμορφώνεται σὲ χρυσόβουλλο καὶ ἡ εἰρήνη τοῦ Χριστοῦ συμβολιζόμενη ἀπὸ τὸ ταπεινὸ περιστέρι ἐγκαθίσταται ἀνάμεσά μας⁷.

1. Ἡ ἀνάγκη γιά αἴτηση συγγνώμης καὶ συχώρηση ἀπαντᾶται πέραν τῆς λειτουργικῆς πρακτικῆς, ἀν καὶ ὅχι τόσο συχνά, καὶ στοὺς ἑλληνες ὀρθοδόξους. Ἰδιαίτερα σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν τελετὴ τῆς «συγχωρήσεως» κατὰ τὸν ἑσπερινὸ πού ψάλλεται τὴν ἑσπέρα τῆς Κυριακῆς τῆς Τυρινῆς ὑπάρχει ἡ συνήθεια σὲ πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος ἀφοῦ μαζευτοὺν ὄλοι:

στό τραπέζι για ν' αποκρέφουμε πρέπει πρώτα να σχωρεθούμε. Ἄλλὰ κι ὅσοι δὲν βρεθούμε στο τραπέζι ἐπιδιώκουμε, οἱ μικρότεροι ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους νὰ πᾶνε νὰ ζητήσουνε συγγνώμη. Κατὰ τὸν ἀποχαιρετισμὸ στοὺς δρόμους δὲν ἀκούς παρὰ: «Θὰ φύγεις; Ἄντε καληνύχτα καὶ σ χ ο υ ρ η μ ἔ ν α». Τὴν περιγραφή τοῦ ἐθίμου βλ. σὲ χρονογράφημα τοῦ Θ. Ζέρβα μὲ τίτλο «Ἀναπαλαίωση», τῆς ἐφημερίδος «Κρανέα Ἐλασσόνο» ποὺ ἐκδίδεται ἀπὸ τὸν δῆμιονμο Μορφωτικὸ - Ἐκπολιτιστικὸ Σύλλογο (ΜΕΣΚΕ) στὸ τεῦχος Φεβρουαρίου 1991.

2. Βλ. τὴν πρώτη σελίδα τῆς «Καθημερινῆς» μὲ ἡμερομηνία 25 Αὐγούστου 1991.

3. Ὁ. Ἐλύτη, Τ ὀ ἄ ξ ι ὀ ν ἔ σ τ ι, Ἀθήνα, Ἐκδ. «Ἰκαρὸς» 21961, Τὰ Πάθη ΙΕ', σ. 62. Οἱ στίχοι τῆς Μελισσανθῆς, ἀπὸ τὸ ποίημά της «Ὅλοι φέρναν σημάδια στὸ πρόσωπο», βρίσκονται στὴν Ἀ ν θ ο λ ο γ ῖ α τοῦ Η. Ν. Ἀποστολίδη, Ἀθήναι, Βιβλιοπωλεῖον τῆς «Ἐστίας», 51954, σ. 440.

4. Π η θ ἄ λ ι ο ν, Ἀθήναι, Ἐκδ. «Ἀστὴρ», 71970, σ. 760.

5. Πρβλ. ἀνάλογο περιστατικὸ στὴ μνήμη τῆς ἀθλήσεως Μοναχοῦ τινος καὶ Μάρτυρος στὸ Μηνιαῖο Ὀκτωβρίου στίς 15 τοῦ μηνός. Ἡ γραφικὴ παράσταση τοῦ «φιλήματος τῆς εἰρήνης» προέρχεται ἀπὸ τὴν ἔκδοση μὲ ἐπιμέλεια Ἀρ. Πανώτη, τῆς Θ ε ἰ ἄ ς Λ ε ι τ ο υ ρ γ ῖ α ς τ ο ῦ Ἀ γ ῖ ο υ Ἰ α κ ὼ β ο υ τ ο ῦ Ἀ δ ε λ φ ο θ ἑ ὄ ο υ, Ἀθήναι 1986, σ. 27.

6. Στὸ προχωρώντας τοῦ στίχου παρατάσσω παραλλάσσοντας τὸ συν-χωρώντας ἀπὸ τὸ ἐξώφυλλο τοῦ δίσκου τῆς Ἀλίκης Καγιαλόγλου, Τραγουδία ἀπὸ τὴν Ἰσπανία καὶ τὴν Λατινικὴ Ἀμερικὴ, Ἀθήνα, «Σείριος», 1986.

7. Τὸ μολυβδόβουλλο προέρχεται ἀπὸ τὸ λῆμμα «περιστερά» (colombe), τοῦ J.-P. Kirsch, Dictionnaire d' Archéologie Chrétienne et de Liturgie τ. III/2, 1914, εἰκ. 3134, στήλη 2230. Γιὰ τὴν «εἰρηνευτικὴ λειτουργία» τῆς Θ. Λειτουργίας βλ. τὸ τέταρτο κεφάλαιο ποὺ φέρει τὸν τίτλο: Μνήμη, λήθη καὶ καταλλαγή, τοῦ βιβλίου μου Μ ν ἡ μ η κ α ἰ λ ἦ θ η σ τ ῆ Θ ε ἰ ἄ ς Λ ε ι τ ο υ ρ γ ῖ α ς, Ἀθήνα, Ἐκδ. Δύχνος, 1989, σ. 61-99. Ἐπισημαίνω ἀκόμα τὸ περιεκτικὸ ἄρθρο τοῦ ἐφημερίου τοῦ Ἰ. Ναοῦ Κομῆσεως Θεοτόκου Ἀμαρουσίου π. Σαράντη Σαράντου, «Λειτουργικὴ Καταλλαγή», στὸ περιοδικὸ βιβλιοπαρουσιάσεως καὶ βιβλιοφιλίας «Ἀκρίτας», τεῦχος 9, Φθινόπωρο 1989, σ. 3-6.

ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΝ ΜΑΘΕΤΕ...

Αἴσθημα ἀδικίας

Ἀκριβῶς πρὶν ἓνα χρόνο ἀπὸ τὶς στήλες τοῦ περιοδικοῦ μιλούσαμε γιὰ «αὐτο-πεποιθήσεις» ποὺ περιχαραινῶν τὶς κινήσεις μας καὶ μᾶς καθηλώνουν¹. Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι τέτοιου τύπου αὐτο-πεποιθήσεις μᾶς προσφέρουν κατὰ κάποιον τρόπο ἄ σ φ ἄ λ ε ι α γιὰ τὴν μᾶς περιορίζουν σὲ συγκεκριμένο κύκλο ἐνεργειῶν ποὺ τὸν καθορίζουμε ἐμεῖς. Μᾶς προσφέρουν ἀκόμη ἓνα ἄ λ λ ο θ ι σὲ τυχὸν ἀπαιτήσεις τρίτων. Πρώτη καὶ κύρια ἀναφορὰ μας, σημεῖο ἀναφορᾶς, εἶναι ὁ ἑαυτὸς μας. Σ' αὐτὸν ἀναφερόμαστε, σ' αὐτὸν δίνουμε λόγο. Βάσει τῶν πεποιθήσεών μας κινούμεθα, ἐνεργοῦμε καὶ καθορίζουμε τὴν ἐν γένει συμπεριφορὰ μας.

Ἄν θέλουμε νὰ εἴμαστε ἀπολύτως εἰλικρινεῖς καὶ ἀκριβεῖς παρατηρητὲς τῶν ὄσων τεκταίνονται γύρω μας, ὀφείλουμε νὰ ὁμολογήσουμε, ὅτι ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος καὶ ἰδιαίτερα ὁ σύγχρονος νεοέλληνας δὲν ἔχει καὶ πολλὰ στηρίγματα καὶ τόπους ποὺ νὰ σταθεῖ γιὰ νὰ ὀρθοποδήσει. Αὐτοὶ κι αὐτὰ ποὺ συνήθως ἔπρεπε νὰ τὸν στηρίζουν κάθουν, ὅτι μποροῦν γιὰ νὰ τοῦ δυσκολέψουν τὴ ζωὴ καὶ νὰ τοῦ αὐξήσουν τὸ ἄγχος καὶ τὴν πίεση. Αἰσθάνεται λοιπὸν ὅτι καταπιέζεται καὶ προσπαθεῖ μὲ τὶς δικές του δυνάμεις νὰ τὰ θγάψει πέρα.

Ἐμπιστεύεται μόνον τῇ δικῇ του κρίσει, τοὺς δικούς του τρόπους ἐνεργείας. Διακατέχεται ἀπὸ ἓνα μόνιμο α ἴ σ θ η μ α ἄ δ ι κ ῖ α ς, ὅτι οἱ ἄλλοι τὸν

άδικου, ότι γενικά άδικείται, οι νόμοι ουσιαστικά στρέφονται εναντίον του ή ότι έξυπηρετούν συμφέροντα δρισμένων τάξεων και κοινωνικών ομάδων. Δέν έγιναν γι' αυτόν, άρα θάσει των κειμένων νόμων δέν μπορεί ν' άπονεμηθεϊ δικαιοσύνη. Κι αν οι νόμοι είναι δίκαιοι, δέν είναι θέβαιος ότι στην περίπτωση του θα λειτουργήσουν σωστά! Και δίκιο νά 'χει θα άδικηθεϊ!

Παρα-νομία και αυτο-νομία

Έτσι, σιγά σιγά, αρχίζει νά καλλιεργείται ή πεποίθηση μέσα του ότι οι νόμοι δέν τόν άφορούν. Δέν ισχύουν γι' αυτόν. Υποστηρίζει μία ιδιότυπη έρμηνεία περι «έτερονομίας». Οι νόμοι άφορούν τους άλλους. Αυτός όταν δέν προσπαθεϊ νά παραβεϊ, νά μη τηρήσει τους νόμους, οίκοδομεί δικούς του νόμους. Συνήθης όμως τακτική του είναι ένας άκήρυκτος πόλεμος με τους νόμους, πού ακολουθεϊ την τακτική του κλεφτοπόλεμου. Όπου μπορεί νά ξεφύγει την τιμπίδα του νόμου, τó έπιχειρεϊ. Άρκει νά μη τόν πιάσουν. Έπί τέλους και νά τόν πιάσουν, θα έκμεταλλευθεϊ μέσα και γνωριμίες γιά ν' άποφύγει τις συνέπειες ή νά τις κάνει όσο γίνεται έλαφρύτερες. Η στην έσχάτη περίπτωση θα «πληρώσει» παλικαρσία. Τό τελευταίο δέν τό πολυσκέφτεται γιατί όλο και έλπίζει ότι τελικά κάπως θα τά βολέψει και θα ξεγλυστρήσει.

Έίπαμε πού πάνω ότι ο νεοέλληνας φτιάχνει δικούς του νόμους γιά τόν έαυτό του. Φτάνοντας στα έσχατα όρια τής νοστροπίας πού ψυχογραφήσαμε, εκλογικεύοντας τις άσυνέπειες μιας κρατικής πρακτικής, καταλήγει περνώντας από τό στάδιο τής παρα-νομίας σέ εκείνο τής αυτο-νομίας, πάλι ιδιότυπως έρμηνευμένης εκ μέρους του. Ζει λοιπόν κατά τους δικούς του

νόμους, ανεξάρτητος και νέμεται (θόσκει) κατά θούλησιν τά αγαθά.

Αυτο-δικία και αυτο-άμυνα

Όπως διαπιστώνεται, τό ένα στάδιο δέν απέχει και πολύ από τό άλλο. Τό σκεπτικό ακολουθεϊ τους συγγούς κανόνες μιας λογικής πού δικαιολογεϊ πλήρως την πρακτική μας. Η αυτο-νομία οδηγεί σέ αυτο-δικία. Ο νεοέλληνας δικάζει κατά τους δικούς του νόμους, άπονέμει δικαιοσύνη κατά τό δοκού. Μόνος του γίνεται κριτής και δικαστής γιά τό ποιές μπορεί νά είναι οι υποχρεώσεις του και τά καθήκοντά του.

Άποφεύγει, όσο μπορεί, νά δηλώνει και νά πληρώνει φόρους. Κατά τή γνώμη του τό κράτος πού εισπράττει τους φόρους, σπαταλάει και διασπαθίζει τά χρήματά του ενώ στα δικά του χέρια βρίσκουν τόν κατάλληλο χρήστη. Όταν μπορεί, άποφεύγει νά πληρώσει εισιτήριο. Άμα τόν πιάσουν επ' αυτοφόρω, θα πληρώσει τό πρόστιμο. Έξάλλου ή άπάντηση πού έρχεται αυθόρμητα στα χείλη του είναι ότι «μέ τέτοιου τύπου συγκοινωνίες πρέπει νά σέ πληρώνουν κι όχι νά πληρώνεις γιά νά ταξιδεύεις!» Τά παραδείγματα μπορεί νά πληθύνουν επ' άπειρον.

Η αυτο-δικία εκλαμβάνεται ως έτερο-δικία. Ο πολίτης θεωρεϊ ότι τά δικαστήρια δέν είναι αρμόδια νά εκδικάσουν την περίπτωση του γιατί οι νόμοι τους δέν τόν άφορούν. Αυτός δικάζεται και δικάζει με δικούς του νόμους πού είναι διαφορετικοί από τους ισχύοντες γιά τους άλλους. Αυτός όμως μπορεί νά δικάζει και νά καταδικάζει τους άλλους σύμφωνα με τους δικούς του νόμους, «κατά συνείδησιν» (sic).

Γι' αυτό και βλέπουμε ως άκραία συνέπεια ενός

τέτοιου σκεπτικού ὁ αὐτοχριόμενος νομοθέτης (αὐτο-νομία) καὶ δικαστής (αὐτο-δικία) νὰ ἐπιβάλλει καὶ νὰ ἐκτελεῖ τὶς ἀποφάσεις τοῦ αὐτοσχεδίου δικαστηρίου του. Ἡ αὐτο-δικία στὴν περίπτωση αὐτὴ χρησιμοποιεῖται κυριολεκτικὰ καὶ περιλαμβάνει τὴν ἐπιμετρητοῦ καὶ τὴν ἐκτέλεσίν της. Μιὰ τέτοια πρακτικὴ δικαιολογεῖται μέσα μας ὡς πράξη νόμιμης ἀμυνας, αὐτο-ἀμυνας, αὐτ-ενέργειας.

Στὸ κάτω κάτω ὅλα αὐτὰ γίνονται γιὰ νὰ ὑπερασπιστοῦμε τοὺς ἑαυτοὺς μας ποὺ ἀδικοῦνται. Δὲν ἐπιθυμοῦμε νὰ ἐκδικηθοῦμε κανένα. Ὅχι ὅμως καὶ νὰ χάσουμε τὰ δικαιώματά μας, νὰ μειωθοῦν τὰ προνόμια, νὰ ὑποβαθμισθοῦν τὰ συμφέροντα. Τότε ὀφείλουμε νὰ ἀμυνθοῦμε. Δὲν μᾶς χρειάζονται ἄλλου τύπου προγνωστικά. Ὅπως ἔλεγε κάποιος χαριτολογώντας —παραλλάσσοντας τὴ γνωστὴ ρήση—: «εἰς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάρτης».

Στάση καὶ ἀντί-δοτο

Ὅπως δὴποτε ἡ σ τ ἄ σ η τοῦ νεοέλληνα ἔναντι τῶν νόμων ὅπως τὴν περιγράψαμε λίγο πιὸ πάνω δὲν ἐκπύπτει μόνον σὲ μιὰ φθηνὴ ἐπιδίωξη τῶν προσωπικῶν του συμφερόντων. Ἐκφράζει ὅπως ἐκάναμε φανερὸ καὶ στὴν ἀρχὴ τοῦ ἄρθρου μας τὴ γενικὴ δυσφορία τοῦ πολίτη αὐτῆς τῆς χώρας ποὺ αἰσθάνεται ὅτι ἡ δυσπραγία της δὲν εἶναι μόνον οἰκονομικὴ ἀλλὰ ἀπλώνεται σὲ ὅλα τὰ ἐπίπεδα. Αὐτὰ βέβαια δὲν δικαιολογοῦν μιὰ τέτοια ἀντίδρασή του καὶ τὸ εὖρος καὶ τὶς διαστάσεις ποὺ ἔχει πάρει στὴ σύγχρονη ἐλληνικὴ κοινωνία. Οὐτε πάλι μποροῦν ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ νὰ νομιμοποιήσουν μιὰ λαοκρατικὴ δῆθεν καὶ ἐπιβαλλόμενῃ

διὰ τρομοκρατικῶν μέσων «λαϊκὴ» δικαιοσύνη. Ἄπαγε τῆς βλασφημίας.

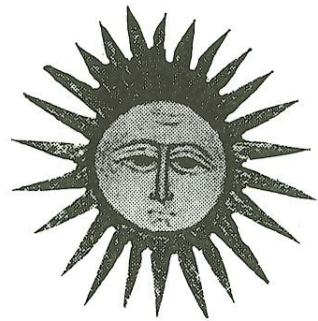
Εἶναι ὅμως καιρὸς α ὕ τ ῆ ἡ σ τ ἄ σ η νὰ ἐπιβάλλει σὲ σ κ έ ψ ε ι ς, νὰ ἐπιβάλλει ἀ π ο φ ἄ σ ε ι ς καὶ νὰ προκαλέσει ἐ ν έ ρ γ ε ι ε ς ὄλων τῶν πολιτικῶν, πολιτιστικῶν, πνευματικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἰθυόντων γιὰ ν' ἀλλάξει τὸ κλίμα ποὺ ὑποθάλλει τὴν ἀνωτέρω στάση². Πέρα ἀπὸ κοινωνικὲς ἀλλαγές καὶ μεταρρυθμίσεις ἐκεῖνο ποὺ χρειάζεται εἶναι νὰ καταλάβει ὁ ἀπλὸς πολίτης ὅτι τ ὸ ν σ έ θ ο ν τ α ι στὴν καθημερινότητά του καὶ δὲν τὸν καταποντίζουν σὲ ὑφιπετῆ δράματα. Ὅτι ἐν ὀνόματι τῆς σχολῆς καὶ τῆς γιορτῆς δὲν τοῦ ἀφαιροῦν τὴ χαρὰ τῆς μέρας ποὺ ζεῖ, οὔτε τὴν ἡδύτητα τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου τῆς σήμερον. «Μιὰ ἡμέρα στὴ ζωὴ τοῦ Ἰβάν Ντενίσοβιτς» εἶναι πολὺτιμη γιὰ νὰ τοῦ τὴν σπαταλᾶμε. Γιατί ἔτσι τὸν ἀδικοῦμε, καὶ μπορεῖ νὰ προκαλέσουμε μέρες ὀργῆς.

Ἄς κάνουμε ἐκκλήση πρὸς ὅλες τὶς κατευθύνσεις καὶ νὰ ἐπιζητήσουμε, καθ' ὅλη τὴ διάρκειά τῶν ἡμερῶν τῆς νηστείας τῶν Χριστουγέννων στίς ὁποῖες εἰσερχόμαστε, τὸν φωτισμὸ τοῦ Ἡ λ ι ο υ τ ῆ ς Δ ι κ α ι ο σ ὕ ν η ς ποὺ ἀνέτειλε μὲ τὴν Γέννησίν Του ὥστε ν' ἀνατελοῦν μέρες δικαιοτέρες γιὰ τὶς κοινωνίες μας καὶ τὰ ἄτομα. Γένοιτο!

1. Βλ. ἄρθρο μου: Ὁ τόσονόσον! (Μνήμη ἐνὸς σοφοῦ ἀνθρώπου), «Ὁ Ἐφημέριος», 15 Νοεμβρίου 1990, σ. 346. Στὸν παρόντα τόμο βλ. πιὸ πάνω σ. 56-62.

2. Πρὸς βλ. σχόλια τοῦ Παρατηρητῆ στὴ στήλη Ἐπισημιάνσεις μὲ τίτλο: Ζητεῖται ἐλπίς, στὴν «Οἰκονομικὴ Καθημερινή» τῆς Κυριακῆς 3 Νοεμβρίου 1991, σ. 65.

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ
ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ

Στό χώρο τῆς ποιμαντικῆς ἐπικοινωνίας ἀνήκει καί μία ποιομαντική προσέγγιση τῶν «εἰκόνων» πού συνήθως προβάλλονται στήν κοινωνία μας ἀπό τά σύγχρονα μέσα ἐπικοινωνίας (ραδιόφωνο, τηλεόραση, τύπο, διαφήμιση κ.ά.). Μὲ τὴν προσέγγιση αὐτὴ ἐπιχειρεῖται ἄμεση ἀναφορὰ καὶ παραπομπὴ τῶν «εἰκόνων» στίς ἀλήθειες τοῦ Εὐαγγελίου! Τὸ σκίτσο προέρχεται ἀπὸ τὴν «Καθημερινή» τῆς 22.4.1990.

ΕΙΚΟΝΕΣ ΚΑΙ ΕΙΚΟΝΕΣ

Ἐπίκαιροι παραλληλισμοὶ

Δέσμοι τῶν εἰκόνων

Μὲ κοιμένη τὴν ἀνάσα παρακολουθήσαμε ὄλοι στοὺς δέκτες τῆς τηλεόρασεως τὰ τελευταῖα γεγονότα σὲ Ἀνατολὴ καὶ Δύση. Περισσότερο ἡμῶς τὰ γεγονότα ἐξ ἀνατολῶν συγκράτησαν τὴν προσοχὴ μας. Ἦταν σὰν ἡ Ἀνατολὴ νὰ ξαναβρῆκε πάλι τὴ φυσικὴ τῆς φορὰ καὶ ὁ ἥλιος νὰ φώτισε πάλι τὶς χώρες τῆς πρώτης μὲ τὶς ἀκτῖνες του. Τώρα πιά εἶναι περισσότερες οἱ χώρες, καὶ ὄχι μία καὶ μοναδική, αὐτὲς πού μποροῦν νὰ ὀνομαστοῦν «Χώρες τοῦ ἀνατέλλοντος ἡλίου». Ἐνὸς «ἡλίου τῆς δικαιοσύνης» πού θὰ ἐξασφαλίζει τὴν μέσα στὴν ἀγάπη καὶ τὴν ἐλευθερία εἰρηνικὴ συνύπαρξη τῶν λαῶν. Ἡ εἰρήνη ἡμῶς ὅπως λέει καὶ ὁ ποιητὴς «θέλει δύναμη νὰ τὴν ἀντέξεις». Νὰ δοῦμε, ἡμῶς, ἀπὸ πού θὰ ἀντλήσουν τὴ δύναμη οἱ λαοὶ γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ πορευτοῦν τὴ νέα πορεία τους.

Τὰ πράγματα δὲν εἶναι πάντως τόσο ξεκαθαρισμένα ἀκόμα. Ἡ ἀγωνία συνεχίει τὶς καρδιές μας μὲ τὶς εἰκόνας βίας πού ἡ δορυφορικὴ λήψη ἔφερνε μέσα στὰ σπίτια μας. Τὰ σπίτια μας γίνανε δρόμοι, ἐνῶ οἱ δρόμοι γέμιζαν ἀπὸ ἀνέστιους ἀδελφοὺς πού ἔτρεχαν νὰ προφυλαχτοῦν καὶ δὲν θρυσκόταν τόπος καὶ κατάλυμα γι' αὐτοὺς (πρβλ. Λουκ. 6' 7) καὶ κάθε θῆμα τους μποροῦσε νὰ τοὺς ὀδηγήσει στὸ θάνατο ἔτσι ἐκτεθειμένοι πού ἐστιάζονταν στὸ κέντρο τοῦ σταυροῦ ἀνελέητων

ἀκροβολιστῶν. Ἐναφέρομαι στὰ τελευταῖα συμβαίοντα στὴ γειτονικὴ μας Ρουμανία.

Εἰκόνες, ὅμως, κατέκλυζαν ἐδῶ καὶ πολλές ἐβδομάδες τὴν δρασὴ μας καὶ ἀπὸ ἄλλες χώρες. Οἱ δημοσιογράφοι κυνηγώντας τὴν ἐπιτυχία τῆς πρωτιᾶς ἔσπευδαν νὰ «κεντράρουν» ἀγανακτισμένα πρόσωπα καὶ νὰ τὰ προβάλλουν στὶς μικρὲς ὀθόνες, «ἐκθέτοντάς» τὰ σὲ ἀνελέητα μάτια μυστικῶν ὑπηρεσιῶν ἀσφαλείας ποῦ ὑποχθόνια ἀναζητοῦσαν στὴ συνέχεια «καρρὲ - καρρὲ» «ἐχθροὺς τοῦ λαοῦ» καὶ «πράκτορες ξένων δυνάμεων». Κι ὅλοι μέναμε μὲ τὸ φόβο μὴ τυχὸν καὶ ἐπαναλαμβανόταν αὐτὸ ποῦ συνέβη στὴν Κίνα λίγους μῆνες πρὶν¹. Ἐκεῖ, μὲ τὴ βοήθεια τῶν τέλειων λήψεων τῶν ξένων εἰδησεογραφικῶν πρακτορείων, ἢ Ἀσφάλεια ἐργαζόταν συστηματικὰ, ἐντόπιζε τοὺς πρωτεργάτες φοιτητές, τοὺς συνελάμβανε καὶ τοὺς ἐκτελοῦσε ἐν ψυχρῷ μὲ τὰ ἔξοδα ὅλα πληρωμένα καὶ μὲ δαπάνες τῆς οἰκογένειας, γιατί ἐκεῖνη χρεωνόταν νὰ πληρώσει τὴ χαριστικὴ βολὴ ποῦ σκότωνε τὸ θῦμα. Ἡ οἰκογένεια, δηλαδή, ἦταν ὑποχρεωμένη νὰ καταθέσει τὸ ἀντίτιμο, τὸν ὀβολὸ ποῦ ἐξοφλοῦσε τὴ σφαῖρα, τὸ βόλι, ποῦ ἐξασφάλιζε στὸν ἐκτελούμενο τὸν πηγαμιό του στὸν ἄλλο κόσμο.

Καταλαβαίνετε, πόσο τὰ πράγματα μποροῦν νὰ δουλέψουν ἀνάποδα. Κι αὐτὸ ποῦ ἐμεῖς θεωρούσαμε δημοσιογραφικὸ «λαυράκι» καὶ διεθνή καταγγελία, λειτουργοῦσε τελικὰ ὡς κατάδοση καὶ προδοσία. Βλέπετε, οἱ καλὲς δικές μας προθέσεις δὲν ἀρκοῦν, ἔταν οἱ προθέσεις τῶν ἀντιπάλων εἶναι δόλιες. Ἐκείνους ποῦ σκέπτομαι, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ἀδικοχαμένες ζωὲς τῶν νέων παιδιῶν, εἶναι αὐτοὺς τοὺς νέους δημοσιογράφους καὶ ὀπερατέρ, ποῦ κυνηγώντας τὴν ἐπιτυχία, «δούλεψαν» ἄθελά τους γιὰ τοὺς ἄλλους. Βλέπετε, ὁ μεταμφιεσιμένος

σὲ γιαιγιά τῆς κοκκινোসκουφίτσας λύκος τοῦ μύθου ἔχει μεγάλα μάτια καὶ μεγάλ' αὐτιά γιὰ νὰ βλέπει καὶ ν' ἀκούει καλλίτερα.

Ὅπωςδήποτε εἴμαστε τώρα πολὺ κοντὰ καὶ χρονικά καὶ τοπικά στὰ γεγονότα γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ τὰ κρίνουμε τελεσίδικα. Μποροῦμε, ὅμως, νὰ καταστήσουμε λίαν ἐπιφυλακτικὸς ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους ὡς πρὸς τὴν ἀποτελεσματικότητα καὶ τὴν σκοπιμότητα τῶν μέσων ποῦ ἐπιλέγουμε. Δὲν ἀρκεῖ μόνο ὁ ἐνθουσιασμὸς τῆς στιγμῆς. Δὲν ὠφελεῖ πάντοτε νὰ κινοῦμεθα «ἀψήφιστα», χρειάζεται πολλὴ πολλὴ προσοχὴ σὲ ὅλες μας τίς κινήσεις. Θυμᾶμαι αὐτὸ ποῦ γραφόταν παντοῦ σὲ δημόσιους χώρους κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ Α' Παγκοσμίου Πολέμου στὶς χώρες τῶν συμμάχων: «Βλέπε, ἄκου, σιώπα· ὁ ἐχθρὸς καιροφυλακτεῖ». Τὰ μυστικά πρέπει νὰ τὰ κρατᾶμε. Ὅλα τὰ πράγματα δὲν λέγονται· ὑπάρχουν καὶ ἄρρητα καὶ ἄλλα ποῦ πρέπει νὰ παραμένουν ἀπόρρητα.

Εἰκόνες χωρὶς λόγια, ποῦ λένε... περισσότερα καὶ ἕξαπατοῦν

Ἀκόμα πρέπει νὰ προσέχουμε, γιατί ὅλα δὲν λέγονται δυστυχῶς μόνο μὲ τὸ στόμα, «λέγονται» καὶ μὲ εἰκόνες καὶ μάλιστα ὑπάρχουν καὶ «μαγικὲς εἰκόνες χωρὶς λόγια» ποῦ μὲ λίγη προσπάθεια τὰ λένε ὅλα κι ἀκόμα περισσότερα ἀπ' αὐτὰ ποῦ δείχνουν ἢ ποῦ θέλουν νὰ δείξουν. Αὐτὰ μάλιστα ποῦ λέγονται μὲ τίς εἰκόνες ἢ ἀφήγονται νὰ ἐγνοηθοῦν δὲν εἶναι πάντα καὶ ἀληθινά. Εἶναι φορὲς ποῦ μᾶλλον ἐσκεμμένα θέλουν νὰ ἕξαπατήσουν τοὺς βλέποντες καὶ νὰ τοὺς παραπλανήσουν, νὰ τοὺς ὑποσχεθοῦν ἄλλα ἀντὶ ἄλλων. Εἶναι καὶ φορὲς ποῦ κι ἐμεῖς οἱ ἴδιοι ἀποδεχόμεστε αὐτὸ τὸ παιχνίδι τῆς ἀπάτης.

Δέν έχουμε παρά γὰ θυμηθοῦμε μὲ πόση μαεστρία ὑποβαλλόμεσταν στίς «μαγικές εἰκόνες», πρόσφατων προεκλογικῶν συγκεντρώσεων. Δεχόμεσταν ἀδιαμαρτύρητα τὰ πλάνα, τίς ὑπὸ διάπλατη γωνία εὐρυγώνιες λήψεις τῶν τηλεοπτικῶν καμερῶν ποῦ μᾶς ἔδειχναν τεράστιες συγκεντρώσεις πλήθους, τὰ μοντάζ μὲ πρωθύστερες καὶ ἑτεροχρονισμένες πρίζ. Ὁλ' αὐτὰ μᾶς συνέφεραν, ἀνταποκρίνονταν στίς ἐπιθυμίες μας, ἔτσι ἦταν ἀφοῦ ἔτσι τὸ νομίζαμε! Δεχόμεσταν χειροκροτήματα καὶ ἰαχὲς κονσέρβας ἀφοῦ σὰν ἀποτέλεσμα θὰ εἶχαν γὰ θριαμβολογήσουμε ἔναντι τῶν ἀντιπάλων μας.

Πουθενὰ ἄλλοῦ ἴσως δὲν ἐφαρμόστηκαν τόσο καλά τὰ ψυχολογικὰ ἐκεῖνα φαινόμενα ποῦ ὀνομάζονται «ἀντιληπτικὲς ἀπάτες». Ἀντιλαμιδανόμεσθε κατὰ τρόπο ἀπατηλὸ τὰ γεγονότα. Βλέπουμε αὐτὰ ποῦ θέλουμε ἢ ἐκεῖνα ποῦ θέλουν γὰ μᾶς κάνουν γὰ δοῦμε ἐφ' ὅσον συναντοῦν καὶ τίς δικές μας ἐπιθυμίες. Ἀκοῦμε αὐτὰ ποῦ θέλουμε ν' ἀκούσουμε, προσθέτουμε, ἀφαιροῦμε ἤ-χους, εἰκόνες. Βλέποντας, δηλαδή, ἀκοῦμε συγχρόνως καὶ κάτι ἄλλο ἔστω κι ἂν δὲν ὑπάρχει ἠχητικὸ ἐρέθισμα ἢ μπορεῖ γὰ συμβεῖ καὶ τὸ ἀντίθετο, ἀκούγοντας κάτι βλέπουμε συγχρόνως κάτι ἄλλο («συναισθησία»). Βλέπουμε ἢ ἀκοῦμε ἄλλα ἀντὶ ἄλλων («παραισθήσεις»), ἢ καὶ χωρὶς ν' ἀκοῦμε ἢ γὰ βλέπουμε, ἐμεῖς καὶ ἀκοῦμε καὶ βλέπουμε («ψευδαισθησίες»)². Συνήθως παίζονται ἢ μᾶς παίζουν ἄσχημα παιχνίδια «συνευδοκούντων» καὶ ἡμῶν τῶν ἰδίων.

Ὡς «ὀπαδοὶ» πειθόμεσθε ἔστω κι ἂν εἶχαμε κάποιες ἀμφιβολίες στὴν ἀρχή· τώρα, εἴμασθε ὑπεράνω καὶ πέραν πάσης ἀμφιβολίας. Ὁ «ἀντίπαλος» ἐνῶ βρισκόταν στὴν μακαριότητα τῆς βεβαιότητας μετατίθεται στὸ στρατόπεδο τῶν ἀμφιβαλλόντων. Πρέπει λοιπὸν γὰ πι-

στεύεις στὰ μάτια σου κι ὅταν ἀκόμα δὲν πιστεύεις στὰ μάτια σου... κι ἐνῶ ἄλλοι ἐπιχειροῦν γὰ σὲ βεβαιώσουν ὅτι τὰ φαινόμενα ἔξαπατοῦν.

Κυριολεκτικὰ σὲ κάνουν ν' ἀηδιάξεις αὐτοῦ τοῦ τύπου οἱ μεθοδεύσεις καὶ οἱ χειρισμοὶ τῶν ἐπὶ τόπου καὶ τῶν ἐκτὸς τόπου καὶ χρόνου μαζῶν. Χειρισμοὶ - λαθροχειρίες: προσθέσεις, ἀφαιρέσεις, διαιρέσεις, πολλαπλασιασμοί· ὅλες οἱ ἀριθμητικὲς πράξεις ἐπὶ... ποδὸς γιὰ τὴ μάχη τῶν ἐντυπώσεων.

«Συνηγορικὴ»³ διαφήμιση

Ὁ καταγισμὸς τῶν εἰκόνων δὲν μᾶς καταλαμιβάνει μόνο στὰ «πολιτικὰ» γεγονότα αὐτῶν ἢ παρελθουσῶν ἡμερῶν. Ἡ ἡγεμονία τῶν εἰκόνων μᾶς κυριεύει καὶ μᾶς ὀδηγεῖ δέσμιους καὶ μέσῳ ἄλλων πρὸς εὐχάριστων ἢ καὶ ἑορταστικῶν γεγονότων. Οἱ εἰκόνες μᾶς κατακυριεύουν καὶ ἀσκοῦν τὴν γοητεία τους πάνω μας. Οἱ διαφημίσεις ἀποτελοῦν ζωντανὸ παράδειγμα προσεταιρισμοῦ μας. Καὶ εἶναι πράγματι τόσο εὐρὸ τὸ φάσμα τῶν διαφημιζομένων προϊόντων. Σκεφθεῖτε πῶς μὲ μόνα τὰ ἔσοδα ἀπὸ διαφημίσεις λειτουργοῦν ὀλόκληροι ραδιοφωνικοὶ καὶ τηλεοπτικοὶ σταθμοί. Πρέπει λοιπὸν ἢ διαφήμιση γὰ «πουλάει», ἄλλιῶς ποῖός θὰ τῆς ἔδινε σημασία.

Οἱ ὑπεύθυνοι θὰ ἀναζητοῦσαν ἄλλους τρόπους προβολῆς τῶν προϊόντων τους ὥστε τὸ ἐρέθισμα ἀκολουθώντας σίγουρα κανάλια γὰ ἔφθανε τὸν στόχο του, δηλαδή τὸν καταναλωτὴ, γὰ διήγειρε τὴν προσοχή του, γὰ κινοῦσε τὸ ἐνδιαφέρον του, γὰ προκαλοῦσε τὴν ἐπιθυμία του καὶ γὰ τὸν δραστηριοποιοῦσε πρὸς πραγματοποίηση τῆς ἐπιθυμίας του, γὰ συνηγοροῦσε δηλαδή ὑπὲρ τῆς ἀγορᾶς τοῦ ποθητοῦ ἀντικειμένου. Ἔτσι ὁ ἕνας κύκλος

θα ξεκλεινε για να 'νοιγε ο άμέσως επόμενος, με άλλο ίσως στόχο, την αγορά κάποιου άλλου δηλαδή καταναλωτικού αγαθοῦ, με τὰ ἴδια ὅμως στάδια τῆς προσοχῆς, τοῦ ἐνδιαφέροντος, τῆς ἐπιθυμίας καὶ τῆς δράσεως. Τὰ ἀρχικὰ γράμματα τῶν ἀντίστοιχων ἀγγλικῶν λέξεων (ATTENTION, INTEREST, DESIRE, ACTION) σχηματίζουν τὴν συμβολικὴ λέξη A.I.D.A. πού τελικὰ ξεσφίγγει σὰν μαγικὸ κλειδί τὰ χέρια τῶν ἀγοραστῶν για ν' ἀνοιξοῦν καὶ νὰ πληρώσουν τὸ ἀντίτιμο τῶν προϊόντων. Πρὸς τὸν τελικὸ αὐτὸ σκοπὸ κινητοποιοῦνται καὶ ἐπιστρατεύονται οἱ πάντες καὶ τὰ πάντα, ὁμορφα πρόσωπα, προκλητικὰ σώματα, φανταχτερὰ ρούχα, πολυτελῆ σπίτια καὶ περιβάλλοντα, ἀκριβὰ αὐτοκίνητα, δυνατὰ ποτὰ κ.τ.τ.⁴

Ὅλα αὐτὰ τὰ «μέσα» ὑποστηρίζεται ὅτι χρησιμοποιοῦνται για νὰ «ἐνημερώνουν» τὸν ἀκροατὴ καὶ τὸν θεατῆ. Εἶναι κρῖμα ὁ καταναλωτῆς ἐνῶ ὑπάρχουν τόσα καὶ τόσα ὠραῖα, χρήσιμα καὶ ἀνετα προϊόντα αὐτὸς νὰ μένει ἀπληροφόρητος! Πρέπει, λοιπόν, νὰ προσφερθοῦν ἴσες εὐκαιρίες σὲ ὅλους. Ὅλοι νὰ δοῦν τὰ ἴδια πράγματα με τὴν ἴδια συχρότητα. Τὸ ἐνδιαφέρον τῶν διαφημιστῶν «ὑπὲρ» τῶν καταναλωτῶν εἶναι πράγματι τόσο μεγάλο καὶ συγκινητικὸ πού δὲν θέλουν νὰ τοῦ στερῆσουν τὴ χαρὰ τῆς ἐνημέρωσης καὶ νὰ τὸν κάνουν νὰ περιμένει νὰ ολοκληρωθεῖ ἡ προβολὴ ἐνός φιλμ ἢ ἐνός ντοκιμανταίρ, γι' αὐτὸ σπεύδουν νὰ διακόψουν ἀκόμα καὶ στὴν μέση τὴν προβολὴ τοῦ φιλμ ἢ ἐνός ἄλλου προγράμματος για νὰ μάθει ὁ ἄνθρωπος ὅσο γίνεται πιὸ γρήγορα ποιὸ ποτό, ποιὸ ἄρωμα, ποιὸ ρολόι, ποιὸ αὐτοκίνητο πρέπει νὰ διαλέξει. Αὐτοὶ ἄλλωστε διαλέγουν πρὶν ἀπὸ μᾶς για μᾶς, αὐτοὶ ξέρουν ποιὸ εἶναι τὸ καλὸ καὶ συμφέρον μας!

Εἰκόνες - πειρασμοὶ καὶ ἡ ὑπέρβασή τους

Κατόπιν ὅλων αὐτῶν πού ἀναφέρθηκαν ἀμέσως πιὸ πάνω εἰσέρχομαι στὸν πειρασμό... νὰ παρατηρήσω ὅτι ἡ σύγχρονη διαφήμιση ἀκολουθεῖ λίγο πολὺ πιστὰ τὰ ἴδια θήματα, τὰ ἴδια στάδια πού ὁ πειρασμὸς ἀκολουθεῖ για νὰ ἀλώσει τις ἀντιστάσεις τῶν πιστῶν καὶ νὰ τοὺς κάνει παρανάλωμα τῶν ἐπιθυμιῶν τους.

Ὁ ἅγιος Ἰωάννης τῆς Κλίμακος καὶ ἄλλοι διακριτικοὶ Πατέρες ἀναλύουν τὰ στάδια τῶν πονηρῶν λογισμῶν. Αὐτὰ εἶναι ἡ προσβολή, ὁ συνδυασμός, ἡ συγκατάθεση, ἡ αἰχμηαλωσίαι, ἡ πάλη, τὸ πάθος⁵. Ὅσο νὰ παραλλάσσουν ἡ σειρά ἢ ὁ ἀριθμὸς στοὺς διαφόρους συγγραφεῖς οἱ διαδικασίες εἶναι ἴδιες καὶ ἀπαράλλακτες. Τελικὸς στόχος παραμένει ἡ πτώση στὴν ἁμαρτία. Ἡ ἀντίστοιχη στρατηγικὴ τῆς διαφημίσεως εἶναι ἡ ἀγορὰ τοῦ προϊόντος. Οἱ παραλληλισμοὶ αὐτοὶ θὰ πρέπει νὰ τύχουν ἐκτενέστερης μελέτης καὶ συγκρίσεως.

Ἐκεῖνο πού ἔχει ἐπίσης ἰδιαίτερη σημασία εἶναι νὰ μὴ μείνουμε μόνο σὲ μιὰ ἀρνητικὴ τοποθέτηση ἐναντι αὐτῆς τῆς «στρατηγικῆς», γιατί μιὰ τέτοια στρατηγικὴ περικλείει καὶ στοιχεῖα θετικὰ. Ἔτσι, ὅπως τουλάχιστο με τὸ παράδειγμα ἐκείνου τοῦ ἀνθρώπου στοῦ ὁποίου τὸ νοῦ ἔρχεται ὁ λογισμὸς νὰ γίνεῖ μοναχός, ἀναπτύσσει τὴ σχετικὴ διδασκαλία ὁ μεταφραστῆς τῆς «Κλίμακος» Ἀρχιμ. Ἱερεμίας ὁ Σιναΐτης, ὁ Κρής⁶.

Αὐτὴ τὴ «θετικὴ» στρατηγικὴ θὰ μπορούσαμε νὰ χρησιμοποιήσουμε καὶ για προβολὴ τοῦ εὐαγγελικοῦ μηνύματος. Στὸν ἔρωτα τοῦ κακοῦ μποροῦμε ν' ἀντιτάξουμε τὸν ἔρωτα τοῦ καλοῦ καὶ τὴν καλὴν ἐπιθυμία. Στὸς πονηροὺς ν' ἀντιπαραθέσουμε τοὺς ἀγαθοὺς λο-

γισμούς⁷. Μια τέτοια κλιμάκωση μπορεί να μας οδηγήσει σε *αμυνα* και αποφυγή πάσης φύσεως προσβολών και εικόνων που αποπροσανατολίζουν, αλλά και σε ενεργό *επίθεση* με μία σωστή στάση ώστε «*ἡ φήμη αὐτῆ νὰ ἐξέλθῃ εἰς ὅλην τὴν γῆν*» (Ματθ. θ' 26 πρβλ. Λουκ. δ' 14).

Εἶναι πιά καιρὸς στὶς εἰκόνας πού μᾶς κατακλύζουν ν' ἀντιτάξουμε τὴ μοναδικὴ εἰκόνα τοῦ «Χριστοῦ, ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου» (Κολοσσαεῖς α' 15) καὶ ὅλες ἐκεῖνες τίς εἰκόνας πού μέσα ἀπ' Αὐτὸν μεταμορφώνονται καὶ ἀποκτοῦν ἔτσι τὴν «πρώτη» τους «στολή» (Λουκ. ιε' 22).

Μηχανισμοὶ ἀλλαγῆς

Τὸ σκληρικὸ ἀλλάζει ξαφνικά. Μερικὰ αὐτονόητα παύουν νὰ εἶναι αὐτονόητα. Αὐτονόητο ἦταν μέχρι πρὶν ἀπὸ λίγο καιρὸ —ἀν καὶ ἐξακολουθεῖ ἀκόμα νὰ προβάλλεται ὡς ἰδέα—, ὅτι τὸ ἀλκοὸλ «εὐφραίνει καρδίαν ἀνθρώπου». Δὲν ὑπῆρχε συγκέντρωση, συναναστροφή ὅπου ὁ τόνος τῆς εὐθυμίας νὰ μὴ δινόταν γύρω ἀπὸ ἓνα ποτήρι κρασί ἢ ἔστω κάποιο ἄλλο ποτὸ μαλακότερο ἢ σκληρότερο. Παρόλο ὅτι τὸ τελευταῖο ἐπιφυλασσόταν γιὰ τοὺς... σκληρούς. Τὸ οὐίσκου, γιὰ παράδειγμα, πινόταν πρὶν ὡς τσιγαριὸ ἢ μετὰ γιὰ χαλάρωση ἀπὸ σκληροὺς καυγάδες στὴν ἄγρια Δύση. Οἱ σκληροὶ πίνουν σκληρὰ ποτά.

Ἄν δοῦμε τίς διαφημίσεις τῶν τελευταίων ἐτῶν ἢ μνημῶν καὶ ἰδιαίτερα τῶν τελευταίων ἡμερῶν, οἱ εἰκόνας πού μᾶς ὑποβάλλονται ἀρχίζουν καὶ διαφέρουν. Δὲν λέω, στιγμῆς εὐτυχίας... συνδέονται πάντα μετὰ ἀλκοολοῦχα ποτὰ «γιατί ἔτσι μᾶς ἀρέσει!» Κάνουν ὅμως δειλὰ τὴν ἐμφάνισή τους καὶ ἄλλα ποτὰ, πού ἐξακο-

λουθοῦν νὰ προσφέρουν ὅπως διατείνονται τουλάχιστο τὴν «ἴδια γεύση», χωρὶς ὅμως ἀλκοὸλ. Ἔχουν ἄραγε τὰ ἴδια ἀποτελέσματα;

Σκληρὸς πάντως μετ' ἐκρήξεις εὐθυμίας, χαρᾶς, δίψας γιὰ ζωὴ ἐκτυλίσσονται —καὶ οἱ εἰκόνας εἶναι πραγματικὰ συναρπαστικὲς—, ἐκεῖ ὅπου καταναλώνονται πάσης φύσεως ἀναψυκτικὰ καὶ ἰδιαίτερα τῆς γνωστῆς ἐκείνης ἐταιρείας. Τί χαρὰ, τί εὐτυχία! τί κατορθώματα δὲν κάνουν αὐτὰ τὰ νέα παιδιὰ πίνοντας τὸ συγκεκριμένο ἀναψυκτικὸ! Πῶς ν' ἀντισταθεῖς στὸν πειρασμὸ νὰ μὴ πιεῖς καὶ σύ; Ὅλοι σοῦ λένε «πιεὲς καὶ σύ».

Κι οἱ σκληροὶ ἀλλάζουν... Τὸ νὰ πιοῦν σκληρὰ ποτὰ εἶναι τετριμμένο. Πᾶνε πιά, φαίνεται, οἱ σκληροὶ ἐκεῖνοι χαρακτηρισμοὶ γιὰ ὅσους ἔπιναν γάλα καὶ θεωροῦνταν προσκολλημένοι στὴ μητέρα τους. Οἱ φίλοι τους τοὺς περιποιοῦνταν ἰδιαίτερος. Τοὺς ὀνόμαζαν «μιαμιόθρεφτα». Κι αὐτὴ ἡ ὀνομασία ὑπονοοῦσε μιὰ σειρά ἰδιότητων καθόλου κολακευτικῶν γιὰ τὸν «φίλο». Ἐκτελοῦσε αὐτὸ πού τοῦ ἔλεγε ἡ μιαμιὰ του, δὲν εἶχε δική του βούληση, ρώταγε γιὰ ν' ἀργήσῃ, δὲν τσακινόταν, ἀπέφευγε τίς συγκρούσεις, ἦταν σὰν τὸ γάλα νὰ ἦσαν τὸ «ἡρεμιστικὸ» του πού κάθε πρῶτὸ πρὶν φύγει γιὰ τὸ σχολεῖο τοῦ τὸ ἐτοίμαζε ἐκείνη καὶ τοῦ θύμιζε νὰ τὸ πιεῖ.

Τελευταῖες ὅμως διαφημίσεις μᾶς βοηθοῦν ν' ἀλλάξουμε τελείως αὐτὴ τὴν εἰκόνα τῆς παραδοσομένης πλαδαρότητος γιὰ τοὺς καταναλωτὲς γάλακτος. Τοὺς θέλουν φλεγματικούς, ἀποφασιστικούς, δυνατοὺς, ἔτοιμους σὰν ἥρωες γουέστερν ν' ἀντιμετωπίζουν ὀλόκληρες συμμορίες πού εἰσορμοῦν στὰ σαλοῦν. Ἐνα ἄλλο μῆνυμα θέλει νὰ περάσει.

«Μηχανική τής ψυχῆς»

Δὲν ἔχει σημασία αὐτὴ τῆ στιγμή ἀν ἡ συγκεκριμένη διαφήμιση μπορεῖ νὰ ἐκληφθεῖ ὡς κομμάτι μιᾶς ἀντιακκοολικῆς ἐκστρατείας καὶ νὰ συμβάλει στὴ λιγότερη κατανάλωση ἀλκοόλ. Ἐκεῖνο πού θέλω νὰ τονίσω εἶναι ὅτι ὁ κόσμος ἀλλάζει ἢ μπορεῖ ν' ἀλλάξει καὶ αὐτὸ δὲν γίνεταί τυχαῖα. Κινητοποιεῖται μιὰ δλόκληρη «μηχανικὴ τῆς ψυχῆς» γιὰ νὰ προσελκύσουν τὴν προσοχή, νὰ ξυπνήσουν τὸ ἐνδιαφέρον, νὰ ὑποκινήσουν τὴν ἐπιθυμία καὶ νὰ ὠθήσουν σὲ ἀγορές. Ὅλες οἱ σύγχρονες γνώσεις τῆς ψυχολογίας καὶ τῆς μελέτης τῆς ἀγορᾶς κατευθύνονται πρὸς αὐτὸ τὸ στόχο: πῶς θὰ πουλήσεις καλύτερα ἀφοῦ ἀλλάξεις τίς νοοτροπίες. Εἶναι θέμα μετα-νοίας. Καὶ προσφέρονται εἶναι ἀλήθεια χίλιοι δύο τρόποι γιὰ κάτι τέτοιο.

Οἱ μηχανισμοὶ αὐτοὶ εἶναι φαίνεται πολὺ ἀποτελεσματικοί. Γιατὶ πῶς νὰ ἐξηγηθεῖ ὅτι συντελοῦνται τέτοιου τύπου ἀλλαγές στὶς προσιμῆσεις τοῦ καταναλωτικοῦ κοινού; Φαίνεται ὅτι ἡ θεωρία τῶν «ἐξαρτημένων ἀντανακλαστικῶν» παίζει γιὰ καλὰ τὸ ρόλο τῆς ὄχι μόνον στὸν σκύλο τοῦ Πάβλοφ (ρῶσος ψυχολόγος 1849 - 1936) ἀλλὰ σὲ ὅλους μας. «Τὰ σάλια μας πέφτουν» ὄχι μόνον στὴ θέα συγκεκριμένων ἀντικειμένων, πὺ κανονικῶς ἐχόντων τῶν πραγμάτων θὰ ἔπρεπε νὰ μᾶς προκαλοῦν καὶ νὰ μᾶς συγκινοῦν ὅταν τὰ βλέπουμε, ἀλλὰ στὴ σύνδεση αὐτῶν τῶν πρώτων εἰκόνων μὲ ἄλλα ἐρεθίσματα πὺ ἐλπίζεται ὅτι τροχοδρομοῦν πρὸς τὴν ἀπόλαυση τοῦ ἐπιθυμητοῦ. Τὰ μάτια μας εἶναι ἢ γίνονται γιὰ ν' ἀκοῦνε καὶ νὰ καταλαβαίνουν ἄλλες φωνές, ἄλλα μηνύματα.

Μάτια γιὰ ν' ἀκοῦνε: Ἐνα παράδειγμα

Τί πιὸ αὐτονόητο, ἰδιαίτερα γιὰ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ Βορᾶ, οἱ διακοπές νὰ συνδέονται μὲ τὸ Νότο, μὲ τὸ καλοκαίρι, μὲ φῶς, μὲ θάλασσα, ζεστὲς ἀμμουδιές. Ἐνας χειμῶνας παγωμένος, μὲ χιόνια καὶ βροχές, μουντὸς καὶ μελαγχολικὸς περιμένει τὸ καλοκαίρι γιὰ νὰ ζεσταθεῖ καὶ νὰ ξαναπάρει θάρρος γιὰ τὸν ἐπόμενον χειμῶνα. Ὅλοι, μικροὶ μεγάλοι, ὄνειρεύονται καλοκαιρινὲς διακοπές. Τὸ καλοκαίρι εἶναι πραγματικὰ ἢ ἐποχὴ πὺ προσφέρεται γιὰ διακοπές. Αὐτονόητα. Ἐπια, ὅμως, πὺ οἱ δυνατότητες λιγστεύουν;

Παλιότερα, ὅσο καὶ γιὰ τὸ ὄνειρευόντουςαν, λίγοι «ἐπαίρναν» διακοπές. Ὅρισμένες κατηγορίες ἀνθρώπων, καὶ αὐτοὶ πάλι ὄχι ὅλοι μαζί. Τώρα ὅλοι παίρνουν ἄδεια μὲ τὴν ἄδεια θέλουν νὰ διακόψουν κάθε ἐπαφὴ μὲ τὴν πεζὴ πραγματικότητα τοῦ ὑπόλοιπου χρόνου· πρέπει νὰ φύγουν καὶ εἰ δυνατόν μακριά, ὅσο πιὸ μακριὰ μποροῦν. Στους τόπους παραθερισμοῦ οἱ θέσεις δὲν εἶναι ἀπεριόριστες. Ἀνθρωποὶ πὺ ἔχουν καιρὸ νὰ σκεφτοῦν καὶ νὰ προγραμματιστοῦν ἔγκαιρα ἐξασφαλίζουν τίς φτηνότερες καὶ καλύτερες θέσεις. Ἀνάμεσα τους συνταξιῶχοι — νέοι ὅμως ἀκόμα λόγω τῶν συνθηκῶν συνταξιοδότησεως — πὺ «παίρνουν» τίς θέσεις τοῦ νεώτερου ἐργατικοῦ δυναμικοῦ πὺ καὶ αὐτὸ ἔχει δικαίωμα στὴν ξεκούραση γιὰ νὰ γυρίσει ἀνανεωμένο στὴ δουλειά, στὴν παραγωγή.

Ὅλοι δὲν μποροῦν, λοιπόν, νὰ παραθερίζουν στὰ θέρετρα. Κάποιοι πρέπει νὰ παραθερίζουν τὸ χειμῶνα σ' αὐτὰ τὰ θέρετρα. Αὐτοὶ ὅμως ἔπρεπε ν' ἀλλάξουν συνήθειες γιὰ ν' ἀλλάξουν συνήθειες ἔπρεπε ν' ἀλλάξουν ἐπιθυμίες γιὰ ν' ἀλλάξουν ἐπιθυμίες ἔπρεπε ν'

ἀλλάξουν μυαλά και νοοτροπία. Τὸ παλιὸ μὶτο τοῦ ἐμ-
πειρισμοῦ «οὐδὲν ἐν τῇ νοήσει εἰ μὴ πρότερον ἐν τῇ
αἰσθήσει» ἀλλάξε ἄρδην — ἢ μήπως δὲν ἔσχυε ποτέ; —
Τώρα πιά ἰσχύει τὸ «οὐδὲν ἐν τῇ αἰσθήσει εἰ μὴ πρό-
τερον ἐν τῇ νοήσει». Πλύση ἐγκεφάλου, λαιπὸν.

Ἐκστρατεία γιὰ διακοπὲς τὸ χειμῶνα. Ὁ ἥλιος
πρέπει νὰ ὑπάρχει. Εἶναι ὅμως ἀπαραίτητο αὐτὸ νὰ
συμβαίνει τὸ καλοκαίρι; Ὁχι πάντα. Γιατί ὄχι σὲ συν-
δυασμὸ μὲ χειμερινὸ ἀλπικὸ τοπίο; Τὸ χειμῶνα ἐκεῖ
ὑπάρχει ἀνεση. Κρατήσεις θέσεων ἐξασφαλισμένες. Εἰ-
σαστε οἱ προνομιούχοι ποὺ ξέρουν νὰ διαλέγουν πότε
καὶ ποῦ θέλουν νὰ περάσουν τὶς διακοπὲς τους. Ἔσεῖς
ἀποφασίζετε, ὄχι ἄλλοι πρὶν ἀπὸ σᾶς γιὰ σᾶς. Ὁ πε-
λάτης κολακεύεται. Μιὰ ζωὴ ἄλλοι ἀποφάσιζαν γιὰ
μμένα. Τώρα ἐπιτέλους μπορῶ καὶ θέλω, θέλω καὶ μπο-
ρῶ.

Ἔτσι, στὴ δεκαετία τοῦ '60, δλόκληρα τραῖνα μὲ
ἡλικιωμένους, σὲ ἐπιδοτούμενες διακοπὲς κοινωνικοῦ
τουρισμοῦ, ξεκίναγαν γιὰ Ἑλβετία, ἢ γιὰ τὶς βελγικὲς
ἀκτὲς σὲ καλῶς θερμαινόμενα ξενοδοχεῖα. Ἡλιόλουστα
πόστερς ἀντικαθίστουσαν τὸν ἥλιο σὲ μέρες μὴ ἡλιο-
φάνειας καὶ δλοκλήρωναν τὴν ἀπόλαυση τῶν χειμερι-
νῶν διακοπῶν ἐκείνων ποὺ ἤθελαν καὶ μποροῦσαν τώρα
πιά... Ἡ ἐκστρατεία ἀλλαγῆς νοοτροπίας καὶ ἐπιθυ-
μιῶν εἶχε πετύχει. Πάρα πολλοὶ ἄνθρωποι ἔμεναν
εὐχαριστημένοι. Οἱ διακοπὲς γίνονταν πιά ὀρθολογικά,
πιά ὀργανωμένα.

Ἐμένα, ὅμως, ὄλ' αὐτά, νεαρὸ φοιτητὴ τότε τῆς
Ψυχολογίας στὸ Βέλγιο, μὲ ἄφηναν μὲ πολλὰ ἐρω-
τηματικά. Ἀλήθεια, εἶναι τόσο εὐάλωτη ἢ ἀνθρώπινη
ψυχὴ; Ἐπηρεάζεται τόσο εὐκολα ἀπὸ τέτοιου τύπου
στρατηγικὲς καὶ τακτικὲς; Τὰ μάτια μας εἶναι μόνον

γιὰ ν' ἀκοῦνε, αὐτὰ ποὺ ἄλλοι θέλουν ν' ἀκοῦμε, στη-
ριζόμενοι σὲ βαθεῖες ἀνθρώπινες ἐφέσεις καὶ μποροῦν
νὰ μᾶς κάγουν νὰ μετα-νοοῦμε; Φαίνεται πὼς εἶναι
δύσκολο ν' ἀντισταθοῦμε. Μήπως ὅμως μετα-νοώντας
«μετανοιώσουμε» κάποτε;

Θὰ χρειαστεῖ, ὅμως, νὰ ἐπανέλθουμε.

1. Τὶς ἀντιδράσεις μας γιὰ τὰ γεγονότα τῆς Κίνας δημο-
σιεύσαμε στὸ τεῦχος τοῦ «Ἐφημερίου» τῆς 1/15 Ἰουλίου 1989,
σ. 208 - 209 μὲ τὸν χαρακτηριστικὸ τίτλο: Ἐπιμνημόσυνη δέη-
ση. Τὸ ἄρθρο μας ἐκεῖνο ἀναδημοσιεύτηκε στὸ ἀνάτυπο Ἔ-
ρ α π ε υ τ ι κ ῆ δ ι α κ ο ν ῖ α, Ἀθήνα 1989, σ. 74-82.

2. Γιὰ τὰ ψυχολογικὰ φαινόμενα ποὺ ἀναφέραμε στὸ κεί-
μενο βλ. Χριστοδοῦλου Χ. Τομασίδη, Εἰ σ α γ ω γ ῆ σ τ ῆ ν
Ψ υ χ ο λ ο γ ῖ α, Ἀθήνα, Ἐκδ. «Δίπτυχο»: Σειρὰ Σύγχρονη
Ψυχολογία, 1982, σ. 83, 102, 118 - 124.

3. «Συνηγορικὴ διαφήμιση» ἦταν ὁ τίτλος ἐνὸς ἀπὸ τὰ
στρογγυλὰ τραπέζια τοῦ 3ου Συνεδρίου Διαφήμισης ποὺ εἶχε
ὀργανώσει ἡ Ἐνωση Διαφημιστικῶν Ἐταιριῶν Ἑλλάδας στὴν
Ἀθήνα, στίς 15 καὶ 16 Ἰουνίου 1988.

4. Βλ. Τομασίδη 1982, σ. 144 - 145. Πρβλ. καὶ Α. Μ.
Σταυροπούλου, Μ ο ρ φ ῆ ς π ο ι μ α ν τ ι κ ῆ ς δ ι α κ ο -
ν ῖ α ς, Ἀθήνα 1986, σ. 103 - 105. Εἶχε ἤδη γραφτεῖ καὶ
δημοσιεύτεῖ τὸ ἄρθρο στὸ τεῦχος Ἰανουαρίου 1990, σ. 16-18,
ὅταν ἔλαβα μὲ τὸ ταχυδρομεῖο τὸ θαυμάσιο ἀφιέρωμα τοῦ περ.
«de Supplément» (τεῦχος 171, Δεκέμβριος 1989) μὲ θέμα:
La rue et l' image (ὁ δρόμος καὶ ἡ εἰκόνα). Τὸ ὄλο τεῦχος
ἐξέθετε τὸ ὄξυ πρόβλημα κοινωνικῆς ἠθικῆς, ποὺ συνδέεται μὲ
τὴν κυκλοφορία εἰκόνων σὲ δημόσιους χώρους. Συνιστῶ ἀνεπι-
φύλακτα τὴ μελέτη τῶν σελίδων του.

5. Γιὰ τὰ στάδια τοῦ πειρασμοῦ βλ. γενικὰ Thomas Spi-
dlik, La spiritualité de l'orient chrétien, Manuel systématique, Ρώμη 1978, σ. 236 - 237. Βλ. ἐπί-
σης στὸ Π η δ ἄ λ ι ο (σ. 701 - 703 μὲ τὶς ἀντίστοιχες ὑπο-
σημειώσεις) τὴν ἐρμηνεία καὶ τὰ σχόλια τοῦ ἀγίου Νικοδήμου
τοῦ Ἀγιορείτου στοὺς κανόνες Β', Γ', Δ' καὶ Ε' τοῦ ἀγίου

ΕΙΚΟΝΕΣ ΚΑΙ ΜΗΝΥΜΑΤΑ

Ἡ εἰκόνα καὶ ἡ γραφή της

Εἶναι πραγματικότητα ὅτι ἡ γλώσσα στὴν ἐποχὴ μας ἐπανέρχεται στὴν εἰκονικὴ της γραφή. Ὅχι ἀπλὰ καὶ μόνο ἐπειδὴ στὸν γραπτὸ καὶ προφορικὸ λόγο χρησιμοποιοῦνται εἰκόνες, ἀλλὰ γιατί ἡ ὀπτική κυρίως «εἰκόνα» —καὶ ἡ ἀκουστικὴ ὁπωσδήποτε— εἶναι μέσο μεταδόσεως τοῦ μηνύματος ἢ τῶν μηνυμάτων ποὺ ἐπιδιώκουμε νὰ προβάλουμε. Ἡ ἴδια ἡ εἰκόνα εἶναι καταγραφή καὶ προβολὴ συγκεκριμένου νοήματος. Ἡ ἐρμηνεία της πάντως δὲν εἶναι πάντοτε μονοσήμαντη. Μπορεῖ νὰ ἀφήνει νὰ διαφαίνονται περισσότερα τοῦ ἐνὸς μηνύματα. Ἡ ἀκόμα νὰ ἀφήνει τὴν ἐντύπωση μιᾶς ἀντίφρασης μεταξύ εἰκόνας καὶ λόγου ποὺ τὴ σχολιάζει.

Γιὰ παράδειγμα ἀναφέρουμε ὅλες ἐκεῖνες τὶς καταπληκτικὲς γιγαντιαῖες ἀφίσες ποὺ διαφημίζουν τσιγάρα. Τὰ θέματα στὶς φωτογραφίες ἔχουν ἐπιλεγεῖ μὲ ἐξαιρετικὴ προσοχή, ἔτσι ποὺ νὰ προσελκύουν τὰ βλέμματα τῶν περαστικῶν. Διαλέγετε καὶ παίρνετε. Θέματα γιὰ σκληροῦς, τρυφεροῦς, αἰσθησιακοῦς, γιὰ κείνους ποὺ σκοτώνονται στὴ δουλειά, ἢ γιὰ κείνους ποὺ ξεκουράζονται ἀνέμελα καὶ χαμογελοῦν. Αὐτὴ ἡ τελευταία ἀφίσα ποὺ διαφημίζει βέβαια συγκεκριμένη μάρκα τσιγάρων καὶ παρουσιάζει ἕνα νεαρὸ μὲ πονηρὸ μειδίαμα ποὺ κάθετα στὴν ἄκρη ἐνὸς ρυακιοῦ καὶ καπνίζει, ἔχει, εἶναι ἀλήθεια ὡς ὑπότιτλο, μὲ μεγάλα γράμματα, τὴ

¹Ἰωάννου τοῦ Νηστευτοῦ. Πρβλ. καὶ Π. Ε. Χριστινάκη, Ἡ ἀπόπειρα ἐκκλησιαστικοῦ ἐγκλήματος (δ.δ.), Ἀθήνα 1978, σ. 360 - 371. Ἡ διδασκαλία τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τῆς Κλίμακος βρίσκεται στὸν ΙΕ' Λόγο του «περὶ ἀγνείας καὶ σωφροσύνης», παράγραφο ογ'· βλ. ἔκδοση Ἀρχιμ. Ἰγνατίου, Ἰ. Μ. Παρακλήτου, Ὁρωπὸς Ἀτικής 1978, σ. 210 - 211.

6. Ἐκδοση «Ἀστέρος» 1976, σ. 192.

7. Ἐπιτυχῆ διατύπωση αὐτῆς τῆς διαδικασίας κάνει ὁ Συμεὼν ὁ Μεταφραστὴς στὴν ὄγδοη εὐχή (Η') τῆς Ἀκολουθίας τῆς Θ. Μεταλήψεως: «Ὁ τῆ ταφῆ σου τὰ τοῦ ἄδου σκυλεύσας βασίλεια, θάψον μου διὰ τῶν ἀγαθῶν λογισμῶν τὰ πονηρὰ διὰ βοῦλεια, καὶ τὰ τῆς πονηρίας πνεύματα διασκέδασον».

φράση που είναι υποχρεωμένες όλες οι διαφημίσεις τσιγάρων να αναγράφουν: το κάπνισμα βλάπτει σοβαρά την υγεία.

Ποιός όμως μπορεί να πιστέψει αυτή τη φράση; Τα μάτια μας κινούνται από τα γράμματα στη φωτογραφία, από τη φωτογραφία στα γράμματα και δεν ξέρουμε τί να πρωτοπιστέψουμε. Ξέρουμε ότι πολλοί «άναγνώστες» όταν έχουν αποπειρώσει τη φράση «το κάπνισμα βλάπτει σοβαρά την υγεία» διερωτώνται: «σοβαρά»; Η υποχρέωση ξαντα του Υπουργείου υποχρέωση, αλλά το συγκεκριμένο μήνυμα πρέπει κι αυτό να περάσει: *καπνίζετε και... προτιμήστε μας!* Η επιλογή είναι ισότιμη και παραπληροφορητική. Προκαλεί σύγχυση στον αποδέκτη. Τι άπ' όλα να πρωτοδιαλέξει, το μήνυμα του Υπουργείου ή της εταιρείας; Η εταιρεία ασφαλώς κάνει τη δουλειά της, θέλει να πουλήσει.

Δεν είναι όμως μόνο οι εμπορικές εταιρείες που χρησιμοποιούν την εικόνα ή τις εικόνες για την προσέλευση του κοινού. Όλοι τις χρησιμοποιούν και το επιδιώκουν με ρυθμό επιταχυνόμενο. Μια εικόνα λέει οσα χίλιες ή και περισσότερες ακόμα λέξεις. Αυτό είναι ένα σύγχρονο «αξίωμα» που το θέτουμε σε εφαρμογή όλοι μας. Το ζήτημα είναι πώς το θέτουμε σε εφαρμογή; Η χρησιμοποίησή του προάγει την ύποθεση που θέλουμε να προβάλλουμε; Μήπως είναι αποτελεσματική μόνο βραχυπρόθεσμα ενώ μακροπρόθεσμα μπορεί να κάνει κακό; Μήπως αγγίζει ένα μόνο κομμάτι του ψυχισμού μας ενώ παραθεωρεί άλλες διαστάσεις του; Μήπως αντί για αγαθό αποτέλεσμα προκύψει κακό, από το γεγονός ότι οι χρησιμοποιούμενες εικόνες είναι αποικουστικές και άπρωθον;

Τρίτος Κόσμος και εικόνες

Πρόσφατα δείγματα έχουμε ιδιαίτερα από εκείνον τον χώρο που έχει κινητοποιήσει ευρύτερες κοινωνικές ομάδες και απασχολεί ένα πλήθος ανθρώπων για το πώς θα μπορέσουν να βοηθήσουν καλύτερα και αποτελεσματικότερα. Αναφέρομαι στον λεγόμενο Τρίτο Κόσμο και την ανάπτυξή του. Γνωρίζουμε, ότι πέρα από τις επίσημες Κυβερνήσεις ένας σεβαστός αριθμός Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων για την Ανάπτυξη (Μ.Κ.Ο.Α.) ασχολούνται με τη βοήθεια του Τρίτου Κόσμου. Σήμερα βέβαια ή παλαιά έννοια της βοήθειας έχει περάσει σε καινούρια πλαίσια αλληλεξάρτησης και αλληλεγγύης μεταξύ πρώτου - δεύτερου και τρίτου κόσμου, βορρά και νότου κ.ο.κ.¹. "Όποιο όνομα όμως κι αν έχει πάρει αυτή ή σχέση, έχει ανάγκη προβολής και σημασία έχει ο τρόπος της.

Είναι αλήθεια ότι μία κακά οργανωμένη «έκστρατεία» μπορεί να έχει ολέθρια και επιζήμια αποτελέσματα ως προς τους στόχους της ευαισθητοποιήσεως της κοινής γνώμης, της συλλογής χρημάτων, της αξιοποίησεως των μέσων μαζικής ενημερώσεως κ.λπ. αναφορικά με τον Τρίτο Κόσμο. Τέτοιου τύπου αποτελέσματα είδαμε πρόσφατα σε τηλεοπτική ταινία του Β.Β.С. επωνομαζόμενη «CHARITY BUSINESS» (επιχείρηση φιλανθρωπία). Ο σκηνοθέτης της ταινίας ήθελε να δείξει τί θα έπρεπε ακριβώς να άπασφούγουν όσοι ετοιμάζουν τέτοιου τύπου προγράμματα και «εικόνες»:

- εικόνες που γενικεύουν και κρύβουν την ποιικιλία των καταστάσεων
- ειδυλλιακές εικόνες (που άρρωθουν ν' αναγνωρίσουν την πραγματικότητα έτσι όπως ακριβώς άπάρ-

χει, ακόμα κι όταν δεν είναι τόσο ωραίο να την δημολογούμε)·

- εικόνες που κατηγορούν και ενοχοποιούν (βάσει ορισμένων προκαταλήψεων)·
- εικόνες που υπογραμμίζουν την ανωτερότητα του Βορρά·
- εικόνες παθητικές και εξαθλιώσεως.

Ένας κώδικας συμπεριφοράς

Δεν ήταν ο μόνος που θέλησε να κάνει κάτι τέτοιο. Από πολύ καιρό, οι ίδιες οι οργανώσεις φρόντιζαν με ειδική ομάδα εργασίας που ασχολείται με θέματα «εκπαίδευσης για την ανάπτυξη» να καταρτίσουν έναν «κώδικα συμπεριφοράς που να αναφέρεται στη χρησιμοποίηση εικόνων και μηνυμάτων σχετικών με τον Τρίτο Κόσμο». Η πολυετής προσπάθεια της ομάδας κατέληξε στη συγγραφή αυτού του κώδικα που αποτελεί συνάμα μία πρόκληση και έναν οδηγό.

Είχε προηγηθεί, στα πλαίσια της Γενικής Συνελεύσεως των Ευρωπαϊκών Μ.Κ.Ο.Α. τον Άπριλιο του 1988, έκθεση με αφίσες, μπροσούρες και λοιπό «διαφημιστικό» υλικό που χρησιμοποιείται από τις οργανώσεις για την προαγωγή των σκοπών τους, ώστε να κριθεί από ειδική επιτροπή ή καταλληλότητά τους βάσει των αρχών εκείνων που προετοιμάζονταν για να περιληφθούν στον κώδικα. Στην επόμενη Γενική Συνέλευση τον Άπριλιο του 1989 υιοθετήθηκε μετά από συζήτηση ο κώδικας αυτός και τυπώθηκε σε κομψό εύχρηστο φυλλάδιο από την Επιτροπή Διασυνδέσεως Μ.Κ.Ο.Α. και Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων προς άμεση χρήση.

Βάσει του κώδικα αυτού ή Επιτροπή συνιστά την αναθεώρηση του υλικού που προορίζεται για εκπαίδευ-

ση και «διαφήμιση». Παρ' όλο ότι οι «πρακτικοί κανόνες» που δίνει ο κώδικας φαίνεται να περιορίζονται στο χώρο του Τρίτου Κόσμου, εν τούτοις είναι πολύ χρήσιμοι για οποιοδήποτε χώρο και οποιοδήποτε κόσμο, πρώτο, δεύτερο, τρίτο ή τέταρτο που τελικά είναι ένας, ενιαίος και μοναδικός, κόσμος.

Ένας και μοναδικός κόσμος.

Πρακτικοί κανόνες

Άς δούμε λοιπόν αναλυτικά τους πρακτικούς αυτούς κανόνες που προτείνει ο κώδικας συμπεριφοράς:

1. Να αποφεύγονται οι ειδικές και εκτεταμένες εικόνες και εκφράσεις που περιέχουν σκληρές συμφορών και καταστροφής, οι οποίες προτρέπουν σε μία φιλανθρωπία που περιορίζεται περισσότε-

ροστά πλαίσια της αγαθής συνειδήσεως παρά στο λογισμό και στη σκέψη.

2. Κάθε πρόσωπο πρέπει να εμφανίζεται σαν άνθρωπος και να δίνονται επαρκείς πληροφορίες που να επιτρέπουν τον εντοπισμό του κοινωνικού, πολιτιστικού και οικονομικού περιβάλλοντος, έτσι που να προφυλάσσεται η πολιτιστική του ταυτότητα και η αξιοπρέπεια. Ο πολιτισμός πρέπει να παρουσιάζεται σαν ένας μοχλός για την ανάπτυξη των λαών του Τρίτου Κόσμου.

3. Να χρησιμοποιούνται μαρτυρίες των ενδιεφερομένων προσώπων παρά έρμηγείς τρίτων.

4. Να προβάλλεται ανάγλυφα ή ικανότητα των ανθρώπων ότι μπορούν να αναλάβουν υπεύθυνα τις υποθέσεις τους μόνοι τους.

5. Το μήνυμα πρέπει να έχει διατυπωθεί με τρόπο που να αποφεύγεται η αοριστία και η γενίκευση στο μυαλό του κοινού.

6. Να φαίνονται καθαρά τόσο τα έσωτερικά όσο και τα έξωτερικά έμπόδια για την ανάπτυξη.

7. Να υπογραμμίζονται τόσο η διάσταση της αλληλεξάρτησης όσο και η έννοια της συν-υπευθυνότητας αναφορικά με τις συνθήκες της κακής ανάπτυξης.

8. Οι αιτίες της αθλιότητας (πολιτικές, δομικές, φυσικές) πρέπει να εκτίθενται στο μήνυμα που θα κατευθύνει το κοινό να ανακαλύψει την ιστορία και την πραγματική κατάσταση του Τρίτου Κόσμου, καθώς και τις βαθύτερες πραγματικότητες των

δομών αυτών των χωρών πριν από την εποχή της αποικιοκρατίας. Έχοντας συνείδηση του παρελθόντος, πρέπει να ξεκινήσουμε από την σημερινή πραγματικότητα και να δούμε αυτό που μπορεί να γίνει ώστε να απαλείψουμε τις συνθήκες της έσχατης ένδειας και της καταπίεσης. Πρέπει να υπογραμμισθούν τα προβλήματα έξουσίας και συμφερόντων και να καταγγελθούν τόσο τα μέσα καταπίεσης όσο και οι άδικιες.

9. Στο μήνυμα να αποφεύγεται κάθε είδος διάκρισης (φυλετικής, φύλων, πολιτιστικής, θρησκευτικής, κοινωνιο-οικονομικής,...).

10. Η περιγραφή των συντρόφων μας του Τρίτου Κόσμου ως εξαρτωμένων, φτωχών, χωρίς έξουσία, εφαρμόζεται ακόμα περισσότερο στις γυναίκες που εμφανίζονται ως θύματα εξαρτώμενα ή το χειρότερο τις έχουν έντελως ξεχάσει στον πίνακα. Η βελτίωση των «εικόπων» που χρησιμοποιούνται στο εκπαιδευτικό υλικό που έχει σχέση με τον Τρίτο Κόσμο γενικά, απαιτεί επίσης την αλλαγή των «εικόπων» που απορούν γυναίκες του Τρίτου Κόσμου.

11. Ο σύνοψοφοι του Νότου πρέπει να ρωτιούνται συμβουλευτικά ως προς την επεξεργασία παντός μηνύματος.

12. Όταν μία Μ.Κ.Ο.Α. στα πλαίσια ενός έργου κάνει έκκληση σε άλλα ιδρύματα, οργανώσεις ή ιδιωτικές επιχειρήσεις πρέπει να προσέξει έτσι ώστε οι συστάσεις του παρόντος Κώδικος συμπεριφοράς να γίνουν σεβαστές από όλα τα συμβαλλόμενα μέρη. Σε περίπτωση που υπογραφούν συμβόλαια ή συμφωνητικά μεταξύ τους, θα ήταν σκόπιμο να γίνει μνεία αυτού του κώδικος.

Ἐφαρμογή τοῦ κώδικος

Ὅπως διαπιστώνετε, οἱ πρακτικοὶ κανόνες περιχαρακῶν ἔσαν «κώδικα τιμῆς» καὶ «συμφωνίας κυρίων» γιὰ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο θὰ συμπεριφερθοῦν οἱ ὑπεύθυνοι καὶ γιὰ τὸ πῶς θὰ χρησιμοποιήσουν τὶς «εἰκόνας» καὶ τὰ μηνύματα ποὺ ἐκπέμπουν. Τίποτα δὲν πρέπει νὰ ἀφεθεῖ στὴν τύχη. Ἀκόμα καὶ ὅταν καλοπροαίρετοι δημοσιογράφοι θελήσουν νὰ βοηθήσουν στὴν προβολὴ τῶν ἀναγκῶν τοῦ Τρίτου Κόσμου —εἶναι ἀλήθεια ὅτι πολὺς κόσμος ἐνδιαφέρεται σήμερα καὶ νὰ πληροφορήσῃ καὶ νὰ πληροφορηθεῖ— πρέπει νὰ λαμβάνουν ὑπόψη τοὺς τὶς ἀρχές καὶ τοὺς κανόνες ποὺ ἀναπτύξαμε λίγο πρὶν πάνω. Αὐτό, βέβαια, ἀπαιτεῖ μιὰ διάθεση σεβασμοῦ τῶν ἰδιαιτεροτήτων καὶ τῶν εὐαισθησιῶν τῶν ἀνθρώπων μὲ τοὺς ὁποίους θέλουμε νὰ συνεργαστοῦμε γιὰ τὴν ἀνάπτυξη.

Γενικὴ πρόβα «ἐφαρμογῆς» τοῦ Κώδικος συμπεριφορᾶς ἐπιχειρήθηκε ἀπὸ τὰ Μέσα Μαζικῆς Ἐπικοινωνίας (δεκαπέντε εὐρωπαϊκὰ κανάλια ραδιοτηλεοπτικῶν ἐμπομπῶν) τὴν ἐβδομάδα 20 ἕως 26 Μαΐου 1990. Τὸ Κέντρο γιὰ διεθνή ἀλληλεγγύη καὶ ἀλληλεξάρτηση, ποὺ ἰδρύθηκε στὴ Λισσαβόνα ἀπὸ τὸ Συμβούλιο τῆς Εὐρώπης, ὡς συνέχεια τῆς Εὐρωπαϊκῆς Πρωτοβουλίας ἀλληλεγγύης καὶ συνεργασίας Βορρᾶ - Νότου², εἶχε τὴν εὐθύνη τῆς ὁργανώσεως αὐτῆς τῆς ἐβδομάδας ποὺ ὀνομαζόταν «Ἕνας κοινὸς κόσμος» (one world), κατὰ τὴν ὁποία μεταδόθηκαν προγράμματα μὲ θέματα ποὺ ἀφοροῦσαν στὴν συνεργασία μὲ τὸν Τρίτο Κόσμο. Ἀναμένουμε τὴν ἐκτίμησιν τῆς Ἐπιτροπῆς ἀναφορικὰ μὲ τὴν ἀνταπόκρισιν τῶν ἐμπομπῶν πρὸς τὶς ἀρχές καὶ τοὺς κανόνες τοῦ κώδικος.

Ὁ κώδικας καὶ οἱ ἑλληνικὲς Μ.Κ.Ο.Α.

Ἐδῆς ἔργο θὰ ἦταν ἡ υἱοθέτησις καὶ ἀπὸ τὶς ἑλληνικὲς μὴ κυβερνητικὲς ὁργανώσεις γιὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν κανόνων τοῦ κώδικος. Προκαταβολικά, ὅμως, μπορεῖ νὰ ὑποστηρίξουμε, ὅταν ἀναπρέξουμε στὸ ἤδη ἐπιτελεσθὲν «εἰκονογραφικὸ» ἔργο ἐκ μέρους τοῦ, ὅτι καὶ πρὶν ἀπὸ τὸ γράμμα τοῦ κώδικος ἐργάσθησαν μέχρι τώρα σύμφωνα μὲ τὸ πνεῦμα του.

Δὲν ἐπιθυμῶ νὰ ἐπεκταθῶ στὸ ἔργο ὄλων τῶν ἑλληνικῶν Μ.Κ.Ο.Α. Ἐὰν περιοριστοῦμε καὶ μόνο στὶς ἀφίσες τῆς τελευταίας δεκαπενταετίας τῶν Ἑβδομάδων Ἐξωτερικῆς Ἱεραποστολῆς τοῦ ἀντιστοίχου Γραφείου τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, καὶ στὸ ὕλικὸ ποὺ προσφέρεται ἀπὸ τὶς σελίδες τοῦ περιοδικοῦ «Πορευθέντες», θὰ διαπιστώσουμε μὲ πόση λεπτότητα ἔγινε ὁ χειρισμὸς τῶν εἰκόνων καὶ ἡ μετάδοσις τῶν μηνυμάτων μέσα ἀπὸ αὐτὲς τὶς ἀφίσες. Αὐτὴ ἦταν ἄλλωστε καὶ ἡ ἐντύπωσις πολλῶν ποὺ εἶδαν τὴν ἔκθεσιν ποὺ ἀναφέραμε πρὶν πάνω στὴ Γενικὴ Συνέλευσις τῶν Βρυξελλῶν τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1988.

Παραθέτουμε στὸ σημερινὸ μας ἄρθρον φωτογραφία ποὺ κοσμεῖ φυλλάδιον τοῦ Διορθοδόξου Κέντρου «Πορευθέντες» ποὺ ἐκδόθηκε μὲ τὴν εὐκαιρίαν τῶν τριάντα χρόνων (1959 - 1989) λειτουργίας του. Θέλησε νὰ προσάξει τὴν παράλληλη προσπάθειαν ποὺ κάνει ἡ Ἐκκλησία μας στὶς χώρες τοῦ Τρίτου Κόσμου νὰ προσφέρει τὸ «ὔδωρ τὸ ζῶν» καὶ τὸ ἄλλο γερὸ γιὰ νὰ ξεδιψᾷσῃ ὁ κόσμος ποὺ τὸ στερεῖται. Ἡ φωτογραφία «περὶ ὕδωρ ἔκστη», δείχνει τὴν χαρὰ ἀλλὰ καὶ τὸν κόπον στὸ πρόσωπον τῆς γυναίκας ποὺ ἀντλεῖ ὔδωρ καὶ τὴν ἀναμονὴ τῶν ὑπολοίπων³.

Ἡ ἄλλη φωτογραφία προέρχεται ἀπὸ τὸ ὕλικό τοῦ Γραφείου Ἐξωτερικῆς Ἱεραποστολῆς. Ἡ ἀφρικανὴ μητέρα πλησιάζει τὴν Παναγία Μητέρα. Τὰ βλέμματα

ἐπικοινωνοῦν, τὰ χέρια κρατοῦν ὅ,τι πιδ πολύτιμο ἔχουν. Ἡ μία ἐπιδεικνύει τὸν «θησαυρό» τῆς στῆν Ἄλλη. Συνάντηση προσώπων, συνάντηση πολιτισμῶν. Ὁ ἓνας ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν ἄλλο, ἢ μία εἶναι ἀλληλέγγυη μὲ τὴν ἄλλη. Τὸ «διαβάς βοήθησον ἡμῖν» ἤχει σ' ἓναν

Εἰκαστικὴ παραμυθία!

ἄλλο τόνο. «Οὐκ ἀποστῶμεν, Δέσποινα ἐκ σοῦ· σοὺς γὰρ
δούλους σώζεις αἰεὶ ἐκ παντοίων δειγῶν».

Καλὸ Δεκαπενταύγουστο!

1. Βλ. ἄρθρο μου, Ἐνάπτυξη. Νέες προοπτικὲς — Θεολογικὴ προσέγγιση, στὸν «Ἐφημέριο» 1987, σ. 88-89, 112-114.

2. Περισσότερα γι' αὐτὸ βλ. στὸ ἄρθρο μου, Βορᾶς καὶ Νότος. Ἀλληλεξάρτηση, Ἀλληλεγγύη, Ἐνάπτυξη, στὸ περ. «Πάντα τὰ ἔθνη», τεῦχος 24, 4/1987, σ. 24-26.

3. Βλ. πρὸ πάνω: Τὸ ζωντανὸ νερό, σ. 39-44. Ἐδῶ, θέλω νὰ ἐπισημάνω στὴν προσοχὴ τῶν ἀναγνωστῶν μιὰ πολὺτιμη ἔκδοση πρὸ ἀφορᾶ στὸ Νερό. WATER IS LIFE (Τὸ νερό εἶναι ζωὴ) εἶναι ὁ τίτλος τῆς (κυκλοφορεῖ καὶ στὰ Γαλλικά). Ἐπιστημονικὴ ἐκδόσις καὶ συγγραφέας εἶναι ἡ Ἑλένη Βρέττα - Κουσκολέκα, χημικὸς ἐδάφους, ἡ ὁποία προετοίμασε τὸ δίτιμο αὐτὸ ἔργο κατ' ἐντολὴν τοῦ Περιβαλλοντικοῦ Προγράμματος τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν (UNEP) καὶ τοῦ Διεθνοῦς Συνδέσμου Ὁδηγῶν (WAGGGS). Τυπώθηκε στὴν Ἀθήνα τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1991 (τ. I: Facts and Incentives — Δεδομένα καὶ κίνητρα, 96 σ.· τ. II: Educational Material — Ἐκπαιδευτικὸ ὄλικὸ, 104 σ.).

ΟΔΗΓΗΤΙΚΕΣ ΕΙΚΟΝΕΣ

Ὁ μεταβολισμὸς τῆς εἰκόνας

Λίγο πρὸ πάνω ἐξετάσαμε τοὺς «πρακτικοὺς κανόνες» ἀναφορικὰ μὲ τὴ χρησιμοποίησιν εἰκόνων καὶ μηνυμάτων σχετικὰ μὲ τὸν Τρίτο Κόσμο. Τονίσαμε μάλιστα ὅτι ὁ «κώδικας συμπεριφορᾶς» στὸν ὁποῖο περιέχονταν αὐτοὶ οἱ κανόνες ἦταν πολὺ χρήσιμος γιὰ ὁποιοδήποτε χῶρο καὶ ὁποιοδήποτε κόσμ¹.

Οἱ εἰκόνες πρὸ συνήθως προβάλλονται ἀπὸ τὸν Τύπο καὶ τὴν Τηλεόραση ὑποδεικνύουν πρότυπα ζωῆς καὶ ἐξωθοῦν στὴν ὁμοίωση, «βάνουν» ἰδέες πρὸς τείνουσιν πρὸς ὁλοποίηση. Οἱ εἰκόνες μᾶς διαμορφώνουν. Εἶναι δυνατό νὰ μιᾶμε τελικὰ καὶ γιὰ ἓνα «μεταβολισμὸ τῆς εἰκόνας» στὴ διαδικασία αὐτῆς τῆς διαμόρφωσης, κατὰ τὴν ὁποία οἱ εἰκόνες πρὸ εἰσπράττουσιν ἐσωτερικεύονται καὶ στὴ συνέχεια ἐξωτερικεύονται σὲ συγκεκριμένη μορφή συμπεριφορᾶς². Ὁδηγοῦν δηλαδὴ, σὲ ἀλλαγὴ συμπεριφορᾶς. Εἶναι λοιπὸν «ὀδηγητικὲς εἰκόνες» γι' αὐτὸ καὶ χρειάζεται πολλὴ προσοχὴ στὴν προβολὴ καὶ στὴ χρῆσιν τους. Οἱ «παρενέργειες» πρὸ ἀπορρέουσιν δὲν εἶναι τίς περισσότερες φορὲς θετικὲς. Ἡ ἐπιλογὴ λοιπὸν τῶν εἰκόνων πρέπει νὰ μᾶς προβληματίζει³.

Εἶναι στιγμὲς πρὸ ἔχω τὴν αἴσθησιν ὅτι ζοῦμε σὲ μιὰ ἐποχὴ ἰδιότυπης «εἰκονομαχίας». Οἱ «εἰκόνες» πρὸ προσκυνᾶμε δὲν εἶναι αἰθεργτικὲς. Εἶναι «τυφλοὶ ὀδηγοὶ» καὶ γνωρίζομε ὅλοι πρὸ μποροῦν νὰ μᾶς ὀδηγήσουσιν (Ματθ. ιε' 14). Οἱ «κακὲς» εἰκόνες κυνηγᾶνε τίς «καλὲς». Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι κυκλοφοροῦσιν στὴν ἀγορὰ

πολλές «εικόνες» που ἐπιζητοῦν γιὰ τὸν ἑαυτό τους τίτλους γνησιότητας ἐνῶ εἶναι ἀπλᾶ ψευδεπίγραφες ἢ καὶ κακὲς ἀπομιμήσεις.

Ἐπειδὴ, ὅμως, ἡ μίμηση —κατ' ἀντιστροφή τοῦ γνωστοῦ ἀριστοτέλειου ὀρισμοῦ— εἶναι συνήθως «τραγωδία», ἡ προβολὴ καὶ ἡ μίμηση στὴ συνέχεια προτύπων καὶ πράξεων μὴ «σπουδαίων καὶ τελείων» καταντάει τραγικὴ γιὰ τὸν ἄνθρωπο μὲ ἀποτελέσματα θλιβρὰ καὶ καταστρεπτικά. Ἐπείγει λοιπὸν ἡ ὑ π ὅ δ ε ι ξ η π ρ ο τ ὺ π ω ν σὲ ὅλα τὰ ἐπίπεδα ζωῆς, ε ι κ ὀ ν ω ν πού θὰ μᾶς ὀδηγήσουν νὰ «εἰκονίσουμε» ἑμεῖς στὴ ζωὴ μας τ' ἀφανέρωτα ἐκ πρώτης ὄψεως μὰ γραμμένα βαθεῖα στὸ εἶναι μᾶς χαράγματα.

Οἱ μητέρες...

Σήμερα δὲν εἶναι δυνατὸ ν' ἀναφερθοῦμε σὲ ὅλα ὅσα μποροῦν νὰ ὑποδειχτοῦν. Συμβαίοντα ὅμως γύρω μας μᾶς ὀδήγησαν νὰ πραγματοποιήσουμε μιὰ σκέψη πού ἀπὸ καιρὸ μᾶς γυροφέρει. Ἡ παγκόσμια ἡμέρα τῆς μητέρας πού γιορτάζεται μέσα στὸ μῆνα Μάιο (δεύτερη Κυριακὴ) μᾶς «ἀναγκάζει» νὰ φέρουμε μπροστά μας μιὰ ὀ δ ὄ η γ η τ ι κ ἦ ε ι κ ὀ ν α σπάνιας ἀξίας καὶ ἀκτινοβολίας. Τέτοιες ἡμέρες πού τόσοσ λόγος γίνεται γιὰ τὶς μητέρες, τόσες πρωτοβουλίες ἀναλαμβάνονται γιὰ νὰ τὴν τιμήσουν, τόσα δῶρα προσφέρονται γιὰ ν' ἀναπληρώσουν τὶς τόσες δωρεές πού ἡ ἴδια προσφέρει στὰ παιδιά της, τὸν ἄντρα της καὶ στὴν οἰκογένειά της γενικότερα, μὲ πολλὴ ἀγάπη στρεφόμαστε στὸ πρόσωπό της πού σ ἂ ν ε ι κ ὀ ν α φωτίζει τὸ δρόμο μας καὶ μᾶς καθοδηγεῖ μὲ τὴν εὐχή της, τὴ συμβουλὴ της, τὸν καλὸ της λόγο.

... καὶ ἡ Μητέρα

Αὐτές, ὅμως, τὶς ὥρες μιὰ ἄλλη μορφὴ μᾶς ἔρχεται στὸ νοῦ καὶ μᾶς παραστέκεται. Βλέπετε, ἑμεῖς οἱ Χριστιανοὶ συνειδητοποιοῦμε σιγὰ σιγὰ ὅτι δίπλα στὴ φυσικὴ μας μητέρα πού ἐπικαλούμαστε αὐθόρμητα σὲ κάθε κίνδυνο, τὸ ἴδιο αὐθόρμητα καταφεύγουμε καὶ στὴν Παναγία Μητέρα. Παρατηρεῖται τὸ «ἀφύσικο» φαινόμενο παιδιῶν μέ... δύο μητέρες. Βέβαια, ἂν τὸ καλοσκεφτοῦμε, τί πιὸ φυσικὸ νὰ ἔχουμε μητέρα τὴ μητέρα τοῦ πρωτότοκου ἀδελφοῦ μας, τοῦ Χριστοῦ! Κι ἂν ἡ ἴδια εἶναι εἰκόνα ὀδηγητικὴ, αὐτὸ συμβαίνει γιὰ τὴν ὡς Ὀ δ ὄ η γ ἦ τ ρ ι α μᾶς καθοδηγεῖ πρὸς σωτηρίαν. Δὲν ἀρκεῖται ὅταν καταφεύγουμε σ' αὐτὴν νὰ μονοπωλήσει τὴ σχέση μας μαζί της.

Στὸν εἰκονογραφικὸ τύπο τῆς Ὀδηγήτριας, ἡ Παναγία κρατᾷ στὸ ἀριστερὸ τῆς χέρι τὸ θεῖο Βρέφος, μὲ τὸ δεξιὸ τῆς ἅμως δείχνει τὸν Κύριο Ἰησοῦ. Ἡ Παναγία εἶναι δραμοδείχτης, αὐτὴ πού δείχνει τὸν Δρόμο, τὸν Σωτήρα Χριστὸ καὶ συνιστᾷ μὲ τὴν ἐκφραστικὴ τῆς κίνηση ν' ἀκολουθήσουμε τὸν ἀληθινὸ δρόμο τῆς ζωῆς. Αὐτὸν δηλαδὴ, πού εἶπε «Ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ» (Ἰωάννου ιδ' 6). Ὅταν κοιτάζω αὐτὴ τὴν εἰκόνα μὲ τὸ χέρι τῆς Παναγίας νὰ δείχνει τὸν Χριστὸ ἀσυναίσθητα μοῦ ἔρχονται στὸ νοῦ τὰ λόγια της ἀπὸ τὴν διήγησή γιὰ τὸ γάμο τῆς Κανᾶ πού ἀπηθύβυε στοὺς διακόνους: «Ὅ,τι ἂν λέγῃ ὑμῖν, ποιήσατε» (Ἰωάννου β' 5)⁴.

Ἡ Παναγία ὡς σύμβουλος

Μὲ τὴν ἀποστροφή της αὐτὴ θάνει τὰ πράγματα στὴ θέση τους. Πρῶτα ὁ Χριστός! Αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι σὲ ὅσους τὴν ἐπικαλοῦνται κραυγάζοντες «κλίνον

τὸ οὖς σου» δὲν προστρέχει καὶ δὲν εἶναι βοή-θεια τῶν πρὸς αὐτὴν προσ-τρεχόντων. Ἀναγνωρίζεται ἀπὸ τὴν Παράδοση ὁ διαφωτιστικός, καθοδηγητικός, χειραγωγικός καὶ συμβουλευτικός Τῆς ρόλος. Καὶ μόνο στοὺς Παρακλητικούς Κανόνες εἰς τὴν Ὑπεραγίαν Θεοτόκον καὶ τὸν Ἀκάθιστο Ὑμνον γὰ ἀνατρέξουμε, θὰ διαπιστώσουμε τὴ διάχυτη πεποίθηση τῶν Ὁρθόδοξων πιστῶν στὸν συγκεκριμένο αὐτὸ ρόλο τῆς Κυρίας Θεοτόκου.

Ἡ Παναγία εἶναι ἡ φωτοδόχος λαμπάδα ποὺ καταυγάζει τὰς φρένες τῶν πιστῶν, ἐξέλκει ἀπὸ τὸ βυθὸ τῆς ἀγνοίας, φωτίζει πολλοὺς ἐν γνώσει καὶ ὁδηγεῖ πρὸς γνώσιν θεϊκὴν ἅπαντας, ὄντας ὁδηγὸς σωφροσύνης. Αὐτὴ εἶναι ποὺ νουθετεῖ τοὺς συληθέντας τὸν νοῦν καὶ τοὺς ἐπαναφέρει στὸ σωστὸ δρόμο.

Αὐτὴ ἡ πεποίθηση δὲν ἀποτυπώνεται μόνο σὲ ὕμνους καὶ τροπάρια. Ὅλοι οἱ πιστοὶ ἔχουν ἐμπειρία αὐτῆς τῆς ἄμεσης παρέμβασης καὶ δράσης τῆς Μητέρας τοῦ Θεοῦ.

Θὰ ἤθελα σήμερα γὰ ἀναφερθῶ σὲ ἓνα περιστατικὸ τέτοιας συμβουλευτικῆς δράσεως τῆς Παναγίας. Μοῦ εἶχε προξενήσει μεγάλη ἐντύπωση, ὅταν στὴν ἀρχὴ τῆς διδασκαλίας τοῦ μαθήματος τῆς «Συμβουλευτικῆς Ποιμαντικῆς» συγκέντρωσα ὕλικὸ γιὰ γὰ ἐπεξεργαστῶ μία παράγραφο τῶν παραδόσεών μου μὲ τίτλο: Ἡ Παναγία ὡς σύμβουλος. Μελετοῦσα μὲ πολλὴ προσοχὴ βιογραφίες καὶ κείμενα Γερόντων ποὺ ἀνῆκαν στὸν εὐρύτερο χῶρο τοῦ φαινομένου ποὺ χαρακτηρίζεται ὡς «Πνευματικὴ Γεωγραφία».

Στὰ χέρια μου εἶχα τὸ βιβλίον τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Σωφρονίου, Ὁ Ἅγιος Σιλουανὸς ὁ Ἀθωνίτης. Εἶχα ἤδη ἀναγνώσει τίς πρώτες σελίδες, τίς ἀναφορὰς στὴν

πρῶτη θεία κλήση γιὰ τὸ μοναστικὸ ἀγῶνα τοῦ Σιλουανοῦ — Συμμεῶν ἦταν τὸ κοσμικὸ του ὄνομα— καὶ πῶς ἔσβηγε σιγὰ σιγὰ αὐτὴ ἡ κλήση μέσα στὸ θόρυβο τῆς νεανικῆς ζωῆς καὶ εἶχα φθάσει στὸ σημεῖο ποῦ

Μήτηρ Θεοῦ «Ἡ Ὁδηγήτρια».

Διὰ χειρὸς Φωτίου Κόντογλου ἐν τῇ περιβοήτῳ πόλει τῶν Ἀθηνῶν 1954. Ἀνήκει στὴ Δέσπω Κόντογλου - Μαρτίνου.

ὁ συγγραφέας διηγείται πῶς ὁ Θεὸς πού τὸν ἐξέλεξε, τὸν ἐκάλεσε καὶ πάλι μ' ἓνα δράμα.

«Μιά μέρα, ἀφοῦ κατασπατάλησε τὸν χρόνο ὄχι μὲ σωφροσύνη, ἀποκοιμήθηκε ἑλαφρὰ καὶ ὄνειρεύτηκε κι εἶδε ἓνα φίδι νὰ σέρνεται μέσα του ἀπὸ τὸ στόμα του. Δοκίμασε μιὰ φοβερὴ ἀηδία καὶ τινάχτηκε πάνω, ὅποτε ἀκούει μιὰ φωνή νὰ τοῦ λέει:

Κατάπιες στὸ ὄνειρό σου φίδι καὶ δὲν σοῦ ἄρεσε. Τὸ ἴδιο δὲν μοῦ ἄρесе κι ἐμένα νὰ βλέπω τὰ ἔργα σου.

Ἐκεῖνος δὲν εἶδε κανένα, ἄκουσε μόνο μιὰ φωνή, τελείως ἀσυνήθιστα γλυκεῖα καὶ ὠραία. Ἡ ἐνέργειά της ὑπῆρξε ὅμως συγκλονιστικὴ. Ὁ Γέροντας πίστευε χωρὶς ν' ἀμφιβάλει καθόλου πῶς ἦταν ἡ φωνὴ τῆς ἴδιας τῆς Θεοτόκου. Μέχρι τὸ τέλος τῆς ζωῆς του εὐχαριστοῦσε τὴ Θεομήτορα, γιατί δὲν τὸν σιχάθηκε, ἀλλὰ εὐδόκησε νὰ τὸν ἐπισκεφθεῖ ἡ ἴδια καὶ νὰ τὸν σηκώσει ἀπὸ τὴν πτώση. Ἔλεγε:

Τώρα βλέπω πόσο σπλαχνίζονται τὸν λαὸ ὁ Κύριος καὶ ἡ Μητέρα τοῦ Θεοῦ. Σκεφθῆτε, ἡ Θεομήτωρ ἦλθε ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς νὰ μὲ συμβουλευθεῖ, ἐνῶ ἤμουν νέος καὶ ἁμαρτωλός.

Τὸ ὅτι δὲν ἀξιώθηκε νὰ δεῖ τὴν Δέσποινα, τὸ ἀπέδιδε στὴ ρυπαρότητα, μέσα στὴν ὁποία θρισκόταν τότε.

Αὐτὴ ἡ δευτέρη κλήση εἶχε σὰν πρῶτο ἀποτέλεσμα τὴ ριζικὴ ἀλλαγὴ τῆς ζωῆς του, πού εἶχε πάρει στραβὸ δρόμο. Ὁ Συμεὼν αἰσθάνθηκε βαθεῖα ντροπὴ γιὰ τὸ παρελθόν του καὶ ἄρχισε νὰ μετανοεῖ θερμὰ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Γεννήθηκε μέσα του ἡ πικρὴ γεύση τῆς ἁμαρτίας, κι αὐτὸ ἔλλαξε τὴ στάση του ἀπέναντι σ' ὅλα τὰ πράγματα»⁵.

Παρθένε χειραγωγήσον...

Πόσες φορές δὲν εἴμαστε ἀπελπισμένοι γιὰ ὁποιαδήποτε ἀλλαγὴ δική μας ἢ τῶν παιδιῶν μας, φυσικῶν καὶ πνευματικῶν. Αἰσθανόμαστε ἀδύνατοι νὰ ἐπέμβουμε, ὁ λόγος μας εἶναι ἀνίκανος νὰ κινήσει τὸν συνομίλητή μας πρὸς ὁποιαδήποτε κατεύθυνση. Τὸ «κακὸ» εἶναι ὅτι πολλές φορές οἱ ἄνθρωποι ἀπευθύνονται σὲ μᾶς πιστεύοντας στὶς δυνατότητές μας καὶ ἀγνοώντας τὶς ἀδυναμίες μας, ὅτι δὲν μπορούμε δηλαδὴ νὰ βοηθήσουμε καίρια καὶ οὐσιαστικά.

Ἐκεῖνες τὶς στιγμὲς δὲν πρέπει νὰ ἀποθαρρυνόμαστε. Βρισκόμαστε ὅπως καὶ ὁ Χριστὸς θρισκόταν, πρὸς στιγμὴν, ἀδύναμος ἐπάνω στὸ Σταυρὸ καὶ ὑπέδειξε νέες σχέσεις πού θὰ μπορούσαν νὰ λειτουργήσουν ἀντιδοτικὰ. Ὁ λόγος Του ἀπευθυνόταν στὴ μητέρα του καὶ τὸν ἀγαπημένο του μαθητὴ: «γύναι, ἴδε ὁ υἱός σου... ἴδε ἡ μήτηρ σου» (Ἰωάννου ιθ' 27).

Ὁ λόγος μας, παρακλητικὸς, μπορεῖ νὰ ἀπευθυνθεῖ στὴν Παναγία Μητέρα γιὰ νὰ χειραγωγήσει Ἐκείνη τὰ παιδιά μας καὶ νὰ τὰ ὀδηγήσει πάλι στὸ Χριστό, τὴ μοναδικὴ ὁδηγητικὴ εἰκόνα, «ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου» (Κολοσσαεῖς α' 12) καὶ ὁδὸς πού ὀδηγεῖ πρὸς τὸν Πατέρα. «Οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν πατέρα, εἰ μὴ δι' ἐμοῦ» (Ἰωάννου ιδ' 6)⁶. Ἔτσι ἐντασσόμαστε ὅλοι στὴ μεγάλη οἰκογένεια τοῦ Θεοῦ ἐναλλασσόμενοι σὲ ποικίλους καὶ διαφόρους οἰκογενειακοὺς ρόλους. Μοναδικὸ μας μέλημα εἶναι νὰ κάνουμε τὸ θέλημα τοῦ Πατέρα πού συνιστᾷ προϋπόθεση αὐτῆς τῆς μεγάλης ἐνταξῆς. Ὁ ἴδιος ὁ Κύριος μᾶς εἶπε: «ὅστις γὰρ ἂν ποιήσῃ τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς, αὐτὸς μου ἀδελφὸς καὶ ἀδελφὴ καὶ μήτηρ ἐστίν» (Ματθαίου ιβ' 50)⁷.

Ἐμεῖς, δὲν ἔχουμε νὰ κάνουμε τίποτε ἄλλο αὐτὴν τὴν ὥρα ἀπὸ τὸ νὰ ἀπευθυνθοῦμε στὴν Παναγία μὲ τὰ λόγια τοῦ ἀποστόλου τοῦ μικροῦ ἑσπερινοῦ τοῦ Σαββάτου καὶ νὰ Τῆς ποῦμε: «... Παρθένε χειραγώγησον πρὸς τὴν μακαρίαν ἀντίδοσιν»!

Ἔτσι ὀδηγημένοι ἀπὸ εἰκόνα σὲ εἰκόνα καὶ ἀποκρυπτογραφώντας διαδοχικὰ τὸ μήνυμά τους, μπορούμε τελικὰ νὰ βροῦμε τὸν ἀσφαλῆ δρόμο τῆς ἐπιστροφῆς, νὰ σταθοῦμε μπροστὰ στὴν Πύλη τοῦ Οὐρανοῦ καὶ νὰ εἰσέλθουμε στὴ Βασιλεία.

1. Τὸ σημερινὸ ἄρθρο συνεχίζει καὶ ολοκληρώνει μία ποιμαντικὴ προσέγγιση τῶν «εἰκόνων» ποὺ συνήθως προβάλλονται στὴν κοινωνία μας ἀπὸ τὰ σύγχρονα μέσα ἐπικοινωνίας (ραδιόφωνο, τηλεόραση, τύπο, διαφήμιση κ.ἄ.). Ἐνα πρῶτο ἄρθρο μας μὲ τίτλο «Εἰκόνες καὶ εἰκόνες» δημοσιεύτηκε στὰ τεύχη 1/15 Ἰανουαρίου καὶ 15 Ἰουνίου (σ. 16-18, 184-185). Ἐνα δεῦτερο «Εἰκόνες καὶ μηνύματα» στὰ τεύχη 1/15 Ἰουλίου καὶ 1/15 Αὐγούστου 1990 (σ. 208-210, 240-242). Στὸν παρόντα τόμο σ. 127-140 καὶ 141-152.

2. Τὸν ὄρο δανεῖζομαι ἀπὸ τὸν τίτλο ἐκθεσης τοῦ ζωγράφου Τανγκιανίδη «Ὁ μεταβολισμὸς τῆς εἰκόνας - 1990», ποὺ ἔγινε στὴν Πινακοθήκη Πιερίδη τὸν Φεβρουάριο τοῦ 1991.

3. Ὁ Παρατηρητής, στὴν «Καθημερινή» τῆς 24ης Ἰουλίου 1990, εἶχε ἐπισημάνει τὶς «παρενέργειες» τέτοιου τύπου «εἰ-

κόνων» καὶ «μηνυμάτων» καὶ περίμενε ὅτι οἱ «πνευματικοὶ μας ταχοὶ» —οἱ κοινωνιολόγοι καὶ οἱ ψυχολόγοι, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐπικοινωνιολόγοι— θὰ εἶχαν «εὐαισθητοποιηθεῖ» καὶ θὰ εἶχαν ἤδη ἀσχοληθεῖ μὲ τὰ προβλήματα τῶν παρενεργειῶν καὶ μὲ τὰ «παράσιτα» αὐτὰ στὶς ἐπικοινωνίες. Θέλω νὰ πιστεύω ὅτι ἡ σειρά τῶν ἄρθρων στὸν «Ἐφημέριο» ἔδειξε ἀρκούντως αὐτὸν τὸν προβληματισμὸ. Βλ. καὶ ὅσα ὁ ἐπίκουρος καθηγητὴς Κοινωνιολογίας στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν κ. Νικόλαος Χ. Τάτοσης ἔγραψε σχετικὰ μὲ τὶς δυνατότητες τῶν συγχρόνων μέσων ἐπικοινωνίας μὲ ἀφορμὴ τὴν «πρωτότυπη ἐμπειρία» ποὺ εἶχαμε ὅλοι κατὰ τὴν μετὰδοση εἰδήσεων γιὰ τὸν πόλεμο τοῦ κόλπου ἀπὸ τὸ CNN («Ἡ Καθημερινή» 15 Φεβρουαρίου 1991: «Τὰ ὑπὲρ καὶ τὰ κατὰ τοῦ CNN»). Μετὰ τὴ δημοσίευση τοῦ ἄρθρου μας στὸ τεῦχος τῆς 15ης Μαΐου 1991, σ. 152-154, ἐπισημαίνουμε στοὺς ἀναγνώστες μας τρία πρόσφατα σχετικὰ δημοσιεύματα στὴν ἐφημερίδα «Ἡ Καθημερινή» τοῦ μηνὸς Ὀκτωβρίου 1991. Στὶς «ἑπτὰ ἡμέρες» τῆς 6ης τοῦ μηνὸς (σ. 48-50) τὸ ἄρθρο: «Ὅταν ἡ διαφήμιση προκαλεῖ, ἀναφέρεται στὴ διαφημιστικὴ ἐκστρατεία τῆς Μπένετον (νεογέννητο μὲ τὸν ὀμφάλιο λῶρο) καὶ τὶς ἀντιδράσεις ποὺ προκαλεσε. Συναφῆς μὲ τὴν «ἐκπαίδευση» τοῦ λαοῦ ποὺ ἔχει ἀναλάβει ἡ διαφήμιση ἦταν καὶ τὸ σημεῖωμα τοῦ Παρατηρητῆ στὸ φύλλο τῆς 11ης τοῦ μηνὸς μὲ τίτλο: Τὰ σκυλιὰ τοῦ Παβλόφ... Τοὺς κινδύνους μιᾶς «τηλεχειραγώγησης» ἐπισημαίνει κι ὁ Παντελῆς Μπουκαλλᾶς στὸ φύλλο τῆς 22ας Ὀκτωβρίου στὸ ἄρθρο του: Τὸ κράτος τῶν διαφημίσεων (τὸ τηλεοπτικὸ μήνυμα ὡς μέσο ἐπιβολῆς συμπεριφορῶν).

4. Γιὰ τοὺς κυριώτερους τύπους τῆς Θεοτόκου βλ. λήμματα τοῦ Κ. Καλοκύρη, «Μαρία» (Εἰκονογραφία), στὴν Θ.Η.Ε. τ. 8, 1966, σσ. 685 - 707 («Ἡ Ὁδηγήτρια», σσ. 688). Παναγία Ὁδηγήτρια παριστάνει καὶ τὸ σχέδιο ποὺ ἀποτυπώνουμε στὸ τέλος τοῦ ἄρθρου. Προέρχεται ἀπὸ τὸν χειρόγραφο ψαλτήρα HAMILTON τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Βερολίνου. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ περιγραφή τέτοιας φορητῆς εἰκόνας ἀπὸ τὸν ἱ. Φώτιο στὴ δέκατη ἑβδόμη ἡμέρα του ποὺ ἔγινε στὸ ναὸ τῆς Ἁγίας Σοφίας ἐνώπιον τῶν αὐτοκρατόρων Μιχαὴλ τοῦ Γ' καὶ Βασιλείου τοῦ Α' τὴν 29η Μαρτίου τοῦ 867 (Μ. Σάββατο), «ὅτε τῆς Θεοτόκου ἐξεικονίσθη καὶ ἀνεκαλύφθη μορφή»

καθώς αναγράφεται στην επιγραφή της δμιλίας. «Και ὁ Μιχαήλ καὶ ὁ Φώτιος εἰς τὰς σφραγίδας τῶν εἶχον ἀποτυπώσαι τὴν μορφήν τῆς Θεοτόκου τῆς Ὁδηγητρίας». Τὰ σχέδια καὶ τὴν δμιλία βλ. στὸν Βασίλειο Λαοῦρδα, Φωτίου Ὁμιλίαι, Ἐκδόσεις κειμένου, εἰσαγωγή καὶ σχόλια, στὸ ὑπ' ἀριθ. 12 Παράρτημα τῶν «Ἑλληνικῶν», Θεσσαλονίκη 1959 (Πίναξ IV, σ. 164 - 172 σ. 91-93* [60*] καὶ 257).

5. Ἀρχιμανδρίτου Σωφρονίου, Ὁ Ἁγιος Σιλίου ἁγίου Ὁσίου Ἀθωνίτης (1866 - 1938), μετάφραση ἀπὸ τὰ Ρωσικά, Ἔσσεξ Ἀγγλίας, Ἱ. Μονὴ Τιμίου Προδρόμου, 1990, σ. 13-14.

6. Περισσότερα γιὰ τὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ ὡς ὀδηγητικῆς εἰκόνας, βλ. σὲ εἰσήγησή μου στὸν τιμητικὸ τόμο γιὰ τὰ 70 χρόνια τοῦ Ὁμοτίμου Καθηγητοῦ κ. Εὐδαγγέλου Θεοδώρου, Ἀξιέτι καὶ πολιτισμὸς, Ἀθήνα, Ἐκδ. «Τῆνος» 1991 μὲ τίτλο: «Προσωπικὰ καὶ πνευματικὰ μέσα γιὰ τὴ δημιουργικὴ ἀντιμετώπιση τοῦ χάους» (σ. 65-83).

7. Γιὰ τὴ σημασία τῆς «πνευματικῆς συγγενείας» μὲ τὸ Χριστὸ ἀκόμη καὶ τῆς Θεοτόκου, βλ. ὀρεινότερες σελίδες στηριγμένες στὴν πατερικὴ παράδοση, στὴν ἀξιόλογη διδακτορικὴ διατριβὴ τῆς Ἀμαλίας Σπουρλάκου - Εὐτυχιάδου, Ἡ Παναγία Θεοτόκος τύπος χριστιανικῆς ἀγιοτήτος, Ἀθήνα 1990, σ. 394 - 406. Ἡ συγγραφεὺς ἔχει μάλιστα ὡς προμετωπίδα τοῦ βιβλίου τῆς τὸ στίχο τοῦ Εὐδαγγελιστοῦ Λουκᾶ «Μήτηρ μου καὶ ἀδελφοί μου οὗτοί εἰσιν οἱ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἀκούοντες καὶ ποιῶντες» (ἡ' 21). Ὁ Ὀριγένης λέγει χαρακτηριστικὰ: «προκριντέα ἢ κατὰ Θεὸν συγγένεια τῆς κατὰ σάρκα» (8.π.π. σ. 395).

ΜΝΗΜΗ ΕΥΛΑΒΙΚΟΥ ΕΦΗΜΕΡΙΟΥ

Ἐνας φίλος μᾶς ἔφυγε

Ἡ ἀφιξὴ μὲ τὸ ταχυδρομεῖο στὸ γραφεῖο μου, τοῦ δμηνιαίου δελτίου τῆς Ὁρθόδοξης Κοινότητος τῆς Ἁγίας Τριάδος καὶ τῶν Ἁγίων Κοσμά καὶ Δαμιανοῦ, μῆς γαλλόφωνης ἐνορίας στὶς Βρυξέλλες*, ἔφερε μνημῆμες παλιές στὸ μυαλό μου, τότε ποὺ γιὰ πολλὰ χρόνια μέναμε στὸ Βέλγιο.

Οἱ πρῶτες σελίδες τοῦ ἦταν ἀφιερωμένες IN MEMORIAM (εἰς μνήμην) τοῦ πατρὸς Μάρκου NICAISE, ἐφημερίου τῆς Κοινότητος, ὁ ὁποῖος ἐξεδήμησεν εἰς Κύριον τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1989. Ὁδυνηρὴ ἀνάμνηση, γιὰτὶ ὁ ἐκλιπὼν ἦταν φίλος ἀγαπητὸς καὶ σεβαστὸς, ποὺ ὑπηρετήσεν πάνω ἀπὸ 22 χρόνια τὴν ἐνορία τοῦ μὲ ζῆλο, ἀφοσίωση, πίστη καὶ ἀγάπη. Αὐτὲς τὶς ἡμέρες πλησιάζει ἡ ἱ. πανηγυρίς τοῦ Ναοῦ: 1η Νοεμβρίου, τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων. Ἐἴτε στὸ διαμορφωμένον σὲ ἐκκλησία γκαράζ εἴτε στὸ καινούργιον τοὺς κτίριον, τὸ πανηγύρι ἐπαιρνε πάντα ἕνα χαρούμενον χαρακτηρισμόν.

Ὅλες ὁμῶς οἱ Λειτουργίες μὲ τὸν π. Μάρκο ἦταν ἕνα πανηγύρι χαρᾶς. Κι αὐτὴ ἡ χαρὰ φανερωτόταν στὰ πρόσωπα ὧσων μετεῖχαν σ' αὐτές. Ἦταν χαρακτηριστικὴ ἡ ἀλλοίωση τῶν προσώπων κατὰ τὴ Λειτουργία. Οἱ περισσότεροι ἐρχόμεστε φορτωμένοι μὲ τοὺς κόπους μας, ἕκαστος μὲ τίς χρεῖες του. Σιγά - σιγά, μὲ τὴν ὑποβλητικὴ ἀνάγνωση τῶν εὐχῶν, μὲ τὸ ψάλσιμον, ξαναφρώναμε μὲ τὸν ἀσπασμὸ τῆς εἰρήνης φιλιώναμε

Όλοι με όλους, έτοιμοι να μετάσχουμε στο κοινό ευχαριστιακό δείπνο εις ανάμνησιν του Κυρίου μας.

Όλοι ήμασταν παιδιά του

Νιώθαμε όλοι μιιά φιλική ατμόσφαιρα. Ήνοι, από κάθε γωνιά των Βρυξελλών και του Βελγίου, ανταμώναμε όλοι εκεί και γινόμασταν φίλοι κι αδελφοί. Ή παρουσία του π. Μάρκου μιά ένωγε όλους σε μιιά μεγάλη οικογένεια. Είχε όμως τον τρόπο, αυτό να μη μένει κάτω το θεωρητικό. Πολλοί είχαν αισθανθεί πραγματικά την «πρόσληψη» τους στη δική του οικογένεια. Όπως για παράδειγμα ή Μαριζό για την οποία ήταν ό μοναδικός πατέρας που είχε ποτέ γνωρίσει.

Όταν πριν πολλά χρόνια της είχε πει: «Είσαι ή μεγάλη μας κόρη, δεν θα είσαι ποτέ παιά μόνη», δεν μπορούσε να το πιστέψει. Ήν τούτοις αυτός ο λόγος δεν διαφεύστηκε ποτέ. Πολλοί θα μπορούσαν να γράψουν τις παρακάτω λέξεις: Ό πατήρ Μάρκος ήταν ένας πατέρας με όλες τις έννοιες που μπορεί να έχει αυτή ή λέξη! Δέν κατέκρινε ποτέ. Στην σύγχυσή μου άντέτασσε τή δύναμή του και τή σπαργή του. Στην εύτυχία μου χαϊρόταν μαζί μου. Οι συμβουλές του μου ήταν πολύτιμες, μου έδειχναν τόν δρόμο που έδω και πολλά χρόνια ακολουθώ. Με έδανε στο δρόμο της μουσικής αναζήτησης του Θεού.

Έργόχειρο και έργασία

Είχε σπουδάσει Νομικά. Άγνωστικιστής στά γιαά του, άνικανοποίητος ως πρός τις απαντήσεις που έπαυρνε στα έρωτήματα που έθετε πρός ποικίλιες κατευθύσεις, βρήκε τήν Άπάντηση στην Όρθοδοξία και μιιά έπαναστατική αποστολή στην άσκηση της Ήρωσύνης.

Χωρίς να εγκαταλείψει τόν επάγγελμά του — έργαζόταν ως νομικός σύμβουλος στην «Έθνική Έταιρεία Κατοικίας» του Βελγίου— αφιέρωνε τόν περισσότερο ελεύθερο χρόνο του στην Ένορία, έχοντας εντάξει και τήν πολυμελή οικογένειά του σ' αυτήν τήν διακονία. Ή πρεσβυτέρα είναι γιατρός και εξακολουθεί να είναι ένεργό στέλεχο της εκκλησιαστικής χορωδίας.

Ήταν ένα έρευνητικό πνεύμα. Ήθελε να ξέρει με κάθε λεπτομέρεια τόν τυπικό της Ιατρείας. Έγκαίρως μου ζητούσε κάθε χρόνο τόν Ήμερολόγιο της Έκκλησίας της Έλλάδος, στο όποιο συμβουλευόταν τόν τυπικολογικό μέρος. Τα κηρύγματά του τα διέκρινε όχι μόνο μιιά ζεστασιά επικοινωνίας, αλλά και μιιά ακρίβεια περι τήν έρμηνεία των ευαγγελικών και αποστολικών περικοπών. Πρσοπαθούσε, ο ευαγγελικός λόγος να βρει κατάλυμα στην καρδιά μας και να τόν στεγάσει εκεί, αυτός, ο νομικός σύμβουλος μιιάς μεγάλης «στεγαστικής» εταιρείας!

Με περισσή φροντίδα αφιερώθηκε στο να στεγάσει πρῶτα - πρῶτα τήν Έκκλησία του. Ή μετακίνηση από τόν «γκαράζ» στο νέο σκηνικό του στοίχισε πολύ κόπο και έννοιες. Είχε λυπηθεί που δεν είχε μπορέσει να βρει έστω και μικρή οικονομική βοήθεια από τήν Έλλάδα. Τήν Έλλάδα που αγαπούσε υπερβολικά κι επισκεπτόταν όταν μπορούσε, είτε για δουλειές είτε για διακοπές. Τόν τελευταίο ήταν και δύσκολο και σπάνιο.

Τελευταία έπίσκεψη στην Άθήνα

Ήθινόπωρο του 1987, επαγγελματικοί λόγοι συμμετοχής του σε ένα συνέδριο, τόν έφεραν στην Άθήνα. Ό χρόνος του ήταν ελάχιστος. Θέλησε όμως να επισκεφτεί γνωστό Έρόντα που του είχαν υποδείξει να δει

δπωσδήποτε. Προθυμοποιήθηκα νά τόν οδηγήσω νά πάρει τήν εὐχή του. Νόμιζε, ὅτι ὁ Γέροντας κατοικοῦσε κάπου κοντά, μέσα στήν Ἀθήνα. Ὅταν ἄμως εἶδε, ὅτι ἀπομακρυνόμεσταν καί ἀκολουθοῦσαμε τήν ἀξέμηνή ἔξοδο τῶν Ἀθηναίων τῆς Παρασκευῆς, δέν θέλησε νά συνεχίσουμε γιά νά μὴ μὲ ἐπιβαρύνει σέ χρονο καί χρήμα, ὅπως εἶπε. Πάντοτε τόν διέκρινε μιά λεπτότητα ἵσὲ ὅ,τι τοῦ πρόσφερε ὁ ἄλλος.

Εὐτυχῶς οἱ ἀντιρρήσεις του ξεπεράστηκαν γρήγορα χάρις στήν ἐπιμονή μου κι ἔτσι εἶχε τὴ μεγάλη εὐκαιρία νά πάρει τήν εὐχή καί τήν εὐλογία τοῦ Γέροντα, ὁ ὁποῖος τόν δέχτηκε μὲ πολλή ἀγάπη, προσευχήθηκε γι' αὐτὸν ἔγτονα καί τοῦ κράτησε γιά πολλή ὥρα τὸ κεφάλι μέσα στὰ χέρια του. Ὁ Γέροντας ξέρεי νά τιμᾷ μὲ ἰδιαίτερο τρόπο τοὺς ἱερεῖς. Βγῆκε μὲ μιά «εἰρηνική ἀναστάτωση» ἀπὸ τὸ κελλὶ τοῦ Γέροντα, ὅπως μοῦ ὁμολόγησε. Δέν ἤθελε νά μιλήσει μετὰ, καί τόν ἐνεθάρρυνα νά τηρήσουμε μιά «εὐεργετική ἀφασία» κατὰ τήν ἐπιστροφή.

Ἡ δεύτερη εὐλογία τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἦταν ὅταν τοῦ πρότεινα νά προσκυνήσει στήν Μητρόπολη τήν εἰκόνα τῆς Παναγίας «Ἄξιόν ἐστι», πού εἶχαν φέρεi ἐκεῖνες τὶς ἡμέρες στήν Ἀθήνα. Μὲ τήν εὐγενική μεσολάβηση τῶν ἱερέων πῆρε γρήγορα σειρὰ καί ἀσπάστηκε τήν εἰκόνα, θαθεῖα ἐντυπωσιασμένος ἀπὸ τήν εὐλάβεια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καί τήν προστασία τῆς Παναγίας.

Ἡ μεγάλη παράθεση

Δέν τόν εἶδα παρὰ ὕστερ' ἀπὸ μερικοὺς μῆνες στὶς Βρυξέλλες, τήν ἑορτὴ τῆς Πεντηκοστῆς. Ἀρχῆς Φεβρουαρίου τοῦ 1989 πληροφορηθήκαμε τὸ θλιβερὸ γε-

γονός. Κεραινὸς ἐν αἰθρία. Μὲ καλπάζουσα ταχύτητα ἡ μάστιγα τοῦ αἰῶνα ἔθεσε τέλος σ' αὐτὴ τήν ἐπίγεια ἄξια καθ' ὅλα ζωὴ καί ἀποστολὴ τοῦ πατρὸς Μάρκου NICAISE.

Σ' αὐτὴ του τὴν ἀναχώρηση δέν μπορούμε νά ἰσχυρισθοῦμε ὅτι μᾶς ἐγκατέλειψε. Ἔνας καλὸς πατέρας δέν ἀφήνει ποτὲ τὰ παιδιὰ του. Ἔχω ἀπλὰ τὴν αἴσθησι ὅτι μᾶς πῆρε ὅλους μαζί του, γιά νά συναντήσῃ Ἐκεῖνον καί νά μᾶς παραθέσῃ ἐνώπιόν Του, ὅπως τόσα χρόνια μᾶς παρέθετε στήν προσκομιδῇ. Ἐκεῖ περιμένει ὁ πατήρ Μᾶρκος τὴ μ ε γ ἄ λ η π α ρ ἄ θ ε σ η, αὐτὴ πού θά γίνῃ κατὰ τὴ μέλλουσα κρίσι.

«Καὶ πῶς γίνεται, ἀκούσατε τὴν Ἀπόκριση σὺδ' - 212 τοῦ Μεγάλου Γέροντος Βαρσανουφίου: Ἐκαστος τῶν ἁγίων, προσφέρων οὖς ἔσωσεν υἱοὺς τῷ Θεῷ, λαμπρᾶ τῇ φωνῇ μετὰ πολλῆς καί μεγάλης τῆς παρρησίας, θαυμαζόντων τῶν ἁγίων Ἀγγέλων, καί ὄλων τῶν ἐπουρανίων δυνάμεων, λέγει: "Ἰδοὺ ἐγὼ καί τὰ παιδιὰ ἃ μοὶ ἔδωκεν ὁ Θεός". Καί οὐ μόνον αὐτοὺς ἀλλὰ καί ἑαυτὸν παραδίδωσι τῷ Θεῷ· καί τότε γίνεται ὁ Θεός τὰ πάντα ἐν πάσιν· εὗξαθε οὖν ἵνα φθάσωμεν. Μακάριος γάρ ὁ προσδοκῶν καί φθάνων» (Βίβλος Βαρσανουφίου καί Ἰωάννου, σ. 1336)¹.

Ἐῖθε ὅλοι νά φθάσουμε σ' ἐκείνη τὴ μακαριότητα καί νά ἐκπληρωθοῦν οἱ μεγάλες μᾶς προσδοκίες!

* Ἀνήκει στήν Ἱ. Ἀρχιεπισκοπὴ τῶν ὀρθόδοξων ρωσικῶν παροικιῶν Δυτικῆς Εὐρώπης, πού ὑπάγεται στὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως. Τὸ ἄρθρο μας αὐτὸ μεταφρασμένο ἀπὸ συνεργάτες τῆς ἐνορίας δημοσιεύθηκε στὸ δελτίο Μαῦτο - Ἰουνίου 1991, σ. 6-8.

Ὁ Γέροντας Πορφύριος (1906 - 1991), μᾶς οδηγεῖ μετὰ τῆς βοήθειας τῆς Ὁδηγήτριας στὸν ἀληθινὸ δρόμο τῆς ζωῆς ποὺ εἶναι ὁ Χριστός.

Η ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΔΡΥΣ

Μνήμη Γέροντος Πορφυρίου

Ζωντανή παρουσία

Σὰν ἤχῳ ποὺ ἀντήχησε ἀπ' ἄκρου σὲ ἄκρο σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα καὶ σ' ὅλο τὸν κόσμο ἀκούστηκε ἡ εἰδηση: «ὁ Γέροντας ἐκοιμήθη, νὰ ἔχουμε τὴν εὐχή του!» Ἔκρουσε ἀπίστευτο κι ὅμως ἀληθινό. Ὅλοι περιμέναμε πῶς θὰ συνέβαινε κάποτε κάτι τέτοιο. Αὐτὸ τὸ κάποτε ἐτοποθετεῖτο μακρινὸ στὸ μέλλον, ἀπρόσιτο. Ὅλοι τηρούσαμε ἀπόσταση ἀσφαλείας ἀπὸ τὸ ἀπεικταῖο. Δημιουργούσαμε τὰ στεγανά μας. Μέσα μας ὅμως μᾶς ἔτρωγε ἡ σκέψη γιὰ τὸ τί θ' ἀπογίνουμε ὅταν θὰ φθάσει ἐκείνη ἡ ὥρα. Γιατί, δασκάλους ἔχουμε πολλούς, οὐ πολλοὺς ὅμως πατέρας. Παιὸς λοιπὸν θὰ μᾶς παρηγορήσει αὐτὲς τὲς δύσκολες ὥρες;

Μέσα μου ὅμως ἔρχεται ἡ γλυκεῖα αἴσθησις τῆς παρουσίας του. Μιᾶς παρουσίας ποὺ ἐνώνει τὰ γήινα μετὰ τὰ οὐράνια, τὴ στρατευομένη μετὰ τὴ θριαμβεύουσα Ἐκκλησία. Ὁ Γέροντας Πορφύριος «μεταβέβηκεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν» καὶ ἔγινε μεσίτης γιὰ ὅλους ἐμᾶς τοὺς περιλειπούμενους.

Μοῦ εἶναι ἀδύνατο νὰ τὸν φαντασθῶ νεκρό. Τὸ σῶμα του ἀποθεμένο στὴν καλὴ ἀθωνικὴ γῆ θὰ ἀποδώσει καρπὸν ἑκατονταπλασίονα στὶς καρδιὰς τῶν παιδιῶν του. Τὸ σῶμα αὐτὸ ποὺ τὸ εἶχε ἰχνηλατήσει καὶ τὸ κατεῖχε μέχρι τὴν πιὸ μικρὴ λεπτομέρεια μετὰ τὴν ἀσκητικὴ ἐμπειρία τῆς βιοτῆς του θὰ ἀναλυθεῖ εἰς τὰ ἐξ ὧν συνετέθη γιὰ νὰ συντελεσθεῖ ἡ μεταστοιχείωσίς του τὴν ἡμέρα τῆς Ἀναστάσεως.

“Ολοι κρατάμε σφιχτά στη μνήμη τῆς ἀφῆς μας ἐκείνη τὴν ἐπαφή τοῦ χεριοῦ του, ποῦ ἀκουμπώντας στὸ κεφάλι μετέδιδε τὴν εὐλογία, θεραπεία, ἐπληττε μὲ νοουθεσία. Θυμόμαστε τὸ μαζεμένο σῶμα του σὲ στιγμὲς πόνου καὶ δδύνης καὶ τὸ ἴδιο, στητὸ καὶ ὑψηλό, ἔτσι ὅπως τὸ ἀνακαλύπταμε σὲ στιγμὲς τελετουργικῆς εὐεξίας.

Θὰ τὸν θυμόμαστε μὲ σάρκα καὶ ὀστᾶ κι ἔτσι θὰ τὸν αἰσθανόμαστε στὸ πλάι μας, μπροστά μας, πίσω μας, νὰ συνοδεύει διακριτικὰ τίς πορεῖες μας στοὺς δρόμους τῆς ζωῆς.

Λόγοι ζωῆς

Θὰ θυμόμαστε τὰ λόγια του μὲ περισσὴ συγκίνηση γιατί ἦταν λόγια ζωῆς ποῦ μᾶς ἐμφύχωναν. Θὰ σκαλιζοῦμε στὴ μνήμη μας ν’ ἀποκαταστήσουμε στὴν πληρότητά τους αὐτὰ τὰ λόγια, γιατί πολλοὶ ἀπὸ μᾶς, ὀκνηροί, ἀμελοῦσαμε νὰ καταγράψουμε στὴν ἐντέλειά τους τίς ψηφίδες ἐνὸς περίτεχνου ζωγραφήματος ποῦ ἦταν ὁ λόγος του. Ἡ βεβαιότητα ὅτι εἶχαμε τὴν εὐχέρεια νὰ τὸν δοῦμε πάλι καὶ νὰ τὸν ξανακούσουμε μᾶς ἔκανε νωθροὺς. Τὸν εἶχαμε δικό μας. Θὰ τὰ ἐπαναλάμβανε.

Κι αὐτὸς, ἀκούραστος, διηγεῖτο τὰ ἴδια περιστατικά γιὰ νὰ ἐντοπίσει λεπτομέρειες ποῦ μᾶς εἶχαν διαφύγει. Ἐπορούσαμε κιόλας γιατί μᾶς τὰ διηγεῖτο πάλι καὶ πάλι. Φίλος καρδιακὸς ποῦ πῆγαινε καὶ ξαναπῆγαινε καὶ ὁ Γέροντας τοῦ διηγεῖτο τὴν ἴδια ἱστορία διηρωτᾶτο γιατί. Μετὰ ἀπὸ τρία χρόνια κατανόησε τὴν αἰτία τῶν τόσων ἐπαναλήψεων. Αὐτὸ βέβαια τὸν κούραζε στὴν υγεία του καὶ ἀνησυχοῦσε αὐτοὺς ποῦ τὸν διακονοῦσαν, γιατί οἱ δυνάμεις του ἐξηγτοῦντο.

“Ολοι νοιώθουμε αὐτὴ τὴ στιγμὴ ἄβολα ξέροντας ὅτι πολλὲς φορὲς τὸν εἶχαμε κουράσει. Βαρυκάρδι καὶ βραδεῖς κοντανασαιναμε ὅταν αὐτὸς ἐπιχειροῦσε νὰ μᾶς παρασύρει στὸ μεγάλο θηματισμὸ τῶν πνευματικῶν ἀγώνων. Περιχαρακωμένοι στὰ ἀμφιβόλου ἀσφαλείας σύνορά μας ἀντιστεκόμασταν στὰ ἀνοίγματα ποῦ ἤθελε νὰ ἐπιτύχει μέσα μας. Στενόχωροι δὲν μπορούσαμε νὰ ἀντιληφθοῦμε τὴν εὐρυχωρία στὴν ὁποία μᾶς καλοῦσε. Στὴ μεγαλοκαρδία του ἀντιτάσσαμε τὴ στενοκαρδία μας.

Δημιουργικὴ ἀνησυχία

Παρ’ ὅλη τὴ βιασύνη του νὰ προχωρήσει, σταματοῦσε μὲ ἐνδιαφέρον νὰ θαυμάσει λεπτομέρειες τῆς φύσεως καὶ τῆς τεχνικῆς. Ἐπασχολοῦσε τὸ μυαλό του νὰ βρεῖ λύσεις σὲ ὅλα τὰ ἐπίπεδα. Δὲν σταματοῦσε μπροστά σὲ καμμιά δυσκολία. Γι’ αὐτὸν δὲν ὑπῆρχαν ἀδιέξοδα ἐκτὸς κι ἂν ἐμεῖς στήναμε ὁδοφράγματα.

Αὐτὸς ἦταν πάντα ὑπὲρ τῆς μεταφορᾶς τῶν «συγτελεστῶν θαμῆσεως». “Ἄν δὲν γίνεται κάτι ἐδῶ, μπορεῖ νὰ γίνει κάπου ἄλλοῦ. Μεταφέρουμε λοιπὸν ἀπὸ καταδικασμένα στὴ φθορὰ καὶ τὴν παλαιότητα κτίρια τὸ ἀνάλογο ὕψος ἄλλοῦ. Σὲ ἄλλη περιοχὴ. Ἡ πνευματικὴ ζωὴ ἀπαιτεῖ τεχνάσματα καὶ μέθοδο καὶ νὰ μεταφέρεις αὐτὸ ποῦ ἔμαθες ἐδῶ, ἐκεῖ, ἄλλοῦ. Ἐπιδίωκε γιὰ ὅλους μας τὸ «ἄλλοθι». “Ἄν δὲν μπορούμε νὰ κάνοῦμε κάτι ἐδῶ, ἄς ἀρχίσουμε ἀπὸ ἄλλοῦ. Τὸ σημαντικὸ ἦταν νὰ ἀρχίζουμε. Νὰ μὴ μένοῦμε ἄργοι. “Ἄν δὲν μπορεῖς μ’ αὐτὸ, ἀρχίνα μὲ τὸ ἄλλο καὶ ἢ φόρα ποῦ θὰ πάρεις θὰ σὲ κινητοποιήσει καὶ στὰ ἄλλα, θυμόμαστε νὰ λέει.

Οἱ τρεῖς ἔχθροί: νωθρότητα, ἀπροσεξία, ἀδιαφορία

Τοὺς περισσοτέρους μᾶς κατηγοροῦσε γιὰ νωθρότητα. Ἐκ τὸ περπάτημα, ἀπὸ τὸν τρόπο τῆς ὁμιλίας, ἀπὸ τὸν τρόπο πού πιάναμε κάτι ἢ κινούσαμε τὰ χέρια μας μᾶς «μυριζόταν». «Κοίτα τον μωρέ, δὲν μπορεῖ νὰ κουνήσει τὰ πόδια του καὶ θέλει νὰ προσδεύσει καὶ πνευματικά!» Ἐφάρμοζε μιὰ σωματο - ψυχικὴ ποιμαντικὴ θεραπευτικὴ. Συνιστοῦσε ἐργασιοθεραπεία.

Τὸν ἐνοχλοῦσε ἀφάνταστα ἡ ἀπροσεξία μας καὶ ἡ ἀδιαφορία μας. Ὁ χριστιανὸς πρέπει νὰ ἐνδιαφέρεται γιὰ ὅλα καὶ νὰ τὸν ἐνδιαφέρουν ὅλα. Πῶς θὰ πάει μπροστὰ ὁ κόσμος ὅταν οἱ χριστιανοὶ εἶναι ἀδιάφοροι; Καὶ νὰ προσέχουμε. Ὁ κλέφτης εἶναι προσεκτικὸς. Καὶ μεῖς πρέπει νὰ «κλέβουμε», ν' ἀποτυπώνουμε, νὰ ἐντείνουμε τὴν προσοχή μας. Προσοχὴ στὶς λεπτομέρειες καὶ στὶς ἰδιομορφίες.

Αὐτὸς πού δὲν εἶχε πιάσει ποτέ του τιμὸνι στὰ χέρια ἦταν ὁ ἄριστος συνοδηγὸς σὲ δύσβατους καὶ δύσκολους δρόμους. Οἱ διαδρομὲς πού ἔκανε τὸν εἶχαν μάθει τί νὰ προσέχει, τί νὰ ἀποφεύγει καὶ μετέδιδε τὴν πολὺτιμη πείρα του κι ὅταν ἀκόμη ἀγανακτούσαμε μὲ τὶς παρεμβάσεις του. Σιγὰ σιγὰ ὅμως καταλαβαίναμε ὅτι δὲν ἐπιδίωκε τὴν ἀδρανοποίησή μας ἀλλὰ τὴν πλήρη ἐνεργοποίησή μας ὥστε νὰ ἐκμεταλλευθοῦμε ὅλο μας τὸ ψυχασωματικὸ δυναμικὸ καὶ νὰ καρπωθοῦμε τὸ μέγιστο.

Σφυγμο-μέτρηση

Ἰδιαίτερη ἔμφαση ἔδινε στὴν δρομολόγηση τῆς πνευματικῆς μας ζωῆς πού δὲν τὴν ἔνοιωθε ἀσχετη πρὸς

ὅλα αὐτὰ πού προηγουμένως ἀναφέραμε. Εὑρίσκε τὰ μέτρα μας. Ποτέ δὲν εὑρίσκες κάτι τὸ ἐτοιμοπαράδοτο γιὰ σένα. Πάντοτε ἦταν κατασκευὴ ἐπὶ παραγγελία. Μοχθοῦσε νὰ βρεῖ τὸ δικό σου σφυγμὸ, τὴ δική σου ἰδιοσυγκρασία στὴν ἄσκηση, στὴ νηστεία, στὴν προσευχή, στὴ μυστηριακὴ ζωὴ. Πάντα νὰ σοῦ μεταφέρει κάτι ἀπὸ τὸ δικό του ἐνθουσιασμό, ἀπὸ τὶς δικές του ἀναβάσεις, ἀπὸ τὶς δικές του πτήσεις.

«Ἡ θρησκεία μας, Ἀλέξανδρε, εἶναι κάτι τὸ μεγαλειώδες, θεραπεύει τὰ πάντα. Νῦν ἀγαπήσεις τὸν Χριστὸ καὶ τότε ὅλα θ' ἀλλάξουν μέσα σου καὶ γύρω σου». Προφέροντας τὴ λέξη Χ ρ ι σ τ ὸ ς θαρροῦσες ὅτι τὰ γράμματα γραφόντουσαν στὴν καρδιά σου ἕνα ἕνα καὶ ἔνοιωθες ἕνα ἡδὺ ἄλγος. Μὲ πύρινα καὶ μεγάλα γράμματα ἀποτυπωνόταν στὴν καρδιά σου «τὸ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα» καὶ αἰσθανόσουν ὅτι μετείχες καὶ σὺ στὴ χορεία τῶν ἁγίων, ἐκείνων πού ὑποδέχτηκαν σήμερα τὸν Γέροντα Πορφύριον στὴ μετὰστασή του στοὺς Οὐρανοὺς.

Σὲ ὅλους ἐκείνους —καὶ εἶναι πάρα πολλοί—, πού ἔνοιωσαν τὴν εὐεργετικὴ παρουσία τοῦ Γέροντα, ἄς ποῦμε ὅτι ὁ Γέροντας Πορφύριος ζεῖ καὶ βασιλεύει στὴν ἀβασίλευτη ἡμέρα τῆς Βασιλείας καὶ εὐχεται γιὰ ὅλους ἐμᾶς καὶ ἰδιαίτερα τοὺς ἱερεῖς τοὺς ὁποίους σεβόταν, τιμοῦσε καὶ ἀγαποῦσε μὲ ὅλη τὴ θέρμη τῆς ἱερατικῆς παλλομένης καρδιάς του.

Τὴν εὐχή σου Γέροντα!

ΙΧΝΗΛΑΣΙΑ ΓΕΡΟΝΤΩΝ

Δρυός πεσοῦσης...

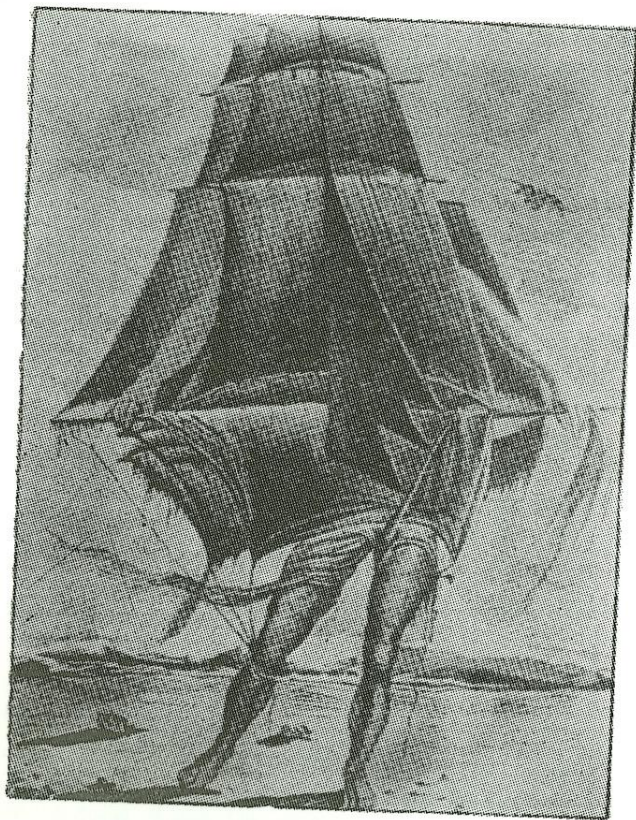
... πᾶς ἀνὴρ ξυλεύεται. Τοῦ γνωμικοῦ αὐτοῦ ἡ ἐρμηνεῖα ἀναφέρεται στὴν χωρὶς δισταγμοὺς ἐκμετάλλευση κάποιου, ὅταν ἐκεῖνος καταπέσει γιὰ λόγους ἀδυναμίας, ὁπότε ὁ καθένας βρίσκει τὴν εὐκαιρία, ἀντιστάσεως μὴ οὔσης, νὰ καρπωθεῖ ἀπ' αὐτὸν ὅ,τι μπορεῖ, ἐνῶ ὅταν στεκόταν στὰ πόδια του οὐδεὶς τολμοῦσε νὰ πράξει κάτι τέτοιο ἀλλὰ, μὲ δισταγμὸ, φόβο καὶ σεβασμὸ τὸν πλησίαζαν καὶ ζητοῦσαν κάτι ὅταν τὸ τολμοῦσαν.

Αὐτὴ, ὅμως, ἡ ἐρμηνεῖα μπορεῖ νὰ ἀντιστραφεῖ καὶ ἀντὶ νὰ λειτουργήσῃ δυσφημιστικὰ γιὰ ὅποιον πλησιάζει μίαν «πεσοῦσαν» δρῦν, νὰ λειτουργήσῃ ἐπαινετικὰ καὶ ἐπιδοκιμαστικὰ. Χαράστον ποὺ μπορεῖ καὶ ξυλεύεται ὅταν πέσει κατὰ γῆς ἡ βελανιδιά! Κι ὅταν πρόκειται μάλιστα γιὰ βασιλικὴ δρῦ τὰ ξύλα της εἶναι ἱκανὰ νὰ θερμάνουν μέσα στὴ βαρυχειμωνιά «πέντε χιλιάδες περίπου ἄνδρες ἐκτὸς τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παιδιῶν» (πρβλ. Ματθαίου ιδ' 21).

Αὐτὴ ἡ βασιλικὴ δρῦς δὲν θερμαίνει μόνο ἀφότου κατέπεσε, ἀλλὰ ζέσταινε καὶ σκέπαζε, καὶ στήριζε ὄλους τοὺς ἀποσταμένους ποὺ ἀκουμποῦσαν πάνω της καὶ ὄλοι μας εἴχαμε αἰσθανθεῖ τοὺς γλυκοὺς καρπούς τῆς παρουσίας της ὅσο ἦταν στητὴ καὶ λυγερόκορμη. Γι' αὐτὸ καὶ σὲ παρελθὸν ἄρθρο μας ἀποκαλέσαμε τὸν Γέροντα Πορφύριο: «Ἡ βασιλικὴ δρῦς» («Ὁ Ἐφημέριος» 15 Δεκεμβρίου 1991, σ. 376 - 378).

Σήμερα ἐπανερχόμεστε μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ παρακαλέσουμε τοὺς ἀναγνώστες μας καὶ ὄλους ὅσοι ἀξιώθηκαν νὰ φάγουν τοὺς γλυκοὺς καρπούς τοῦ οὐρανοδρόμου Γέροντα, νὰ μᾶς κάνουν κοινωνοὺς αὐτῶν τῶν ποικίλων εὐεργεσιῶν. Τολμοῦμε νὰ κάνουμε ἐκκλήση σὲ ὄλους ὅσοι γνώρισαν τὸν Γέροντα καὶ μὲ τὴν παρέμβασή του ἀξιώθηκαν λόγου διδασκαλίας, παραμυθίας καὶ παρακλήσεως, θεραπειῶν ἢ ἄλλων εὐεργετικῶν ἀποτελεσμάτων, νὰ μᾶς τὰ καταστήσουν γνωστὰ καὶ νὰ εἶναι βέβαιοι ὅτι θὰ τὰ χειριστοῦμε μὲ εὐλάβεια πολλή, καθὼς ἀρμόζει σὲ πολῦτιμα κειμήλια. Φωτογραφίες, κασέτες, γραπτὰ του, ἀποτελοῦν ἀνεκτίμητες ψηφίδες ἐνὸς μωσαϊκοῦ ποὺ θὰ μπορεῖ κάποια στιγμή ν' ἀπεικονίσει ἔστω καὶ ἑλλιπῶς τὸν βίον καὶ τὰ ἔργα του.

Ὁ συντάκτης τοῦ παρόντος σημειώματος καὶ διευθύνων τὴν εὐρύτερη ἔρευνα «Σχεδίασμα Πνευματικῆς Γεωγραφίας» ποὺ διενεργεῖται στὰ πλαίσια τοῦ Τομέως Χριστιανικῆς Λατρείας, Ἀγωγῆς καὶ Διαπομπῆς τοῦ Τμήματος Ποιμαντικῆς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, καθὼς καὶ οἱ συνεργάτες του, θὰ εἶναι εὐγνώμονες γιὰ κάθε πληροφορία, γραπτὴ, ὀπτικὴ ἢ ἀκουστικὴ ὕλική, χαρακτηριστικὰ περιστατικὰ ἀπὸ τὴ ζωὴ του ποὺ θὰ στέλνατε.

Σαλβατόρ Ντάλι: «Ο άνθρωπος ιστιοφόρο» (σ. 180).

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

Ταξιδεύοντας

Έτος ορθοδόξου θεραπευτικού τουρισμού

«Καλή χρονιά» μπορούμε να εύχρηστούμε όλοι μας με την αρχή του Σεπτεμβρίου. «Έπέστη ή είσοδος του θνιαιτου». Η Έκκλησία μας γιορτάζει την έναρξη του νέου εκκλησιαστικού έτους. Σχολεία, μικρά και μεγάλα, αρχίζουν τις εργασίες τους σιγά σιγά. Οι δουλειές μπαίνουν κι αυτές σ' ένα πιο έντατικό ρυθμό μετά τις καλοκαιρινές διακοπές.

Ο μήνας αυτός σημαδεύεται κι από άλλες γιορτές και έπετείους. Το Οικουμενικό Πατριαρχείο έχει καθιερώσει από το 1989 την 1η Σεπτεμβρίου ως «Ημέρα Περιβάλλοντος». Στις 27 του αυτού μηνός έχει αποφασιστεί ή «Παγκόσμια Ημέρα Τουρισμού». Το 1990 είχε προκηρυχτεί «Ευρωπαϊκό Έτος Τουρισμού». Τα δύο αυτά μεγέθη (περιβάλλον - τουρισμός) συνδέονται ασφαλώς. Μή ξεχνάμε ότι ο τουρισμός χαρακτηρίζεται ως «ή μεγαλύτερη ανθρώπινη έπιδρoμ ή όλων των εποχών» και ο π λ α ν ή τ η ς γ ή άπειλείται πλέον φανερά και είναι «θ ύ μ α του μαζικού τουρισμού»¹.

Σε κάτι τέτοιο όμως υπάρχουν αντιδράσεις και βλέπουμε τά κριτήρια ν' αλλάζουν και «οικολογικά κριτήρια» νά κατευθύνουν τις πρωτοβουλίες και τις επιλογές συγκεκριμένων πληθυσμίων². Όπωςδήποτε είναι θέμα αλλαγής νοοτροπίας και στάσεως πού την έμ-

πνέει μιὰ βαθειὰ πεποίθηση ὅτι ἡ γῆ μας δὲν εἶναι ἕνα ξέφραγο ἀμπέλι καὶ ἡ χώρα μας ἀ-δέσποτη. Μὴ ξεχνᾶμε ὅτι «τοῦ Κυρίου ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς» (Ψαλμὸς 23,1).

Ἐν τούτοις μόνον μιὰ τέτοια συναίσθηση τῆς «ιερότητας» τοῦ τοπίου μπορεῖ νὰ ἀποκαταστήσει τὴ σχέση μας μὲ τὸ φυσικὸ περιβάλλον, τὴ μυστικὴ σχέση τοῦ τοπίου καὶ τοῦ περιπατητῆ! Ὁ περιπατητὴς ὅμως δὲν εἶναι τουρίστας καὶ μάλιστα ἐποχούμενος· γίνεται κατὰ κάποιον τρόπο προσκυνητὴς καὶ ἀρχίζει τὶς «περιπέτειές» του προσπαθώντας νὰ πορευτεῖ σὲ δρόμους θεραπευτικὸς γιὰ νὰ θεραπεύσει βαθειὰς ἀνθρώπινες ἀνάγκες του. Ὁ ἄνθρωπος γίνεται ὁδύτης (homo viator) ἀναλαμβάνοντας ἕναν θεραπευτικὸ τουρισμὸ.

Γιατί λοιπὸν κι ἐμεῖς νὰ μὴν προκηρύξουμε μὲ τὴν ἔναρξη τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἔτους, τὸ 1991 - 1992 «ἔτος ὀρθοδόξου θεραπευτικοῦ τουρισμοῦ»; Δὲν χρειάζεται νὰ ἐπιμεινουμε στὴ διασάφηση τοῦ ὁ ρ ο υ. Τὸν ἔχουμε ἀναλύσει σὲ παλαιότερα ἄρθρα μας στὸ περιοδικὸ καὶ ἔχει γίνῃ γενικὰ ἀποδεκτὸς³. Συμμετᾶ μάλιστα μιὰ ιδιαίτερη μορφή τῆς ποιμαντικῆς διακονίας τῆς Ἐκκλησίας μας καὶ χρειάζεται νὰ ἐπιδείξουμε τὴν ἀπαιτούμενη προσοχή γιὰ τὴν προετοιμασία της⁴.

Τόποι καὶ τόποι

Αὐτὸ τὸ «ἔτος» μπορεῖ ν' ἀποτελέσει μιὰ μοναδικὴ εὐκαιρία πνευματικῆς ἀνατάσεως καὶ γνωριμίας τοῦ τόπου μας καὶ ἀφορμὴ βαθύτερης αὐτογνωσίας ἐν ὄψει μάλιστα τοῦ 1993. Τόποι πού ἔχουμε ἐπισκεφτεῖ ν' ἀναδυθοῦν μὲ ἕνα καινούργιο ἐντελὸς νόημα. «Κοινοὶ τόποι» πού γίνονται ξεχωριστοί. Ὁχι μόνον γιὰτὶ ἐγὼ τοὺς εἶδα καὶ τοὺς ξεχώρισα. Κι αὐτὸ μπορεῖ νὰ συμ-

βεῖ. Ἄλλὰ γιὰτὶ ἄλλοι πρὶν ἀπὸ ἐμένα ἐξῆσαν σ' αὐτοὺς καὶ τοὺς ξεχώρισε ἡ παρουσία τους. Ὑπάρχουν τόποι καὶ τόποι. Τόποι πού ἡ φαντασία μας τοὺς ἔχει «φουσκώσει» καὶ πού ὅταν φτάσουμε ἀπογοητευόμεστε· μᾶς ἔδωσαν ὅμως τὸ ὠραῖο ταξίδι. Κι ἄλλοι τόποι πού γαληνεύει ἡ ψυχὴ μας ὅταν τοὺς πλησιάσουμε. Ἡ ἀνθρώπινη παρουσία δέθηκε μαζί τους καὶ ἀναδύεται. Εἶναι σὰν τὶς «δυνάμεις τοῦ ἀγροῦ».

Πολὸ ὁμορφα διατυπώνει τὴν ἀποψη αὐτὴ στὴν ὠραία γλώσσα πού χρησιμοποιοεῖ ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Ρεθύμνης καὶ Αὐλοποτάμου κ. Θεόδωρος: «... ὑπάρχουν τόποι ἐξαγιασθέντες μὲ τὸν σύνδεσμό των μετὰ γεγονότων ἢ προσώπων ἱερῶν, οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦν μέσα ἀναφορὰς πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὰς ὑπερβατικὰς πραγματικότητας, χῶρον συναντήσεως δύο ἢ τριῶν πιστευόντων ἀνθρώπων, ὅπου ἐν μέσῳ αὐτῶν κατὰ τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ Κυρίου εἶναι Ἐκεῖνος παρών, καὶ συγχρόνως ἔτσι καθίστανται ἡ πρώτη βαθμὶς μιᾶς νοητῆς καὶ εὐλογημένης κλίμακος πνευματικῶν ἀναβάσεων»⁵.

Ὁ ἅγιος Ἰωάννης τῆς Κλίμακος ἀναγνωρίζει τὴν τοποθεσία ὡς βοηθητικὴ γιὰ τὴν κατάνυξη. «Πεφύκασιν πολλάκις καὶ αὐταὶ τῶν οἰκητηρίων ἡμῶν αἱ καταμοναὶ καὶ θεαὶ τὸν νοῦν ἡμῶν εἰς κατάνυξιν ἐκκαλεῖσθαι· καὶ πεισάτω σε Ἰησοῦς καὶ Ἥλιος καὶ Ἰωάννης καθ' ἑαυτοὺς προσευχόμενοι»⁶.

Τὰ ταξίδια γίνονται στὴν ψυχὴ

Ὁ θεραπευτικὸς ὅμως τουρισμὸς δὲν εἶναι πάντα ἐξ ω τ ε ρ ι κ ὄ ς, μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ ἐ σ ω τ ε ρ ι κ ὄ ς. «Τὰ ταξίδια» ἄλλωστε, ὅπως ἔλεγε ὁ Χένρυ Μίλλερ, «γίνονται στὴν ψυχὴ, καὶ τὰ πιὸ ἐπικίνδυνα,

δὲ χρειάζεται νὰ τὸ ποῦμε, γίνονται χωρὶς νὰ φύγου-
με ἀπ' ἐκεῖ πού εἴμαστε»⁷. Ἡ ψυχὴ μας κἀ-
ν εἰ τότε πανιὰ... Γίνεται γοργοτάξιδο σαρι
σὲ ὄλα τὰ μήκη καὶ πλάτη. Δὲν ταξιδεύουμε γιατί φο-
βόμαστε τὴ στεριά⁸· σ' αὐτὴν ξαναγυρίζουμε ὁδηγών-
τας τὸ πλοῖο μας μετὰ ἀπὸ ἀσφαλεῖς πλόες.

Χαρακτήρισαν τὰ ταξίδια αὐτὰ ἐπικίνδυνα. Καὶ
εἶναι πραγματικὰ ἐπικίνδυνα, γιατί εἶναι ταξίδια ζωῆς
καὶ ἡ ζωὴ ἐνέχει μέσα της τὸν κίνδυνο. Τὰ ταξίδια
αὐτὰ μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ κοπιαστικά, νὰ σὲ κάνουν
νὰ μοχθεῖς. Δὲν εἶναι ταξίδια ἀναφυγῆς, ἀσκέτως ἀν
σὲ ἀναπαύουν καὶ τελικὰ σὲ θεραπεύουν καὶ σὲ σώζουν.
Εἶναι ταξίδια πού ἀκολουθοῦν τὸ καλοτάξιδο πλοῖο τῆς
Ἐκκλησίας («εὐπλοῦς ναῦς»).

Στὸ μυαλό μου ἔρχεται ἡ εἰκόνα ἐνὸς πίνακα τοῦ
Σαλβατόρ Ντάλι, πού ἐκτίθεται σὲ εἰδικὰ διαμορφω-
μένο χώρο στὴ συνοικία τῆς Μονμάρτης, λίγα μόνο μέ-
τρα ἀπὸ τὸ πρῶτο ἐργαστήριό τοῦ καλλιτέχνη στὸ
Παρίσι. Δυστυχῶς μοῦ διαφεύγει ὁ ἀκριβὴς τίτλος
τοῦ πίνακα. Ὁ πίνακας εἶναι ἐντυπωσιακός. Τὸν ὀνο-
μάζω «ὁ ἄνθρωπος καράδι» ἢ πιὸ εὐστοχα «ὁ ἄνθρω-
πος ἱστοφόρο». Μὲ ἀναπεπταμένα τὰ ἱστία, κρατώντας
το γερὰ μὲ τὰ στιβαρά του χέρια, ὁ ἄνθρωπός μας τὸ
ὁδηγεῖ προσεκτικὰ στὴν ξηρὰ ἀφοῦ τὸ ταξίδεψε στὰ
πελάγη. Σὲ λίγο θὰ ξεκινήσει καὶ πάλι γιὰ νέα τα-
ξίδια⁹.

Νὰ τοῦ εὐχηθοῦμε «καλὸ ταξίδι» καθὼς καὶ σ' ὅ-
λους μας, γιατί εἴτε τὸ θέλουμε εἴτε ὄχι ἐπιδιωστή-
καμε καὶ φέτος, καὶ γιὰ ἕναν ὀλόκληρο χρόνον, σὲ
πλοῖο «γόνυμης» γραμμῆς...!

1. Βλ. τὴν «Καθημερινή» τῆς 26 Αὐγούστου 1990, σ. 17
(ὀλόκληρη τὴ σελίδα).

2. Βλ. ὁμότιτλο ἀρθράκι στὴν (οἰκονομικὴ) «Καθημερινή»
τῆς 17 Ἰουλίου 1990.

3. Α. Μ. Σταυροπούλου, Σύγχρονοι ποιμαν-
τικοὶ προβληματισμοί, Ἀθήνα 1988, σ. 55-72·
Θεραπευτικὴ διακονία, Ἀθήνα 1989, σ. 101-
109. Ὁ καθηγούμενος τῆς Ἱ. Μ. τοῦ Μεγάλου Μετεώρου πανοσ.
Ἀρχιμανδριτῆς κ. Ἀθανάσιος σὲ ἑμιλία του πρὸς τοὺς φοιτη-
τὲς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν στὴς
14 Δεκεμβρίου 1989 εἶχε ἀναφέρει: «Οἱ σύγχρονοι καθηγη-
ταὶ τῆς Ποιμαντικῆς ἔχουν ἐπισημάνει τὴν σημασίαν τῶν προσ-
κυνηματικῶν ἐκδρομῶν στὴν πνευματικὴ στάθμη καὶ τὴν συνο-
χὴ τῶν μελῶν μιᾶς ἐνορίας. Ἔτσι δὲν μᾶς ἐκπλήσσει ἡ ἔκ-
φραση τοῦ ἀξιολύτου καθηγητοῦ τῆς Ποιμαντικῆς κ. Σταυρο-
πούλου πού σὲ ἄρθρο του ἀναπτύσσει τὴν ἀνάγκη τοῦ θερα-
πευτικοῦ προσκυνηματικοῦ τοῦ οἰοῦ. Ὁ θεολόγος - κοινωνιολόγος καὶ στέλεχος τῆς Ὀρ-
θοδόξου Ἀκαδημίας Κρήτης κ. Κώστας Ζορμπᾶς σὲ ἄρθρο του
στὴν ἐφημερίδα «Τὰ Χρονικὰ Κισάμου καὶ Σελίνου», τὸν Μάιο
τοῦ 1990, σ. 4, πού ἐπεγράφητο «Πρὸς ἕνα ἀσ(κη)τικὸ του-
ρισμὸ», υἱοθετεῖ καὶ μεταφέρει τὶς προτάσεις μας στὸ κρητικὸ
κοινὸ.

4. Πρὸλ. Ε. Δ. Θεοδώρου, «Ποιμαντικὴ τῶν ἱερῶν προσ-
κυνημάτων» στὸν «Ἐφημέριο» τῆς 1/15 Αὐγούστου 1991, σ.
225.

5. Σὲ πρόλόγὸ του στὸ βιβλίον τοῦ Ἀρχιμ. Ἀνθίμου Συρια-
νοῦ, Παναγία Χαρακίαν ἡ, Τὸ ἱερὸ προσκύνημα
τοῦ Μυλοποτάμου, ἐκδ. Ἱ. Μ. Τιμίου Προδρόμου, Ἀτάλης -
Μπαλῆ 1990, σ. 7.

6. «Πολλὲς φορὲς ὁδηγεῖ τὸν νοῦ μας σὲ κατάνυξι καὶ ἡ
τοποθεσία πού μένομε καὶ ἡ θέα πού ἔχει. Ἄς σὲ πείσουν γι'
αὐτὸ ὁ Κύριος, ὁ Ἥλιος καὶ ὁ Ἰωάννης, οἱ ὅποιοι προσεύχον-
ταν κατὰ μόναν (σὲ διαλεγμένους ἐρημικοὺς τόπους)» (Ἰωάν-
νου τῆς Κλίμακος, Λόγος Ζ' Περὶ τοῦ χαροποιοῦ πέν-
θους, παράγραφος Ο', σὲ μετάφραση Ἀρχιμ. Ἰγνατίου, Ὁρω-
πὸς Ἀττικῆς, ἐκδ. Ἱ. Μονῆς τοῦ Παρακλήτου, 1978, σ. 1556).

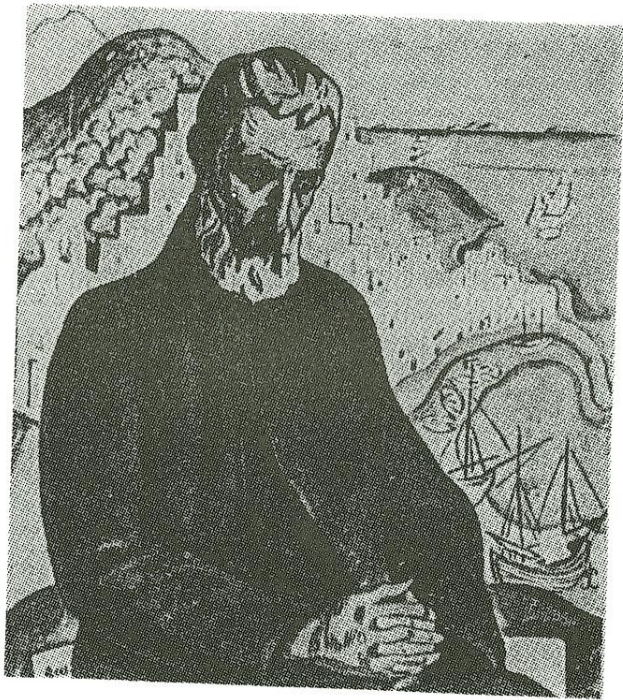
7. Ὁ Κολοσσὸς τοῦ Μαρουσιοῦ, μετᾶ-

φράση Α. Αϊδίνη, Ἀθήνα, Ἐκδ. Κάκτος, 1981, σ. 81. Πρβλ. τὴ φράση τοῦ Νίκου Καββαδία: «τὰ πιδ ὄραϊα ταξίδια γίνονται ἀπ' τὰ παράθυρα», στὴν ὁποία προδίδεται κάποια στατικότητα. Σ' αὐτὴν ἔχεις τὴν αἴσθηση ὅτι ὁ ταξιδιώτης παραμένει ἀπλῶς θεατὴς ἐπειδὴ εἶχε τὴν τύχη νὰ βρεθεῖ μπροστὰ σ' ἓνα παράθυρο μὲ θέα. Τὴ φράση αὐτὴ τὴν δάνει προμετωπίδα ὁ Γεράσιμος Λυκιαρδόπουλος στὶς Σ η μ ε ι ὠ σ ε ι ς του γιὰ τὴ «Βάρδια» τοῦ Νίκου Καββαδία (σ. 15 τῆς συλλογῆς δοκιμίων του, τῆς ὁποίας τὰ πλήρη βιβλιογραφικὰ στοιχεῖα βλ. στὴν ἀμέσως ἐπόμενη ὑποσημείωση.

8. Ὑπαινιγμὸς σὲ μιὰ φράση τοῦ Ν. Καββαδία ἀπὸ τὴ Β ά ρ δ ι α του. Τὴ φράση αὐτὴ πήραμε ἀπὸ παράθεσή της στὴ συλλογὴ δοκιμίων τοῦ Γεράσιμου Λυκιαρδόπουλου, Μ ὁ θ ο ς κ α ι π ο ι η τ ι κ ῆ τ ο ὺ «ταξιδιοῦ» (Ν. Καββαδίας κ.ά.), Ἀθήνα, ἔκδ. Ἑρασιμος: Ἑλληνικὰ δοκίμια ἀρ. 11, 1990, σ. 15.

9. Σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν ὁμολογία τοῦ ναυτικοῦ Ν. Καββαδία «Τὰ καράβια δὲν τὰ πᾶμε. Μᾶς πᾶνε» (β.π. σ. 17), τοῦ κρύβει αὐτὴ τὴν ἀλήθεια της, ὁ ἄνθρωπος τοῦ Σ. Ντάλι ἀναλαμβάνει ὁ ἴδιος πρωτοβουλίες: δὲν τὸν πᾶνε τὰ καράβια, τὰ πᾶει! Τὴ χρησιμοποίηση αὐτοῦ τοῦ πίνακα σὲ κάποιο ἀπὸ τὰ ἔθρα μου μοῦ ὑπέδειξε ἡ δ. Μαρία Χομπίτη, ὑπεύθυνος τοῦ Γραφείου Ἑκκλησιαστικῶν Εἰδήσεων τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς Ἑκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἣ ὁποία μοῦ ἔδωσε καὶ τὸ σχετικὸ ἀπόκομμα ἀπὸ τὴν ἐφημερίδα «Ἀπογευματινὴ» τῆς 18 Ἰουνίου 1991, σ. 21.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης
(ἔργο τοῦ Σπύρου Βασιλείου, 1930).

Ὁ ἐν τῷ ὀλίγῳ ἀναπαυόμενος*

ΤΟΥ ΚΩΣΤΗ ΜΠΑΣΤΙΑ

«Ὅδ' τὸ πένεσθαι ἐπονείδιστον, ἀλλὰ τὸ μὴ φέρειν
εὐγνωμόνως τὴν πενία».

Μέγας Βασίλειος

Ὁ Παπαδιαμάντης γεννήθηκε φτωχός, ἔζησε φτωχός, καὶ πέθανε φτωχός. Τραγουδῆσε τοὺς φτωχοὺς, καὶ τὸ ἔργο του στάθηκε τὸ μεγάλο χρονικὸ τῆς Ἑλληνικῆς φτωχολογίας.

Ὅ,τι γεννήθηκε ἕνας ἄνθρωπος φτωχός δὲ σημαίνει τίποτα. Τὸ ἴδιο κ' ἡ φτώχεια του δὲν φανερώγει σπουδαῖα πράγματα, ἀν δὲν ξεκαθαρίσουμε τὴν πνευματικὴ του στάση ἀντικρῶ σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση πού ὀνομάζουμε πενία.

Κι ἄλλοι γεννηθῆκανε, ζήσανε καὶ πεθάνανε φτωχοί.

Καὶ τραγουδῆσανε τοὺς φτωχοὺς, χωρὶς νὰ μοιάζουμε τοῦ Παπαδιαμάντη. Ἡ πνευματικὴ τους στάση ριζικὰ ἀντίθετη πρὸς τὴ φτώχεια τους. Ἦτανε φτωχοί, ἀλλὰ ζήσανε καὶ πεθάνανε μὲ τὸν καῦμό καὶ τὴ λαχτᾶρα τοῦ πλούτου. Κι αὐτὸς ὁ καῦμός ἔχει σημασία, γιατί τοῦτος καθορίζει τὴν πνευματικὴ τους ἀντίδραση στὴν ἐξωτερικὴ πραγματικότητα τῆς ζωῆς.

Ὁ ἄνθρωπος πού ζεῖ μὲ τὸν καῦμό τοῦ πλούτου, δὲν ξεχωρίζει σὲ τίποτα ἀπ' τὸν πλούσιο. Ὁ πλούτος εἶναι τὸ ἰδανικὸ του. Γιὰ τὸ χρυσάφι χτυπᾷ ἢ καρδιά του. Κι ἂν τὸ χέρι του δὲν φτάνει νὰ πιάσει καὶ νὰ

χαρεί τὸ θησαυρό, τοῦτο δὲ τὸ χρωστᾶ στὴ διάθεσή του, ἀλλὰ σὲ αἷτια, πού δὲν ἔχουνε τίποτα νὰ κάνου-νε, μὲ τοὺς πόθους του. Τὸ ὄνειρό του εἶναι ὁ πλούτος, κ' ἢ ἀνημποριά του νὰ τὸν φτάσει εἶναι τὸ αἷτιο τῆς δυστυχίας του. Τίποτα δὲν σημαίνει ἂν τέτοιοι ἄνθρωποι γράφουνε πλήθος ἱστορίες γιὰ τοὺς φτωχοὺς. Δὲν γράφουνε γιὰτι ἀγαπᾶνε τοὺς φτωχοὺς, ἀλλὰ γιὰτι φτογοῦνε τοὺς πλούσιους. Οἱ φτωχοὶ στὰ χέρια τους γίνονται πέτρα γιὰ τὸ ἀνάθεμα πού βγαίνει ἀπ' τὰ χεῖλη τους, γιὰ κείνους, πού τοὺς λογαριάζουνε ἀφορμὴ τῆς ἀδικίας. Ὁ λόγος τους, ἢ φωνή τους δὲν εἶναι τραγοῦδι, ἀλλὰ κατάρρα καὶ ὀργή.

Ἡ φτώχεια τοῦ Παπαδιαμάντη καὶ ἀρκετοὶ φτωχοὶ πού κινιοῦνται στὸ ἔργο του, δὲν ἔχουν τίποτα κοινὸ μ' αὐτοὺς τοὺς παραχαράχτες τῆς φτώχειας καὶ τοῦ φτωχοῦ.

Ὁ Παπαδιαμάντης δὲν πέθανε μὲ τὸν καῦμό τοῦ πλούτου. Πέθανε ψέλνοντας, πού σημαίνει δοξολογόν-τας. Τοῦτο φανερώνει πὼς εὐχαριστοῦσε τὸν Πλάστη του γιὰ ὅσα τοῦχε χαρίσει. Τὸν εὐχαριστοῦσε πού τὸν ἀξίωσε νὰ γεννηθεῖ φτωχός, νὰ ζήσει φτωχός, καὶ νὰ πεθάνει φτωχός. Ὁ Παπαδιαμάντης ἀγαποῦσε τὴ φτώχεια, ὄχι ἀπὸ συνήθεια, ἢ κάνοντας φιλοτιμία τὴν ἀνάγκη, ἀλλὰ γιὰτι πίστευε πὼς τὸ ἀντίθετο τῆς φτώχειας, ὁ πλούτος, εἶναι ἢ ἁμαρτία. Πίστευε πὼς τὸ ροῦχο τοῦ πλούτου δὲν εἶναι τὸ χρειαζούμενο γιὰ νὰ περάσει ὁ ἄνθρωπος στὴ βασιλεία τῶν Οὐρανῶν. Καὶ τοῦτο, γιὰτι τὸ κλειδί τῆς ζωῆς τοῦ Παπαδιαμάντη εἶναι ὁ Χριστός. Ὁ Χριστός γεννήθηκε φτωχός, ἔζησε φτωχός καὶ πέθανε πάνω στὸ Σταυρό. Δὲ χωροῦσε λοιπὸν στὸ νοῦ του, πὼς ὁ ἄνθρωπος, πού ἔκλεισε στὴν καρδιά του τὸ Χριστό, μπορεῖ νὰ προσεύχεται στὸν

Οὐράνιο Πατέρα καὶ νὰ τοῦ ζητᾶ μιὰ ζωὴ διαφορε-τική ἀπὸ κείνην πού ἔζησε ὁ Μονογενὴς Τοῦ Γιοῦς. Τέτοιο αἷτημα δὲν μπορεῖ νὰ σταθεῖ οὔτε στὴν ἀνθρώ-πινη κοινωνία, ὅπου κανένας ἄνθρωπος δὲν θὰ τολμή-σει νὰ γυρέψει, ἀπὸ ἕναν πατέρα, περισσότερα ἀπ' ὅσα ἔδωσε στὸ μονάκριβο καὶ ἀγαπημένο του γιοῦ. Καὶ ἀπό-δειξη: Τόσοι καὶ τόσοι ταξιδευτὲς βρήκανε στέγη στὰ πανδοχεῖα κείνου τοῦ καιροῦ καὶ μονάχα ἕνας δὲ βρή-κε στρώμα γιὰ νὰ γεννηθεῖ: Ὁ Χριστός. Καμμιά πόρ-τα δὲν ἄνοιξε σ' αὐτόν, καὶ ὄλες ἀνοίξανε στοὺς γραμμα-τεῖς καὶ φαρισαίους, στοὺς ἐμπόρους καὶ σ' ὄλους τοὺς θολοὺς ἀνθρώπους, ἄντρες καὶ γυναῖκες, σ' ὄλη τὴν ἐνδημούσα καὶ τὴν πλανώδια ἁμαρτία. Ἀκόμη καὶ αὐ-τοὶ οἱ πανάρχαιοι νόμοι τῆς ξενίας, πού τραγοῦδα ὁ κόσμος, ἀπ' τὸν Ὅμηρο ὡς τὰ χρόνια μας, ἀκόμη, καὶ αὐτοὶ εἶχανε κοιμηθεῖ. Καὶ γιὰ τὸ Χριστό ὁ μόνος φιλόξενος τόπος πού βρέθηκε ἦτανε μιὰ φάτνη ἀλό-γων, μέσα σὲ μιὰ σπηλιὰ καὶ ἀνάμεσα στ' ἀπονήρευτα ζῶα. «Διότι οὐκ ἦν αὐτοῖς τόπος ἐν τῷ καταλύματι». Τὸ περίλαμπρο ἄστρο τῆς Βηθλεέμ, πού φώτισε τὰ θήματα τῶν μάγων τῆς Ἀνατολῆς, εἶναι τὸ πρῶτο οὐράνιο φῶς πού καθιέρωσε τὴν ἀγιότητα τῆς πενίας.

Πὼς νὰ λησμονήσει λοιπὸν ὁ Παπαδιαμάντης, τὸ λόγο τοῦ Παύλου, στὴ δεύτερη πρὸς Κορινθίους, πὼς ὁ Χριστός «δὲ ὑμᾶς ἐπτώχευσε πλούσιος ὢν, ἵνα ὑ-μεῖς τῇ ἐκείνου πτωχείᾳ πλουτήσητε», ὥστε νὰ νοια-στεῖ γιὰ τὰ ἐγκόσμια ἀγαθὰ; Τοῦφτανε ἢ δόση τῆς μέρας, τὸ χρειαζούμενο λιτό, τὸ ξαλαφρωμένο ἀπὸ τὸ περιττό, πού εἶναι τὸ πονηρό. Τὸ σπῆτι του, δηλαδὴ ἢ κάμαρή του, ἢ τροφή του, τὰ ροῦχα του δὲν φανε-ρώτανε ἄνθρωπο πού μερμυγᾶ γιὰ τὴν ἐπιούσα. Ἡ ἐπιούσα ἀπλωνε ὀλόλαμπρη στὰ μάτια του σὰν ὑπερ-

φυσική κι οὐράνια εἰκόνα τοῦ κόσμου ποὺ διαδέχεται τὴ φυσική. Τὸ σήμερα εἶναι τὸ πεπερασμένο στάδιο τῆς προετοιμασίας γιὰ τοῦτο τὸ αὐριο, γιὰ τὴν οὐράνια βασιλεία. Καὶ γιὰ τοῦτο τὸ στάδιο δὲν εἶναι χρειζόμενη περσότερη ἔγνοια ἀπ' αὐτὴν ποὺ δείχνουγε τὰ πουλιά. Περσότερο ἀπ' ὅλους ὁ Θεὸς γνωρίζει τὸ ποσοστὸ τῆς πραγματικῆς ἀνάγκης τ' ἀνθρώπου, σὲ τροφή καὶ σὲ ροῦχο. «Οἶδε γὰρ ὁ Πατήρ ὑμῶν ὁ Οὐράνιος ὅτι χρήσετε τούτων ἀπάντων». Κανένας ἀνθρώπος, ποτισμένος μὲ τὸν ἐνσαρκωμένο λόγο, δὲν λογαριάζει πῶς ὁ ἀνθρώπος χρειάζεται περσότερα ὑλικά ἀγαθὰ ἀπ' τὰ κρίνα τοῦ ἀγροῦ καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ. Τὸ χρειζούμενο καὶ τὸ ζητούμενο εἶναι τὸ αὐριο τῆς ψυχῆς. «Οὐχὶ ἡ ψυχὴ ἡμῶν πλεῖον ἐστὶ τῆς τροφῆς καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἐνδύματος». Ἡ ψυχὴ πρώτη καὶ περσότερο ἀπ' ὅλα. Τούτῃ καὶ μόνη πρέπει νάβαι τὸ κέντρο ὅλης τῆς ἔγνοιας τ' ἀνθρώπου. Ἡ γῆ εἶναι προετοιμασία τῆς ψυχῆς γιὰ νὰ πλησιάσει τὸν Ἐνα καὶ μεγάλο θησαυρό, τὸν Οὐράνιο Πατέρα. Κι ἐπειδὴ αὐτὸς εἶναι ὁ θησαυρός, γι' αὐτὸν πρέπει νὰ χτυπᾶ ἡ καρδιά μας. «Ὅπου γὰρ ἐστὶν ὁ θησαυρός ὑμῶν ἐκεῖ ἔσται καὶ ἡ καρδιά ὑμῶν».

* Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ δοκίμιό του, Π α π α δ ι α μ ἄ ν τ η ς, Ἀθήνα, Ἐκδ. Ἰ. Κ. Μπασιτιά, 1974, κεφάλαιο: «Ἡ μεταφυσικὴ τῆς πενίας», σ. 101-104.

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	5
Ο ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΟΣ ΕΑΥΤΟΣ	11
Περιμένοντας	13
Βάλωμεν ἀρχὴν	18
Μὲ ἄλλο μάτι	23
Συζητώντας γιὰ τὸ θάνατο	28
Μακρὸν πρὸ βραχέος	34
Τὸ ζωντανὸ νερὸ	39
Πληροφορίαν ἔχειν (βεβαιότητα καὶ ἀμφιβολία)	45
Φρονιμάδα καὶ ἀκεραιότητα	51
Ὅ τόσονόσον (μνήμη ἐνὸς σοφοῦ ἀνθρώπου) !	56
Δὲν περισσεύει ὑπομονὴ	63
Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	69
Ἔσο πρόθυμος !	71
Ὅ καιρὸς τῶν πολέμων	75
Παρενέργειες	81
Προσοχὴ εὐθραυστον !	86
Μέτρα καὶ μέτρα	92
Διαλεκτικὴ ὑποσχέσεων	98
Ἐν παντὶ εὐχαριστεῖτε (μόνο μιὰ λέξη)	104
Si amas veni (ἐβδομηκοντάκις ἑπτὰ)	110
Δικαιοσύνην μάθετε	119

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ	125
Εικόνες και εικόνες (ἐπίκαιροι παραλληλι- σμοί)	127
Εικόνες και μηνύματα	141
Ὅδηγητικές εικόνες	153
Μνήμη εὐλαβικοῦ ἑφημερίου	163
Ἡ βασιλικὴ δρῦς (μνήμη Γέροντος Πορφυ- ρίου)	169
Ἰχνηλασία Γερόντων	174
ANTI ΕΠΙΛΟΓΟΥ	177
Ταξιδεύοντας	177
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	183
Κωστῆ Μπαστιᾶ, Ὁ ἐν τῷ ὀλίγῳ ἀναπαυό- μενος	185

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

σὲ ἀνατύπωση ἀπὸ τὸν «Ἐφημέριο»

1. Στιγμιότυπα καὶ περιπλανήσεις σὲ δρόμους ποι-
μαντικῆς διακονίας, τ. 1. Ἀθήνα 1983, 176 σ.
2. Στιγμιότυπα καὶ περιπλανήσεις σὲ δρόμους ποι-
μαντικῆς διακονίας, τ. 2. Ἀθήνα 1984, 168 σ.
3. Στιγμιότυπα καὶ περιπλανήσεις σὲ δρόμους ποι-
μαντικῆς διακονίας, τ. 3. Ἀθήνα 1985, 184 σ.
4. Μορφές ποιμαντικῆς διακονίας. Ἀθήνα 1986,
168 σ.
5. Σύγχρονοι ποιμαντικοὶ προβληματισμοί. Ἀθήνα
1988, 133 σ.
6. Ἡ θρησκευτικὴ ἀνάπτυξη τοῦ παιδιοῦ (ψυχολο-
γικὴ προσέγγιση). Ἀθήνα 1988, 28 σ.
7. Ἀνάπτυξη (νέες προοπτικὲς - θεολογικὴ προσ-
έγγιση). Ἀθήνα 1988, 20 σ.
8. Ποιμαντικὴ Βιβλιοθήκη. Πρόσωπα καὶ κείμενα
(βιβλιογραφικὸς ὁδηγὸς ἐρευνητικῶν γυμνασμά-
των). Σὲ συνεργασία Βαρβάρας Γιαννακοπούλου.
Ἀθήνα, Σειρὰ (Πνευματικὴ Γεωγραφία), 1988,
53 σ. 1991, 29 σ.
9. Θεραπευτικὴ διακονία. Ἀθήνα 1989, 122 σ.
10. Στὸν πηγαμὸ γιὰ τὴν Εὐρώπη (ἡ εὐθύνη τῆς
Ἐκκλησίας γιὰ τὴν εὐρωπαϊκὴ ἑνοποίηση). Ἀ-
θήνα 1989, 24 σ.

11. 'Η Πληροφορική στὴ ζωὴ μας (προβληματισμοὶ καὶ ἐφαρμογές στὸν ἐκκλησιαστικὸ χῶρο). 'Αθήνα 1989, 44 σ.
12. Χᾶος καὶ δημιουργικότητα (μιὰ ποιμαντικὴ σύσκεψη στὴν 'Ασσίζη). 'Αθήνα 1989, 28 σ.
13. Ποιμαντικὴ τῆς καθημερινῆς ζωῆς. 'Αθήνα 1992, 190 σ.
14. 'Αναπληρωματικὴ γονικότητα καὶ ἄλλα κείμενα. 'Αθήνα 1992, 36 σ.
15. 'Η βασιλικὴ δρῶς (μνήμη Γέροντος Πορφυρίου). Περιλαμβάνεται καὶ ἡ 'Επιστολὴ πρὸς τὰ πνευματικά του παιδιὰ. 'Αθήνα 1992, 14 σ.